

**You have downloaded a document from
RE-BUS
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Otrzymywanie i właściwości skonsolidowanego nadprzewodnika MgB₂

Author: Natalia Orlińska

Citation style: Orlińska Natalia. (2009). Otrzymywanie i właściwości skonsolidowanego nadprzewodnika MgB₂. Praca doktorska. Katowice : Uniwersytet Śląski

© Korzystanie z tego materiału jest możliwe zgodnie z właściwymi przepisami o dozwolonym użytku lub o innych wyjątkach przewidzianych w przepisach prawa, a korzystanie w szerszym zakresie wymaga uzyskania zgody uprawnionego.

UNIwersytet ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

UNIwersytet Śląski w Katowicach
Wydział Informatyki i Nauki o Materiałach
Instytut Nauki o Materiałach
Zakład Krystalografii

ROZPRAWA DOKTORSKA

Natalia Orlńska

**Otrzymywanie i właściwości
skonsolidowanego nadprzewodnika MgB_2**

Promotor pracy:

Prof. UŚ dr hab. Z. Wokulski

KATOWICE 2009

Powstanie tej pracy byłoby trudne bez pomocy wielu osób, którym w ten sposób pragnę serdecznie podziękować. Szczególne podziękowania składam Panu Prof. dr hab. Z. Wokulskiemu za pomoc i wieloletnie wsparcie naukowe. Ponadto pragnę podziękować dr inż. J. M. Paszuli z Wojskowej Akademii Technicznej w Warszawie za pomoc w przeprowadzeniu wybuchowej konsolidacji MgB_2 , prof. dr hab. F. Grosmanowi z Politechniki Śląskiej w Katowicach za wprowadzenie w metodykę cięgarstwa, dr G. Derczowi z macierzystego Instytutu za pomoc w przeprowadzeniu pomiarów rentgenowskich oraz przy ich interpretacji jak również doc. dr hab. A. Zaleskiemu i dr Cz. Sułkowskiemu z Instytutu Niskich Temperatur i Badań Strukturalnych PAN we Wrocławiu za pomoc w przeprowadzeniu pomiarów niskotemperaturowych.

Spis treści

Wstęp.....	6
I. Część literaturowa	
1. Zjawisko nadprzewodnictwa.....	8
1.1. Właściwości stanu nadprzewodzącego.....	8
1.2. Teoria nadprzewodnictwa.....	17
1.2.1. Teoria Londonów.....	17
1.2.2. Teoria Ginzburga – Landaua.....	18
1.2.3. Teoria BCS.....	18
1.3. Materiały nadprzewodzące.....	20
2. Charakterystyka MgB_2	26
2.1. Równowagi fazowe w układzie Mg – B.....	26
2.2. Właściwości krystalograficzne MgB_2	28
3. Właściwości nadprzewodzące MgB_2	30
3.1. Struktura pasmowa.....	31
3.2. Przerwy energetyczne.....	35
3.3. Temperatury krytyczne.....	37
3.4. Krytyczne gęstości prądu.....	43
3.5. Termosiła.....	46
3.6. Górne krytyczne pole magnetyczne.....	48
3.7. Parametr anizotropii.....	49
4. Metody otrzymywania skonsolidowanego MgB_2	51
4.1. Otrzymywanie monokryształów MgB_2	52
4.1.1. Monokrystalizacja z wysokotemperaturowych roztworów – roztopów.....	53
4.1.2. Monokrystalizacja z zastosowaniem wysokich ciśnień.....	54
4.1.3. Monokrystalizacja z mieszanin Mg i B zamkniętych w metalowych ampułach.....	55
4.2. Otrzymywanie MgB_2 w postaci skonsolidowanych próbek polikrystalicznych.....	56
4.2.1. Otrzymywanie cienkich warstw MgB_2	56
4.2.2. Technologia otrzymywania drutów i taśm MgB_2	60
4.2.2.1. Otrzymywanie drutów MgB_2	60
4.2.2.2. Otrzymywanie taśm MgB_2	62
4.2.2.3. Otrzymywanie wielowłóknowych drutów i taśm MgB_2	64
5. Podsumowanie.....	67
II. Część eksperymentalna	
6. Teza i cele badań.....	70
7. Materiał i metodyka badań.....	72
7.1. Materiały użyte w eksperymentach.....	72
7.2. Otrzymywanie drutów MgB_2 techniką PIT.....	75

7.2.1. Procedura napełniania rurek.....	75
7.2.2. Przebieg procesu ciągnięcia.....	77
7.2.3. Przebieg procesu spiekania drutów MgB_2	78
7.3. Otrzymywanie prętów MgB_2 techniką <i>PIT</i> z zastosowaniem konsolidacji proszku MgB_2 metodą wybuchową.....	80
7.3.1. Procedura napełniania rurek.....	80
7.3.2. Konsolidacja proszku MgB_2 metodą wybuchową.....	80
7.3.3. Przebieg procesu wygrzewania prętów MgB_2	84
7.4. Stosowane metody badań.....	85
7.4.1. Obserwacje SEM.....	86
7.4.2. Badania rentgenowskie.....	86
7.4.3. Pomiary magnetyczne.....	88
7.4.4. Pomiary termosiły.....	88
7.4.5. Pomiary gęstości.....	89
8. Technologie spiekania proszków MgB_2	89
8.1. Wprowadzenie.....	89
8.2. Otrzymywanie polikrystalicznego MgB_2 w postaci litej.....	91
9. Wyniki badań własnych i ich dyskusja.....	96
9.1. Obserwacje metalograficzne drutów MgB_2 otrzymanych tradycyjną techniką <i>PIT</i>	96
9.1.1. Zgłady wzdlużne drutów	96
9.2. Obserwacje metalograficzne prętów MgB_2 otrzymanych techniką <i>PIT</i> z konsolidacją proszku MgB_2 metodą wybuchową.....	99
9.2.1. Zgłady wzdlużne prętów.....	99
9.2.2. Zgłady poprzeczne prętów.....	102
9.3. Obserwacje metalograficzne wygrzewanych prętów MgB_2 otrzymanych techniką <i>PIT</i> z konsolidacją proszku MgB_2 metodą wybuchową.....	104
9.3.1. Zgłady wzdlużne wygrzewanych prętów MgB_2	104
9.4. Dyskusja i wnioski dotyczące obserwacji metalograficznych drutów i prętów MgB_2	109
9.5. Rentgenowska analiza składu fazowego drutów i prętów MgB_2	114
9.5.1. Skład fazowy materiału wyjściowego.....	114
9.5.2. Analiza fazowa drutów MgB_2 otrzymanych tradycyjną techniką <i>PIT</i>	114
9.5.3. Analiza fazowa prętów MgB_2 otrzymanych techniką <i>PIT</i> z konsolidacją proszku MgB_2 metodą wybuchową.....	118
9.5.4. Analiza fazowa wygrzewanych prętów MgB_2 otrzymanych techniką <i>PIT</i> z konsolidacją proszku MgB_2 metodą wybuchową.....	121
9.6. Wnioski dotyczące badań rentgenowskich drutów i prętów MgB_2	137
9.7. Wyniki badań magnetyczne drutów i prętów MgB_2	138
9.7.1. Analiza temperatur krytycznych T_c otrzymanych drutów i prętów MgB_2	140
9.7.2. Analiza krytycznych gęstości prądu J_c otrzymanych drutów i prętów MgB_2	147

9.8. Wyniki pomiaru termosiły drutów i prętów MgB ₂	156
10. Podsumowanie.....	162
11. Wnioski.....	165
III. Literatura.....	167

Wstęp

Dwuborek magnezu (MgB₂) jest związkiem międzymetalicznym krystalizującym w strukturze typu AlB₂, grupa przestrzenna P6/mmm. Informacja o jego nadprzewodzących właściwościach, odkryta przez grupę prof. Akimitsu [1], poraz pierwszy została ogłoszona w 2001 roku na konferencji w Sendai. MgB₂ jest materiałem o względnie wysokiej temperaturze krytycznej T_c (~ 40 K) przejścia w stan nadprzewodzący oraz wysokich wartościach krytycznej gęstości prądu J_c ($\sim 10^7$ A/cm²) [2, 3]. Charakterystyki takie decydują o tym, że związek ten cieszy się dużym zainteresowaniem ze względu na możliwości jego praktycznego zastosowania. Do dziś podjęto wiele prac mających na celu otrzymanie MgB₂ zarówno w postaci litych próbek polikrystalicznych jak i w postaci monokryształów. Podjęte próby otrzymania dużych i dobrej jakości monokryształów MgB₂ związane są z koniecznością zrozumienia jego podstawowych właściwości fizycznych. Z kolei prowadzone prace nad otrzymywaniem MgB₂ w postaci dobrze skonsolidowanych, litych próbek polikrystalicznych mają duże znaczenie w związku z jego możliwościami aplikacyjnymi. W chwili obecnej duże znaczenie praktyczne posiadają jedno- lub wielowłóknowe kompozycje drutów i taśm nadprzewodzącego MgB₂. Kompozycje takie postrzegane są jako nowoczesne materiały do produkcji linii transmisyjnych. W zakresie zastosowań przemysłowych najbardziej obiecującym wydaje się wykorzystanie MgB₂ do produkcji kabli [4]. Z kolei znaczenie praktyczne posiadają magnesy oraz cewki oparte na bazie drutów bądź taśm MgB₂ [5 – 8]. Stąd, z praktycznego punktu widzenia, prowadzone prace badawcze nad otrzymywaniem drutów i taśm MgB₂ posiadają również fundamentalną wartość poznawczą.

W oparciu o dokonany przegląd literatury na temat otrzymywania, właściwości i możliwości zastosowania jedno- lub wielowłóknowych taśm i drutów MgB₂ stwierdzono, że konieczne jest gruntowne poznanie wszystkich procesów, towarzyszących produkcji nadprzewodzącego MgB₂. Lepsze poznanie tych procesów jest podstawą do poznania i wyeliminowania niekorzystnych etapów towarzyszących produkcji drutów i taśm MgB₂, a szczegółowa ich analiza pozwoli na opracowanie zmodyfikowanej techniki jego otrzymywania. Celem obecnej pracy było opracowanie nowej metody otrzymywania skonsolidowanego MgB₂, opartej na technice *Powder-In-Tube (PIT)*, wykorzystującej konsolidację proszku MgB₂ metodą wybuchową.

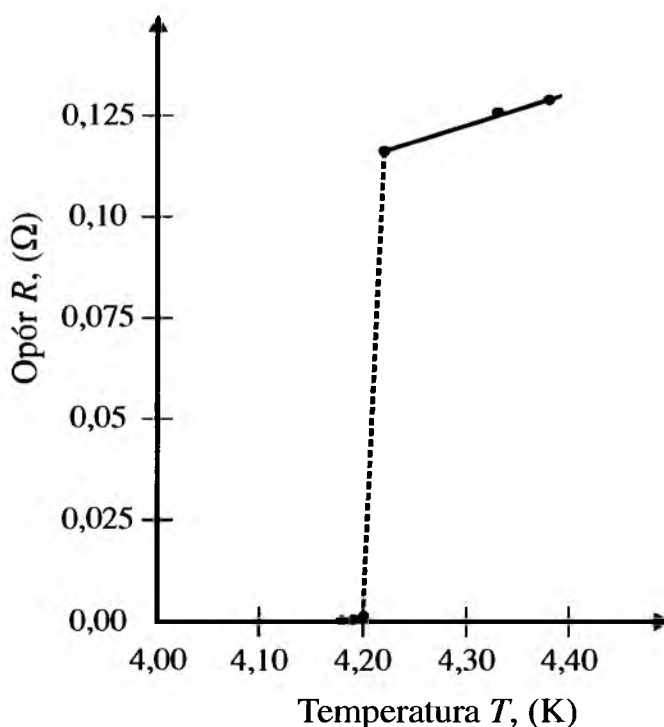
I. CZĘŚĆ LITERATUROWA

1. Zjawisko nadprzewodnictwa

1.1 Właściwości stanu nadprzewodzącego

Badanie materiałów w niskich temperaturach stało się możliwe dzięki skropleniu helu w 1908 roku. W 1911 roku H. Kamerlingh-Onnes stwierdził, że przy obniżaniu temperatury rtęci do temperatury wrzącego helu jej opór elektryczny maleje do niemierzalnych wartości (Rys. 1) [9]. Kolejne niskotemperaturowe badania stałoprądowe (DC) metali pokazały, że zanik oporu elektrycznego następuje w pewnej, charakterystycznej dla danego materiału, temperaturze zwanej *temperaturą krytyczną* T_c , a stan, w którym znajduje się metal w wyniku zaniku jego oporu elektrycznego, Kamerlingh-Onnes nazwał *stanem nadprzewodzącym*. Przejście metalu w stan nadprzewodzący zachodzi w bardzo wąskim zakresie temperaturowym ΔT . Zaobserwowany zanik oporu elektrycznego jest więc podstawową cechą charakteryzującą materiał będący w stanie nadprzewodzącym.

Rys. 1. Wykres zależność oporu elektrycznego R od temperatury T dla Hg, wg [9].

Dalsze badania pokazały, że zewnętrzne pole magnetyczne H wpływa na wartość temperatury krytycznej T_c przejścia materiału w stan nadprzewodnictwa. Na tej podstawie ustalono zależność funkcyjną:

$$\frac{H_c}{H_0} = 1 - \left(\frac{T}{T_c} \right)^2, \quad (1)$$

w której H_0 oznacza, dla danego materiału, wartość natężenia krytycznego pola magnetycznego w temperaturze 0 K, natomiast T_c stanowi temperaturę przejścia bez pola. Tak więc jeżeli pola magnetyczne są większe od H_0 materiał (metal) nie może być przeprowadzony w stan nadprzewodzący w żadnej temperaturze. Wartość pola magnetycznego H_0 określa również maksymalną wartość natężenia prądu J , którą można uzyskać w danym materiale nadprzewodnikowym.

Należy również pamiętać, że wartość temperatury krytycznej T_c silnie zależy od natężenia prądu elektrycznego w nadprzewodniku.

Innym ważnym faktem doświadczalnym było ustalenie zależności temperatury krytycznej T_c od liczby masowej A izotopu [10, 11]. Badania takie wykonano dla wielu pierwiastków, które mają dużo izotopów, np. cyna ma ich aż 10. Na tej podstawie stwierdzono, że zależność tę można opisać następująco:

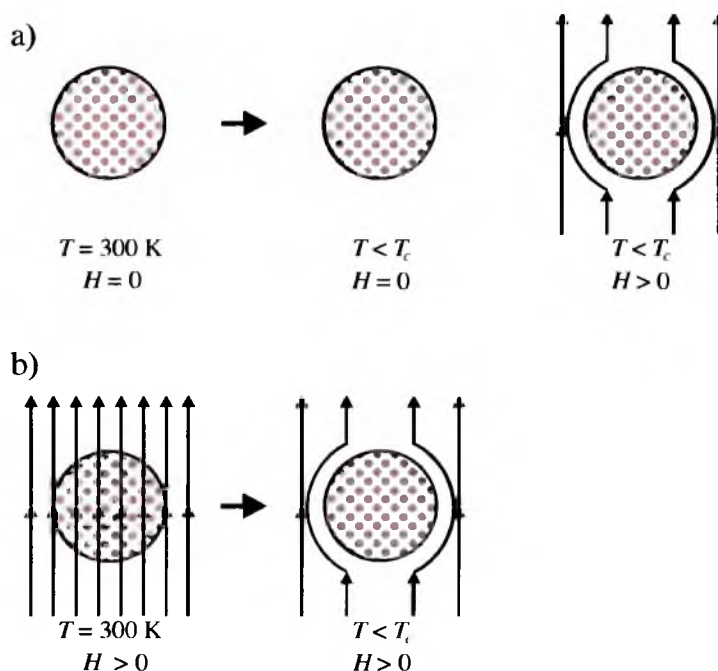
$$T_c \times A^{-\alpha} = const. \quad (2)$$

gdzie: α – współczynnik izotopowy. Dla prostych metali takich jak Hg, Pb, Sn czy Zn eksperymentalnie wyznaczona wartość współczynnika izotopowego α jest bliska $\frac{1}{2}$. Pokazano również [12, 13], że w przypadku bardziej złożonych układów wartości współczynnika α mogą nieznacznie odbiegać od wartości $\frac{1}{2}$.

W przypadku badań nadprzewodników prądem zmiennym (AC) ujawniono, że przy bardzo dużych częstotliwościach ν , większych od pewnej wartości granicznej częstotliwości ν_g spełniającej warunek $h\nu_g = 3,5k_B T_c$ w próbce pojawia się opór elektryczny. Wartość graniczna częstotliwości ν_g dla większości nadprzewodników odpowiada mikrofalom.

Kolejną właściwość materiału będącego w stanie nadprzewodzącym odkryli Meissner i Ochsenfeld w 1933 r. [14]. Zaobserwowali oni, że materiał będący w stanie nadprzewodzącym wypycha ze swojego wnętrza linie sił pola magnetycznego czyli zachowuje się jak idealny diamagnetyk (Rys. 2a). Wypychanie pola magnetycznego ze swojego wnętrza ujawnia także materiał, który przechodzi ze stanu normalnego do stanu nadprzewodzącego w obecności zewnętrznego pola magnetycznego H (Rys. 2b). Takie materiały ujawniają zerową indukcję magnetyczną B w swoim wnętrzu. Zerowa indukcja magnetyczna B wewnątrz nadprzewodnika jest efektem pojawienia się na jego powierzchni prądów ekranujących powstających pod wpływem zewnętrznego pola magnetycznego H o indukcji B_H . Prądy te wytwarzają we wnętrzu nadprzewodnika indukcję B , która jest równa i

przeciwnie skierowana do indukcji B_H zewnętrznego pola magnetycznego H . W konsekwencji wypadkowa indukcja w nadprzewodniku wynosi zero, a nadprzewodnik zachowuje się jak idealny diamagnetyk. Zjawisko wypychania pola magnetycznego z wnętrza nadprzewodnika nazwano *efektem Meissnera*.

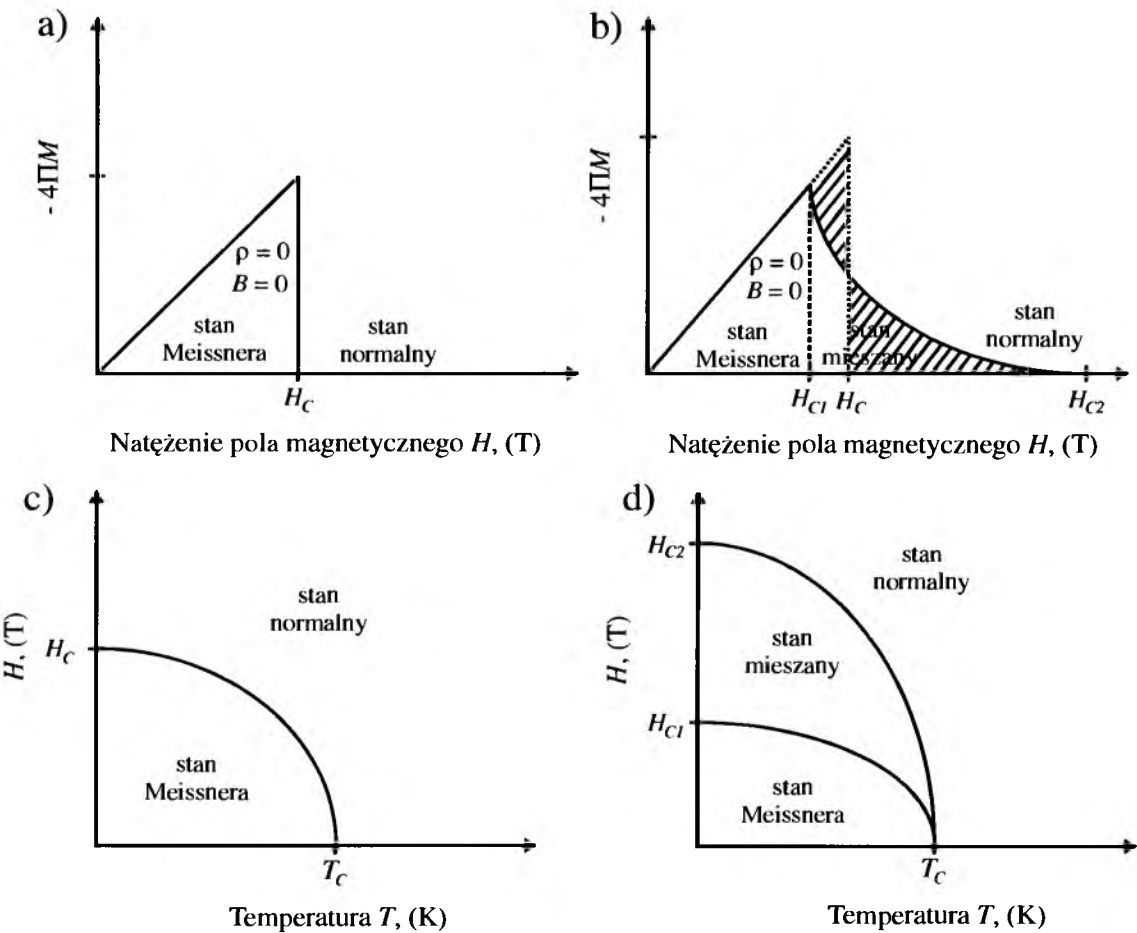
Rys. 2. Schematy obrazujące wpływ zewnętrznego pola magnetycznego H na nadprzewodnik; gdzie: a) próbka w stanie nadprzewodzącym po przyłożeniu zewnętrznego pola magnetycznego wypycha ze swojego wnętrza linie sił pola magnetycznego, b) próbka w stanie normalnym umieszczona w polu magnetycznym po oziębieniu poniżej temperatury T_c przejścia wypycha ze swojego wnętrza linie sił pola magnetycznego.

Badania stanu nadprzewodzącego pokazały, że stan ten nie jest stanem trwałym. Stan nadprzewodzący zanika w momencie, gdy gęstość przepływającego przez próbkę prądu J przekroczy pewną wartość zwaną wartością krytyczną J_c . Wówczas w próbce pojawia się opór elektryczny i próbka przechodzi do stanu normalnego.

Meissner i Ochsenfeld [14] stwierdzili, że stan nadprzewodzący ulega zniszczeniu jeśli przyłożone pole magnetyczne H przekroczy pewną wartość pola, tzw. wartość *pola krytycznego* H_c . Takie pole krytyczne H_c wywołuje w próbce przepływ prądu o gęstości przekraczającej wartość krytyczną J_c . Wówczas nadprzewodnictwo zanika, a próbka będąca w stanie nadprzewodzącym przechodzi do stanu normalnego.

Okazuje się, że przejście nadprzewodnika do stanu normalnego może zachodzić w dwojaki sposób i zależy to od rodzaju materiału z którego wykonany jest nadprzewodnik. W związku z tym wyróżnia się dwie grupy materiałów nadprzewodzących.

Do pierwszej grupy zaliczamy te materiały, które w zewnętrznym polu magnetycznym H nie przekraczającym wartość krytycznego pola magnetycznego H_c całkowicie wypychają ze swego wnętrza strumień magnetyczny. W polach tych nadprzewodniki takie znajdują się w *stanie pośrednim*. Jednak gdy pole magnetyczne H przekroczy wartość krytycznego pola magnetycznego H_c próbka przechodzi do stanu normalnego i strumień zewnętrznego pola magnetycznego przenika przez próbkę. Nadprzewodniki zachowujące się w ten sposób w zewnętrznym polu magnetycznym H nazywamy *nadprzewodnikami I rodzaju* (Rys. 3a, c).

Rys. 3. Krzywa namagnesowania (a, b) oraz wykresy fazowe (c, d) dla nadprzewodnika: a, c) I rodzaju b, d) II rodzaju.

W związku z tym, iż wewnętrzna indukcja magnetyczna B ma ścisły związek z namagnesowaniem M możliwe jest przeprowadzenie analogicznego rozumowania dla

zachowania się namagnesowania M próbki w zewnętrznym polu magnetycznym H . W polach magnetycznych mniejszych od H_c namagnesowanie M nadprzewodnika I rodzaju równe jest przyłożonemu zewnętrznemu polu magnetycznemu H ($M = H$). Jednak gdy natężenie pola H przekroczy wartość krytycznego pola magnetycznego H_c wówczas namagnesowanie M zanika i nadprzewodnik przechodzi do stanu normalnego.

Przeprowadzone eksperymenty pokazały, że w nadprzewodnikach I rodzaju, w wyniku przyłożonego zewnętrznego pola magnetycznego H , w warstwie powierzchniowej pojawiają się prądy ekranujące J_H . Wraz ze wzrostem wartości natężenia zewnętrznego pola magnetycznego $H < H_c$, prądy ekranujące J_H rozkładają się tak, aby indukcja magnetyczna B wewnątrz nadprzewodnika wynosiła zero. W efekcie wewnętrzna indukcja magnetyczna B nie spada gwałtownie do zera na granicy materiału lecz zanika stopniowo w obszarze, w którym płyną prądy ekranujące J_H . Głębokość na której płyną prądy ekranujące J_H nazywamy *głębokością wnikania* λ i jest to obszar penetrowany przez strumień zewnętrznego pola magnetycznego H . Głębokość wnikania strumienia zewnętrznego pola magnetycznego H do wnętrza nadprzewodzącej próbki zależy od rodzaju nadprzewodnika i przyjmuje wartość rzędu 10^{-5} cm. Dla próbek o grubościach x przewyższających głębokość wnikania ($x \gg 10^{-5}$ cm) indukcja magnetyczna B zanika eksponentalnie zgodnie z zależnością:

$$B(x) = B(0)e^{\frac{-x}{\lambda}}. \quad (3)$$

Głębokość wnikania λ nie jest wielkością stałą, lecz zależy ona od temperatury [15]. Przy temperaturach niższych od temperatury T_c przejścia materiału w stan nadprzewodzący głębokość wnikania λ słabo zależy od temperatury. Jednak w pobliżu temperatury przejścia T_c nadprzewodnika do stanu normalnego głębokość wnikania λ gwałtownie rośnie. Przy temperaturze równej temperaturze T_c głębokość wnikania λ dąży do nieskończoności, a jej zależność od temperatury może być zapisana w postaci:

$$\lambda = \frac{\lambda_0}{\sqrt{(1-t^4)}}, \quad (4)$$

gdzie: t – jest zdefiniowane jako stosunek danej temperatury do temperatury przejścia,

$$t = \frac{T}{T_c}. \quad (5)$$

W zależności (4), λ_0 jest podstawowym parametrem charakteryzującym dany nadprzewodnik i prawie nie zależy od temperatury. Jednak gdy zewnętrzne pole magnetyczne H osiągnie

wartość pola krytycznego H_c , na powierzchni nadprzewodnika I rodzaju zaczynają płynąć prądy o gęstości równej krytycznej gęstości prądu J_c . Takie prądy prowadzą do zaniku prądów ekranujących J_H , które osłaniały próbkę przed zewnętrznym, przyłożonym polem magnetycznym H i próbka przechodzi do stanu normalnego.

W drugim przypadku stan nadprzewodzący w próbce może zostać zniszczony gdy prądy pochodzą od zewnętrznego źródła prądu J_z . Prądy takie płyną po powierzchni nadprzewodnika i zwane są prądami naskórkowymi bądź prądami transportu J_I . W tym przypadku prądem krytycznym J_c , który niszczy stan nadprzewodzący, będzie taki prąd transportu J_I , który na powierzchni nadprzewodnika wytwarza krytyczne pole magnetyczne o natężeniu H_c . Wówczas w nadprzewodniku o zerowym oporze pojawi się opór i próbka przejdzie do stanu normalnego. Badania nadprzewodników pokazały, iż prądy płynące po powierzchni nadprzewodnika mogą pochodzić z dwóch źródeł. Jednym źródłem może być źródło prądu zewnętrznego, które prowadzi do pojawienia się prądu transportu J_I w nadprzewodniku. Drugim źródłem prądu może być zewnętrzne pole magnetyczne H , które powoduje, że w nadprzewodniku płyną prądy ekranujące J_H . Wówczas prądy ekranujące J_H nakładają się na prądy transportu J_I i całkowita wartość gęstości prądu J jest sumą tych dwóch składników. Stan nadprzewodzący ulegnie zniszczeniu gdy wartość całkowitej gęstości prądu J przekroczy wartość krytycznej gęstości prądu J_c . Dla nadprzewodników I rodzaju wartości krytyczne pola magnetycznego H_c są małe, przez co materiały takie nie znalazły większego praktycznego zastosowania.

Drugą grupę nadprzewodników stanowią nadprzewodniki nazywane *nadprzewodnikami II rodzaju*. Nadprzewodniki takie posiadają dwie wartości krytycznego pola magnetycznego: H_{c1} i H_{c2} , określane odpowiednio jako dolne i górne pola krytyczne (Rys. 3b, d). Badania takich nadprzewodników ze zmianą natężenia zewnętrznego pola magnetycznego H pokazały, że strumień magnetyczny Φ z wnętrza materiału wypychany jest całkowicie tylko poniżej dolnego pola krytycznego H_{c1} . W tym polu próbka w całej objętości jest diamagnetyczna, a prądy ekranujące J_H krążą tak aby indukcja magnetyczna B wewnątrz nadprzewodnika wynosiła 0. A więc w polu poniżej H_{c1} nadprzewodnik II rodzaju zachowuje się jak nadprzewodnik I rodzaju w polu poniżej H_c . Z kolei w zewnętrznym polu magnetycznym H zawartym pomiędzy $H_{c1} < H < H_{c2}$ nadprzewodnik znajduje się w *stanie mieszanym*. W stanie tym, tak jak w polu poniżej H_{c1} , w próbce płyną prądy ekranujące J_H . Jednak dodatkowo w stanie tym strumień magnetyczny wnika do wnętrza próbki, w postaci wirów zwanych *worteksami* bądź *fluksoidami*, równoległe do kierunku wektora przyłożonego pola magnetycznego. Wiry posiadają w swoim wnętrzu rdzenie obejmujące materiał w stanie

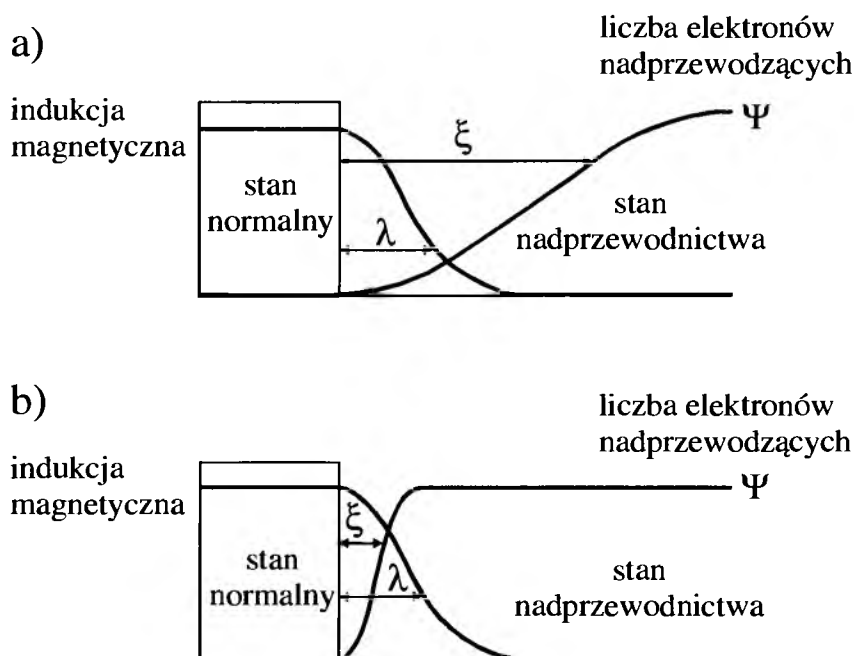
normalnym, które w przybliżeniu można traktować jako walce. Rozmiary średnic rdzeni tych wirów są rzędu 10^{-4} mm lub mniejsze. W rdzeniach istnieje strumień magnetyczny Φ o tym samym kierunku co przyłożone pole magnetyczne. Strumień magnetyczny Φ wewnątrz każdego rdzenia generowany jest przez wir trwałego prądu krążącego wokół rdzenia w kierunku odwrotnym do prądu powierzchniowego. Wiry w materiale tworzą sieć równoległych rdzeni normalnych o strukturze heksagonalnej zwanej siecią Abrikosowa [16]. W pobliżu H_{c1} odległość między wirami jest rzędu głębokości wnikania λ , a wiry odpychają się między sobą. Jednak gdy natężenie zewnętrznego pola magnetycznego wzrasta powyżej H_{c1} odległość między wirami maleje. W związku z tym, że każdy wir posiada w swoim wnętrzu rdzeń związany ze strumieniem magnetycznym, zatem wartość indukcji magnetycznej B w nadprzewodniku wzrasta. Przy odpowiednio wysokich polach zewnętrznych H , rdzenie łączą się ze sobą. Wówczas indukcja magnetyczna B_R pochodząca od rdzeni jak i indukcja magnetyczna B_I pochodząca od prądów powierzchniowych jest bliska indukcji zewnętrznego pola magnetycznego B_H . W zewnętrznym polu magnetycznym o wartości krytycznej H_{c2} indukcja B wewnątrz nadprzewodnika staje się równa indukcji B_H i nadprzewodnik ze stanu nadprzewodzącego przechodzi do stanu normalnego. Analizując zmiany namagnesowania M wraz ze zmianą natężenia zewnętrznego pola magnetycznego H nadprzewodników II rodzaju można zaobserwować, że nadprzewodniki te mogą znajdować się w jednym z trzech stanów nadprzewodnictwa, tj.: w stanie Meissnera, w stanie mieszanym lub stanie normalnym (Rys. 3b). Z bardziej wnikliwych rozważań wynika jednak, że zewnętrzna powierzchniowa część próbki może pozostawać nadal nadprzewodząca w polach znacznie wyższych od H_{c2} .

Zachowanie się nadprzewodnika I i II rodzaju w zależności od wartości pola magnetycznego H i temperatury T pokazano na Rys. 3c, d. Jak widać z rysunku zachowanie nadprzewodnika w zewnętrznym krytycznym polu magnetycznym H_c silnie zależy od temperatury. Im niższa temperatura T tym pola krytyczne H_c są wyższe. Wraz ze wzrostem temperatury, krytyczne pole magnetyczne H_c maleje spadając do zera dla $T = T_c$. W związku z tym każdy nadprzewodnik charakteryzowany jest przez parę parametrów, tj.: temperaturę T i natężenie pola magnetycznego H . Stąd przejście do stanu normalnego może być wynikiem zarówno wzrostu temperatury jak i pola magnetycznego lub obu tych czynników.

Jak się okazuje górne pole H_{c2} nadprzewodników II rodzaju może być nawet kilkakrotnie razy większe od wartości pola H_c dla nadprzewodników I rodzaju (Rys. 3c, d).

Analiza stanu nadprzewodzącego wykazała, że zarówno nadprzewodniki I rodzaju będące w stanie pośrednim jak i nadprzewodniki II rodzaju będące w stanie mieszanym na

granicy nadprzewodnik – materiał normalny wykazują zanik uporządkowania nadprzewodzącego [16]. W nadprzewodnikach I rodzaju parametr uporządkowania Ψ nie zanika nagle, lecz maleje stopniowo w warstwie o skończonej grubości. Zmiana wartości parametru uporządkowania Ψ następuje od wartości maksymalnej jaką posiada on w głębi nadprzewodnika, do zera na granicy nadprzewodnik – materiał normalny (Rys. 4a). W nadprzewodnikach II rodzaju oprócz zaniku uporządkowania nadprzewodzącego w przypowierzchniowej warstwie nadprzewodnik – materiał normalny, następuje również zanik parametru uporządkowania Ψ wewnątrz próbki. Pojedynczy fluksoid z rdzeniem normalnym oraz obecność fluksoidów sąsiednich powoduje zmianę wartości parametru uporządkowania Ψ od wartości maksymalnej do zera (Rys. 4b). Grubość warstwy na której następuje spadek uporządkowania nazywamy odległością korelacji lub *parametrem korelacji* ξ . Dla nadprzewodników będących czystymi metalami parametr korelacji oznaczony jako ξ_0 przyjmuje wartość 10^{-4} cm, podczas gdy dla zanieczyszczonych metali i stopów parametr korelacji ξ osiąga wartości 5×10^{-6} cm.

Rys. 4. Schemat obrazujący zachowanie się głębokości wnikania λ strumienia zewnętrznego pola magnetycznego H do wnętrza nadprzewodnika, długości korelacji ξ oraz parametru uporządkowania Ψ w funkcji odległości w : a) nadprzewodnikach I rodzaju w stanie pośrednim, b) nadprzewodnikach II rodzaju w stanie mieszanym (dla fluksoidu).

Podstawową własnością parametru korelacji ξ jest jego zależność od stopnia zanieczyszczenia nadprzewodnika czyli, od długości drogi swobodnej elektronów przewodnictwa w stanie normalnym. Stąd w nadprzewodnikach I rodzaju, w których droga swobodna elektronów jest większa od drogi swobodnej elektronów w nadprzewodnikach II rodzaju, $\xi > \lambda$ (Rys. 4a), z kolei w nadprzewodnikach II rodzaju, $\xi < \lambda$ (Rys. 4b).

Z przeprowadzonych badań wynika, że głębokość wnikania λ jak i długość korelacji ξ mają skończone wartości. Stąd wniosek, że są one ściśle związane z energią powierzchniową E_p określającą granice między obszarem normalnym a nadprzewodzącym. Okazuje się, że energia powierzchniowa E_p między granicą rozdzielającą obszary będące w stanach nadprzewodzącym i normalnym, może być dodatnia bądź ujemna, gdyż λ i ξ nie muszą być sobie równe. Dlatego, w zależności od tego czy mamy do czynienia z nadprzewodnikiem I bądź II rodzaju energia powierzchniowa jest odpowiednio dodatnia lub ujemna.

Określenie wartości energii powierzchniowej E_p możliwe jest poprzez wyznaczenie wzajemnego stosunku głębokości wnikania λ i długości koherencji ξ . Parametr ten oznaczany jako κ nosi nazwę parametru Ginzburga – Landaua [17]

$$\kappa = \frac{\lambda}{\xi}. \quad (6)$$

Parametr κ jest wielkością niezwykle ważną. Dla $\kappa < 1/\sqrt{2}$ energia powierzchniowa E_p jest dodatnia i wówczas mamy do czynienia z nadprzewodnikiem I rodzaju. Z kolei, gdy $\kappa > 1/\sqrt{2}$ energia powierzchniowa E_p jest ujemna i wówczas mamy do czynienia z nadprzewodnikiem II rodzaju [16, 18].

Stanem trwałym dla każdego układu jest stan o najniższej energii swobodnej. Miarą trwałości układu dla nadprzewodnika w krytycznym polu magnetycznym H jest *entalpia swobodna* G (często nazywana *energiją swobodną Gibbsa*). W procesie oziębiania próbki poniżej temperatury T_c , okazuje się, że entalpia swobodna G stanu nadprzewodzącego jest niższa od entalpii swobodnej G stanu normalnego. Oznacza to, że podczas przejścia próbki ze stanu nadprzewodzącego do stanu normalnego następuje wzrost jej energii. Wzrost entalpii swobodnej G następuje tak długo aż energia stanu nadprzewodnictwa przewyższy energię stanu normalnego i wówczas nadprzewodnik przejdzie do stanu normalnego.

Wielkością dającą wiele informacji o materiałach nadprzewodzących jest molowe ciepło właściwe C_p ($p = \text{const.}$). Dla nadprzewodników I rodzaju z jednym krytycznym polem magnetycznym H_c będących w stanie nadprzewodnictwa w temperaturze przejścia T_c ze stanu nadprzewodzącego do stanu normalnego towarzyszy skok ciepła właściwego. Podczas gdy

dla tego samego nadprzewodnika będącego w stanie normalnym nie obserwuje się wzrostu molowego ciepła właściwego. Obserwowany skok ciepła właściwego C_p stanowi *przejście fazowe II rodzaju*. Przejście to w braku zewnętrznego pola magnetycznego zachodzi bez obecności ciepła utajonego, a ciepło właściwe C_p zmienia się skokowo. Z kolei gdy przejście zachodzi w obecności pola magnetycznego ciepło utajone występuje. Ciepło utajone wynika z większej energii swobodnej stanu normalnego od energii swobodnej stanu nadprzewodnictwa. Tak więc przejście ze stanu nadprzewodnictwa do stanu normalnego w polu magnetycznym jest *przejściem fazowym I rodzaju*.

Dla nadprzewodników II rodzaju z dwoma polami krytycznymi H_{c1} i H_{c2} wraz ze wzrostem temperatury w stałym polu magnetycznym obserwujemy dwie zmiany ciepła właściwego C_p w temperaturze T_1 i w temperaturze T_2 . W temperaturze T_1 nadprzewodnik przechodzi ze stanu nadprzewodzącego do stanu mieszanego. Przejściu temu towarzyszy ostry wzrost ciepła właściwego. W temperaturze T_2 materiał ze stanu mieszanego przechodzi do stanu normalnego w którym obserwujemy skok ciepła właściwego analogiczny do obserwowanego w nadprzewodnikach I rodzaju przy braku pola magnetycznego.

1.2. Teoria nadprzewodnictwa

1.2.1. Teoria Londonów

Pierwsze próby opisu zjawiska nadprzewodnictwa podjęli w 1935 roku bracia Fitz i Hainz Londonowie [15]. Wykazali oni, że pewne własności nadprzewodników można zrozumieć dzięki prostemu założeniu, iż poniżej temperatury przejścia następuje podział elektronów przewodnictwa na dwie grupy tj.: *elektrony nadprzewodzące* poruszające się w metalu bez oporu oraz *elektrony normalne* napotykające opór. Wzrost temperatury w kierunku T_c wpływa na pojawienie się coraz większej ilości elektronów normalnych oraz spadek ilości elektronów nadprzewodzących, aż w temperaturze przejścia wszystkie elektrony stają się elektronami normalnymi, a nadprzewodnik przechodzi do stanu normalnego. Z kolei w temperaturze 0 K wszystkie elektrony przewodnictwa są elektronami nadprzewodzącymi. Opisany model nadprzewodnictwa nosi nazwę *modelu dwucieczowego*. Idea modelu dwucieczowego jest fenomenologiczną teorią opisującą elektromagnetyczne własności nadprzewodników. W doskonały sposób opisuje ona zanik oporu w nadprzewodniku oraz zjawisko Meissnera.

1.2.2. Teoria Ginzburga – Landaua

Teoretyczne poprawki do fenomenologicznej teorii Londonów zostały wspólnie wprowadzone przez Ginzburga i Landaua [17]. Wprowadzili oni pewne założenia, które poprawnie opisują przejście fazowe w polu zerowym, to jednak w odróżnieniu do czysto klasycznej teorii Londonów, teoria Ginzburga – Landaua opisuje wpływ pola magnetycznego na nadprzewodnik przy pomocy mechaniki kwantowej. Zaproponowali opis stanu nadprzewodzącego za pomocą tzw. *parametru porządku*, który powyżej temperatury krytycznej T_c przyjmuje wartość zerową.

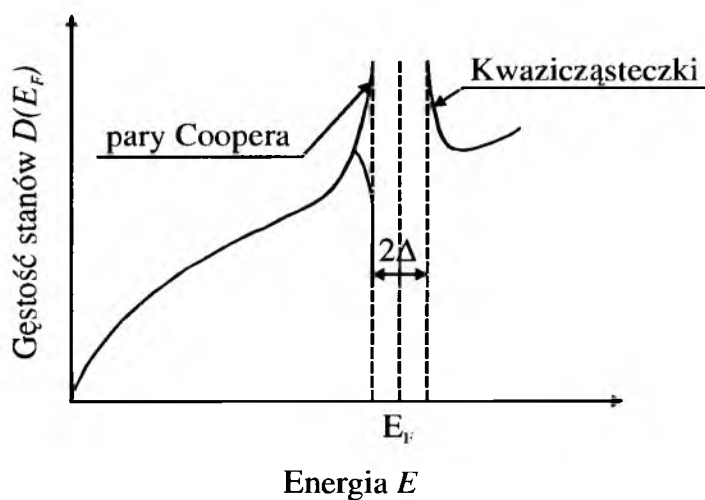
Teoria Ginzburga – Landaua pozwala opisać wpływ pola magnetycznego na gęstość nośników nadprzewodzących n_s oraz przewidzieć istnienie wirów w nadprzewodnikach II rodzaju. Teoria ta tłumacząc stan nadprzewodzący uwzględnia parametr zwany głębokością wnikania $\lambda(T)$ oraz odległością korelacji $\xi(T)$, charakteryzujące stan nadprzewodzący. $\xi(T)$ charakteryzuje odległość, na której parametr porządku może się zmieniać, nie powodując znacznego wzrostu entalpii swobodnej G .

Niestety teoria Ginzburga – Landaua nie uwzględnia faktu, że oddziaływanie elektron – fonon jest w stanie związać ze sobą dwa elektrony w parę Coopera. Mechanizm powstawania par Coopera opisuje dopiero teoria BCS.

1.2.3. Teoria BCS

Mikroskopowe próby powiązania teorii z doświadczeniem zaproponowali w 1957 roku J. Bardeen, L. Cooper, i J. R. Schrieffer [19]. Kwantowa teoria nadprzewodnictwa znana pod nazwą *teorii BCS* oparta została na założeniu H. Frölich [20] z 1950 roku, który przyjął iż kwant drgania sieci krystalicznej, fonon, odgrywa zasadniczą rolę w mechanizmie prowadzącym do nadprzewodnictwa. Wykazał on, że jeśli jeden z elektronów emituje kwant drgania sieci krystalicznej, który jest absorbowany przez inny elektron, to w pewnych warunkach oddziaływanie między tymi elektronami może być przyciągające. Jednak nie potrafił on wytłumaczyć roli oddziaływania przyciągającego w nadprzewodnikach, skoro odpychające oddziaływanie kulombowskie między elektronami jest znacznie silniejsze. Problem ten rozwiązał Cooper, który wykazał, iż w wystarczająco niskiej temperaturze elektron poruszający się w sieci krystalicznej modyfikuje nieznacznie położenie jonu w sieci, które z kolei wpływa na położenie sąsiednich jonów w kryształ. W ten sposób powstaje fonon, który rozchodząc się w sieci krystalicznej powoduje pojawienie się sił wiązania

pomiędzy dwoma elektronami o przeciwnych spinach. A więc oddziaływanie między elektronami zachodzi przez fonon, który jest w stanie związać ze sobą dwa elektrony, a wymianę fononu pomiędzy elektronami można uważać za zjawisko kwantowe. Takie związane pary elektronów nazywamy *parami Coopera*. Rozmiar pary, czyli odległość między elektronami jest bardzo duża, rzędu 10^3 nm. Stąd wniosek, że para elektronów jest słabo związana. Okazuje się, że dwa elektrony są w stanie związać się w parę w obecności innych elektronów dzięki istnieniu między nimi przyciągającego oddziaływania w pobliżu powierzchni Fermiego E_F . Przyjmujemy, że w ten sposób powstaje stan uporządkowania sieć krystaliczna – pary Coopera. Dzięki takiemu uporządkowaniu elektrony nie ulegają rozpraszaniu na drganiach sieci krystalicznej i w efekcie następuje zanik oporu. A więc, w nadprzewodnikach wiązanie się elektronów w pary Coopera prowadzi do zmiany rozkładu stanów energetycznych w pobliżu energii Fermiego E_F i do wytworzenia się przerwy energetycznej 2Δ w widmie wzbudzeń elektronowych (Rys. 5). Przerwa ta oddziela stan podstawowy od stanów wzbudzonych. W stanie podstawowym pary Coopera mają energię mniejszą od energii Fermiego E_F . W temperaturze wyższej od 0 K dochodzi do wzbudzenia elektronów, które zaczynają zajmować stany nad przerwa energetyczną, a takie wzbudzone elektrony nazywamy kwazicząsteczkami.

Rys. 5. Gęstość stanów elektronowych $D(E_F)$ w funkcji energii E dla nadprzewodnika.

W celu wzbudzenia elektronu ze stanu podstawowego do stanu wzbudzonego potrzebna jest energia równa szerokości przerwy 2Δ , będąca energią wiązania pary. Wraz ze wzrostem temperatury coraz więcej par ulega rozerwaniu wraz z jednoczesnym spadkiem

szerokości przerwy energetycznej. W temperaturze krytycznej T_c wszystkie pary Coopera zostają rozerwane, a szerokość przerwy maleje do zera.

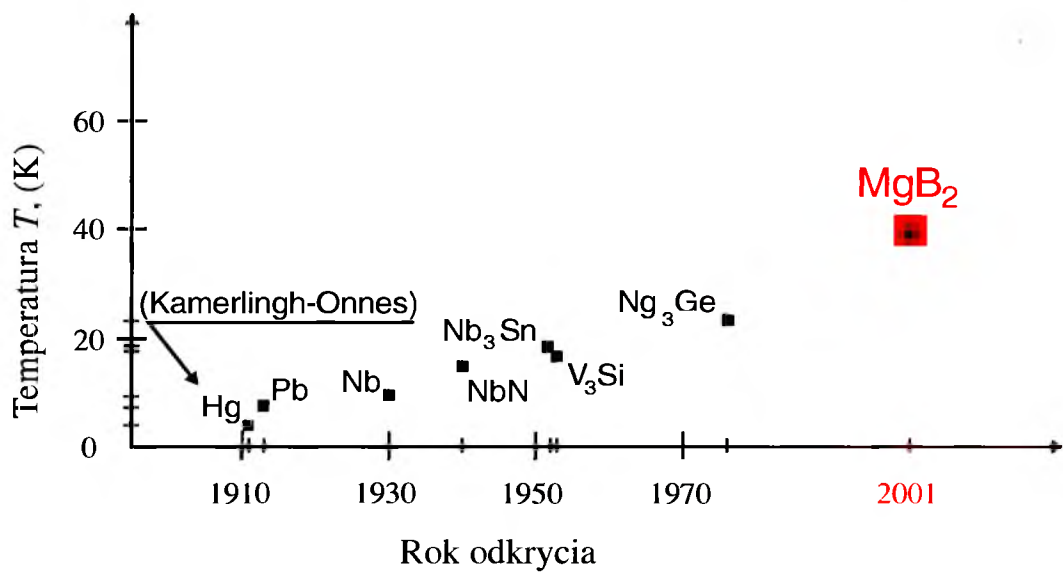
Najbardziej uniwersalną relacją wynikającą z teorii BCS jest zależność pomiędzy temperaturą krytyczną T_c , a przerwą energetyczną 2Δ :

$$2\Delta(0) = 3,52k_B T_c. \quad (7)$$

Przy pomocy teorii BCS wyjaśniono zanik oporu elektrycznego materiału będącego w stanie nadprzewodzącym. Zgodnie z nią, w procesie łączenia się dwóch elektronów w pary Coopera biorą udział elektrony o przeciwnych pędach, tak by wypadkowy pęd pary, gdy nie płynie prąd był równy zeru. Gdyby w trakcie przepływu prądu jeden z elektronów doznał rozproszenia, nie mógłby już korelować z drugim elektronem, a para uległaby rozerwaniu. Rozerwanie pary zwiększyłoby energię układu o 2Δ , ale ponieważ każdy układ fizyczny dąży do minimum energii, więc elektrony związane nie biorą udziału w procesie rozpraszania, a ich przepływ odbywa się bez strat. Rozerwanie par Coopera może nastąpić jedynie wówczas gdy gęstość prądu wzrasta tak, że energia kinetyczna nośników prądu nadprzewodzącego przekracza energię wiązania elektronów w pary. Teoria BCS przewiduje również występowanie efektu izotopowego.

1.3. Materiały nadprzewodzące

Od chwili odkrycia nadprzewodnictwa w rtęci, zanik oporu elektrycznego ujawniono w wielu pierwiastkach metalicznych, stopach, związkach międzymetalicznych jak i domieszkowanych półprzewodnikach. Obecnie znanych jest 38 pierwiastków i około tysiąca stopów i związków wykazujących właściwości nadprzewodzące. Ze względu na wartości temperatury przejścia materiału w stan nadprzewodzący materiały te podzielono na dwie grupy materiałów nadprzewodzących, tj. nadprzewodniki niskotemperaturowe, często nazywane „klasycznymi” oraz wysokotemperaturowe nadprzewodniki tlenkowe (*High-Temperature-Superconductors* – *HTS*). Pierwszą grupę nadprzewodników stanowią zarówno pierwiastki jak i związki międzymetaliczne (Rys. 6).

Rys. 6. Rok odkrycia niektórych nadprzewodników niskotemperaturowych.

Stwierdzono, że niob jest pierwiastkiem charakteryzującym się najwyższą temperaturą krytyczną przejścia w stan nadprzewodzący równą $T_c = 9,2\text{ K}$ [21]. Z kolei w przypadku związków międzymetalicznych najwyższą temperaturę krytyczną $T_c = 23,2\text{ K}$ odkryto w Nb₃Ge [22]. Do tej grupy nadprzewodników należą także fazy Chevrela, będące połączeniem molibdenu z ołowiem, cyną, barem i in. [23] oraz interkalowane fullereny będące połączeniem trójwymiarowej molekuly węgla C₆₀ z metalem alkalicznym [24] (Tabela 1).

Tabela 1. Przykładowe nadprzewodniki niskotemperaturowe i ich temperatury krytyczne T_c

Nadprzewodnik	T_c (K)	Literatura
Hg	4,15	[9]
Nb	9,2	[21]
Nb ₃ Al	16	[25]
Nb ₃ Ge	23,2	[22]
PbMo ₆ S ₈	15	[23]
Rb ₃ C ₆₀	29	[26]

Druga grupa nadprzewodników, nazywana nadprzewodnikami wysokotemperaturowymi, pojawiła się w 1986 roku (Tabela 2). W tym roku Bednorz z Müllerem [27] stwierdzili występowanie nadprzewodnictwa w tlenku La_{5-x}Ba_xCu₅O_{5(3-δ)} dla x

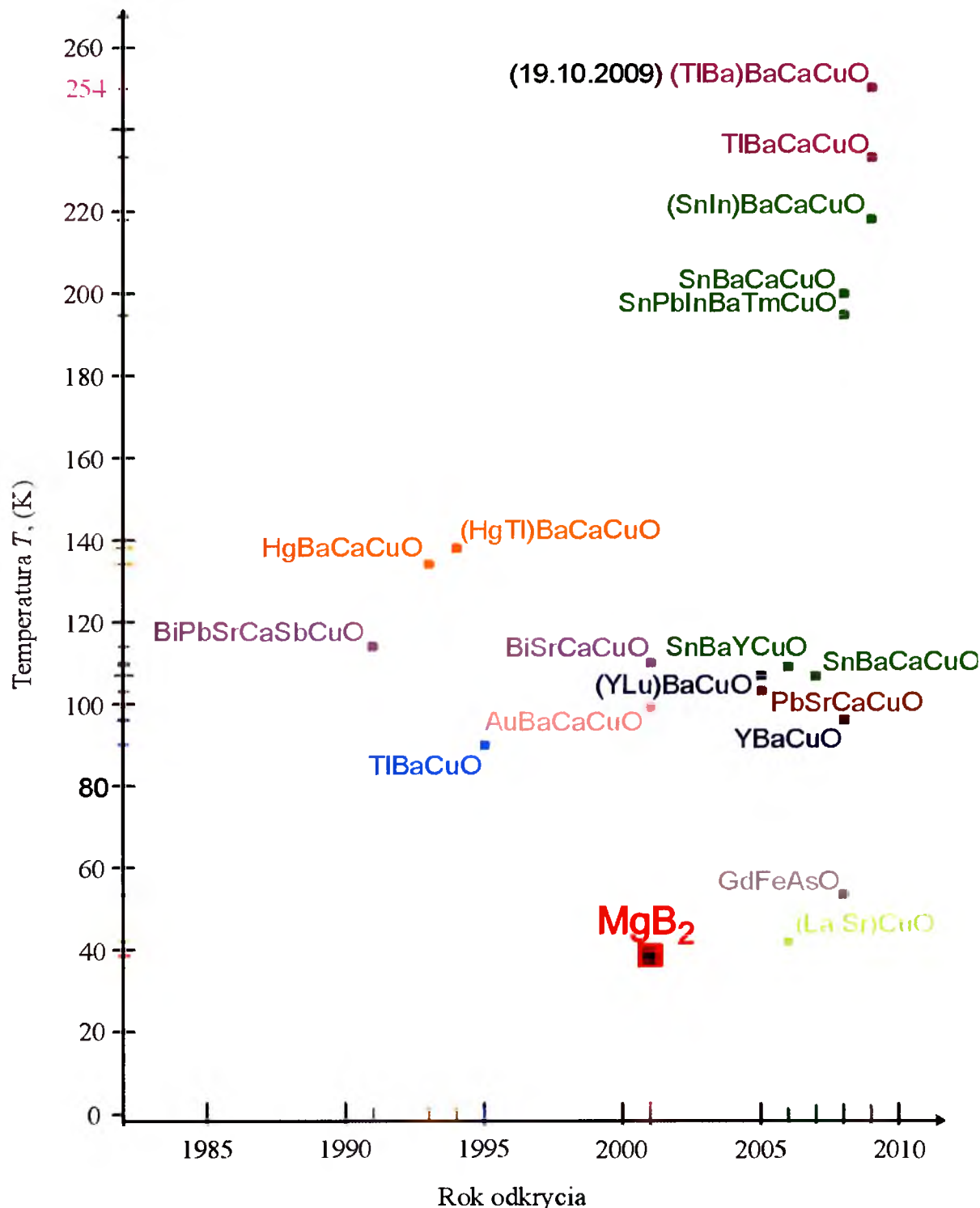
$= 1.0$, $x = 0.75$ oraz $x = \delta > 0$ w temperaturach powyżej 30 K. Przyjmuje się, że od tego roku rozpoczyna się era nadprzewodnictwa wysokotemperaturowego.

Tabela 2. Przykładowe nadprzewodniki wysokotemperaturowe i ich temperatury krytyczne T_c

Nadprzewodnik	T_c (K)	Literatura
$La_{5-x}Ba_xCu_5O_{5(3-\delta)}$	36	[27]
$Ga_2Sr_4Y_2CaCu_5O_x$	85	[25]
$Y_2Ba_5Cu_7O_x$	96	[25]
$(Hg_{0,8}Tl_{0,2})Ba_2Ca_2Cu_3O_{8,33}$	138	[25]
$Sn_6Ba_4Ca_2Cu_{10}O_y$	200	[25]
$Tl_5Ba_4Ca_2Cu_9O_x$	233	[25]
$(Tl_4Ba)Ba_4Ca_2Cu_{10}O_y$	242	[25]

Dalsze badania układów tlenkowych pokazały, że istnieje wiele związków, które wykazują nadprzewodnictwo przy wartościach T_c wyższych od temperatury wrzenia ciekłego azotu (77K). Przykładem takiego materiału tlenkowego jest związek $YBa_2Cu_3O_{7-x}$ (oznaczany skrótem YBCO), który był pierwszym materiałem tlenkowym, w którym stwierdzono przejście w stan nadprzewodzący w temperaturze krytycznej $T_c > 77$ K [28]. W kolejnych latach odkryto nadprzewodnictwo w związkach z cyną [25], bizmutem [29], talem [30] i rtęcią [25] z temperaturami przejścia T_c do stanu nadprzewodzącego równymi odpowiednio: 86 K, 105 K, 120 K oraz 135 K. Dalsze intensywne prace badawcze prowadzone nad chemiczną modyfikacją znanych już nadprzewodników doprowadziły, w ostatnich pięciu latach, do odkrycia nowych nadprzewodników charakteryzujących się wyższymi wartościami temperatur krytycznych T_c . W grupie materiałów YBCO, znalazł się, odkryty w 2008 roku związek $Y_3Ba_5Cu_8O_x$ charakteryzujący się temperaturą krytyczną $T_c = 105$ K [25]. Z kolei zmodyfikowany związek typu $(Y_{0,5}Lu_{0,5})Ba_2Cu_3O_7$ przechodzi w stan nadprzewodzący przy temperaturze $T_c = 107$ K [25]. Liczną grupę nadprzewodników charakteryzujących się wysokimi wartościami T_c stanowią tlenki cyny z ołowiem i indem [25]. Najwyższą temperaturę $T_c = 218$ K w tego typu układach uzyskano w związku $(Sn_5In)Ba_4Ca_2Cu_{11}O_y$ [25]. Obecnie jednak najwyższe temperatury krytyczne T_c przejścia w stan nadprzewodzący ujawniają związki oparte na bazie talu. W marcu 2009 roku [25] wysoką temperaturę krytyczną $T_c = 233$ K obserwowano w związku $Tl_5Ba_4Ca_2Cu_9O_x$. Obecnie jednak najwyższą

temperaturę przejścia T_c w stan nadprzewodzący równą 254 K stwierdzono w związku $(Tl_4Ba)Ba_2Ca_2Cu_7O_{13+}$ odkrytym w październiku 2009 roku [25]. Na Rys. 7 pokazano temperatury krytyczne T_c przykładowych nadprzewodników wysokotemperaturowych od czasu odkrycia nadprzewodnictwa wysokotemperaturowego przez Bednorza i Müllera do dnia dzisiejszego.

Rys. 7. Rok odkrycia niektórych nadprzewodników wysokotemperaturowych.

W chwili obecnej, nadal prowadzone są intensywne poszukiwania nowych materiałów nadprzewodzących. W ciągu ostatnich lat odkryto wiele związków ujawniających zanik oporu w niskich temperaturach. Z ciekawych związków warto wymienić: UGe_2 [31], $GdFeAsO_{1-\delta}$ [32], $Ca_{2-x}Sr_xRuO_4$ [33] czy silnie promieniotwórczy $PuCoGa_5$ [34]. Dalsze poszukiwania nadprzewodnictwa w wyższych temperaturach skłoniło fizyków do podjęcia prac nad otrzymywaniem materiałów nadprzewodzących z zastosowaniem wysokich ciśnień. Próby te zakończyły się powodzeniem. W ten sposób stwierdzono, że znany przewodnik jakim jest Li pod ciśnieniem 81 GPa staje się nadprzewodnikiem przy temperaturze krytycznej $T_c = 20$ K [35]. Autorzy pracy [36] podają szereg dalszych pierwiastków i związków, które przechodzą w stan nadprzewodzący po zastosowaniu wysokich ciśnień.

Odkrycie nowych nadprzewodników charakteryzujących się wysokimi wartościami temperatur krytycznych T_c przyczyniło się do rozpoczęcia poszukiwań mechanizmów odpowiedzialnych za łączenie się elektronów w pary. Na dzień dzisiejszy znane są już mechanizmy inne niż tylko fononowe łączenie się elektronów w pary. Jednym z nich, obecnie dobrze potwierdzonym mechanizmem łączenia elektronów w pary jest mechanizm oparty na fluktuacjach spinowych. W takich nadprzewodnikach elektrony z pasma przewodnictwa zachowują się w silnie skorelowany sposób. Wzajemne oddziaływania kulombowskie wpływają na ruch elektronów w taki sposób, że ich masa efektywna jest ponad stukrotnie większa od masy elektronu swobodnego. Poraz pierwszy mechanizm ten został odkryty przez Steglicha w związku $CeCu_2Si_2$ [37], a następnie potwierdzony kilka lat później w związkach UBe_{13} [38] i UPt_3 [39]. We wszystkich trzech przypadkach oddziaływaniami odpowiedzialnymi za powstawanie par elektronowych są elementarne wzbudzenia magnetyczne – *magnony*. Obecnie znanych jest już ponad 20 nadprzewodników, w których występują, tzw. ciężkie fermiony.

Odkrycie w połowie lat osiemdziesiątych XX w. nadprzewodnictwa wysokotemperaturowego wydzieliło nową grupę nadprzewodników w tlenkach miedzi o strukturze perowskitu. W swojej formie podstawowej związki te są antyferromagnetycznymi izolatorami. Jednak za pomocą podstawień chemicznych lub innych manipulacji stechiometrycznych można do pasma przewodnictwa wprowadzać elektrony lub dziury. Stopniowe wprowadzanie elektronów lub dziur do tego typu materiałów, w pierwszym etapie, prowadzi do zaniku w nich porządku antyferromagnetycznego, w drugim etapie, prowadzi do pojawienia się fazy nadprzewodzącej. Okazuje się, że rodzaj użytej domieszki prowadzi do istnienia wyraźnej asymetrii między domieszkami typu dziurowego lub elektronowego [40]. Asymetria dotyczy zakresu domieszkowania, w którym występuje stan antyferromagnetyczny

i nadprzewodzący. Analiza nadprzewodników wysokotemperaturowych pokazuje, że domieszkowanie dziurami prowadzi do wyższych wartości temperatur krytycznych T_c , niż w przypadku domieszkowania elektronami. Dodatkowo zaobserwowano pojawienie się tzw. *pseudoszczeliny* powyżej temperatury T_c w próbkach słabo domieszkowanych dziurami, podczas gdy efektu tego nie obserwuje się w próbkach domieszkowanych elektronami.

Odkryte nadprzewodniki wysokotemperaturowe reprezentują grupę nadprzewodników o nie rozstrzygniętej jak dotąd kwestii mechanizmu odpowiedzialnego za wiązanie nośników ładunku w pary. Obecnie przypuszcza się, że tworzenie się par elektronów lub dziur zachodzi w przestrzeni rzeczywistej, a na pary składają się nośniki z sąsiednich węzłów sieci krystalicznej w quasi-dwuwymiarowych płaszczyznach utworzonych z atomów miedzi i tlenu. Ujawniono, że pary elektronów lub dziur nie mogą współistnieć w węzłach tej samej sieci z powodu silnego odpychania kulombowskiego. Dodatkowo stwierdzono jednoznacznie, że dla próbek słabo domieszkowanych dziurami przerwa energetyczna nie zanika w temperaturze krytycznej T_c , lecz obserwowana jest powyżej tej temperatury. Przerwa ta określona jako *pseudoszczelina* charakteryzuje się identyczną anizotropią jak szczelina fazy nadprzewodzącej. Stąd przypuszcza się o ich wspólnym pochodzeniu. Obecnie istnienie pseudoszczeliny interpretowane jest jako efekt prekursorowy parametru porządku lub jako nowy rodzaj uporządkowania współistniejącego albo konkurującego z fazą nadprzewodzącą. Teoria scenariusza prekursorowego została rozwinięta przez Andersona, który w celu jej wyjaśnienia zaproponował jednopasmowy model Hubbarda z silnym odpychaniem, według którego elektrony lub dziury o przeciwnych spinach nie mogą jednocześnie znajdować się w jednym węźle sieci krystalicznej [41].

Nowe podejście do teorii fenomenologicznej zaprezentowali Emery i Kivelson [42, 43]. Według nich, w mechanizmie tworzenia się pseudoszczeliny, ważną rolę odgrywają silne fluktuacje w quasi-dwuwymiarowych płaszczyznach CuO_2 . Szczegółowe obliczenia dotyczące tego mechanizmu przeprowadzili autorzy pracy [44]. Przyjęta procedura obliczeniowa związana jest z naruszeniem symetrii cząstka – dziura, co w konsekwencji prowadzi do asymetrycznego widma wzbudzeń wokół energii Fermiego [45]. Przewidzieli oni, że sztywność fazowa jest zbyt mała, przez co nie zapewnia ona uporządkowania dalekiego zasięgu. Dodatkowo ujawnili, że w pobliżu stanu antyferromagnetycznego w niektórych perowskitach obserwuje się quasi-jednowymiarowe struktury uporządkowane magnetycznie i obszary w których gromadzi się ładunek [46, 47]. Do dziś jednak nie ma pewności, czy zaproponowane podejście jest uniwersalne dla wszystkich nadprzewodników wysokotemperaturowych.

Obecnie istnieje kilka bardziej ogólnych sformułowań wyjaśniających pochodzenie pseudoszczeliny jako skutku kwantowych fluktuacji parametru porządku w układzie z lokalnym parowaniem. Jedno z nich rozpatruje model bozonowo – fermionowy [48, 49], opisujący lokalne pary (bozony o twardym rdzeniu) współistniejące i współdziałające z fermionami (elektronami lub dziurami). W wyniku rekombinacji bozonów w pary fermionów i na odwrót, dochodzi do redukcji stanów jednocząsteczkowych w pewnym zakresie energii wokół E_F [50 – 52].

Nowe podejście, wynikające z obserwowanych anomalii w stanie normalnym powyżej temperatury T_c przyczyniło się do przypuszczeń o istnieniu kwantowego punktu krytycznego, odpowiedzialnego za pojawienie się pseudoszczeliny. Tego typu podejście zaproponowali Kopeć [53, 54], Varma [55], Balents [56, 57] oraz McElroy [58].

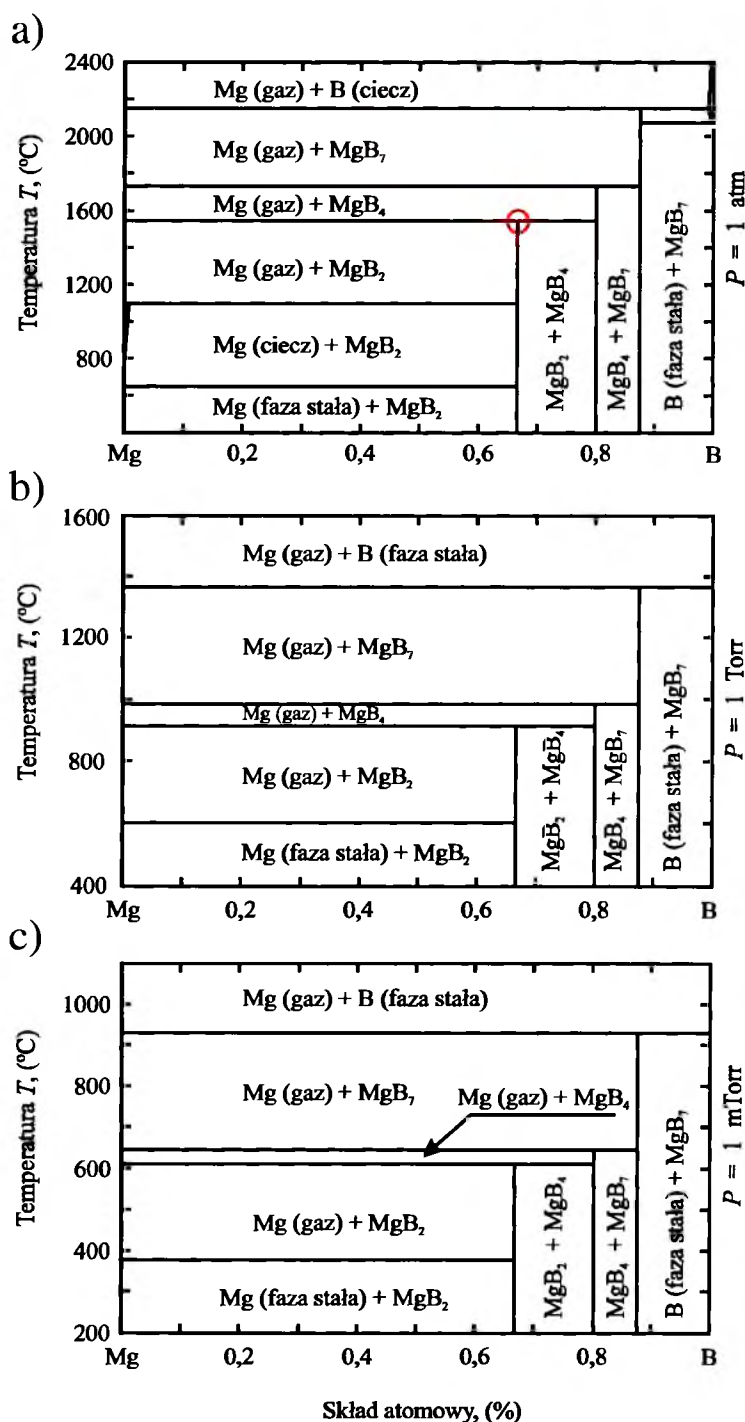
Do 2001 roku znane były dwie grupy materiałów nadprzewodzących, tj. nadprzewodniki „klasyczne” (głównie metale) oraz wysokotemperaturowe nadprzewodniki ceramiczne. W 2001 roku odkryto, że istnieje materiał którego fizyczne właściwości zaprzeczają powszechnie znanym teoriom nadprzewodnictwa, ale mimo to ujawniają one nadprzewodnictwo zgodnie z przewidywaniami teorii BCS. Takim właśnie nadprzewodnikiem jest dwuborek magnezu (MgB_2) [1]. Jego wyjątkowo wysoka temperatura przejścia w stan nadprzewodnictwa T_c oraz wyjątkowo wysokie wartości krytycznych gęstości prądu J_c czynią z niego materiał o dużych możliwościach aplikacyjnych.

2. Charakterystyka MgB_2

2.1. Równowagi fazowe w układzie Mg – B

Pierwsze informacje dotyczące istnienia związków magnezu z borem zostały podane przez Phipson [59] i Geuther [60]. Autor pracy [59] badał „zielonkawo – czarną masę” otrzymaną za pomocą oddziaływania kwasu borowego na magnez. Produktem reakcji była faza Mg_3B_2 , która przez długi okres czasu uważana była za główny produkt reakcji magnezu z borem [60 – 64]. Jednak dalsze badania produktów hydrolizy boru z magnezem prowadzone przez Travers i Ray [63] pokazały, że oprócz fazy Mg_3B_2 istnieje również faza Mg_2B_4 . Ostatecznie dopiero w 1953 roku, niezależnie od siebie, Russell i Hirst [65] oraz Jones i Marsh [66] poinformowali, że faza Mg_3B_2 nie istnieje, a produktem reakcji amorficznego B z Mg w atmosferze wodoru bądź helu jest faza MgB_2 . Istnienie fazy MgB_2 potwierdzone

zostało badaniami rentgenowskimi przy czym, autorzy pracy [65] poinformowali, że w układzie Mg – B znajduje się jeszcze kilka innych faz, w tym faza MgB_4 oraz faza MgB_7 [67]. W oparciu o obliczenia termodynamiczne opracowano diagramy równowag fazowych w układzie Mg – B [68] dla ciśnień równych: 1 atm, 1 Torr, 1 mTorr (Rys. 8).

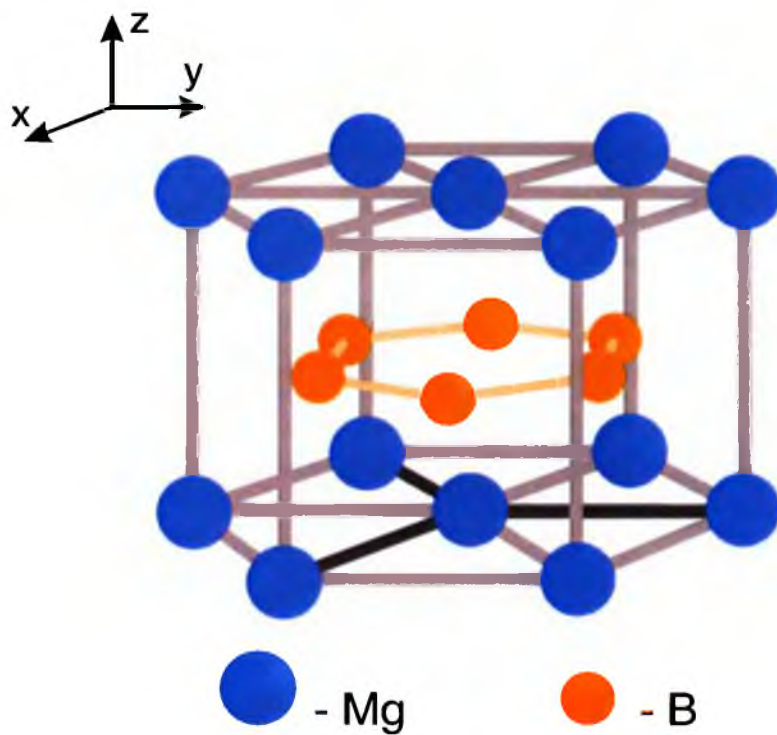
Rys. 8. Diagram równowag fazowych w układzie Mg – B przy ciśnieniu: a) 1 atm., b) 1 Torr, c) 1 mTorr, wg [68].

Na Rys. 8a pokazano, że dla stosunku atomowego Mg:B większego niż 1:2, poniżej temperatury 1545°C, faza MgB₂ współistnieje z Mg w stanie stałym, ciekłym i gazowym. Z kolei powyżej temperatury 1545°C faza MgB₂ rozpada się na fazę MgB₄ oraz Mg w stanie gazowym. Dla atomowego składu zawartego w przedziale $1:4 < \text{Mg:B} < 1:2$ i temperatury poniżej 1545°C faza MgB₂ współistnieje z fazą MgB₄. Jak widać na Rys. 8b i 8c obniżenie ciśnienia redukuje temperaturę, w której tworzy się MgB₂ oraz prowadzi do całkowitego zaniku fazy ciekłej Mg. W wyniku tego, dla atomowego składu Mg:B większego niż 1:2, poniżej temperatury $T = 912^\circ\text{C}$ przy ciśnieniu $p = 1 \text{ Torr}$ oraz poniżej temperatury $T = 603^\circ\text{C}$ przy ciśnieniu $p = 1 \text{ mTorr}$ faza MgB₂ współistnieje z Mg tylko w stanie stałym i gazowym. Z kolei dla atomowego składu $1:4 < \text{Mg:B} < 1:2$ poniżej temperatury $T = 912^\circ\text{C}$ przy ciśnieniu $p = 1 \text{ Torr}$ oraz poniżej temperatury $T = 603^\circ\text{C}$ przy ciśnieniu $p = 1 \text{ mTorr}$ faza MgB₂ współistnieje z fazą MgB₄.

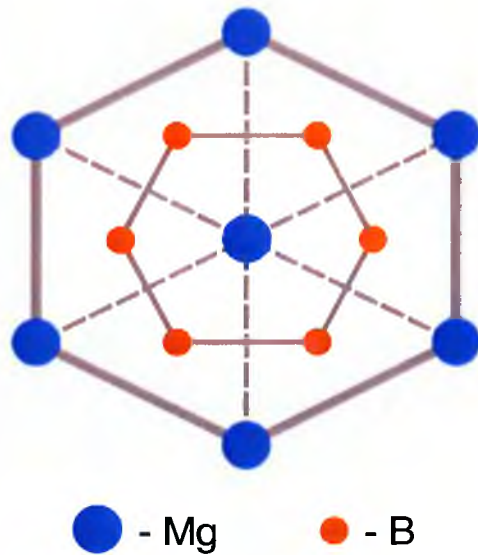
Przeprowadzone badania pokazały, że MgB₂ jest związkiem niekongruentnie topiącym się, który powstaje w wyniku reakcji perytektycznej. Wśród znanych borków magnezu jest on najbardziej niestabilnym związkiem. Powyżej temperatury 1545°C w wyniku niekongruentnego topnienia się MgB₂ ulega rozkładowi na fazę MgB₄ + Mg (w stanie gazowym).

2.2. Właściwości krystalograficzne MgB₂

MgB₂ jest związkiem międzymetalicznym o prostej komórce heksagonalnej (Rys. 9, 10). Krystalizuje on w strukturze krystalicznej typu AlB₂, grupa przestrzenna P6/mmm [1, 69]. W komórce elementarnej MgB₂ znajdują się dwa atomy boru i jeden atom magnezu, które zajmują następujące pozycje, atom Mg: 0 0 0 oraz atom B: $\frac{1}{3} \frac{2}{3} \frac{1}{2}$ (Rys. 9). Jak podano w pracy [1] w temperaturze pokojowej MgB₂ charakteryzują następujące parametry sieciowe: $a_0 = b_0 = 0,3086 \text{ nm}$, $c_0 = 0,3524 \text{ nm}$, a stosunek c/a wynosi 1,142. Przeprowadzone obliczenia dotyczące wyznaczenia odległości między najbliższymi sąsiadującymi atomami w tym związku wykazały, iż odległość, wzdłuż osi c , między parą atomów Mg – B wynosi: 0,2501 nm. Z kolei odległość między parą atomów Mg – Mg wynosi 0,3082 i 0,3515 nm, a parą B – B wynosi 0,1780 i 0,3515 nm odpowiednio dla odległości atomów w warstwie magnezu i boru oraz odległości atomów wzdłuż osi c [70].

Rys. 9. Charakterystyczne rozmieszczenie atomów w komórce elementarnej MgB_2 .

Rys. 10. Projekcja płaszczyzn atomowych Mg i B prostopadłych do osi krystalograficznej c , płaszczyzna (0001).

3. Właściwości nadprzewodzące MgB_2

Wraz z opanowaniem metod otrzymywania skonsolidowanego MgB_2 podjęto szereg prac badawczych mających na celu ustalenie mechanizmu odpowiedzialnego za wiązanie nośników ładunku w pary w tym związku. W kolejnym kroku podjęto próby wyjaśnienia jego podstawowych właściwości nadprzewodzących, w tym pochodzenie wyjątkowo wysokiej temperatury krytycznej T_c . W pierwszym etapie podjęto starania wyjaśnienia właściwości nadprzewodzącego MgB_2 na gruncie teorii BCS. Teoria ta przewiduje m. in., iż temperatura krytyczna T_c nadprzewodnika zależy od trzech parametrów materiału tj.:

- liczby elektronów w stanie nadprzewodzącym,
- charakterystycznej częstości drgań sieci krystalicznej powodującej wiązanie elektronów w pary Coopera,
- wielkości sprzężenia pomiędzy odkształceniami sieci i elektronami.

Już pierwsze badania nad MgB_2 pokazały, iż nie wszystkie jego właściwości można opisać w ramach teorii BCS. Obecnie wiadomo jednak, że MgB_2 jest nadprzewodnikiem w którym mechanizmem odpowiedzialnym za powstawanie par elektronowych jest sprzężenie typu elektron – fonon [71]. Mechanizm ten przewidziany i opisany został w ramach teorii BCS. A więc przypuszcza się, na podstawie obliczeń struktury elektronowej [72 – 74], że MgB_2 swoją wysoką temperaturę krytyczną T_c zawdzięcza silnemu sprzężeniu pomiędzy odkształceniami sieci krystalicznej, a elektronami, czyli dzięki trzeciej właściwości. Kolejnym krokiem w rozwoju badań nad MgB_2 było odkrycie, iż wartość temperatury krytycznej T_c MgB_2 wyraźnie zależy od zastosowanego izotopu boru [75, 76]. Hinks [76] pokazał, że temperatura krytyczna T_c może zmieniać się od wartości T_c równej 39,06(2) K dla MgB_2 otrzymanego z boru o masie atomowej 10,9952 (^{11}B) do wartości T_c równej 40,21(2) K dla MgB_2 otrzymanego z boru o masie atomowej 10,0051 (^{10}B).

Podobne rezultaty otrzymał Bud'ko [75]. Na podstawie pomiarów namagnesowania $M(T)$ oraz molowego ciepła właściwego C_p stwierdził on, że możliwy jest wzrost wartości temperatury krytycznej T_c o 1,0 K dla MgB_2 otrzymanego z boru ^{10}B .

W tym czasie podjęto udane próby wyznaczenia wartości cząstkowego współczynnika izotopowego α_B dla boru jak i α_{Mg} dla magnezu w związku MgB_2 . Na podstawie pomiaru temperatury krytycznej T_c ustalono, że wartość współczynnika izotopowego boru α_B wynosi $0,26 \pm 0,03$ [75]. Natomiast współczynnik izotopowy boru α_B dla MgB_2 otrzymanego z różnych izotopów boru i magnezu, przyjmuje wartości od 0,29(1) do 0,3(1) [76]. Otrzymane

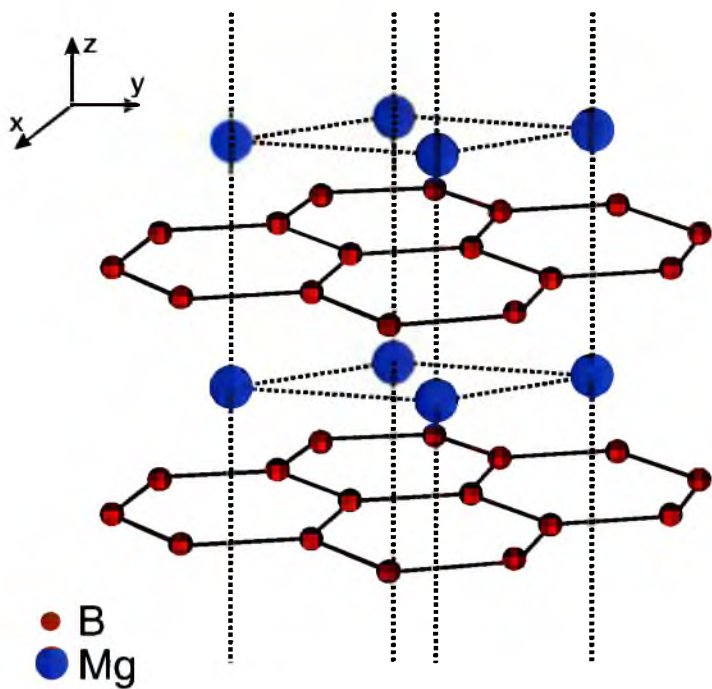
wartości współczynnika α_B są porównywalne z wartościami otrzymanymi dla nadprzewodników opartych na bazie węgla i boru tj.: $YPd_5B_3C_{0,3}$ [77]. Otrzymana wartość współczynnika izotopowego α jest dużo wyższa w odniesieniu do wartości otrzymanych dla typowych nadprzewodników opisywanych w ramach teorii BCS. Wyższa wartość współczynnika α może mieć związek ze złożonym charakterem właściwości MgB_2 . Teoretyczne oszacowanie współczynnika izotopowego boru α_B jak i magnezu α_{Mg} z wykorzystaniem modelu Borna – Kàrmàna ujawniły następujące wartości: 0,42 i 0,08 oraz 0,28 i 0,22 odpowiednio dla α_B i α_{Mg} [70]. Pomimo tak wysokich wartości izotopowych współczynników α_B i α_{Mg} , całkowita wartość izotopowego współczynnika α związku MgB_2 pozostaje równa 0,5. Niższą wartość izotopowego współczynnika α dla MgB_2 równą 0,35 uzyskano stosując w tym celu anizotropowe równanie Eliashberga [78] z anharmoniczną częstością fononową. W tym przypadku współczynniki α_B oraz α_{Mg} wynosiły odpowiednio 0,32 oraz 0,03.

Celem wyjaśnienia właściwości fizyko – chemicznych nadprzewodzącego MgB_2 zastosowano różne techniki pomiarowe. Szczegółowe badania prowadzono wykorzystując w tym celu metody spektroskopii i mikroskopii tunelowej [79 – 84], kontaktowej [71, 85 – 87], romanowskiej [88, 89], fotoemisji wysokorozdzielczej (HRPS) [90, 91], analizy pojemności cieplnej [92] ciepła właściwego [93 – 96] oraz transmisji z dalekiej podczerwieni (FIRT) [97, 98]. Zastosowane metody umożliwiły poznanie struktury pasmowej MgB_2 oraz ujawniły istnienie w tym związku dwóch przerw energetycznych Δ_σ oraz Δ_π .

3.1. Struktura pasmowa

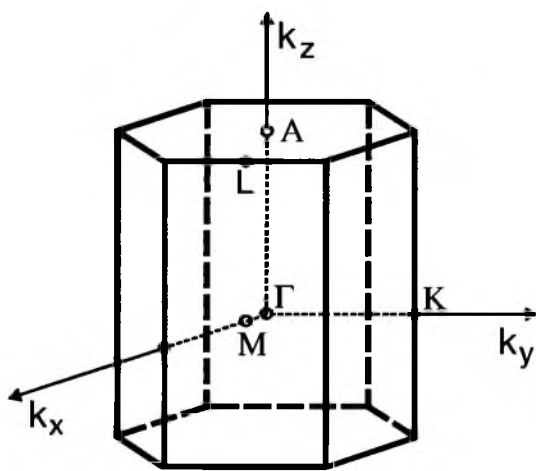
Struktura krystaliczna MgB_2 ma typowo warstwową budowę o sekwencji typu $ABABAB...$. Zbudowana jest z naprzemiennie ułożonych warstw atomów magnezu i boru. Atomy boru tworzą warstwy o strukturze heksagonalnej, kształtem przypominające plaster miodu. Warstwy te rozdzielone są ciasno upakowanymi warstwami magnezu usytuowanymi w połowie odległości pomiędzy warstwami boru z magnezem zajmującym centrum heksagonalnej warstwy boru (Rys. 11).

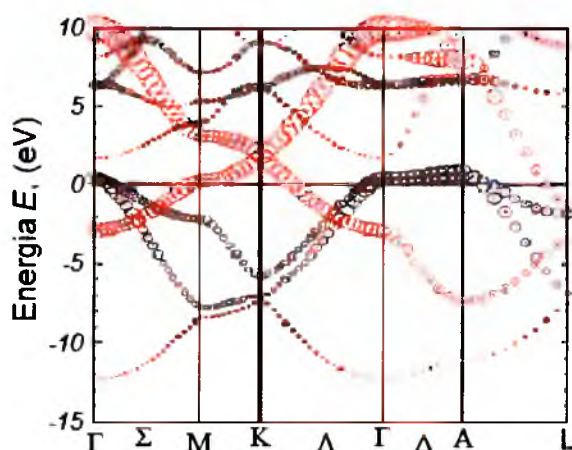

Rys. 11. Schemat budowy warstwowej MgB_2 .

Na Rys. 12 przedstawiono I strefę Brillouina dla układu heksagonalnego z zaznaczonymi punktami symetrii. Punktami o wysokiej symetrii są: punkt Γ , leżący w środku strefy Brillouina, czyli w punkcie $k = 0$ oraz punkty A , K , L i M . W celu zobrazowania struktury pasmowej strefę Brillouina przedstawia się w funkcji energii E dla wybranych kierunków wektora falowego k (Rys. 13).

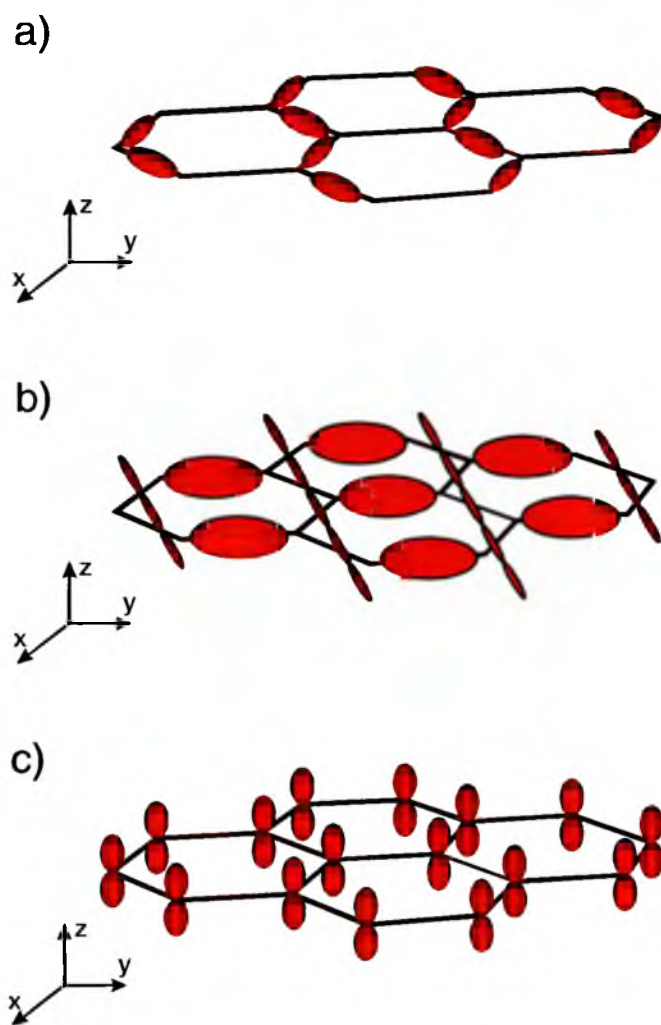
Rys. 12. Strefa Brillouina dla układu heksagonalnego z zaznaczonymi punktami symetrii.

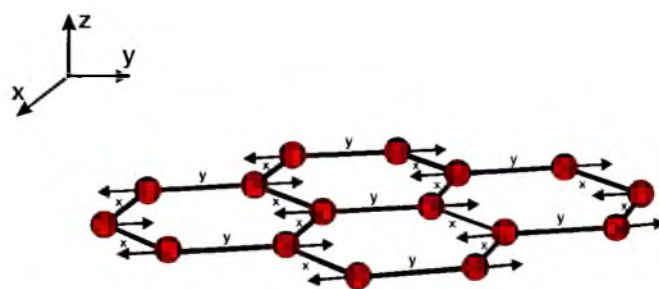
Rys. 13. Struktura pasmowa MgB₂ utworzona z orbitali p atomów boru. Promienie czerwonych (czarnych) kółek obrazują orbitale p_z ($p_{x,y}$) [73].

Jak pokazały badania struktury pasmowej MgB₂, stany elektronowe na poziomie Fermiego E_F , zdeterminowane są przez orbitale wiążące σ i π boru, zwane także pasmami σ i π . Na Rys. 14 pokazano orbitale wiążące σ i π . Stany wiążące σ na poziomie Fermiego E_F pochodzą z orbitali boru $p_{x,y}$ (Rys. 14a, b), z kolei stany wiążące π na poziomie Fermiego E_F pochodzą z orbitali boru p_z (Rys. 14c). Jak pokazano w pracach [72, 73] orbitale atomowe magnezu nie biorą udziału w tworzeniu się pasm σ i π w MgB₂.

Rozkład ładunku w stanach wiążących σ nie jest symetryczny w odniesieniu do pozycji atomów boru w tych warstwach i sprzężenie tych stanów wiążących jest bardzo silne w porównaniu ze sprzężeniem stanów wiążących π . Model wibracyjny silnego sprzężenia stanów wiążących σ atomów boru na poziomie Fermiego pokazano na Rys. 15. Przesunięcie atomów boru w kierunku wskazanym przez strzałki, powoduje skrócenie wiązania zaznaczonego jako x , stając się tym samym oddziaływaniem przyciągającym dla elektronów, podczas gdy wydłużenie wiązania zaznaczonego jako y staje się oddziaływaniem odpychającym dla elektronów. Występowanie silnego oddziaływania stanów wiążących σ w modelu wibracyjnym związane jest głównie z występowaniem tych stanów zarówno w wiązaniu przyciągania lub odpychania. W modelu tym stany wiążące π oddziałują słabo [99, 100].

Rys. 14. a, b) Stany wiążące σ na poziomie Fermiego pochodzące z orbitalu boru p_{xy} ,
c) stany wiążące π na poziomie Fermiego pochodzące z orbitalu boru p_z , wg [100].

Rys. 15. Model wibracyjny atomów boru silnie sprzężonych elektronowych stanów wiążących σ na poziomie Fermiego, wg [100].

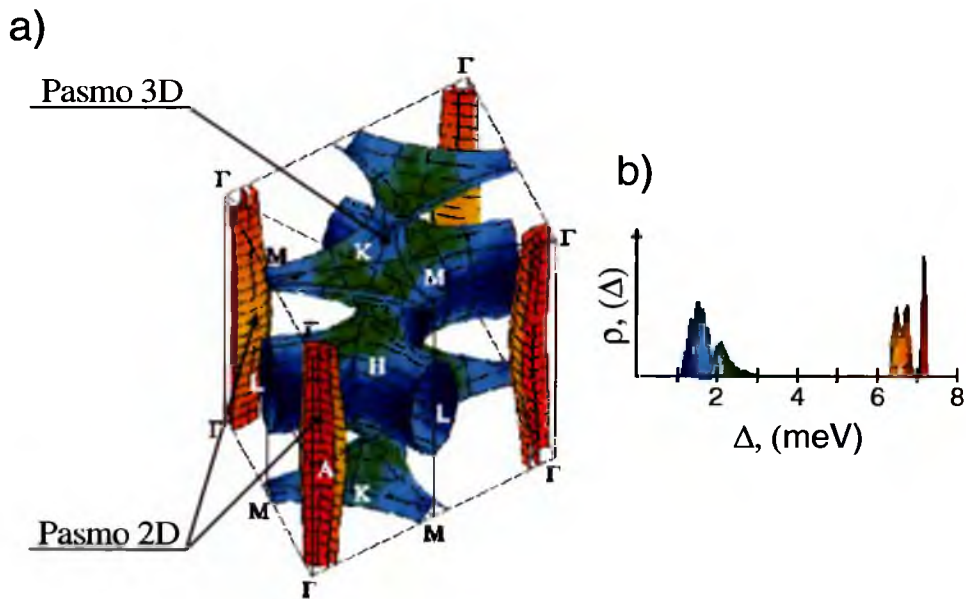
3.2. Przerwy energetyczne

Pierwsze pomiary dotyczące określenia wartości przerwy energetycznej Δ w MgB₂ wykazały, iż nadprzewodnik ten charakteryzuje jedna przerwa energetyczna Δ o wartości od 2,6 do 7 meV. Na podstawie przeprowadzonych pomiarów stwierdzono, że wartość jej zależy od temperatury T (0 K – 15 K), w której prowadzony jest pomiar [71, 79, 81, 84, 86, 89, 90, 92, 97]. Odmienne wyniki, na temat wartości przerwy Δ , ujawniły kolejne eksperymenty [85, 87, 88, 91, 93, 99] oraz teoretyczne rozważania przeprowadzone przez Choi i in. [100]. Potwierdziły one oszacowania Liu [101], iż MgB₂ ujawnia dwie przerwy energetyczne Δ usytuowane powyżej i poniżej powierzchni Fermiego (FS) [102].

Powierzchnia Fermiego MgB₂ zawiera cztery warstwy tj.: dwie otwarte, cylindryczne warstwy (Rys. 16a kolor czerwony i pomarańczowy) usytuowane dookoła czterech pionowych linii $\Gamma - \Gamma$ (naroża sześcianu) pochodzące z dwuwymiarowego (2D) pasma σ oraz dwie warstwy o kształcie połączonych tuneli (Rys. 16a kolor niebieskozielony) znajdujące się dookoła linii $K - M$ i $H - L$ (część środkowa sześcianu) pochodzące z trójwymiarowego (3D) pasma π . Odmienny charakter tych warstw powoduje, że każda z nich daje osobny wkład, na powierzchni Fermiego, do dwóch różnych przerw energetycznych, Δ_σ i Δ_π , o odmiennych wartościach (Rys. 16b).

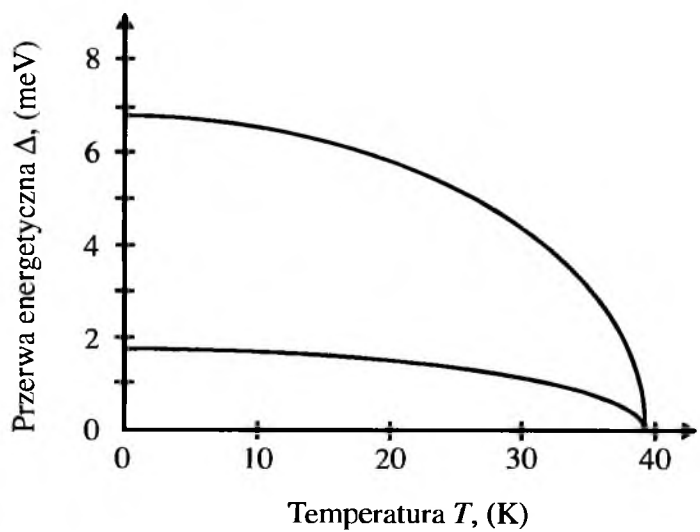
Pierwszą nadprzewodzącą przerwę energetyczną tworzą dwie warstwy σ , wąska i szeroka. Wąska cylindryczna warstwa σ przyjmuje wartości w przybliżeniu równe ~ 7.2 meV, a wielkość odchylenia jest mniejsza niż 0.1 meV (Rys. 16b kolor czerwony). Z kolei szeroka cylindryczna warstwa σ posiada przerwę energetyczną o wartościach od 6.4 do 6.8 meV (Rys. 16b kolor pomarańczowy) i posiada maksimum blisko Γ , a minimum w pobliżu A .

Druga nadprzewodząca przerwa energetyczna pochodzi od warstwy π i osiąga wartość od 1.2 do 3.7 meV (Rys. 16b kolor niebieskozielony) [100].

Rys. 16. Powierzchnia Fermiego MgB_2 : a) obraz rozmieszczenia pasm boru tj.: dwie otwarte, cylindryczne warstwy pochodzące z dwuwymiarowego (2D) pasma σ oraz dwie o kształcie połączonych tuneli pochodzące z trójwymiarowego (3D) pasma π , b) wartości wyznaczonych przerw energetycznych, wg [100].

Jak się okazuje wartości przerw energetycznych Δ_σ i Δ_π w MgB_2 wykazują zależność od temperatury, dlatego oszacowanie ich wartości prowadzi się w temperaturach poniżej temperatury przejścia T_c . Na tej podstawie stwierdzono, że energia przerwy stanów wiążących σ oraz energia przerwy stanów wiążących π wykazują różną zależność od temperatury (Rys. 17).

Rys. 17. Wykres zależności uśrednionych wartości przerw energetycznych Δ od temperatury T , wg [100].

Porównując małą przerwę energetyczną pochodzącą od stanów wiążących σ i dużą przerwę energetyczną pochodzącą od stanów wiążących π widać, że ta pierwsza zmienia się dużo wolniej w niskich temperaturach ale szybciej w pobliżu temperatury przejścia od tej drugiej. Jednak mimo dużych różnic w wartościach obu przerw w niskich temperaturach, ich zanik następuje w tej samej temperaturze przejścia.

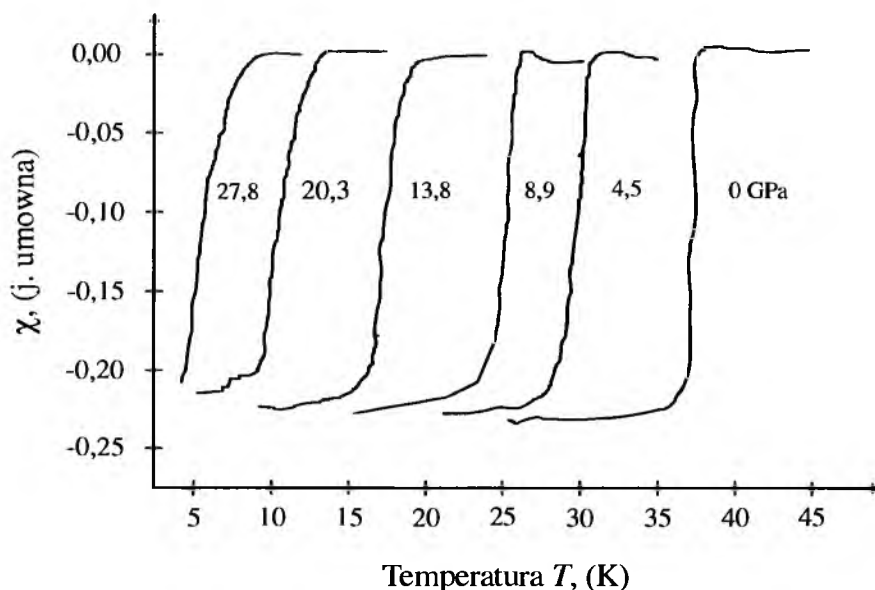
Nadprzewodzące przerwy energetyczne określają gęstość stanów kwazicząstek. Energia kwazicząstki jest energią wzbudzenia układu gdy elektron jest dodany bądź usunięty do stanu wiążącego π lub σ . W nadprzewodnikach energia kwazicząstki jest równa bądź większa od nadprzewodzącej przerwy energetycznej Δ . Tylko stany wiążące π kwazicząstek są dozwolone dla energii pomiędzy minimum nadprzewodzącej przerwy energetycznej stanów wiążących π , a stanami wiążącymi σ . Dla energii powyżej minimum nadprzewodzącej przerwy energetycznej stanów wiążących σ , kwazicząstki mogą zostać wzbudzone do jednego z dwóch stanów wiążących tj.: σ bądź π .

3.3. Temperatury krytyczne

Zanik oporu elektrycznego R w pewnej, charakterystycznej dla danego materiału temperaturze, zwanej temperaturą krytyczną T_c , charakteryzuje materiał będący nadprzewodnikiem. Im wyższa temperatura T_c nadprzewodnika, tym mniejszy koszt oraz większa możliwość jego praktycznego zastosowania.

Poraz pierwszy temperatura krytyczna T_c MgB₂ wyznaczona została przez zespół Prof. Akimitsu [1] na podstawie pomiarów oporności ρ w funkcji temperatury T . Przeprowadzone pomiary pokazały, iż lity MgB₂, otrzymany poprzez sprasowanie mieszaniny proszków Mg i B przy temperaturze 700°C i ciśnieniu 196 MPa, charakteryzuje się wysoką temperaturą krytyczną T_c równą 39,0 K. Obecnie, techniki wykorzystujące wysokie ciśnienia jak i wysokie temperatury spiekania [103, 104] są szeroko stosowane w procesie otrzymywania litego MgB₂. Okazuje się, że otrzymanie litego MgB₂ charakteryzującego się wysoką wartością temperatury krytycznej T_c , silnie zależy od doboru ciśnienia oraz temperatury spiekania [2, 105, 106]. W pracy [2] pokazano, że spiekanie przy temperaturze $T = 1400^\circ\text{C}$ daje możliwość otrzymania litego MgB₂ charakteryzującego się temperaturą T_c rzędu 40,0 K. Jednak dalsze podwyższanie temperatury spiekania bądź jej obniżenie prowadzi do spadku wartości temperatury T_c [104]. Podobnie, jak w przypadku zastosowania zbyt wysokiej temperatury spiekania T , spadek wartości temperatury T_c w litym MgB₂ obserwuje się wraz ze wzrostem ciśnień w komorze wzrostowej. Jak podali Tissen i in. [106] zastosowanie ciśnień

rzędu kilku GPa, prowadzi do spadku wartości temperatury T_c z wartości $\sim 37,5$ K do wartości $\sim 5,0$ K (Rys. 18).

Rys. 18. Wykres zależności AC podatności magnetycznej χ dla litego MgB₂ w funkcji temperatury T , wg [106].

Na uwagę zasługuje jednak fakt, iż optymalizacja obu parametrów, tj.: temperatury i ciśnienia, pozwala otrzymać MgB₂ charakteryzujący się wysoką wartością temperatury krytycznej T_c równą 40,4 K [103]. W niezwykle silny sposób na wartość temperatury krytycznej T_c litego MgB₂ wpływa także czas spiekania. Liczne eksperymenty prowadzone nad otrzymywaniem MgB₂ potwierdziły, że odpowiedni dobór czasu i temperatury spiekania pozwala otrzymać wolną od obcych faz, fazę MgB₂ charakteryzującą się temperaturą krytyczną T_c równą 38,2 K [107]. Znaczący wpływ na wartość temperatury T_c ma również rodzaj oraz sposób przygotowania materiału wyjściowego. Autorzy pracy [108] stwierdzili, że użycie krystalicznego boru do produkcji litego MgB₂ pozwala otrzymać wyższe wartości temperatury $T_c = 38,8$ K w odniesieniu do litego MgB₂ otrzymanego z boru w postaci amorficznej. W tym przypadku wartość T_c wynosiła tylko 37,9 K. Odmienne rezultaty otrzymali Zhou i in. [109]. W ich przypadku wyższe wartości T_c uzyskano dla MgB₂ otrzymanego z amorficznego boru. Ważny jest również fakt, że lity MgB₂ otrzymany z materiału wyjściowego (proszek MgB₂ bądź mieszanina proszków Mg + B) po procesie mielenia ujawnia niższą wartość temperatury T_c w odniesieniu do litego MgB₂ otrzymanego z materiału wyjściowego bez zastosowanego mielenia. Przeprowadzone pomiary wykazały, że

im stosowany był dłuższy czas mielenia tym niższą wartością temperatury krytycznej T_c charakteryzował się lity MgB_2 [110]. Na podstawie dokonanego przeglądu literatury można powiedzieć, że otrzymanie litego MgB_2 charakteryzującego się wysoką wartością temperatury krytycznej T_c możliwe jest dopiero w momencie odpowiedniego przygotowania materiału wyjściowego oraz poprzez optymalizację parametrów spiekania, tj.: ciśnienia, temperatury i czasu. Tak więc, w przypadku litego polikrystalicznego MgB_2 , wartości temperatur krytycznych T_c zawierają się w przedziale od 33,9 do 40,4 K [103, 110].

Zbliżone wartości temperatur krytycznych T_c do tych otrzymanych dla polikrystalicznego MgB_2 w postaci litej uzyskano w monokryształach MgB_2 . Analiza temperatury krytycznej T_c monokryształów MgB_2 otrzymanych z wykorzystaniem Mg jako wysokotemperaturowego roztworu – roztopu wykazała, iż wartość T_c wynosi 37,0 K [111]. Wyższe wartości T_c równe odpowiednio 39,2 K i 39,0 K uzyskano dla monokryształów otrzymanych z wysokotemperaturowych roztworów – roztopów z wykorzystaniem Cu [112] jako wysokotemperaturowego rozpuszczalnika oraz sodu [113] jako katalizatora.

Możliwość otrzymania wysokich wartości temperatur $T_c \sim 38,5$ K potwierdzili autorzy pracy [114, 115]. W ich przypadku monokryształy MgB_2 otrzymane zostały techniką wysokich ciśnień. Analiza procesu otrzymywania monokryształów MgB_2 techniką wysokociśnieniową ujawniła, iż szybkie chłodzenie układu wzrostowego po procesie monokryształizacji prowadzi do spadku wartości T_c w tych monokryształach o 1,0 K [116]. Dlatego, na podstawie przeprowadzonych eksperymentów, korzystniejsze wydaje się stosowanie wolnego chłodzenia układu z maksymalnej temperatury w której prowadzona jest monokryształizacja MgB_2 do temperatury pokojowej. Jak do tej pory, uzyskane wartości temperatur T_c , dla tak otrzymanych monokryształów MgB_2 mieszczą się w przedziale 37,0 – 39,2 K.

Otrzymanie wysokich temperatur krytycznych T_c ma duże znaczenie w przypadku produkcji taśm i drutów MgB_2 . Jako, że technika *PIT* ich wytwarzania jest procesem złożonym, uzyskanie wysokich wartości temperatur krytycznych T_c w tego typu próbkach, wymaga szczególnej uwagi na każdym etapie ich technologii. I tak, na podstawie przeprowadzonych badań wykazano, że temperatury krytyczne T_c taśm i drutów MgB_2 mogą zawierać się w przedziale 25,0 – 39,0 K [117 – 123]. Ustalono, że temperatura krytyczna T_c rośnie przy wzroście temperatury spiekania [121, 122]. Spiekanie w przedziale temperaturowym 950 – 1000°C pozwala otrzymać taśmy i druty MgB_2 charakteryzujące się najwyższymi wartościami T_c [121, 122]. Przy wyższych temperaturach spiekania drutów MgB_2 , wartość temperatury krytycznej T_c maleje [121]. Efekt optymalizacji temperatury T_c możliwy jest również przez zastosowanie dwóch, kolejno następujących po sobie procesów

spiekania [119] oraz przez odpowiednie wydłużenie czasu spiekania [122]. Należy zaznaczyć, że najniższe wartości $T_c = 25,0$ K [117] posiadały druty MgB_2 otrzymane z pominięciem obróbki cieplnej. W procesie otrzymywania taśm i drutów MgB_2 charakteryzujących się wysokimi wartościami T_c duże znaczenie ma zarówno zawartość Mg w przygotowywaniu materiału wsadowego jak i wybór materiału metalowych rurek w których otrzymywane są taśmy i druty MgB_2 [117, 124]. Feng i in. [124] pokazali, iż użycie metalowych rurek z Cu do otrzymywania taśm i drutów MgB_2 prowadzi do obniżenia ich temperatury krytycznej T_c . W tym przypadku wartość T_c uległa obniżeniu z wartości $T_c = 38,4$ K dla drutów Cu/Ta MgB_2 do wartości $T_c = 37,6$ K dla drutów Cu/ MgB_2 . Należy przyjąć, że za spadek wartości T_c odpowiadają pojawiające się obce fazy w skonsolidowanym MgB_2 .

Podobnie jak w przypadku taśm i drutów MgB_2 , wysokość temperatury krytycznej T_c cienkich warstw MgB_2 w dużym stopniu zależy od sposobu ich otrzymywania. Wybór techniki oraz szczegółowa analiza całego procesu reakcji, kinetyki dyfuzji jak i roli tworzących się faz pośrednich [125] umożliwia otrzymanie cienkich warstw MgB_2 charakteryzujących się wysokimi wartościami temperatur krytycznych T_c . Dwuetapowy proces produkcji z wysokotemperaturowym wygrzewaniem *ex situ* [125, 126] pozwala otrzymać cienkie warstwy MgB_2 o wysokich wartościach temperatur krytycznych $T_c = 39,0$ K. Dużo niższe wartości T_c ujawniły cienkie warstwy MgB_2 otrzymane z wykorzystaniem wygrzewania *in situ* w temperaturach rzędu 600°C . Ustalono, że w tak otrzymanych cienkich warstwach MgB_2 temperatury krytyczne T_c zawarte są w przedziale $18,0 - 32,0$ K [125, 127, 128]. Alternatywą dla otrzymywania cienkich warstw MgB_2 w dwuetapowym procesie z wygrzewaniem *in situ* jest metoda „as-grown”. Pozwala ona otrzymać cienkie warstwy MgB_2 charakteryzujące się wyższymi wartościami temperatur krytycznych T_c . Stosując tą metodę, Ueda [129] i van Erven [130] otrzymali cienkie warstwy MgB_2 charakteryzujące się $T_c \sim 36,0$ K. Obecnie jednak najwyższą, niepotwierdzoną temperaturę krytyczną T_c ujawniły cienkie warstwy MgB_2 otrzymane przez grupę Hur [131]. Warstwy te otrzymane zostały na monokrystalicznym podłożu boru w procesie dwuetapowej syntezy. Uzyskane w ten sposób cienkie warstwy MgB_2 charakteryzowały się temperaturą przejścia do stanu nadprzewodnictwa T_c równą $41,7$ K. Wysokie wartości temperatur krytycznych T_c uzyskano w ostatnim czasie dla struktur grubowarstwowych ~ 25 μm . Przeprowadzone pomiary pokazały, iż taka warstwa MgB_2 otrzymana w komorze kwarcowej poprzez osadzenie par boru i magnezu na podłożu ze stali nierdzewnej charakteryzuje się wysoką temperaturą krytyczną T_c równą $39,6$ K. Innowacją, w tym procesie, było użycie mieszaniny gazu B_2H_6

jako źródła boru. Dodatkowo, w układzie wzrostowym, zastosowano H_2 celem redukcji tlenków (np. MgO) podczas wzrostu cienkiej warstwy MgB_2 .

Poszukiwania próbek nadprzewodzącego MgB_2 charakteryzujących się wysokimi wartościami temperatur krytycznych T_c doprowadziły do powstania licznych prac na temat jego domieszkowania. Próby domieszkowania MgB_2 prowadzono zarówno w miejsce Mg wykorzystując w tym celu metale (Me) i otrzymując w ten sposób roztwory stałe typu $Mg_{1-x}Me_xB_2$, jak i w miejsce B wykorzystując do tego celu niemetale (n-Me) i otrzymując w ten sposób roztwory stałe typu $Mg(B_{1-x}n-Me_x)_2$.

W procesie domieszkowania litego MgB_2 Feng i in. [132] pokazali, że domieszkowanie miedzią prowadzi do spadku wartości temperatury krytycznej T_c . Spadek temperatury T_c nastąpił z wartości 39,1 K dla wyjściowego MgB_2 do wartości T_c równej 36,5 K dla $Mg_{0,8}Cu_{0,2}B_2$. Spadek wartości temperatury T_c ujawniono także w procesie domieszkowania MgB_2 atomami aluminium. Agrestini i in. [133] wykazali, że stopniowy wzrost zawartości aluminium w MgB_2 prowadzi do liniowego spadku temperatury T_c . Jednak dla $Mg_{0,67}Al_{0,33}B_2$ zaobserwowano skok wartości temperatury T_c , w kierunku niższych wartości, po którym następował dalszy jej liniowy spadek. Zachowanie takie potwierdzili autorzy pracy [133, 134]. Wzrost temperatury krytycznej T_c o 0,3 K zaobserwowano jedynie w przypadku MgB_2 domieszkowanego cynkiem. Przypuszcza się, że jest to efekt zmiany gęstości stanów blisko poziomu Fermiego. Domieszkowanie litego MgB_2 węglem było analizowane przez kilku autorów [135, 136]. Ustalono, że w procesie domieszkowania MgB_2 atomami węgla następuje prawie trzykrotnie szybszy spadek wartości T_c w odniesieniu do litego MgB_2 domieszkowanego aluminium. Na tej podstawie stwierdzono, że temperatura T_c dla litego MgB_2 obniża się ze wzrostem koncentracji domieszki.

Pierwsze próby domieszkowania monokryształów MgB_2 podjęto w momencie opanowanie wysokociśnieniowych technik ich otrzymywania [137 – 139]. Karpiński i in. [137] pokazali, że domieszkowanie monokryształów MgB_2 atomami aluminium prowadzi do spadku wartości temperatury krytycznej T_c wraz ze wzrostem zawartości tej domieszki. Przeprowadzone eksperymenty pokazały, że $Mg_{0,72}Al_{0,28}B_2$ charakteryzuje się temperaturą krytyczną $T_c = 14,9$ K [137]. Spadek wartości temperatury T_c zaobserwowano również w procesie domieszkowania monokryształów MgB_2 węglem [138]. Spadek wartości temperatury T_c , wraz ze wzrostem zawartości domieszki potwierdzili autorzy pracy [139]. Lee i in. [139] pokazali, że temperatura krytyczna T_c ulega obniżeniu z wartości 35,5 K dla $Mg(B_{0,89}C_{0,02})_2$ do wartości 2,5 K dla $Mg(B_{0,875}C_{0,125})_2$, a dalszy wzrost koncentracji węgla prowadzi do zaniku efektu nadprzewodzącego w tym materiale. Gwałtowny spadek

temperatury krytycznej T_c obserwowano w MgB_2 domieszkowanym manganem [140]. W tym przypadku obserwowany spadek temperatury T_c był szybszy od tego obserwowanego w MgB_2 domieszkowanym aluminium i węglem. Na podstawie przeprowadzonej analizy stwierdzono, że dla tej samej ilości domieszki, niższe wartości temperatur krytycznych T_c obserwuje się w monokryształach MgB_2 domieszkowanych manganem i aluminium w porównaniu z domieszkowanym MgB_2 w postaci polikrystalicznej [141, 142]. Z drugiej jednak strony, domieszkowane węglem monokrystały MgB_2 pokazały wyższe wartości T_c w porównaniu z próbkami polikrystalicznymi domieszkowanymi węglem [143].

Możliwości aplikacyjne taśm i drutów MgB_2 przyczyniły się do powstania licznych prac na temat ich domieszkowania. Prace te miały na celu otrzymanie próbek charakteryzujących się wyższymi wartościami temperatur krytycznych T_c . Autorzy pracy [122] podjęli próby domieszkowania taśm MgB_2 fazą SiC. Przeprowadzone eksperymenty pokazały spadek temperatury T_c z wartości 37,1 K dla czystego MgB_2 do wartości 36,6 K dla $MgB_{1,9}SiC_{0,1}$. Informacje te potwierdziły eksperymenty prowadzone przez Jiang i in. [117]. W ich przypadku domieszkowane druty charakteryzowały się temperaturą T_c równą 32,5 K. Spadek wartości temperatury krytycznej T_c obserwowano również w przypadku domieszkowania drutów MgB_2 galem, srebrem, indem i ołowiem [144]. W tym przypadku otrzymane wartości temperatur krytycznych T_c mieszczą się w przedziale 33,1 – 34,2 K [144].

Z dokonanego przeglądu literatury wynika, że otrzymanie nadprzewodzącego MgB_2 charakteryzującego się wysoką wartością temperatury krytycznej T_c zależy nie tylko od postaci MgB_2 , ale także od sposobu jego otrzymywania. Okazuje się, że w obrębie tej samej techniki można otrzymać materiał charakteryzujący się wyższymi bądź niższymi wartościami temperatur krytycznych T_c . Ponadto, znaczący wpływ na wartość temperatury krytycznej T_c nadprzewodzącego MgB_2 ma rodzaj i ilość użytej domieszki.

3.4. Krytyczne gęstości prądu

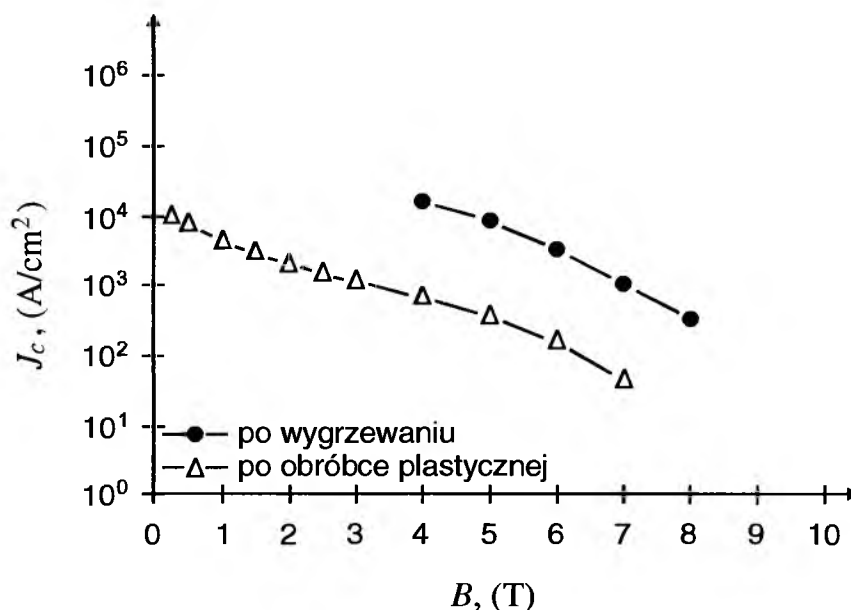
Z praktycznego punktu widzenia niezwykle ważne jest otrzymanie nadprzewodzącego MgB_2 charakteryzującego się wysoką wartością krytycznej gęstości prądu J_c . Postęp w technologii otrzymywania MgB_2 w postaci mono- jak i polikrystalicznej umożliwił uzyskanie, w tego typu próbkach, coraz wyższych wartości J_c przy wysokich polach magnetycznych H oraz przy coraz wyższych temperaturach T .

Analiza krzywych namagnesowania M w funkcji pola magnetycznego H przeprowadzona przez autorów [116] pokazała, iż dla monokryształów MgB_2 wartość

krytycznej gęstości prądu J_c w zerowym polu H i przy temperaturze $T = 10,0$ K wynosi około $1,0 \times 10^5$ A/cm², a następnie gwałtownie spada wraz ze wzrostem natężenia pola magnetycznego H . Obserwowana w monokryształach MgB₂ wartość krytycznej gęstości prądu J_c jest dwukrotnie mniejsza od wartości krytycznych gęstości prądu J_c uzyskiwanych w cienkich warstwach MgB₂ [3].

Analiza krytycznych gęstości prądu J_c taśm i drutów MgB₂ prowadzona w tych samych temperaturach T i polach magnetycznych H pokazała, że taśmy charakteryzują się wyższymi wartościami J_c w odniesieniu do drutów [145]. Jak podają Song i in. [145] w zerowym polu i przy temperaturze $T = 5,0$ K wartość J_c taśm MgB₂ wynosi $\sim 7,0 \times 10^5$ A/cm². W przypadku drutów MgB₂ maksymalna wartość $J_c \sim 5,0 \times 10^5$ A/cm² (5K, 0T). Na tej podstawie autorzy wnioskują, że za tą różnicę odpowiada geometria otrzymanych próbek [146]. Badania, które przeprowadził Feng i in. [124] pokazały, że w procesie otrzymywania drutów MgB₂ ważny jest wybór materiału metalowej rurki w której umieszczany jest materiał wyjściowy. Przeprowadzone pomiary pokazały, że wartość krytycznej gęstości prądu J_c drutów Cu/MgB₂ wynosi 5×10^4 A/cm² (5K, 0T). Przy czym te same druty otrzymane w metalowej rurce z Ta charakteryzują się krytyczną gęstością prądu $J_c \sim 10^5$ A/cm² (5K, 0T). Godnym uwagi jest fakt, że najwyższe wartości krytycznych gęstości prądu J_c uzyskano dla drutów i taśm MgB₂ otrzymanych w rurkach z Fe [147 – 149]. Stąd można wnioskować, że w praktyce eksperymentalnej najczęściej stosowanymi metalowymi rurkami powinny być te z żelaza. Otrzymanie wysokich wartości krytycznych gęstości prądu J_c możliwe jest również poprzez zastosowanie odpowiednich warunków obróbki cieplnej. Sonia Schlachter i in. [119] w procedurze otrzymywania drutów Fe/MgB₂ zastosowali dwa kolejno następujące po sobie procesy spiekania. Taka procedura pozwoliła otrzymać druty Fe/MgB₂ o krytycznej gęstości prądu $J_c \sim 10^5$ A/cm² (4,2K, 4T). (Rys. 19).

Zależność wartości krytycznej gęstości prądu J_c od temperatury spiekania T potwierdzili autorzy prac [150, 151]. Xu [150], Zhou [122] oraz Wang i in. [152] ustalili, że możliwy jest wzrost wartości J_c poprzez odpowiedni dobór temperatur spiekania T . Eksperymenty przeprowadzone przez Wang i in. [152] przy temperaturze 745°C pozwoliły otrzymać druty Fe/MgB₂ o najwyższej wartości $J_c \sim 5 \times 10^5$ A/cm² (15K, 0T). Na uwagę zasługuje również fakt, że aby otrzymać druty MgB₂ charakteryzujące się krytycznymi gęstościami prądu $J_c = 1,2 \times 10^5$ A/cm² (20K, 0T) wystarczy zastosować kilkuminutowe spiekanie przy temperaturze 800°C [153].

Rys. 19. Wykres zależności krytycznej gęstości prądu J_c dla drutów Fe/MgB₂ w funkcji pola magnetycznego B , wg [119].

Próby otrzymania wyższych wartości J_c doprowadziły do podjęcia prac nad domieszkowaniem taśm i drutów MgB₂. Stwierdzono, że druty Cu/Fe/MgB₂ domieszkowane Zr wykazują wzrost wartości J_c w porównaniu z tym samym drutem bez domieszki [154]. W polu magnetycznym H o wartości 1,0 T i temperaturze T równej 25,0 K druty MgB₂ ujawniły $J_c = 6 \times 10^4$ A/cm², natomiast druty Mg_{0,9}Zr_{0,1}B₂ ujawniły wartość $J_c = 8,5 \times 10^4$ A/cm². Wzrost wartości J_c w procesie domieszkowania TiB₂ drutów MgB₂ zaobserwowali autorzy pracy [155]. W zerowym polu H i przy temperaturze $T = 4,2$ K druty MgB₂ z 8% mol. domieszki TiB₂, ujawniły $J_c = 2,09 \times 10^5$ A/cm², z kolei w drutach MgB₂ uzyskano wartości krytycznych gęstości prądu $J_c = 7,35 \times 10^4$ A/cm². Wzrost wartości J_c uzyskano również badając taśmy MgB₂ domieszkowane SiC 10% wag. [123]. Dla domieszkowanych taśm otrzymane wartości J_c równe są $\sim 10^6$ A/cm² (5K, 0T). Wysokie wartości $J_c = 2 \times 10^5$ A/cm² w tych taśmach otrzymano także przy temperaturze 30,0 K.

Wyższe wartości krytycznych gęstości prądu J_c , w odniesieniu do taśm i drutów, ujawnia MgB₂ w postaci litej. Dokonany przegląd literatury pokazuje, że tego typu próbki charakteryzują się krytycznymi gęstościami prądu $J_c > 10^6$ A/cm² (20K, 0T) [156]. Frederick i in. [157] w zerowym polu magnetycznym H i przy temperaturze $T = 10$ K otrzymali najwyższe wartości krytycznych gęstości prądu $J_c = 1,4 \times 10^6$ A/cm². Autorzy

pracy [108] pokazali, że wartość J_c dla litego MgB₂ zależy od czystości użytego boru. Stwierdzono, że lity MgB₂ otrzymany z amorficznego boru o czystości 99,99%, charakteryzuje się krytyczną gęstością prądu J_c równą 3×10^5 A/cm² (6K, 1,5T). Podobne rezultaty otrzymali Zhou i in. [109]. Równie wysokie wartości J_c równe $\sim 2 \times 10^4$ A/cm² (4,2K, 7T) otrzymali autorzy pracy [110]. W ich przypadku lity MgB₂ otrzymany został z proszku MgB₂ po zastosowaniu trzystuminutowego wysokoenergetycznego mielenia. Poszukiwania wyższych wartości J_c w litym MgB₂ przyczyniły się do podjęcia licznych prób jego domieszkowania [132, 158, 159]. Przeprowadzone eksperymenty pokazały, że domieszkowanie litego MgB₂ miedzią, tytanem i cynkiem prowadzi do wzrostu wartości J_c w odniesieniu do wartości J_c otrzymanych dla niedomieszkowanego MgB₂. Prihna i in. [159] ustalili, że krytyczna gęstość prądu J_c litego MgB₂ domieszkowanego Ti wynosi ponad 10^6 A/cm² (10K, 0T). Dla Mg_{0,8}Cu_{0,2}B₂ otrzymane wartości J_c wynosiły odpowiednio: $6,7 \times 10^5$ A/cm² (10K, 0,5T), $3,3 \times 10^5$ A/cm² (10K, 2T) oraz 5×10^5 A/cm² (20K, 0T) [132].

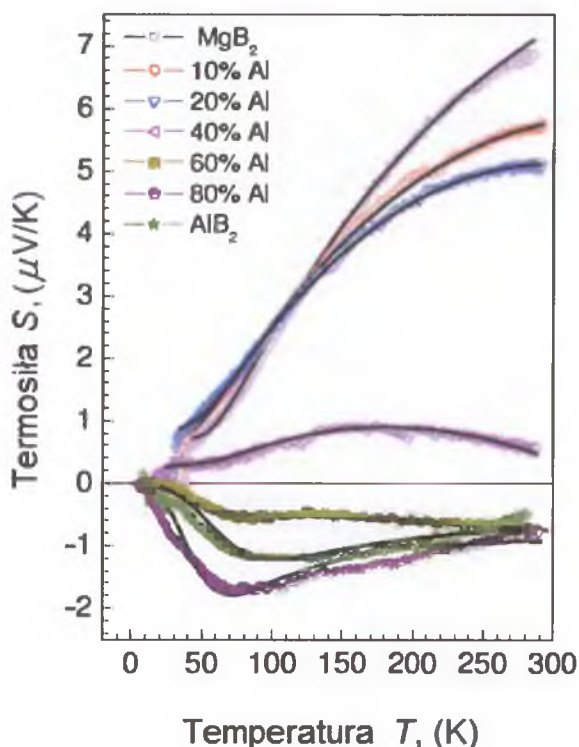
Najwyższe wartości krytycznych gęstości prądu J_c zaobserwowano w cienkich warstwach MgB₂ [160, 161]. Kang i in. [3] ustalili, że jedynie wygrzewanie *ex situ* prowadzi do otrzymania cienkich warstw MgB₂ charakteryzujących się krytycznymi gęstościami prądu J_c rzędu 10^7 A/cm² (5K, 0T). Stosując technikę laserowego osadzania, w pierwszym etapie autorzy pracy [3] otrzymali cienką warstwę boru. W drugim etapie otrzymaną warstwę boru umieszczono w talowym pojemniku z kawałkami magnezu. Tak przygotowany układ wygrzewano w temperaturze $T = 900^\circ\text{C}$ w czasie 30 minut. Wysokie wartości krytycznych gęstości prądu J_c otrzymano również w procesie osadzania cienkich warstw MgB₂ wiązką elektronów [3]. Przeprowadzone badania pokazują, że tak otrzymane cienkie warstwy MgB₂, w zerowym polu magnetycznym H i temperaturze $T = 10 - 15$ K charakteryzują się krytycznymi gęstościami prądu $J_c = 1,1 \times 10^7$ A/cm² (5K, 0T). Niższe wartości krytycznych gęstości prądu J_c otrzymano dla cienkich warstw MgB₂ otrzymanych w procesie wygrzewania *in situ* oraz otrzymanych w wyniku zastosowania techniki „as-grown”. Zeng [127] i Haruta [162] pokazali, że dla tak otrzymanych cienkich warstw MgB₂ wartość J_c wynosi $1,34 \times 10^6$ A/cm² (7,5K, 0T) oraz $4,8 \times 10^5$ A/cm² (20K, 1T).

Reasumując można powiedzieć, że wartości krytycznych gęstości prądu J_c w MgB₂ silnie zdeterminowana są przez dwa parametry, tj.: temperaturę T oraz natężenie pola magnetycznego H . Stwierdzono, że nawet niewielkie zmiany wartości temperatury T bądź natężenia pola magnetycznego H prowadzą do niewątpliwych zmian wartości krytycznych gęstości prądu J_c . Pomimo tego, jak wynika z dokonanego przeglądu literaturowego możliwe

jest otrzymanie MgB_2 charakteryzującego się wysokimi wartościami krytycznych gęstości prądu J_c .

3.5. Termosiła

Teoretyczne obliczenia struktury pasmowej i oddziaływań elektron – fonon wykazały podstawową cechę stanu nadprzewodzącego MgB_2 , iż nośniki nadprzewodzącego prądu tworzą się w dwóch różnych pasmach σ i π pochodzących od boru. Dlatego prowadzone dziś badania nad MgB_2 dotyczą modyfikacji tych pasm poprzez chemiczne domieszkowanie MgB_2 [163 – 167]. Podstawienia takie są skutecznym narzędziem, umożliwiającym lepsze poznanie mechanizmu odpowiedzialnego za nadprzewodnictwo w MgB_2 . Na podstawie pomiaru termosiły S w funkcji temperatury T stwierdzono, że wartość termosiły S w MgB_2 jest dodatnia, co wskazuje na dziurowy typ przewodnictwa w tym związku [168]. Jak pokazano w pracy [169] dziurowy typ przewodnictwa związany jest z przejściem części elektronów z pasma σ do pasma π . Tak więc pasmo σ jest pasmem typu dziurowego, a pasmo π jest pasmem typu elektronowego. Analiza podstawień chemicznych w pozycję Mg jak i B pokazuje, że wzrost bądź spadek wartości parametrów nadprzewodzących zależy od tego czy mamy do czynienia z domieszkowaniem typu elektronowego czy dziurowego. Zarówno podstawianie węgla w pozycję B jak i aluminium w pozycję Mg wprowadza dodatkowe elektrony do MgB_2 , czyli domieszkowanie jest domieszkowaniem elektronowym. Z kolei podstawienie atomów litu w miejsce Mg jest domieszkowaniem typu dziurowego. W pracach [164, 166, 167] wskazano na fakt, że rodzaj domieszkowania ma istotny wpływ na wartość jak i znak termosiły S . Przeprowadzone eksperymenty pokazały, że podstawienie aluminium w miejsce Mg w zakresie $Al < 0,4$ prowadzi do spadku wartości termosiły S wraz ze wzrostem ilości domieszki, przy czym znak termosiły S nadal pozostaje dodatni [164]. Podobne rezultaty otrzymali Lorenz [170] dla związku typu $Mg_{1-x}Al_xB_2$ oraz ostatnio Gahtori [171] dla związku typu $Mg_{1-x}Fe_xB_2$. We wszystkich tych nadprzewodnikach nadal dominuje dziurowy typ przewodnictwa. Wraz ze wzrostem zawartość Al w MgB_2 ($x \geq 0,6$) znak termosiły S dla tego typu próbek zmienia się na ujemny w całym zakresie temperatur T , a próbki nie przechodzą do stanu nadprzewodzącego (Rys. 20).

Rys. 20. Temperaturowa zmiana termosiły S dla $Mg_{1-x}Al_xB_2$, gdzie $x = 0,0 - 1,0\%$ wag. Kolorem zaznaczono dane eksperymentalne, podczas gdy teoretyczne dopasowanie przedstawiono przy pomocy linii ciągłej, wg [164].

Próba skompensowania części elektronów, a tym samym wzrost wartości termosiły S , poprzez domieszkowanie MgB_2 litem nie powodowała wzrostu wartości termosiły S , a jedynie jej spadek. Na tej podstawie można stwierdzić, że dziurowe pasmo σ jest bardziej mobilne od elektronowego pasma π i daje główny wkład do przewodnictwa, które nadal pozostaje przewodnictwem dziurowym. Podobnie spadek wartości termosiły S ujawniono także w przypadku podstawienia atomów C w pozycje boru. Stwierdzono, że wraz ze wzrostem ilości domieszki termosiła S zmienia swój znak na ujemny. W tym przypadku dziurowe pasmo σ przestaje mieć decydujący wpływ na rodzaj przewodnictwa MgB_2 , gdyż bardziej mobilnym pasmem staje się pasmo π z elektronowym typem przewodnictwa.

Wyraźnym efektem podstawień zarówno aluminium w pozycję Mg jak i węgla w pozycję B jest obserwowany spadek temperatury krytycznej T_c . Dlatego ważne jest zbadanie domieszkowania dziurowego, głównie podstawień Li^{+1} na właściwości elektronowe MgB_2 . Na podstawie przeprowadzonych pomiarów wykazano, że w przypadku domieszkowania dziurowego obserwuje się znacznie wolniejszy spadek T_c niż w przypadku domieszkowania elektronowego. Stwierdzono jednak brak możliwości skompensowania efektu obniżenia T_c w

wyniku domieszkowania elektronami poprzez równoczesne domieszkowanie dziurami. Zjawisko takie mogłoby zapobiec spadkowi wartości T_c w MgB₂ z podstawionym węglem bez straty korzystnego wzrostu H_{c2} wywołanego tym podstawieniem. Wykazano również, że wpływ równoczesnego domieszkowania MgB₂ atomami Li i C na wartość T_c różni się istotnie od wpływu równoczesnego domieszkowania atomami Li i Al. Ze względu na bardzo istotną rolę rozpraszania międzypasmowego przy podstawieniach w pozycję boru, podstawienie Li do MgB₂ domieszkowanego C prowadzi do dalszego spadku T_c w stosunku do wartości T_c materiału domieszkowanego tylko węglem.

3.6. Górne krytyczne pole magnetyczne

Z analizy wartości górnego krytycznego pola magnetycznego H_{c2} w funkcji temperatury T wynika, że wartość H_{c2} zależy od postaci MgB₂ oraz, w przypadku monokryształów, od ich orientacji krystalograficznej (Tabela 3). Przeprowadzone pomiary pokazały, że najwyższe wartości górnego krytycznego pola magnetycznego $H_{c2} = 32,0$ T w temperaturze poniżej 1,0 K wykazują cienkie warstwy MgB₂ [172]. Jednak wraz ze wzrostem temperatury T następuje jednostajny spadek wartości H_{c2} .

Tabela 3. Podstawowe właściwości MgB₂

T_c	~ 39 K
J_c (4,2K, 0T)	10^7 A/cm ²
$H_{c1}(0)$	27-48 mT
$H_{c2}(0)$ //a-b	14-39 T
$H_{c2}(0)$ //c	2-24 T
$\Delta(0)$	1,8-7,5 meV
$\lambda(0)$	85-180 nm
ξ_{ab}	3,7-12 nm
ξ_{ab}	1,6-3,6 nm
ρ	2,55 g/cm ³

Równie wysokimi wartościami H_{c2} charakteryzowały się monokryształy MgB₂. Na podstawie badań przeprowadzonych przez Xu i in. [173] stwierdzono, że w tym przypadku wartość H_{c2} wynosi 25,0 T. Podobnie jak w przypadku cienkich warstw MgB₂, tak i dla monokryształów MgB₂, wraz ze wzrostem temperatury T wartość górnego krytycznego pola magnetycznego H_{c2} maleje osiągając zero przy temperaturze $T \sim 40,0$ K. Najniższe wartości H_{c2} otrzymano dla polikrystalicznego litego MgB₂ oraz drutów MgB₂ [174, 175]. W tym przypadku otrzymane wartości $H_{c2}(0)$ wynoszą odpowiednio 19,0 T i 16,0 T.

Otrzymane wartości górnego krytycznego pola magnetycznego H_{c2} oraz uwzględniając wysoką wartość temperatury krytycznej T_c MgB₂ stwierdzono, że możliwe jest jego zastosowanie w urządzeniach pracujących przy niskich polach (< 3 T) i temperaturach w zakresie 20,0 – 30,0 T (kable transmisyjne, transformatory).

3.7. Parametr anizotropii

W ostatnim czasie obserwuje się duże zainteresowanie pojęciem anizotropii w MgB₂. Zainteresowanie to, związane jest z koniecznością zrozumienia jego podstawowych właściwości fizycznych, jak również z jego potencjalnymi możliwościami aplikacyjnymi. Struktura warstwowa MgB₂ ujawniła naturę anizotropową jego pewnych własności elektrycznych jak i magnetycznych. Obecnie wyznaczenie wartości γ , definiowanego jako parametr anizotropii, prowadzi się na różnego rodzaju próbkach MgB₂ z wykorzystaniem różnych technik pomiarowych.

Poraz pierwszy pomiar parametru anizotropii γ przeprowadzili de Lima i in. [176]. Pomiar parametru anizotropii masy $\gamma_m = m_{ab}/m_c$ oraz pomiar parametru anizotropii górnego pola magnetycznego $\gamma_{H_{c2}} = H_{c2}^{ab}/H_{c2}^c$ przeprowadzono na próbkach o określonej orientacji krystalograficznej kryształitów. Na podstawie przeprowadzonych pomiarów ustalono, że wartość anizotropii γ_m wynosi 0,3, z kolei wartość anizotropii $\gamma_{H_{c2}}$ jest rzędu 1,73. W pracy [177] pokazano, że na tego rodzaju próbkach, zmiana temperatury, może prowadzić do fluktuacji wartości parametru anizotropii $\gamma_{H_{c2}}$. Badania przeprowadzone w zakresie temperatur od 32 K do 26 K wykazały, iż wartość parametru anizotropii $\gamma_{H_{c2}}$ zmienia się od 1,6 do 3,0 [177]. Temperaturowa zależność anizotropii górnego pola magnetycznego $\gamma_{H_{c2}}$ potwierdzona została badaniami przeprowadzonymi na monokryształach MgB₂ [178 – 181] oraz cienkich warstwach [182]. Eltsev i in. [178] pokazali, że wartość parametru anizotropii

$\gamma_{H_{c2}}$ dla MgB₂ wzrasta wraz ze spadkiem temperatury T . Przeprowadzone badania wykazały, iż wartość $\gamma_{H_{c2}}$ przy temperaturze T_c wynosi 2,2, a następnie wzrasta do wartości $\sim 3,0$ przy temperaturze $T = 30$ K. Zależność taką potwierdzili Lyard [179] i Angst [180]. Przeprowadzone badania [179] pokazały wzrost parametru anizotropii z wartości $\gamma_{H_{c2}} = 2,0$ dla temperatury T_c do wartości $\gamma_{H_{c2}} \approx 5,0$ dla temperatur powyżej temperatury T_c . Z kolei Liu i in. [183] otrzymali maksymalną wartość $\gamma_{H_{c2}} = 6,0$ przy temperaturze $T = 15$ K. Wysokie wartości parametru anizotropii $\gamma_{H_{c2}}$ ujawniono w próbkach o przypadkowo zorientowanych ziarnach proszku MgB₂. Pomiar przeprowadzone dwoma niezależnymi technikami pomiarowymi wykazały, iż anizotropia górnego pola magnetycznego $\gamma_{H_{c2}} \approx 6-9$ [184]. Z kolei, niskie wartości anizotropii $\gamma_{H_{c2}} \approx 1,2$ otrzymano dla litego MgB₂ [105].

Badania przeprowadzone na cienkich warstwach MgB₂ pokazują, że wartość parametru anizotropii $\gamma_{H_{c2}}$ dla tego typu próbek wynosi od 1,2 do 2,0 [172, 182, 185, 186]. Dla próbek tych wyznaczono także wartość parametru anizotropii krytycznej gęstości prądu $\gamma_{J_c} = J_c^{ab} / J_c^c$. Analiza przeprowadzona przez Sen [187] wykazała, iż parametr anizotropii γ_{J_c} dla MgB₂ w postaci cienkich warstw wynosi 2,55, przy czym jej wartość jest większa od tej otrzymanej dla MgB₂ w postaci krystalitów o określonej orientacji krystalograficznej. Dla tego typu próbek de Lima [177, 188] pokazał, że w temperaturze od 5,0 do 30,0 K parametr anizotropii γ_{J_c} wynosi 1,5 i gwałtownie spada przy temperaturze $T = 35$ K.

W celu określenia wartości parametru anizotropii długości korelacji $\gamma_\xi = \xi_{||ab}(0) / \xi_{||c}(0)$ należy posłużyć się równaniami Ginzburga – Landaua (8, 9). Związek między długością korelacji $\xi_{||ab}$ a górnym polem krytycznym $H_{c2}^{||c}$ przyłożonym wzdłuż osi c , wynosi:

$$H_{c2}^{||c} = \frac{\phi_0}{2\pi\xi_{ab}^2} \quad (8)$$

Z kolei związek między długością korelacji ξ_{ab}, ξ_c , a górnym polem krytycznym $H_{c2}^{||ab}$ przyłożonym wzdłuż osi ab , wynosi:

$$H_{c2}^{||ab} = \frac{\phi_0}{2\pi\xi_{ab}\xi_c} \quad (9)$$

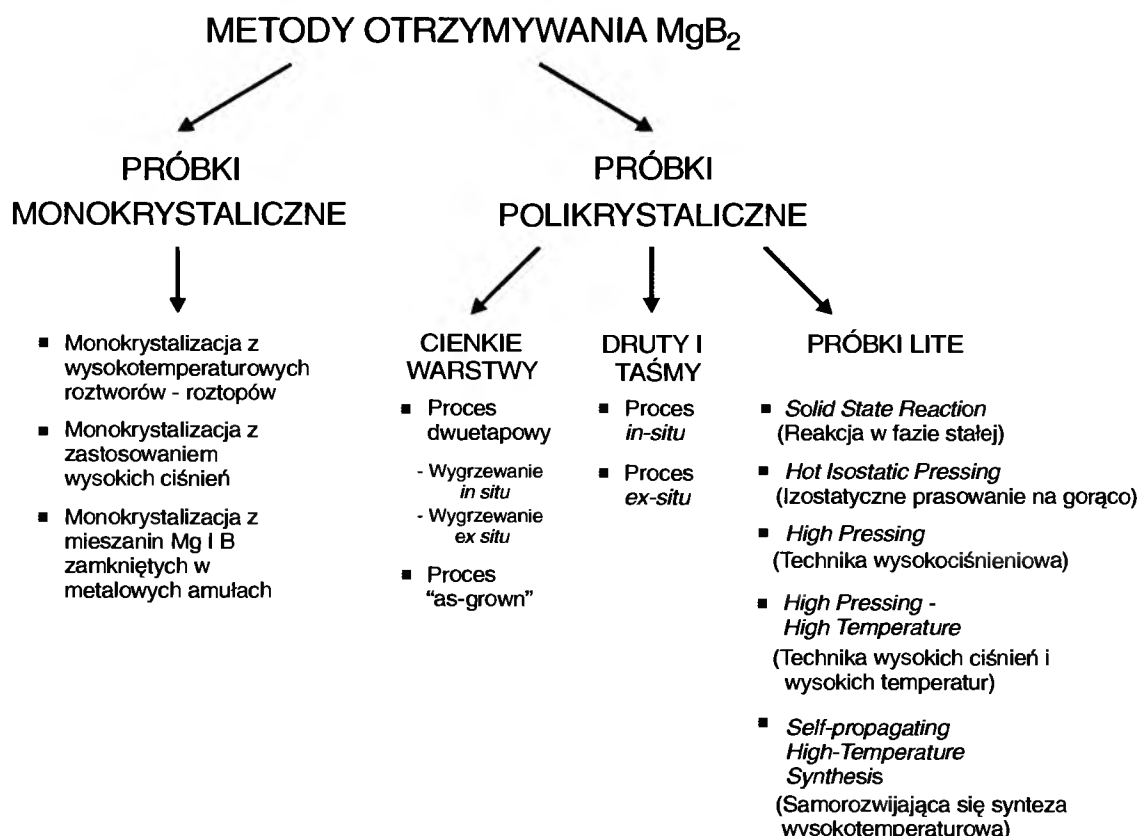
gdzie: $H_{c2}^{\parallel ab}, H_{c2}^{\parallel c}$ – górne pole krytyczne przyłożone odpowiednio wzdłuż osi ab lub c , ϕ_0 – kwant strumienia magnetycznego, ξ_{ab}, ξ_c – długości korelacji odpowiednio wzdłuż osi ab i c .

Przeprowadzając proste operacje matematyczne, z równia (8) i (9), w pierwszym etapie, wyznaczyć należy wartość długości korelacji $\xi_{\parallel ab}$ oraz $\xi_{\parallel c}$, w drugim etapie, wartość parametru anizotropii długości korelacji γ_ξ .

Określenie wartości długości koherencji ξ prowadzono na MgB₂, w postaci proszku MgB₂ o dobrze określonych ziarnach [176] oraz na monokryształach [173, 178, 189]. Uzyskane wartości długości koherencji ξ dla MgB₂ w postaci proszku o dobrze określonych krystalitach równe są: $\xi_{\parallel ab} = 7$ nm i $\xi_{\parallel c} = 4$ nm, odpowiednio wzdłuż osi ab i c , przy czym dla monokryształów w temperaturze 0 K wzdłuż osi ab wartość $\xi_{\parallel ab} = 6,5 \div 8,2$, z kolei wzdłuż osi c wartość $\xi_{\parallel c} = 2,3 \div 2,7$ nm. Przeprowadzona analiza otrzymanych wartości długości korelacji ξ pokazuje, że MgB₂ charakteryzuje się wyższymi wartościami ξ w odniesieniu do tych obserwowanych w nadprzewodnikach wysokotemperaturowych. Na podstawie otrzymanych wartości ξ wyznaczono parametr anizotropii długości korelacji γ_ξ . Badania przeprowadzone przez Xu i in. [173] pokazały, że dla monokryształów jej wartość wynosi ~ 2.6 . Stwierdzono, że otrzymana wartość γ_ξ dla monokryształów jest większa od wartości γ_ξ otrzymanej dla MgB₂ o określonej orientacji krystalitów. W tym przypadku wartość $\gamma_\xi \approx 1,7$ [176, 188]. Wyznaczono także wartość parametru anizotropii masy γ_m dla monokryształów i stwierdzono, że wynosi ona $\sim 0,15$ [173].

4. Metody otrzymywania skonsolidowanego MgB₂

W związku z niezwykłymi właściwościami nadprzewodzącego MgB₂ podjęto szereg prób opracowania technologii jego otrzymania zarówno w postaci monokryształów jak i w postaci skonsolidowanych próbek polikrystalicznych. Otrzymanie MgB₂ w postaci monokrystalicznej umożliwiło poznanie jego podstawowych właściwości fizyko – chemicznych. Z kolei, otrzymanie skonsolidowanego MgB₂ w postaci polikrystalicznej, dało możliwość jego praktycznego zastosowania. Rys. 21 przedstawia podstawowe metody otrzymywania MgB₂.

Rys. 21. Metody otrzymywania MgB_2 w postaci monokryształów oraz skonsolidowanych próbek polikrystalicznych.

4.1. Otrzymywanie monokryształów MgB_2

Analiza równowag fazowych występujących w układzie Mg – B pokazuje, że monokrystalizacja MgB_2 jest bardzo trudnym zadaniem. Z diagramu fazowego Mg – B (Rys. 8a) wynika, że wzrost monokryształów MgB_2 możliwy jest jedynie po spełnieniu odpowiednich warunków temperaturowych i ciśnieniowych, tj. powyżej linii wrzenia Mg, czyli na granicy obszarów: ciecz + MgB_2 i gaz + MgB_2 . Badania prowadzone nad otrzymywaniem MgB_2 pokazały, że poniżej temperatury 1600°C rozpuszczalność MgB_2 w Mg jest bardzo mała. Dopiero przy temperaturze $T = 1600^\circ\text{C}$ rozpuszczalność MgB_2 jest wystarczająca, jednak wówczas prężność par Mg jest większa od 50 bar i prowadzi do ucieczki Mg z układu, co utrudnia otrzymywanie czystej fazy MgB_2 . Ponadto okazuje się, że w temperaturze powyżej 1000°C stopiony Mg łatwo wchodzi w reakcję z materiałami tygla w których jest otrzymywany.

4.1.1. Monokrystalizacja z wysokotemperaturowych roztworów – roztopów

Monokrystalizacja z wysokotemperaturowych roztworów – roztopów (*High – Temperature – Solution – HTS*) polega na znalezieniu i wykorzystaniu nieograniczonego rozpuszczalnika, który w pierwszym etapie monokrystalizacji rozpuści składniki krystalizowanego materiału, a następnie spowoduje jego krystalizację z przesyconego roztworu *HTS* poprzez powolne obniżanie temperatury, bądź też przez odparowanie rozpuszczalnika. W praktyce krystalizacja danej substancji z wysokotemperaturowych roztworów – roztopów nie jest taka prosta. Metoda ta wymaga stosowania układów o złożonej konstrukcji, które powinny zapewnić odpowiednie warunki temperaturowe i ciśnieniowe. Poza tym, zastosowany rozpuszczalnik musi posiadać znacznie niższą temperaturę topnienia w stosunku do substancji rozpuszczanej i być zdolnym do utworzenia roztworu – roztopu. Dlatego przy wyborze rozpuszczalnika istotne jest aby substancja lub mieszanina substancji spełniających rolę wysokotemperaturowego rozpuszczalnika charakteryzowała się dobrą rozpuszczalnością dla krystalizowanego materiału, posiadała niewysoką temperaturę topnienia oraz niską prężność par.

Mimo trudności wynikających z diagramu fazowego Mg – B, w ostatnim czasie podjęto kilka udanych prób otrzymania monokryształów MgB_2 z użyciem Mg i Cu jako wysokotemperaturowych rozpuszczalników [111, 112]. W pierwszym przypadku [111] proszki MgB_2 i Mg umieszczano w tantalowej folii, a następnie tak przygotowany materiał wyjściowy umieszczono w pojemniku z kwarcu. Proces pakowania proszków prowadzono w atmosferze gazu ochronnego, argonu. Tak otrzymany układ umieszczono w piecu. Proces wygrzewania odbywał się w temperaturze 1035°C w czasie 2 godzin, po którym układ był wolno schładzany do temperatury pokojowej. W drugim przypadku autorzy pracy [112] badali możliwość otrzymania monokryształów MgB_2 z wykorzystaniem Cu jako wysokotemperaturowego rozpuszczalnika, mimo iż wymieniony metal jako rozpuszczalnik w wysokiej temperaturze reaguje zarówno z Mg jak i MgB_2 tworząc nowe związki i roztwory stałe utrudniając krystalizację czystej fazy MgB_2 . W swoim eksperymencie Souptel i in. [112] jako materiału wyjściowego użyli mieszaniny proszków Cu, Mg oraz MgB_2 (źródło boru). W pierwszym etapie mieszaninę użytych proszków prasowano w tabletki w atmosferze argonu. W drugim etapie tabletki materiału wyjściowego umieszczono w podłużnym grafitowym tyglu rozdzielając każdą tabletkę grafitową płytką. Tak otrzymany układ umieszczano wewnątrz pojemnika z nierdzewnej stali, który wypełniono helem, celem utrzymania par magnezu w warunkach równowagi i uniemożliwienia im wydostawanie się na zewnątrz

układu. Celem uniknięcia reakcji pomiędzy grafitowym tygłem a pojemnikiem ze stali przy temperaturze 1100°C , obszar między tyglami wyłożono tantalową folią. Proces wygrzewania tak przygotowanego układu prowadzono w temperaturowym przedziale $T = 900 - 1350^{\circ}\text{C}$, przy czym homogenizację mieszaniny prowadzono w stałej temperaturze w czasie od 20 do 50 godzin. Po tym procesie cały układ wolno schładzano. Przeprowadzona analiza produktów reakcji pokazała, że w ten sposób autorzy otrzymali monokryształy MgB_2 o rozmiarach $0,2 \times 0,2 \times 0,05 \text{ mm}^3$.

W ostatnim czasie podjęto także udane próby otrzymania monokryształów MgB_2 , zmodyfikowaną techniką z zastosowaniem wysokotemperaturowych rozpuszczalników. W celu otrzymania monokryształów MgB_2 , Cho i in. [113] wykorzystali mieszaninę Mg i B w stechiometrycznej ilości oraz Na jako katalizatora. Proces wygrzewania mieszaniny prowadzono w pojemniku ze stali nierdzewnej w temperaturze 700°C przez okres 24 godzin. Po tym czasie cały układ schładzano do temperatury pokojowej w ciągu 12 godzin. Autorzy stwierdzili, że w ten sposób można otrzymać monokryształy MgB_2 o grubości do $100 \mu\text{m}$.

4.1.2. Monokryształizacja z zastosowaniem wysokich ciśnień

Karpiński i in. [114, 190] do otrzymywania monokryształów MgB_2 wykorzystali potrójny układ typu Mg–B–N. W tym przypadku źródłem azotu był tygiel wykonany z BN, w którym umieszczano mieszaniny proszków Mg i B w stosunku 1:1,2. Procesy krystalizacji odbywały się w zakresie ciśnień $p = 10 - 30 \text{ kbar}$, przy temperaturze $1100 - 2200^{\circ}\text{C}$ i w czasie 1 – 3 godzin. Po procesie wygrzewania układ wzrostowy schładzano w czasie 1 – 2 godzin. Badania pokazały, że podczas wzrostu monokryształów MgB_2 w pierwszym etapie, tj. przy temperaturze $T > 1100^{\circ}\text{C}$ Mg reagował z materiałem tygla, tj. z BN. Przy temperaturze $T > 1300^{\circ}\text{C}$ i przy ciśnieniu $p < 15 \text{ kbar}$ w potrójnym układzie Mg–B–N tworzyła się faza $MgNB_9$. Przy ciśnieniu $p = 15 \text{ kbar}$ nadal występowała faza $MgNB_9$ oraz rozpoczynał się wzrost monokryształów MgB_2 . Przy temperaturze $T = 2200^{\circ}\text{C}$ i ciśnieniach $p \geq 20 \text{ kbar}$ w ciągu 10 – 15 min. pojawiały się monokryształy MgB_2 wewnątrz fazy $MgNB_9$. Przy wydłużonym czasie krystalizacji obserwowano zanikanie fazy $MgNB_9$, a końcowym produktem były monokryształy MgB_2 oraz BN. Stąd wniosek, że wzrost monokryształów MgB_2 w pierwszym etapie polega na powstaniu fazy pośredniej $MgNB_9$, a następnie na jej rozkładzie przy wysokiej temperaturze i ciśnieniu. Otrzymane w ten sposób monokryształy miały rozmiary $1,5 \times 0,9 \times 0,2 \text{ mm}^3$.

Podobne badania prowadził zespół kierowany przez Lee [115, 116, 181]. Otrzymali oni monokryształy MgB_2 z potrójnego układu $Mg-MgB_2-BN$ stosując w tym celu ciśnienia rzędu $p = 2 - 6$ GPa, temperatury z przedziału $800 - 1700^\circ C$ i czasy od kilku minut do godziny. Eksperymenty prowadzono używając tygli BN, wzdłuż których stosowano gradienty temperatur równe ok. $200^\circ C/cm$. W procesach otrzymywania monokryształów używano mieszanin $Mg+MgB_2+BN$ w proporcjach 1:3:15, a jako prekursorów do otrzymania MgB_2 stosowano proszki Mg i B. W ten sposób otrzymywane monokryształy MgB_2 miały rozmiary od 0,3 do 0,7 mm i charakteryzowały się temperaturami krytycznymi przejścia do stanu nadprzewodzącego zawartymi w przedziale $T_c = 38,1 - 38,3$ K. W procesie otrzymywania monokryształów MgB_2 z zastosowaniem wysokich ciśnień, Lee i in. [115] stwierdzili, że rozkład MgB_2 następuje przy temperaturze $T \geq 1200^\circ C$ i ciśnieniach rzędu $p = 25 - 30$ kbar.

Zupełnie inny wynik uzyskał zespół Karpińskiego [190]. Pokazali oni, iż wzrost monokryształów MgB_2 przy takich ciśnieniach może przebiegać nawet przy temperaturze $2190^\circ C$. Jest to możliwe jedynie gdy do wysokich ciśnień hydrostatycznych w układzie dodamy wysoką prężność par magnezu. W pracy [190] pokazano, że nadwyżka Mg w mieszaninie wyjściowej powoduje wzrost prężności par magnezu, która z kolei stabilizuje fazę MgB_2 . Mimo chwilowego pojawienia się fazy MgB_4 przy temperaturze $T > 1200^\circ C$, to jednak w końcowym etapie następuje jej całkowity zanik przy temperaturze $T > 1700^\circ C$. Jedyną fazą jaka pozostaje to jest faza MgB_2 .

4.1.3. Monokryształizacja z mieszanin Mg i B zamkniętych w metalowych ampułach

Inny sposób otrzymywania monokryształów MgB_2 polega na wykorzystaniu metalowych ampuł wykonanych, np. z Mo, Nb czy stali [173, 191, 192], wewnątrz których umieszczana jest mieszanina Mg i B. Tak otrzymany układ był szczelnie zamykany, a następnie poddawany wygrzewaniu. Zamknięte ampule umożliwiały, mimo dużej prężności par Mg, zabezpieczenie stechiometrii substratów podczas procesu wygrzewania.

Autorzy pracy [173] poddali wygrzewaniu molibdenowy pojemnik z mieszaniną Mg i B przy temperaturze $1400^\circ C$ i czasie 2 godzin. Po tym czasie cały układ wolno schładzano do temperatury $T = 1000^\circ C$ z prędkością $5^\circ C/h$, a następnie, poprzez wyłączenie zasilania układu wzrostowego, schładzano go do temperatury pokojowej. Przeprowadzone badania pokazały, że otrzymane w ten sposób monokryształy MgB_2 miały rozmiary $0,5 \times 0,5 \times 0,02$ mm³.

Z kolei autorzy pracy [191] do otrzymania monokryształów MgB_2 wykorzystali ampule wykonane z niobu. Celem zabezpieczenia mieszaniny Mg i B przed wydostaniem się na

zewnątrz, ampule z niobu zawierające materiał wyjściowy umieszczano wewnątrz ampul kwarcowych. Proces wygrzewania ampul odbywał się przy temperaturze 1050°C i w czasie 1 godziny. Po procesie wygrzewania ampule bardzo wolno schładzano do temperatury $T = 700^{\circ}\text{C}$ w czasie od 5 do 15 dni. Po osiągnięciu temperatury 700°C ampule schładzano do temperatury pokojowej. W ten sposób otrzymane monokryształy MgB_2 charakteryzowały się submilimetrowymi rozmiarami, a wyznaczona temperatura krytyczna była równa $T_c = 38,0\text{ K}$.

Badania nad otrzymywaniem MgB_2 w zamkniętych ampulach prowadził także Machida i in. [192]. Celem uniknięcia reakcji między materiałem stalowego pojemnika a Mg i B, wewnątrz stalowego pojemnika wyłożono molibdenem. Monokryształy były otrzymywane przy temperaturze 1200°C w czasie 40 minut. Przeprowadzona metalograficzna analiza produktów reakcji pokazała, że otrzymane monokryształy MgB_2 miały rozmiary od 0,1 do 0,3 mm.

Z przeprowadzonego przeglądu literaturowego na temat otrzymywania monokryształów MgB_2 wynika, iż żadną z omówionych metod nie udało się otrzymać dużych próbek monokrystalicznych. Wydaje się, iż technika wysokich ciśnień jest obecnie najbardziej obiecującą techniką otrzymywania MgB_2 w postaci monokrystalicznej.

4.2. Otrzymywanie MgB_2 w postaci skonsolidowanych próbek polikrystalicznych

Równolegle do licznych prac eksperymentalnych prowadzonych nad monokryształizacją MgB_2 , w wielu ośrodkach naukowych na świecie podjęto intensywne badania związane z otrzymywaniem MgB_2 w postaci skonsolidowanych próbek polikrystalicznych oraz w postaci cienkich warstw. Prace te miały na celu praktyczne aspekty zastosowania MgB_2 .

4.2.1. Otrzymywanie cienkich warstw MgB_2

Aplikacyjne możliwości nadprzewodzącego MgB_2 w elektronice jako złączy tunelowych czy powierzchni wielowarstwowych sprawiło, że podjęto szereg prób jego otrzymania w postaci cienkich warstw. Przegląd literatury na temat metod otrzymywania cienkich warstw MgB_2 do 2004 roku szczegółowo omówili Xi [193] i Ueda [194]. Cienkie warstwy MgB_2 otrzymuje się różnymi metodami. Do ważniejszych technik otrzymywania cienkich warstw MgB_2 należy zaliczyć następujące metody: *Pulsed Laser Deposition (PLD)*, *Molecular Beam Epitaxy (MBE)*, *Magnetron Sputtering*, *Electron Beam evaporation (EBE)*

oraz *Co-* i *Thermal Evaporation*. Jednak najbardziej skuteczną metodą otrzymywania cienkich warstw MgB_2 , w porównaniu z innymi metodami, jest technika *Hybrid Physical-Chemical Vapour Deposition (HPCVD)* [183, 195, 196], która łączy w sobie dwie techniki, technikę *Physical Vapour Deposition (PVD)* z techniką *Chemical Vapour Deposition (CVD)* [197]. W procesie *HPCVD* otrzymywania cienkich warstw MgB_2 źródłem boru jest związek B_2H_6 , z kolei źródłem magnezu jest Mg w postaci litej [195, 198]. Idea tej techniki polega na uzyskaniu wysokiego ciśnienia par Mg, dzięki któremu następuje wzrost wysokiej czystości cienkich warstw MgB_2 . Warstwy takie charakteryzują się wysokimi wartościami temperatur krytycznych T_c , wyższymi od tych otrzymywanych dla MgB_2 w postaci litej [107]. Mimo postępów w tej dziedzinie wzrost cienkich warstw MgB_2 nadal pozostaje bardzo złożonym procesem technologicznym i przysparza wiele problemów. Trudności w otrzymywaniu cienkich warstw MgB_2 związane są z dużą różnicą w wartościach prężności par obu substratów tworzących MgB_2 , tj.: Mg i B, jak i dużej podatności magnezu na utlenianie, któremu towarzyszy tworzenie się fazy MgO [194, 199]. W celu uniknięcia tworzenia się dodatkowej fazy MgO , której obecność znacznie obniża wartości charakterystyk nadprzewodzących MgB_2 , dąży się do tego aby układ wzrostowy był wolny od nawet śladowych ilości tlenu [194]. Z kolei, obniżenie prężności par magnezu możliwe jest do osiągnięcia poprzez obniżenie temperatur w których wygrzewane są cienkie warstwy MgB_2 [194]. Obecnie, aby ominąć wspomniane trudności, stosuje się dwa podejścia w otrzymywaniu cienkich warstw MgB_2 .

Pierwsze podejście oparte jest na dwuetapowym procesie osadzania cienkich warstw i wymaga zastosowania wysokich temperatur wygrzewania celem uzyskania wysokich prężności par Mg. W pierwszym etapie, stosując w tym celu jedną z wymienionych wcześniej technik otrzymywania cienkich warstw MgB_2 , na warstwie nie będącej warstwą nadprzewodzącą, a spełniającą jedynie rolę podłoża osadzana jest wstępna warstwa B [3], której źródłem jest amorficzny B bądź osadzana jest wstępna warstwa Mg – B [200], której źródłem jest MgB_2 lub $Mg + B$. W związku z dużą lotnością par Mg, w kilku przypadkach, wstępna warstwę Mg – B osadzano z mieszaniny $Mg + MgB_2$ [199]. W drugim etapie otrzymane warstwy podlegają procesowi wygrzewania. Wygrzewanie może odbywać się z wykorzystaniem jednego z dwóch procesów wygrzewania tj.: wysokotemperaturowego wygrzewania *ex situ* wstępnej warstwy B [3, 125, 126, 161, 186, 200 – 202,] bądź wstępnej warstwy Mg – B [160, 186, 200, 202] oraz średniotemperaturowego wygrzewania *in situ* wstępnej warstwy Mg – B [127, 199, 200, 202 – 205]. Wszystkie procesy wygrzewania prowadzone są w obecności par Mg lub MgB_2 w układzie wzrostowym. W procesie *ex situ*

wygrzewanie cienkich warstw MgB₂ prowadzono w rurce bądź folii z Nb [160, 202], Ta [125, 126, 160, 3, 186, 201, 206] lub kwarcu [160] w atmosferze argonu [3, 202, 186] lub argonu z czteroprocentową domieszką wodoru [200] w zakresie temperaturowym od 600 do 900°C w czasie od 5 do 240 min., a następnie schładzano do temperatury pokojowej. Celem zabezpieczenia powstającej warstwy MgB₂ przed utlenianiem, w kilku przypadkach, rurkę z Ta dodatkowo umieszczano wewnątrz ampuły kwarcowej [126, 3, 186, 201, 206] lub rurki z Nb [160]. W przypadku procesu *in situ* temperatury wygrzewania są rzędu około 600°C, a czas wygrzewania waha się od minuty do kilkudziesięciu minut [125, 127, 204, 207 – 209]. Procesy wygrzewania prowadzono w próżni [200, 202], w atmosferze Ar [127, 202, 204, 207] bądź Ar z cztero– [200] lub pięcioprocentową [127] domieszką wodoru.

Drugie podejście otrzymywania cienkich warstw MgB₂ (tzw. metoda „as-grown”) oparte jest na niskotemperaturowej syntezie Mg i B [129, 130, 210 – 220]. Procesy wzrostowe cienkich warstw MgB₂ prowadzone są w komorze wzrostowej, z wykorzystaniem jednej z wcześniej wymienionych metod osadzania cienkich warstw. Reakcja pomiędzy Mg i B zachodzi przy określonej temperaturze zwanej temperaturą reakcji T_s (substrate temperature) [129, 130, 217]. W metodzie „as-grown” wzrost cienkich warstw MgB₂ najczęściej prowadzi się w zakresie temperatur T_s równym od 100 do 350°C [214, 218, 220]. Jednak pomiary niskotemperaturowe przeprowadzone przez Erven i in. [130] wykazały, iż nie wszystkie tak otrzymane cienkie warstwy MgB₂ ujawniają efekt nadprzewodnictwa. Podobne wyniki dały badania przeprowadzone przez Ueda i Naito [129]. Autorzy ci do otrzymywania cienkich warstw MgB₂ stosowali temperatury reakcji T_s z przedziału od 83°C do 650°C. Na podstawie przeprowadzonych pomiarów niskotemperaturowych wykazali oni, że wzrost cienkich warstw MgB₂ w temperaturze T_s powyżej 350°C prowadzi do niedoboru Mg. Z kolei cienkie warstwy MgB₂ otrzymywane przy temperaturach T_s rzędu 300°C ujawniają nadwyżkę Mg. W związku z dużą lotnością par magnezu, stosowana w metodzie „as-grown” niska temperatura reakcji T_s ma na celu minimalizację tego efektu. Z dokonanego przeglądu literaturowego na temat metody „as-grown” wynika, że optymalną temperaturą otrzymywania cienkich warstw jest temperatura rzędu ~ 600°C. Ponadto, w procesie otrzymywania cienkich warstw, należy pamiętać o konieczności utrzymania odpowiednich ciśnień w komorach wzrostowych oraz o kontroli procesu utleniania. Spełnienie tych warunków daje możliwość tworzenia się fazy MgB₂.

Do osadzania cienkich warstw MgB₂ wykorzystywano zarówno podłoża z pierwiastków jak i związki o różnej orientacji krystalograficznej. Najczęściej stosowane podłoża to: Si [129, 194, 199, 200, 202, 204, 209, 218, 219], SiC [198, 209], SiO₂ [183],

LaAlO₃ [200, 212], SrTiO₃ [3, 118, 121, 122, 163, 198, 204, 210, 212, 213, 218 – 220], MgO [164, 190, 213, 215], Al₂O₃ [126, 200, 215, 216, 221, 222], ZnO [217, 218], ZrO₂ [183], GaN [183], TiN [183] oraz nierdzewna stal [195]. W procesie otrzymywania cienkich warstw MgB₂ zasadniczą rolę odgrywa wybór podłoża. Powszechnie stosuje się zasadę według której podłoże powinno charakteryzować się dobrym dopasowaniem sieciowym z otrzymywaną cienką warstwą MgB₂. Dużą stabilność w wysokich temperaturach wygrzewania wykazują podłoża z MgO, SrTiO₃ oraz Al₂O₃ dzięki czemu możliwe jest ograniczenie do minimum oddziaływania między podłożem, a osadzaną cienką warstwą MgB₂ [128, 186].

Równolegle do prac prowadzonych nad otrzymywaniem MgB₂ w postaci cienkich warstw, obecnie prowadzone są także prace nad otrzymywaniem grubowarstwowych struktur MgB₂ [223]. Li i in. [224] wykazali, iż wygrzewanie MgB₂ w temperaturze 660°C prowadzi do otrzymania powierzchni o dobrym łączeniu na granicy ziaren. Dodatkowo stwierdzono, że takie grubowarstwowe struktury charakteryzują się wysokimi wartościami krytycznych gęstości prądu J_c równymi 8×10^4 A/cm² (5K, 1T) [224]. Z kolei technika *HPCVD* pozwala otrzymać struktury grubowarstwowe MgB₂ o dobrej teksturze i grubości ~ 40 μ m oraz o temperaturze krytycznej $T_c = 39,2$ K [223].

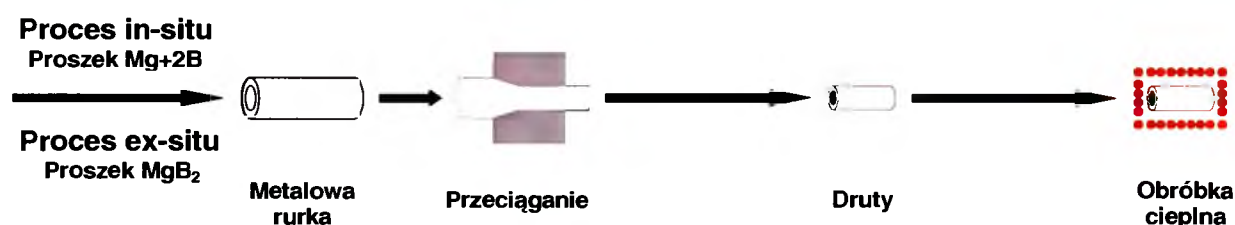
Przegląd literaturowy pokazuje, że do chwili obecnej nie znaleziono optymalnej techniki otrzymywania cienkich warstw MgB₂ z możliwością ich praktycznego zastosowania na skalę przemysłową. Analiza danych literaturowych pozwala stwierdzić, iż dwuetapowa metoda z wygrzewaniem *ex situ* pozwala otrzymać cienkie warstwy MgB₂ o najwyższej temperaturze krytycznej równej $T_c = 39$ K [125], przy czym otrzymane powierzchnie nie są jednorodne i gładkie, przez co nie znajdują one praktycznego zastosowania. Dobrej jakości cienkie warstwy otrzymuje się przy pomocy dwuetapowej metody z wygrzewaniem *in situ* oraz metodą „as-grown”. Takie warstwy mogą znaleźć zastosowanie w tworzeniu powierzchni wielowarstwowych, choć ich temperatury krytyczne T_c nie przekraczają wartości 35 K [128]. Na podstawie przeprowadzonego przeglądu literaturowego stwierdzono, iż własności nadprzewodzące cienkich warstw MgB₂ nie zależą od szybkości jej osadzania, a jedynie od jej grubości [225]. Na podstawie otrzymanych danych stwierdzono, że warstwy o grubości powyżej 2000 Å charakteryzują się najwyższymi wartościami temperatur krytycznych $T_c = 39,3$ K [198].

4.2.2. Technologia otrzymywania drutów i taśm MgB_2

Z aplikacyjnego punktu widzenia, jednym z najbardziej obiecujących sposobów otrzymywania nadprzewodzącego MgB_2 w postaci skonsolidowanej jest technika *PIT*. Technika ta umożliwia otrzymywanie nie tylko jedno- ale i wielowłóknowe kompozycje nadprzewodzących drutów i taśm z polikrystalicznego MgB_2 . Procedura otrzymywania nadprzewodzących drutów i taśm MgB_2 techniką *PIT* jest procesem złożonym i składa się z kilku etapów.

4.2.2.1. Otrzymywanie drutów MgB_2

Technika *PIT* otrzymywania nadprzewodzących drutów MgB_2 może być realizowana przy pomocy dwóch procesów: procesu *in-situ* lub procesu *ex-situ* w zależności od rodzaju użytych mieszanin wyjściowych. Na Rys. 22 schematycznie przedstawiono sposoby otrzymywania drutów MgB_2 z zastosowaniem techniki *PIT*.

Rys. 22. Schemat etapów otrzymywania nadprzewodzących drutów MgB_2 techniką *PIT* z zastosowaniem procesu *in-situ* bądź procesu *ex-situ*.

W przypadku procesu *in-situ* jako substratów używa się mieszaniny poszczególnych składników wchodzących w skład związku MgB_2 . Zwykle używane mieszaniny mają skład stechiometryczny, tj. $Mg + 2B$ [226]. Jednak przeprowadzone eksperymenty pokazały, że w procesie wygrzewania mieszanin ($Mg + B$) część Mg ulega odparowaniu bądź utlenieniu do MgO . Stąd celem zapewnienia składu stechiometrycznego otrzymywanych drutów MgB_2 , do mieszanin wyjściowych zwykle dodaje się pewne nadmiarowe ilości Mg [120, 151, 227], bądź stosuje się mieszaninę typu $MgB_2 + (Mg + 2B)$ [228].

Z kolei idea procesu *ex-situ* polega na spiekaniu polikrystalicznego proszku MgB_2 [121, 229]. Podobnie jak w przypadku procesu *in-situ*, tak i w tym procesie MgB_2 może być dodatkowo domieszkowany poprzez modyfikację składu materiału wyjściowego [230].

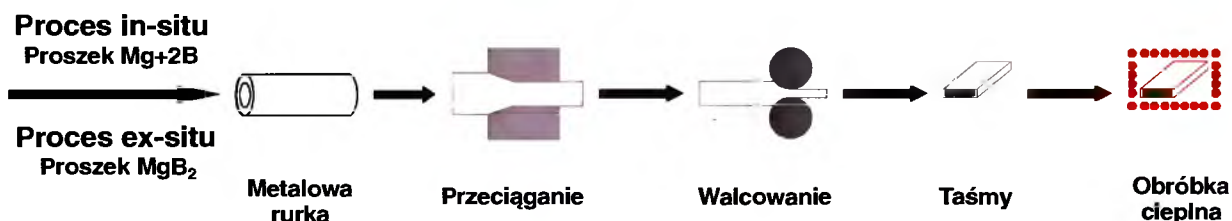
Istotnym etapem przygotowywania nadprzewodzących drutów MgB_2 jest dobór odpowiedniego materiału metalowych pojemników (w postaci rurek) w których umieszczane są proszki $Mg + 2B$ bądź MgB_2 . Rurki takie powinny zapewnić mechaniczną jak i termiczną stabilność wymaganą w procesie wykonywania drutów MgB_2 . Na podstawie danych literaturowych wiadomo, że druty nadprzewodzącego MgB_2 otrzymywano z wykorzystaniem rurek wykonanych z następujących materiałów: Fe [119, 121, 124, 144, 147, 148, 228], Ni [118], Cu [151, 226, 231 – 233], Ag [151, 226, 231], Nb [232], Cu-Ni(10%) [234], SS (stal nierdzewna) [232, 233]. Spośród wszystkich stosowanych rurek, najlepszą termiczną stabilność uzyskuje się dla rurek wykonanych z Fe i jego stopów [149]. Z drugiej jednak strony ważne jest by materiał metalowej rurki był łatwy w obróbce plastycznej. Cechy takie wykazują rurki wykonane z Ag, Cu oraz Ni i jego stopów. Istotną jednak wadą rurek wykonanych z tych metali jest ich duża reaktywność z MgB_2 w temperaturze w której prowadzone są procesy wygrzewania taśm i drutów. Mimo to, z punktu widzenia odkształceń plastycznych, materiały tych rurek, nadal pozostają interesującą ewentualnością otrzymywania w nich MgB_2 . Celem mechanicznego wzmocnienia układu rurka/ MgB_2 w kilku przypadkach stosowano dodatkowo jedną bądź dwie współosiowo włożone rurki, otrzymując w ten sposób układ typu: SS/Ag [231], Cu/Fe [147, 154, 235, 236], Fe/Cu [237], SS/Cu/Ta [238], SS/Cu/Nb [232, 238], SS/Fe [144], Cu/Ta [124, 149], Cu-Sn(8%)/Nb, Cu-Ni(12%)-Zn(24%)/Nb, Cu-Ni(18%)-Zn(20%)/Nb [232], Fe/Fe, Cu/Cu [237].

W procesie otrzymywania nadprzewodzących drutów MgB_2 duże znaczenie ma wybór wysokiej jakości i czystości substratów oraz dobór odpowiedniego rozmiaru cząstek substratów. Stwierdzono, że w celu uzyskania odpowiedniego ich rozmiaru należy wybrać właściwy proces przygotowywania proszków Mg, B oraz MgB_2 . W tym celu stosuje się mielenie w agatowych moździerzach w powietrzu [155, 239, 240], wysokoenergetyczne mielenie [241] bądź kulowe mielenie w izopropanowym środowisku z odpowiednim doбором czasu (zwykle od 2 do 100 godzin) i energii mielenia [242, 243]. W następnym etapie rurki z umieszczonymi w nich proszkami MgB_2 lub mieszaniny ($Mg + 2B$) podlegają procesowi formowania za pomocą przeciągania. Taki tok postępowania ma na celu uzyskanie na drodze mechanicznej maksymalnie zagęszczonego materiału wyjściowego, znajdującego się w wewnętrznej rurce, do gęstości zbliżonej do wartości teoretycznej. Cały proces trwa tak długo aż zostaną osiągnięte odpowiednie średnice drutów MgB_2 . Twardość i kruchość MgB_2 stanowi tu dodatkowy problem, znacznie utrudniający uzyskanie odpowiednich wymiarów taśm i drutów. Po procesie formowania druty MgB_2 mogą podlegać obróbce cieplnej. Procesy spiekania prowadzone są zwykle w próżni [119, 226, 231] bądź w atmosferze gazu

ochronnego, np. w azocie [152], argonie [124, 147 – 149, 151, 152, 155, 226, 241], argonie z pięcioprocentowym dodatkiem wodoru [119, 238] celem zabezpieczenia materiału wsadowego przed tworzeniem się tlenków. W pracy [152] pokazano, że jeśli czas spiekania jest krótki wówczas proces wygrzewania może być przeprowadzany w powietrzu. Procesy spiekania zwykle prowadzi się w czasie od kilku minut (3 min) [152, 244] do kilkudziesięciu godzin (60 godz.) [151]. Ważnym jest tu fakt, że podczas procesu obróbki cieplnej może dojść do reakcji pomiędzy materiałem metalowej rurki a wewnątrz znajdującym się MgB_2 . W rezultacie autorzy wielu prac pokazali, że w nadprzewodzącym MgB_2 mogą pojawić się takie obce fazy jak: Mg [150], MgB_4 [150], Cu_2Mg [122], $MgCu_2$ [120], Ag_3Mg [122], $MgAg$ [245], $MgAg_3$ [244], FeB_2 [121], Fe_2B [150, 229, 246 – 248], MgO [149, 150, 238]. Obecność tych faz znacznie pogarsza nadprzewodzące własności MgB_2 . Należy jednak dodać, że w procesie *in-situ* już po kilku minutach wygrzewania obserwuje się pojawienie czystej fazy MgB_2 . Bezpośrednio po procesie wygrzewania otrzymywane druty mogą być schładzane w powietrzu [152], w wodzie [249] jak również w ciekłym azocie [152, 153]. W kilku przypadkach po zastosowanej obróbce mechanicznej, otrzymane druty nie poddawano obróbce cieplnej [118].

4.2.2.2. Otrzymywanie taśm MgB_2

Otrzymywanie nadprzewodzących taśm MgB_2 , podobnie jak otrzymywanie nadprzewodzących drutów MgB_2 , może odbywać się z wykorzystaniem jednego z dwóch procesów tj.: procesu *in-situ* bądź procesu *ex-situ* (Rys. 23). W pierwszym przypadku jako materiału wsadowego używa się mieszaniny proszków ($Mg + 2B$) [250, 251] oraz coraz częściej mieszaniny proszków $MgH_2 + B$ [248, 252, 253], z kolei w drugim przypadku jako materiału wsadowego używa się proszku MgB_2 [145]. W obu procesach materiał wyjściowy może być dodatkowo modyfikowany poprzez dodanie innych pierwiastków [248 – 252].

Rys. 23. Schemat etapów otrzymywania nadprzewodzących taśm MgB_2 techniką PIT z zastosowaniem procesu *in-situ* bądź procesu *ex-situ*.

W procedurze otrzymywania taśm MgB_2 cały proces rozpoczyna się w momencie wyboru metalowych rurek wewnątrz których umieszczany jest materiał wyjściowy (substraty) oraz w momencie wyboru czystości i wielkości cząstek materiału wsadowego MgB_2 . Zgodnie z danymi literaturowymi, w procedurze otrzymywania taśm MgB_2 najczęściej stosuje się metalowe rurki wykonane z: Fe [122, 144, 252, 254], Ni [118, 254 – 257], Cu [123, 254, 256, 258], Ag [254, 256, 258], Nb [259], SS (stal nierdzewna) [145, 234, 260 – 262] oraz stopu Cu-Ni(10% wg.) [234, 262 – 264]. Podobnie jak w przypadku drutów, celem mechanicznego wzmocnienia rurek, wewnątrz których został umieszczony materiał wyjściowy, zwykle są one umieszczane w dodatkowych rurkach. W ten sposób otrzymuje się np. układ typu Cu/Ta [227, 265]. Odpowiedni rozmiar cząstek proszku MgB_2 uzyskiwany jest poprzez ręczne mielenie w agatowym moździerzu [122], w agatowym moździerzu z agatowymi kulami bądź w procesie mechanicznego mielenia [266]. Proces mielenia odbywał się w powietrzu [129] bądź gazie ochronnym Ar lub H_2 [266] w czasie od 30 min. do 100 godzin [122, 267, 243]. Jak pokazano w pracy [243] zarówno czystość jak i rozmiar (wielkość) cząstek substratów mają istotny wpływ na wartości temperatur krytycznych T_c i wartości krytycznych gęstości prądów J_c otrzymywanych taśm MgB_2 . Taśmy wykonane z proszków o największej ilości ziaren o rozmiarze 3 i 30 μm charakteryzują się najwyższymi wartościami krytycznych gęstości prądu J_c . Z kolei użycie proszków o większym rozmiarze ziaren oraz ich dalsze zmniejszanie w procesie mielenia prowadzi do spadku wartości J_c . Przyjmuje się, że spadek wartości J_c związany jest z długotrwałym mieleniem substratów w rezultacie którego na granicy ziarno – ziarno tworzą się tlenki MgO .

W kolejnym etapie rurki z umieszczonym w ich wnętrzu materiałem wyjściowym podlegają obróbce mechanicznej i cieplnej. Obróbka mechaniczna realizowana jest za pomocą przeciągania, a następnie prasowania (walcowania). Takie postępowanie ma na celu uzyskanie określonych rozmiarów poprzecznych taśm i maksymalne zagęszczenie materiału wsadowego. Zastosowanie obróbki cieplnej ma na celu maksymalne skonsolidowanie wsadu oraz zapewnienie dobrych połączeń ziaren na ich granicy. Procesy spiekania prowadzono zwykle w argonie [123, 227, 252, 253, 260, 265, 267 – 271] argonie z pięcioprocentowym dodatkiem wodoru [257, 272, 273] bądź w próżni [251] przy temperaturze od 200°C do 1000°C [250, 251, 265, 267, 272, 273] i czasie od kilku, kilkunastu minut [122, 123, 251, 265, 266] do kilku, kilkunastu godzin [122, 250, 257, 272, 273]. Jednak najczęściej procesy wygrzewania taśm MgB_2 prowadzono w czasie od 1 do 2 godzin [145, 227, 252, 253, 265, 268 – 271]. Po obróbce cieplnej otrzymane taśmy MgB_2 pozostawiano w piecu do momentu wyrównania się ich temperatury z temperaturą pokojową [122, 253, 266] bądź schładzano je

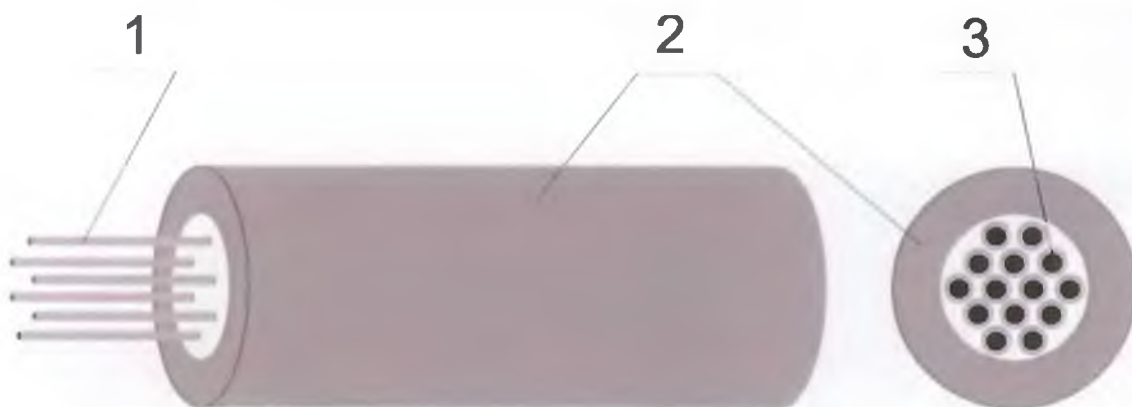

do temperatury pokojowej z wykorzystaniem ciekłego azotu [122]. Niektórzy autorzy, po procesie walcowania taśm, nie stosowali już obróbki cieplnej [254, 256, 258, 261, 263, 264, 272].

4.2.2.3. Otrzymywanie wielowłóknowych drutów i taśm MgB_2

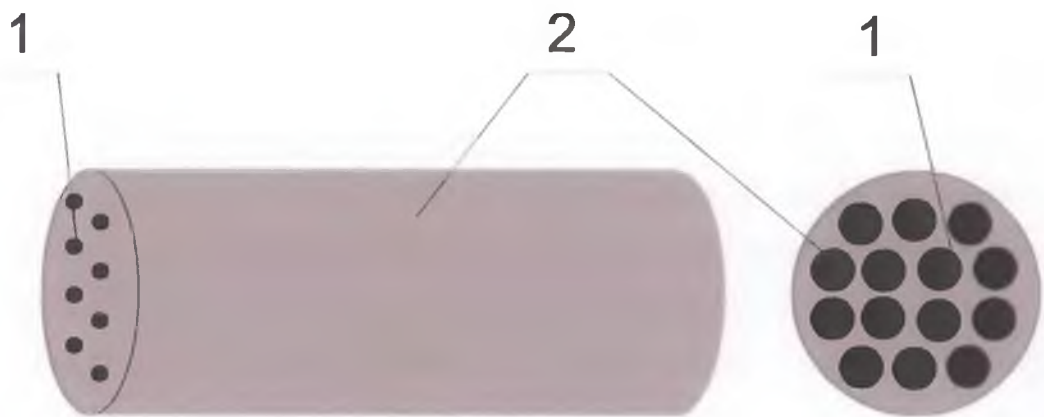
Należy stwierdzić, że opanowanie technologii wytwarzania jednowłóknowych nadprzewodzących taśm i drutów MgB_2 ma duże znaczenie aplikacyjne i było istotnym krokiem umożliwiającym wyprodukowanie pierwszych cewek [274 – 276] oraz nadprzewodzących kabli [277, 278]. Duże znaczenie aplikacyjne ma także fakt, iż dzięki rozwinięciu techniki *PIT* otrzymywania drutów i taśm MgB_2 , nastąpił dalszy postęp w otrzymywaniu wielowłóknowych kompozycji taśm i drutów MgB_2 . Analizując dane literaturowe można wyróżnić dwa podstawowe sposoby otrzymywania takich kompozycji taśm i drutów MgB_2 .

Pierwszy z nich, w pierwszym kroku, polega na umieszczeniu wewnątrz metalowej rurki (np. Cu-Fe bądź Cu-Ni(10% wag.) wiązki pojedynczych drutów MgB_2 przygotowanych techniką *PIT* (Rys. 22) [223, 225, 232, 235, 236, 277, 278]. W następnym etapie tak otrzymany układ poddawany jest obróbce mechanicznej [232, 235], bądź dodatkowo, obróbce cieplnej [223, 277, 278]. W wyniku przeciągania i wygrzewania można uzyskać wielowłóknowy kabel (typ kompozytowego układu) o zamierzonej z góry ilości drutów bądź taśm MgB_2 i o żądanym przekroju poprzecznym (Rys. 24).

Rys. 24. Schemat ideowy otrzymywania wielowłóknowych drutów bądź taśm techniką *PIT* z wykorzystaniem metalowej rurki; gdzie: 1 – druty MgB_2 otrzymane techniką *PIT*, 2 – metalowa rurka, 3 – MgB_2 , wg [237].

Drugi sposób otrzymywania wielowłóknowych nadprzewodzących drutów bądź taśm MgB_2 polega na wykorzystaniu żelaznych [232, 242], miedzianych [232], niobowych [279], srebrno – miedzianych (Cu-Ag(5%)) bądź cynowo – miedzianych (Cu-Sn(8%)) [223] prętów z symetrycznie nawierconymi otworami, w których umieszcza się proszek MgB_2 (Rys. 25).

Rys. 25. Schemat ideowy otrzymywania wielowłóknowych taśm bądź drutów techniką *PIT* z wykorzystaniem metalowego pręta z nawierconymi otworami; gdzie: 1 – MgB_2 , 2 – metalowy pręt, wg [242].

Inne podejście zaproponowali autorzy pracy [242], którzy w nawierconych otworach prętów z Ni umieszczali pręty Mg z proszkiem B. W dalszym etapie tak otrzymane pręty poddawano wstępnemu przeciąganiu. Po tym procesie pręty poddawano przeciąganiu bądź walcowaniu których celem było uzyskanie odpowiednich wymiarów poprzecznych taśm bądź drutów. W kolejnym kroku tak otrzymany materiał poddawano obróbce cieplnej. Schemat przekroju poprzecznego końcowej postaci wielowłóknowej taśmy MgB_2 pokazano na Rys. 26.

Rys. 26. Schemat przekroju poprzecznego wielowłóknowej taśmy MgB_2 ; gdzie: 1 – jednowłóknowe taśmy MgB_2 otrzymane techniką *PIT*, wg [280].

Opierając się na danych literaturowych można stwierdzić, że problemy związane z otrzymywaniem dobrej jakości drutów MgB_2 dotychczas rozwiązywane były głównie na drodze eksperymentalnej. Z przeprowadzonych badań wiadomo jednak, że jakość otrzymanych wielowłóknowych kompozytów (kablów), podobnie jak w przypadku jednowłóknowych taśm i drutów zależy od całego procesu przygotowywania oraz obróbki mechanicznej. Ważne jest by znaleźć odpowiedni materiał na metalową rurkę, który nie powoduje reakcji z materiałem wsadowym, a tym samym nie obniża nadprzewodzących właściwości otrzymanych taśm i drutów MgB_2 . Problem reaktywności materiału rurek z wsadem MgB_2 bądź mieszaniną ($Mg + 2B$) z powodzeniem może być ominięty poprzez zastosowanie niższych temperatur wygrzewania (spiekania) [120, 241, 244]. Z praktycznego punktu widzenia istotnym staje się również fakt i przy krótkim czasie wygrzewania nie jest konieczne stosowanie wysokiej czystości gazów ochronnych, a to z kolei ma zasadnicze znaczenie w obniżeniu kosztów produkcji taśm i drutów MgB_2 .

W ostatnim czasie wielu autorów podjęło szereg prób domieszkowania drutów i taśm MgB_2 . Celem takiego domieszkowania było otrzymanie MgB_2 charakteryzującego się lepszymi właściwościami nadprzewodzącymi [154, 267]. W tym celu podjęto próby domieszkowania MgB_2 takimi pierwiastkami jak: Ag [273], Ni [273], Cu [273], In [257, 272, 273,], Sn [273, 257], Ti [227, 265], MgO [253], SiC [122, 123, 267, 269, 281], TiB_2 [155], TiH_2 [233].

5. Podsumowanie

Poszukiwanie nowych materiałów stanowi jeden z podstawowych celów współcześnie prowadzonych badań naukowych. W badaniach tych można wyróżnić dwa zasadnicze nurty. Do pierwszego nurtu należy zaliczyć te badania, które dotyczą technologii otrzymywania nowych materiałów wraz z poznaniem ich podstawowych właściwości fizyko – chemicznych, natomiast do drugiego nurtu należy zaliczyć te badania, które dotyczą aplikacyjnych możliwości tych materiałów. Jedną z grup materiałów są materiały nadprzewodzące. Grupę materiałów nadprzewodzących stanowią nadprzewodniki „klasyczne” (głównie metale) oraz wysokotemperaturowe nadprzewodniki ceramiczne (HTS). W 2001 roku do grupy nadprzewodników „klasycznych” dołączył międzymetaliczny związek MgB_2 . Informacja ta wywołała ogromne zainteresowanie tym materiałem z dwóch powodów:

- z punktu widzenia teoretycznego, ponieważ jest on nadprzewodnikiem o względnie wysokiej temperaturze krytycznej przejścia w stan nadprzewodzący ($T_c \sim 39$ K),
- z punktu widzenia aplikacyjnego.

Obserwowane zainteresowanie nadprzewodzącym MgB_2 sprawiło, że w obecnej pracy podjęto próby otrzymania skonsolidowanych drutów i prętów MgB_2 oraz wyjaśnienia ich właściwości nadprzewodzących.

W przeglądzie literaturowym, w pierwszym etapie, omówiono zjawisko nadprzewodnictwa oraz wyjaśniono podstawowe właściwości materiałów będących w stanie nadprzewodzącym. Ponadto przeprowadzono krótką klasyfikację materiałów nadprzewodzących wraz z opisującymi je teoriami z uwzględnieniem teorii BCS, która w dość dobry sposób wyjaśnia mechanizm powstawania tego zjawiska w MgB_2 . W części zasadniczej przeglądu literaturowego przeprowadzono charakterystykę nadprzewodzącego MgB_2 . Przedstawiono jego równowagi fazowe oraz właściwości krystalograficzne i nadprzewodzące. W drugim etapie omówiono sposoby otrzymywania MgB_2 zarówno w postaci monokryształów jak i w postaci skonsolidowanych próbek polikrystalicznych. W oparciu o dokonany przegląd literatury stwierdzono, że jedną z najbardziej obiecujących technik jego otrzymywania w postaci taśm i drutów, jest technika *Powder-In-Tube (PIT)*. W swojej tradycyjnej formie technika ta wymaga stosowania obróbki mechanicznej i cieplnej (spiekania) współosiowych metalowych rurek zawierających w swoim wnętrzu materiał wyjściowy. Taka procedura wymaga aby materiały z których wykonane są metalowe rurki charakteryzowały się dużą wytrzymałością mechaniczną. Jednak w praktyce większość

metalowych rurek wykazuje słabą odporność na proces formowania oraz łatwo reaguje z proszkiem MgB_2 umieszczonym w ich wnętrzu. To z kolei prowadzi do powstawania licznych obcych faz wewnątrz MgB_2 , które powodują znaczne obniżenie wartości jego nadprzewodzących charakterystyk. Ze względu na wymienione problemy konieczna wydawała się modyfikacja tej techniki.

W związku z tym w obecnej pracy podjęto próby otrzymania drutów MgB_2 tradycyjną techniką *PIT* oraz prętów MgB_2 zmodyfikowaną techniką *PIT* z konsolidacją proszku MgB_2 metodą wybuchową. Przeprowadzone próby mają na celu porównanie jakości otrzymanych próbek. Przypuszcza się, że sposób konsolidacji proszku MgB_2 metodą wybuchową pozwoli na otrzymanie w szybki sposób dobrze skonsolidowanego MgB_2 z pominięciem dalszych etapów obróbki mechanicznej i cieplnej (tj.: przeciągania, wygrzewania bądź spiekania).

II. CZĘŚĆ EKSPERYMENTALNA

6. Teza i cele badań

W oparciu o dokonany przegląd literatury na temat sposobów otrzymywania MgB_2 zarówno w postaci mono- jak i polikrystalicznej oraz jego właściwości w obecnej pracy przyjęto tezę:

Możliwe jest otrzymanie w szybki sposób dobrze skonsolidowanego polikrystalicznego MgB_2 charakteryzującego się dobrymi właściwościami nadprzewodzącymi z pominięciem procesu przeciągania i spiekania typowego dla tradycyjnej techniki PIT poprzez zastosowanie konsolidacji zdyspergowanego (sproszkowanego) MgB_2 metodą wybuchową.

Do sprawdzenia powyższej tezy w pracy przyjęto następujące cele badawcze:

1. Otrzymanie drutów MgB_2 tradycyjną techniką PIT z wykorzystaniem procesu *ex-situ*.
2. Otrzymanie prętów MgB_2 zmodyfikowaną techniką PIT z konsolidacją proszku MgB_2 metodą wybuchową z wykorzystaniem procesu *ex-situ*.
3. Określenie optymalnych warunków konsolidacji proszku MgB_2 metodą wybuchową poprzez przeanalizowanie postaci zastosowanego materiału wyjściowego, użytych metalowych rurek oraz użytych materiałów wybuchowych (ciśnień) celem ustalenia ich wpływu na charakterystyki niskotemperaturowe otrzymanych prętów MgB_2 .
4. Scharakteryzowanie mikrostruktury otrzymanych tradycyjną techniką PIT drutów oraz otrzymanych zmodyfikowaną techniką PIT z konsolidacją proszku MgB_2 metodą wybuchową prętów MgB_2 z wykorzystaniem skaningowej mikroskopii elektronowej.
5. Określenie składu fazowego rdzeni drutów MgB_2 otrzymanych tradycyjną techniką PIT oraz rdzeni prętów MgB_2 otrzymanych zmodyfikowaną techniką PIT z konsolidacją proszku MgB_2 metodą wybuchową za pomocą badań rentgenowskich.
6. Określenie metodą Rietvela ilościowego udziału faz oraz parametrów sieciowych faz ujawnionych w rdzeniach MgB_2 otrzymanych drutów i prętów.

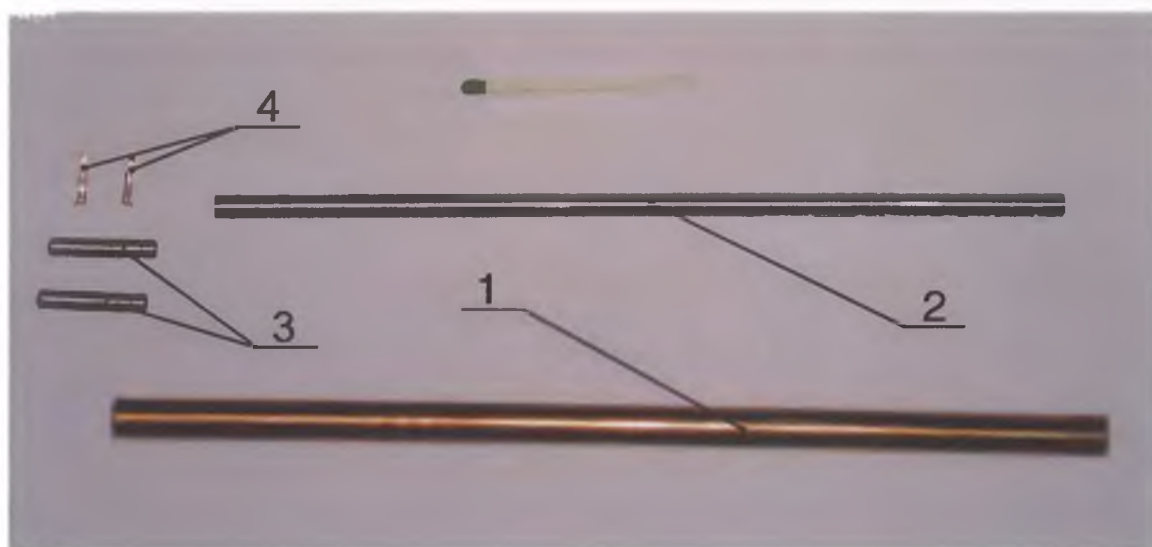
7. Określenie temperatury krytycznej T_c otrzymanych drutów i prętów MgB_2 na podstawie pomiaru AC podatności χ .
8. Wyznaczenie krytycznych gęstości prądu J_c drutów i prętów MgB_2 na podstawie krzywych namagnesowania $M = f(H)$.
9. Określenie typu przewodnictwa na podstawie pomiaru termosiły S .
10. Porównanie wyników pomiarowych uzyskanych dla prętów MgB_2 otrzymanych zmodyfikowaną techniką *PIT* z konsolidacją proszku MgB_2 metodą wybuchową z odpowiednimi wynikami pomiarowymi uzyskanymi dla drutów MgB_2 otrzymanych tradycyjną techniką *PIT*.

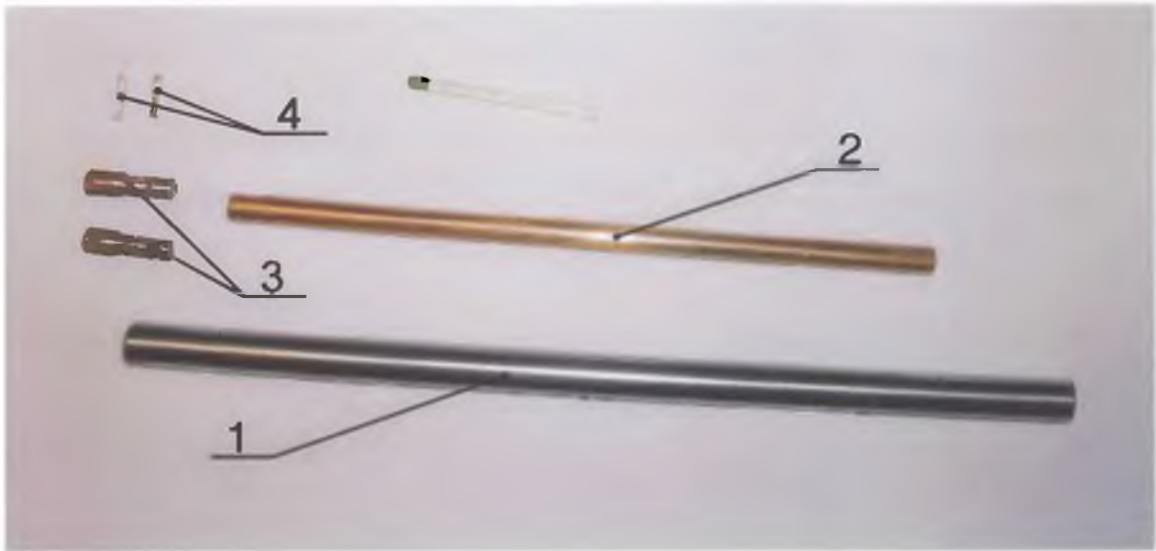
7. Materiał i metodyka badań

7.1 Materiały użyte w eksperymentach

W procesie otrzymywania nadprzewodzących drutów i prętów MgB_2 użyto współosiowych układów metalowych rurek [282]. W pierwszym przypadku zastosowano układy dwóch współosiowych metalowych rurek z zewnętrzną rurką z miedzi, wewnątrz której umieszczano rurkę z żelaza (Rys. 27). W drugim przypadku zastosowano współosiowe układy dwóch rurek z zewnętrzną rurką ze stali węglowej wewnątrz której umieszczano rurkę z miedzi (Rys. 28). Rodzaj materiału rurek, czystość jak i ich średnice zestawiono w tabelach 4 – 6. Jako materiału wyjściowego użyto komercyjnie dostępnego proszku MgB_2 firmy Alfa Aesar o rozmiarze ziaren – 325 mesh. Wybór użytego materiału wyjściowego jak i metalowych rurek, wewnątrz których umieszczano proszek MgB_2 ustalono w oparciu o dokonany przegląd literatury.

Rys. 27. Makrofotografia pierwszego układu rurek wykorzystanego do otrzymywania drutów i prętów MgB_2 ; gdzie: 1 – zewnętrzna rurka z miedzi, 2 – wewnętrzna rurka z żelaza, 3 – korki z żelaza do zamknięcia rurki z żelaza, 4 – bolce do zablokowania korków.

Rys. 28. Makrofotografia drugiego układu rurek wykorzystanego do otrzymywania drutów i prętów MgB_2 ; gdzie: 1 – zewnętrzna rurka ze stali, 2 – wewnętrzna rurka z miedzi, 3 – korki z miedzi do zamknięcia rurki z miedzi, 4 – bolce do zablokowania korków.

Tabela 4. Zestawienie metalowych rurek użytych do otrzymywania drutów MgB_2

	Materiał rurki	Średnica zewnętrzna	Średnica wewnętrzna	Długość	Czystość	Firma
pierwszy układ rurek	Miedź (Cu) rurka zewnętrzna	7 mm	4,75 mm	180 mm	99,9 %	GoodFellows
	Żelazo (Fe) rurka wewnętrzna	4,7 mm	4 mm	165 mm	99,5 %	GoodFellows
drugi układ rurek	Stal (Stal) rurka zewnętrzna	7 mm	6,15 mm	170 mm	99,5 %	GoodFellows
	Miedź (Cu) rurka wewnętrzna	6,1 mm	4,93 mm	155 mm	99,9 %	GoodFellows

Tabela 5. Zestawienie metalowych rurek użytych do otrzymywania prętów MgB_2 z wykorzystaniem materiału wyjściowego w postaci proszku MgB_2

	Materiał rurki	Średnica zewnętrzna	Średnica wewnętrzna	Długość	Czystość	Firma
pierwszy układ rurek	Miedź (Cu) rurka zewnętrzna	7 mm	4,75 mm	185 mm	99,9 %	GoodFellows
	Żelazo (Fe) rurka wewnętrzna	4,7 mm	4 mm	160 mm	99,5 %	GoodFellows
drugi układ rurek	Stal (Stal) rurka zewnętrzna	9,8 mm	6,4 mm	215 mm	99,5 %	GoodFellows
	Miedź (Cu) rurka wewnętrzna	6,35 mm	4,93 mm	160 mm	99,9 %	GoodFellows

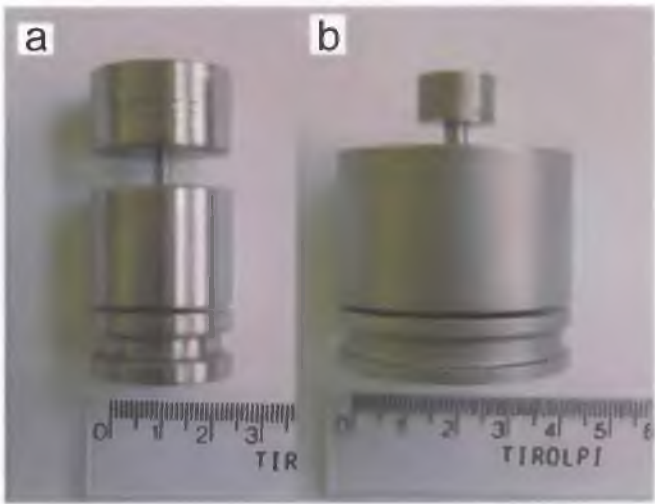
Tabela 6. Zestawienie metalowych rurek użytych do otrzymywania prętów MgB_2 z wykorzystaniem materiału wyjściowego w postaci tabletek MgB_2

	Materiał rurki	Średnica zewnętrzna	Średnica wewnętrzna	Długość	Czystość	Firma
pierwszy układ rurek	Miedź (Cu) rurka zewnętrzna	7 mm	4,75 mm	180 mm	99,9 %	GoodFellows
	Żelazo (Fe) rurka wewnętrzna	4,7 mm	4 mm	165 mm	99,5 %	GoodFellows
drugi układ rurek	Stal (Stal) rurka zewnętrzna	8,4 mm	6,4 mm	215 mm	99,5 %	GoodFellows
	Miedź (Cu) rurka wewnętrzna	6,35 mm	4,93 mm	160 mm	99,9 %	GoodFellows

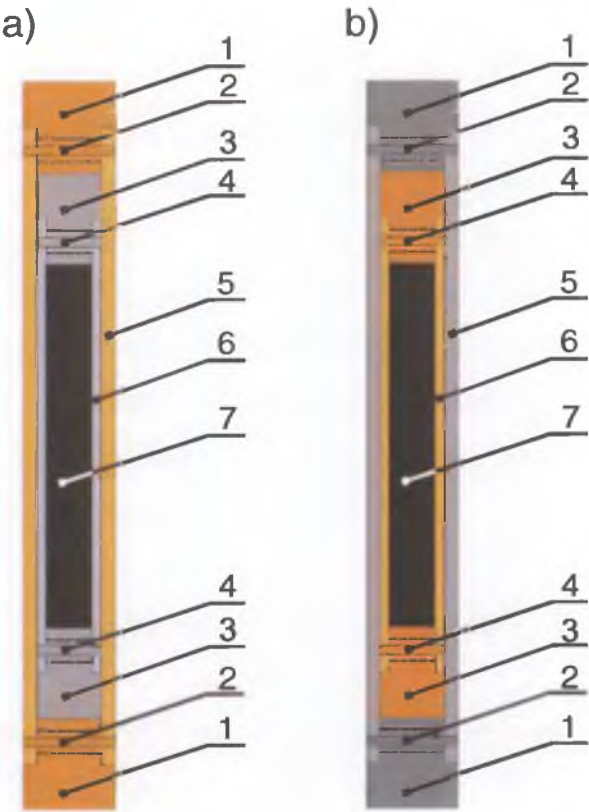
7.2. Otrzymywanie drutów MgB_2 techniką PIT

7.2.1. Procedura napełniania rurek

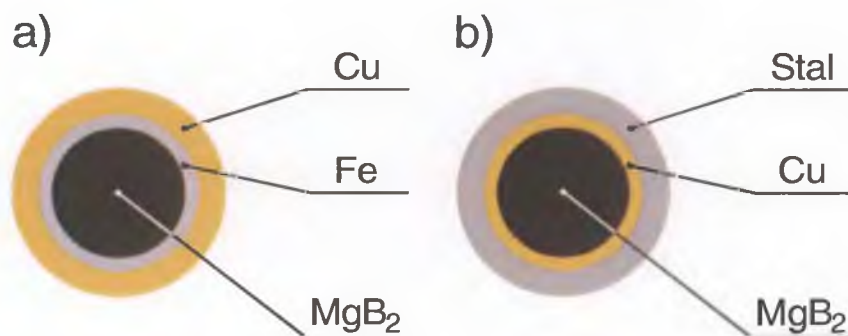
W procesie otrzymywania drutów MgB_2 materiał wyjściowy umieszczano w metalowych rurkach z Fe i Cu. Celem wstępnego zagęszczenia, proszek MgB_2 , przed umieszczeniem wewnątrz metalowych rurek prasowano w tabletki. Do prasowania proszku MgB_2 w tabletki użyto matryc wykonanych ze stali nierdzewnej. W związku z zastosowaniem wewnętrznych rurek z Cu i Fe o różnych średnicach wewnętrznych, do prasowania proszku MgB_2 wykorzystano dwie matryce, jedną z otworem o średnicy 3 mm, a drugą z otworem o średnicy 4 mm (Rys. 29). Prasowania proszku MgB_2 w tabletki wykonano ręcznie w powietrzu, uzyskując ciśnienie prasowania rzędu 6,94 oraz 3,91 MPa, odpowiednio dla matrycy o średnicy 3 i 4 mm. Stosowanie wyższych ciśnień prasowania, prowadziło do uszkodzenia wypraski (tabletki) przy jej wyjmowaniu z matrycy. Po procesie prasowania, otrzymane tabletki MgB_2 umieszczano w metalowych rurkach. W pierwszym przypadku tabletki MgB_2 umieszczano w rurkach z Fe, w drugim przypadku tabletki MgB_2 umieszczano w rurkach z Cu. Umieszczanie tabletek proszku MgB_2 w rurkach przeprowadzano ręcznie w atmosferze otoczenia. Po napełnieniu rurki z Fe zamykano korkami z żelaza, z kolei rurki z Cu zamykano korkami z miedzi. Celem mechanicznego wzmocnienia napełnione tabletkami proszku MgB_2 rurki z Fe i Cu umieszczano współosiowo w dodatkowych rurkach. Rurki z Fe umieszczano wewnątrz rurek z Cu, które zamykano korkami miedzianymi, z kolei rurki z Cu umieszczano wewnątrz rurek stalowych, które zamykano korkami stalowymi. Celem zabezpieczenia rurek przed otwarciem w procesie przeciągania, korki zamykające rurki, dodatkowo zablokowano bolcami. W ten sposób otrzymano podwójne układy rurek tj.: układy typu Cu/Fe/ MgB_2 oraz układy typu Stal/Cu/ MgB_2 z umieszczonym w ich wnętrzu MgB_2 o długościach od 170 do 180 mm. Schematy układów współosiowych metalowych rurek wypełnionych materiałem wyjściowym oraz ich przekroje wzdłużne i poprzeczne pokazano na Rys. 30 i 31.

Rys. 29. Matryce użyte do otrzymywania tabletek MgB_2 ; gdzie: a) matryca o średnicy 3 mm, b) matryca o średnicy 4 mm.

Rys. 30. Schemat układu współosiowych rurek z MgB_2 ; gdzie: a) 1 – korek z miedzi, 2 – blokada korka, 3 – korek z żelaza, 4 – blokada korka, 5 – rurka zewnętrzna z miedzi, 6 – rurka wewnętrzna z żelaza, 7 – proszek MgB_2 /tabletki proszku MgB_2 , b) 1 – korek ze stali, 2 – blokada korka, 3 – korek z miedzi, 4 – blokada korka, 5 – rurka zewnętrzna ze stali, 6 – rurka wewnętrzna z miedzi, 7 – proszek MgB_2 lub tabletki MgB_2 .

Rys. 31. Przekroje poprzeczne rurek napełnionych proszkiem lub tabletkami MgB_2 ; gdzie: a) rurka zewnętrzna z miedzi, rurka wewnętrzna z żelaza, MgB_2 , b) rurka zewnętrzna ze stali węglowej, rurka wewnętrzna z miedzi, MgB_2 .

7.2.2. Przebieg procesu ciągnięcia

Celem uzyskania dobrze zagęszczonego proszku MgB_2 otrzymane układy rurek poddawano procesowi przeciągania w druty. Druty wykonano w Śląskich Zakładach Lin i Drutów „Linodrut” w Zabrzu. Proces przeciągania rurek w druty był procesem wielostopniowego ciągnięcia przeprowadzonym na ciągarce ławowej. Proces ten odbywał się na zimno bez użycia smarów. Proces ciągnięcia oprócz uzyskania odpowiednich średnic dla drutów umożliwił uzyskanie maksymalnie zagęszczonego proszku MgB_2 o gęstości zbliżonej do wartości teoretycznej. W trakcie przebiegu procesu wielostopniowego ciągnięcia oba układy rurek ulegały deformacji, a w kilku przypadkach druty uległy rozerwaniu.

W wyniku ciągnięcia układu rurek Cu/Fe/ MgB_2 , kolejno uzyskiwane średnice wynosiły odpowiednio:

7 mm → 6,50 mm → 6 mm → 5,50 mm → 5 mm → 4,65 mm → 4,36 mm → 4 mm → 3,8 mm → 3,5 mm.

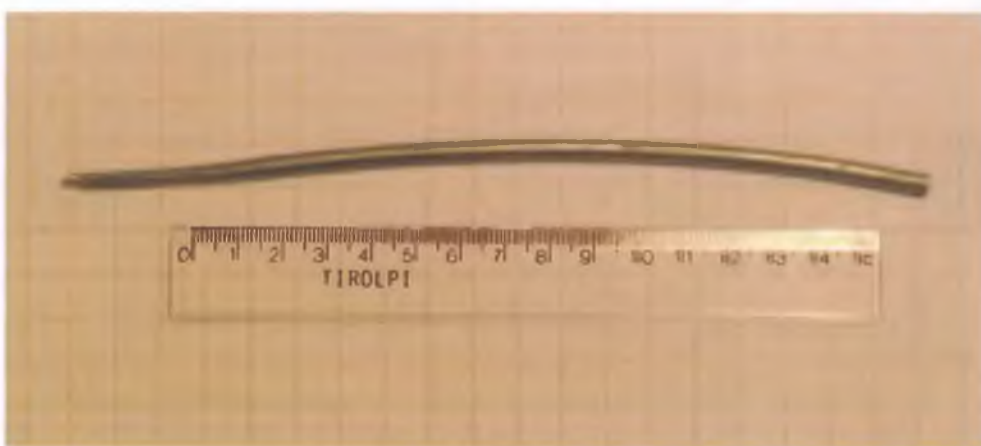
Z kolei dla układu rurek Stal/Cu/ MgB_2 , kolejno uzyskiwane średnice wynosiły:

7 mm → 6,50 mm → 6 mm → 5,50 mm → 5 mm → 4,65 mm → 4,36 mm

Po procesie przeciągania otrzymano dwa druty typu Cu/Fe/ MgB_2 i Stal/Cu/ MgB_2 o średnicy i długości równej odpowiednio 3,5 mm i 417 mm oraz 4,36 mm i 195 mm (Rys. 32, 33).

Rys. 32. Makrofotografia drutu Cu/Fe/MgB₂.

Rys. 33. Makrofotografia drutu Cu/Fe/MgB₂.

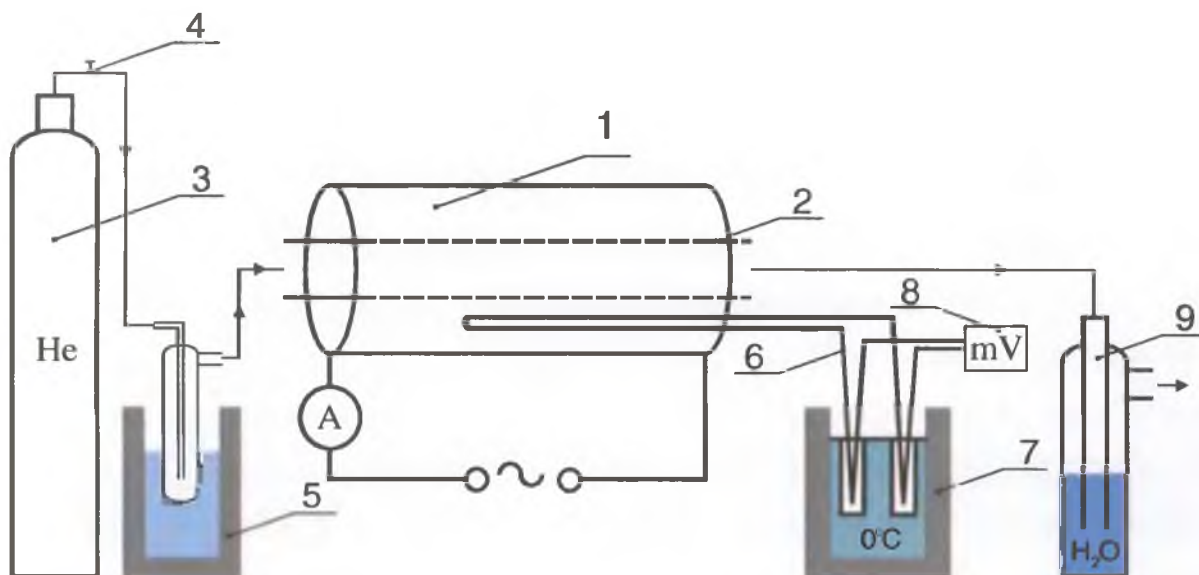
7.2.3. Przebieg procesu spiekania drutów MgB₂

Tak otrzymane druty pocięto poprzecznie do osi na odcinki o długości 32 mm przy pomocy piły Struers Accutom-50 i poddano obróbce cieplnej w temperaturze $T = 750^{\circ}\text{C}$ oraz 850°C .

Spiekanie drutów MgB₂ prowadzono w rurowym piecu oporowym w atmosferze He czystości 6N firmy Linde z regulacją temperatury za pomocą zmiany wartości mocy pieca. Schemat użytego układu grzejnego przedstawiono na Rys. 34. Wewnątrz rurowego oporowego pieca umieszczona była rura kwarcowa, w której układano próbki przeznaczone do wygrzewania. Po uzyskaniu żądanej wartości temperatury w piecu, rurę kwarcową z umieszczonymi w jej wnętrzu próbkami wprowadzano do strefy grzania. Pomiar temperatury odbywał się przy pomocy termopary z termoelementem PtRh-Pt (90%Pt, 10%Rh)-Pt, umieszczonym we wnętrzu pieca. Wartość SEM termopary odczytywano na cyfrowym multimetrze typu V545. Przepływ gazu wynosił od 150 do 200 cm³/min i był regulowany

przy użyciu regulatora masowego przepływu typu ERG 1000 z cyfrowym regulatorem ERG 1M. Chłodzenie układu realizowano poprzez odłączenie dopływu zasilania pieca i wyciągnięcie rury kwarcowej z drutami ze strefy grzania.

Rys. 34. Schemat układu grzejnego; gdzie: 1 – rurowy piec oporowy, 2 – rura kwarcowa, 3 – butla z helem, 4 – regulator masowego przepływu, 5 – wymrażarka L_{N_2} , 6 – termopara, 7 – złącza odniesienia, 8 – miliwoltomierz MT 100, 9 – płuczka.

Spiekanie drutów prowadzono w dwóch temperaturach. W pierwszym przypadku proces spiekania prowadzono w temperaturze $T = 750 \pm 1^\circ\text{C}$, w drugim przypadku proces spiekania odbywał się w temperaturze $T = 850 \pm 1^\circ\text{C}$. Całkowity czas obróbki cieplnej w obydwu przypadkach wynosił 1h.

Druty spiekane w temperaturze $T = 750^\circ\text{C}$ oznaczono symbolem dCu/Fe/ MgB_2 7 i dStal/Cu/ MgB_2 7, z kolei druty spiekane w temperaturze $T = 850^\circ\text{C}$ oznaczono symbolem dCu/Fe/ MgB_2 8 i dStal/Cu/ MgB_2 8. Zaproponowana nomenklatura związana jest z zastosowanymi układami rurek (Rys. 31a, b).

7.3. Otrzymywanie prętów MgB_2 techniką PIT z zastosowaniem konsolidacji proszku MgB_2 metodą wybuchową

7.3.1. Procedura napełniania rurek

W procesie otrzymywania prętów MgB_2 , podobnie jak w procesie otrzymywania drutów MgB_2 , wykorzystano komplety rurek z Fe i Cu, różniących się średnicami [283, 284]. W pierwszym przypadku rurki z Fe i Cu napełniano proszkiem MgB_2 , w drugim przypadku rurki z Fe i Cu napełniano tabletkami proszku MgB_2 . Tabletki proszku MgB_2 otrzymano z wykorzystaniem matryc użytych do uzyskania tabletek w procesie otrzymywania drutów MgB_2 . Proces napełniania rurek proszkiem i tabletkami MgB_2 prowadzono ręcznie w powietrzu. Napełnione materiałem wyjściowym rurki z Fe zamykano korkami z żelaza, a rurki z Cu zamykano korkami miedzianymi. Celem mechanicznego wzmocnienia tak otrzymane rurki z Fe i Cu umieszczano w dodatkowych rurekach. Rurki z Fe umieszczano w rurekach z Cu, które następnie zamykano korkiem z miedzi, z kolei rurki z Cu umieszczano wewnątrz rurek stalowych, które zamykano korkiem stalowym. W obu przypadkach korki zamykające rurki zewnętrzne zablokowano bolcami celem zabezpieczenia rurek przed rozszczelnieniem. Schemat układu współosiowych metalowych rurek z materiałem wyjściowym pokazano na Rys. 30.

Otrzymane w ten sposób podwójne układy rurek typu Cu/Fe/ MgB_2 oraz Cu/Fe/ MgB_2 wypełnionych materiałem wyjściowym poddano konsolidacji metodą wybuchową o odpowiednio dobranej prędkości fali detonacyjnej [285, 286].

7.3.2. Konsolidacja proszku MgB_2 metodą wybuchową

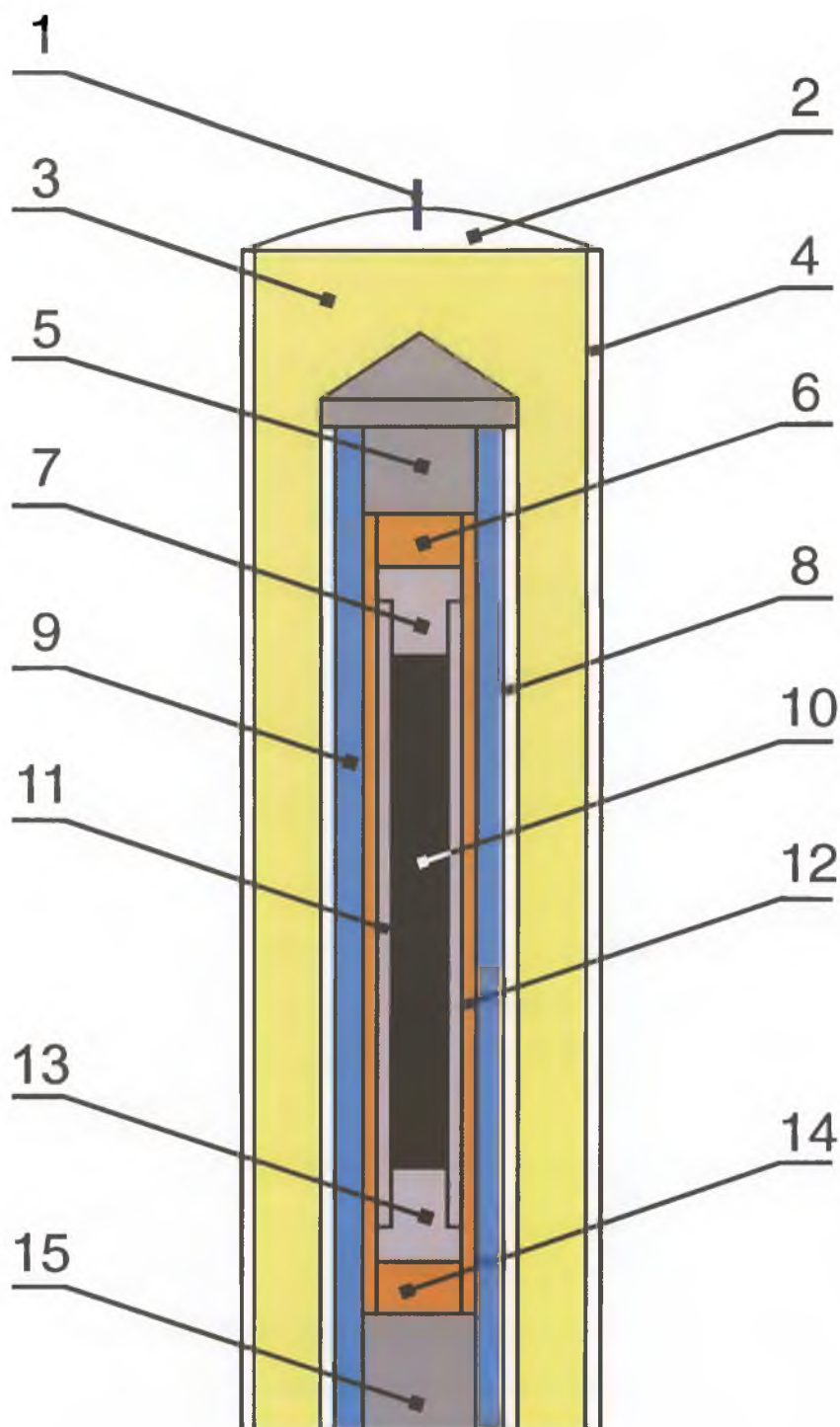
Konsolidacja metodą wybuchową jest jednostopniowym procesem zagęszczania i łączenia cząstek. Dochodzi do niej w wyniku detonacji materiału wyjściowego, który oddzielony jest od rurek ze skonsolidowanym MgB_2 , pojemnikiem z wodą. W wyniku tego procesu, pod wpływem procesów adhezji, zgrzewania tarcowego, lokalnego stapiania i szybkiego chłodzenia powstają lite obszary. Jak podają Szewczak i in. [287] konsolidacja metodą wybuchową dokonuje się podczas przejścia fali uderzeniowej poprzez porowate medium i związane jest z:

- odkształceniem i zderzaniem cząstek proszku z wysoką prędkością, wypełnianie pustek, zniszczenie warstwy tlenowej na cząstkach proszku, grzanie i stapianie materiału przy powierzchni cząstek, dociskanie a następnie łączeniem cząstek proszku
- fragmentacją cząstek, wypełnianiem pustek, oczyszczaniem powierzchni, preferencyjnym grzaniem powierzchni cząstek prowadzącym do stapiania i łączenia lub tylko do łączenia dyfuzyjnego.

Pierwszy mechanizm odnosi się do głównie do metali i stopów, natomiast drugi występuje w przypadku konsolidacji proszków materiałów ceramicznych.

Konsolidację metodą wybuchową prowadzono wykorzystując cylindryczny układ wybuchowy w wariantcie typu zaciskowego *Single-Tube Setup* [288]. Schemat układu do konsolidacji MgB_2 metodą wybuchową przedstawiono na Rys. 35. Rurki 1– i 2Cu/Fe oraz 1– i 2Stal/Cu z materiałem wyjściowym zamknięte korkiem z żelaza (7) i miedzi (13) umieszczono w osi dwóch cylindrów z PCV (4, 8). Jeden cylinder z PCV wypełniono wodą (9) drugi cylinder z PCV wypełniono materiałem wybuchowym (3). Wprowadzenie do układu wybuchowego dodatkowego medium w postaci wody, pomiędzy rurki z MgB_2 a materiał wybuchowy, ma na celu ujednolicienie warunków obciążenia i osłabienia niepożądanych efektów towarzyszących zdejmowaniu obciążenia. Dodatkowo w górnej i dolnej części układu rurek (5, 15) umieszczono stalowy walec. W dolnej części układu stalowy walec pełni rolę łapacza pędu, w celu osłabienia rozciągającego działania fali odciążenia. Detonację ładunku wybuchowego pobudzono zapalnikiem elektrycznym (1) i generatorem fali płaskiej (2), a do pomiaru szybkości detonacji służyły czujniki zwarciove umieszczone w ładunku wybuchowym. Konsolidację proszku MgB_2 metodą wybuchową przeprowadzono w Zakładzie Materiałów Wybuchowych na Wydziale Mechatroniki Wojskowej Akademii Technicznej w Warszawie.

Obciążenie wybuchowe rurek z materiałem wyjściowym przeprowadzono w dwóch wariantach. W pierwszym wariantcie rurki Cu/Fe/ MgB_2 i Stal/Cu/ MgB_2 z materiałem wyjściowym w postaci proszku poddano podwójnemu obciążeniu przy zastosowaniu dwóch materiałów wybuchowych W1, a następnie W2 różniących się prędkością detonacji, w celu stopniowego zwiększenia gęstości i uniknięcia pęknięć prasowanego proszku (obciążenie wybuchowe przy ciśnieniu 8 i 15 GPa).

Rys. 35. Schemat układu wykorzystanego do konsolidacji proszku MgB_2 metodą wybuchową; gdzie: 1 – zapalnik, 2 – generator fali płaskiej, 3 – materiał wybuchowy, 4 – rura PCV, 5 – stalowy walec, 6 – korek miedziany (stalowy), 7 – korek żelazny (miedziany), 8 – rura PCV, 9 – woda, 10 – konsolidowana próbka, 11 – rurka żelazna (miedziana), 12 – rurka miedziana (stalowa), 13 – korek żelazny (miedziany), 14 – korek miedziany (stalowy), 15 – łączak pędu.

W drugim wariancie kolejny układ rurek $Cu/Fe/MgB_2$ i $Stal/Cu/MgB_2$ wypełnionych materiałem wyjściowym w postaci tabletek proszku MgB_2 obciążono dwukrotnie materiałem wybuchowy W2 (dwukrotne obciążenie wybuchowe przy ciśnieniu 15 GPa). Użyte materiały wybuchowe i parametry obciążenia wybuchowego przedstawiono w tabeli 7.

Tabela 7. Materiały wybuchowe i parametry zastosowanego obciążenia wybuchowego

Oznaczenie materiału wybuchowego	Rodzaj materiału wybuchowego	Prędkość detonacji	Ciśnienie	Temperatura w prasowanej próbce	Czas
W1	Ammonal z 2% dodatkiem Al	2350 m/s	8 GPa	500°C	kilka μs
W2	Watex z 10% dodatkiem Al	4000 m/s	15 GPa	750°C	kilka μs

Do oceny ciśnienia wybuchu i temperatury wykorzystano model stacjonarnej konfiguracji falowej opisany w pracy [289]. Zastosowanie powyższego modelu wymaga m. in. znajomości adiabaty uderzeniowej obciążonego materiału. Z braku adiabaty uderzeniowej dla fazy międzymetalicznej MgB_2 do obliczeń przyjęto adiabatę teoretyczną dla indywidualnych pierwiastków tj. dla Mg i B.

Po konsolidacji metodą wybuchową otrzymano układy prętów (Rys. 36, 37). Pręty otrzymane z wykorzystaniem proszku MgB_2 jako materiału wyjściowego po obciążeniu wybuchowym przy ciśnieniu 8 i 15 GPa oznaczono symbolem $1Cu/Fe/MgB_2$ i $1Stal/Cu/MgB_2$. Z kolei pręty otrzymane z wykorzystaniem tabletek MgB_2 jako materiału wyjściowego po dwukrotnym obciążeniu wybuchowym przy ciśnieniu 15 GPa oznaczono symbolem $2Cu/Fe/MgB_2$ i $2Stal/Cu/MgB_2$. Zastosowane oznaczenie związane jest z zastosowanym układem rurek (Rys. 31a, b).

Rys. 36. Makrofotografia prętów 1Cu/Fe/MgB₂ oraz 1Stal/Cu/MgB₂ otrzymanych po obciążeniu wybuchowym przy ciśnieniu 8 i 15 GPa.

Rys. 37. Makrofotografia prętów 2Cu/Fe/MgB₂ oraz pręta 2Stal/Cu/MgB₂ otrzymanych po dwukrotnym obciążeniu wybuchowym przy ciśnieniu 15 GPa.

7.3.3. Przebieg procesu wygrzewania prętów MgB_2

Po konsolidacji proszku MgB_2 metodą wybuchową, wybrane pręty poddawano obróbce cieplnej. Proces wygrzewania prętów MgB_2 prowadzono wykorzystując w tym celu układ grzejny opisany w punkcie 6.3.3. Po osiągnięciu żądanej temperatury w piecu pręty otrzymane po konsolidacji metodą wybuchową umieszczone we wnętrzu rury kwarcowej, wprowadzano do strefy grzania. Proces wygrzewania prętów 1Cu/Fe/MgB₂ oraz 1Stal/Cu/MgB₂ odbywał się przy temperaturze $T = 750 \pm 1^\circ C$ i $T = 850 \pm 1^\circ C$. Całkowity czas obróbki cieplnej wynosił 1h. Wszystkie eksperymenty prowadzono w atmosferze gazu ochronnego helu o czystości 6N i przepływach od 150 do 200 cm³/min. Pręty wygrzewane w

temperaturze 750°C oznaczono jako 1Cu/Fe/MgB_27 i 1Stal/Cu/MgB_27 , natomiast pręt wygrzewany w temperaturze 850°C oznaczono symbolem 1Cu/Fe/MgB_28 .

Celem wygrzewania prętów MgB_2 po konsolidacji metodą wybuchową było zwiększenie gęstości konsolidowanej próbki MgB_2 , a tym samym otrzymanie lepszych własności nadprzewodzących w porównaniu z drutami MgB_2 oraz prętami MgB_2 otrzymanymi bez wygrzewania [290 – 292] .

7.4. Stosowane metody badań

Druty MgB_2 otrzymane techniką *PIT* oraz pręty MgB_2 otrzymane techniką *PIT* z konsolidacją proszku MgB_2 metodą wybuchową poddano kompleksowym badaniom za pomocą skaningowej mikroskopii elektronowej, rentgenowskiej analizy fazowej oraz metod magnetycznych. Przeprowadzono także pomiar termosiły S . Za pomocą metody piknometrycznej wyznaczono również gęstość rdzeni MgB_2 . Próbki do badań przygotowano w kilku etapach. W pierwszym etapie otrzymane druty i pręty pocięto poprzecznie i wzdłużnie do osi przy pomocy piły Struers Accutom-50. W drugim etapie pocięte w ten sposób próbki inkludowano w stopie Wooda a następnie szlifowano i polerowano mechanicznie na papierach ściernych o gradacji od 160 do 2000. Tak przygotowane próbki poddano badaniom metalograficznym. W następnym kroku druty i pręty poddano badaniom magnetycznym oraz pomiarom termosiły S i gęstości ρ . Do badań tych użyto rdzeni MgB_2 (Rys. 38), które otrzymano poprzez usunięcie metalowych rurek.

Rys. 38. Przykładowe rdzenie skonsolidowanego MgB_2 po usunięciu metalowych rurek.

Celem wyekstrahowania rdzeni MgB_2 metalowe rurki usuwano mechanicznie. W dalszym etapie przeprowadzono badania XRD, które pozwoliły określić ilość i rodzaj występujących

faz w otrzymanych drutach i prętach MgB_2 . Badania rentgenowskie przeprowadzono na próbkach w postaci proszku. Proces proszkowania rdzeni MgB_2 odbywał się ręcznie w agatowym moździerzu.

Badania z wykorzystaniem skaningowego mikroskopu elektronowego, badania rentgenowskie na dyfraktometrze firmy Philips oraz pomiary gęstości ρ przeprowadzono w Instytucie Nauki o Materiałach Uniwersytetu Śląskiego. Z kolei badania niskotemperaturowe – magnetyczne oraz pomiary termosiły S przeprowadzono w Instytucie Niskich Temperatur i Badań Strukturalnych PAN we Wrocławiu.

7.4.1. Obserwacje SEM

Obserwacje metalograficzne przekrojów poprzecznych i wzdłużnych drutów i prętów przeprowadzono z wykorzystaniem skaningowego mikroskopu elektronowego JOEL JSM 6480 z katodą wolframową stosując napięcie 20 kV. Zastosowanie metody skaningowej mikroskopii elektronowej (SEM) pozwoliło przeanalizować mikrostrukturę otrzymanych próbek.

7.4.2. Badania rentgenowskie

Dla próbek w postaci proszku badania rentgenowskie wykonano przy użyciu dyfraktometru firmy Philips model 1130/00 stosując lampę o anodzie miedzianej ($\lambda_{CuK\alpha} = 1,54178 \text{ \AA}$), zasilanej prądem o natężeniu 20 mA przy napięciu 40 kV. Rejestracji dokonano metodą „step-scanningu” z krokiem $0,05^\circ$ i czasem zliczania 4 sekund w zakresie kątowym 2θ od 20° do 140° . Taka rejestracja umożliwiła otrzymanie wiązki o szerokościątowej 1° .

W oparciu o otrzymane dyfraktogramy rentgenowskie przeprowadzono jakościową analizę fazową. Ponadto, otrzymane dane eksperymentalne posłużyły do wyznaczenia ilościowego udziału faz oraz wyznaczenia wartości parametrów sieciowych faz wchodzących w skład otrzymanych drutach i prętach MgB_2 .

Do analizy otrzymanych dyfraktogramów zastosowano metodę Rietvelda. Głównym założeniem metody Rietvelda jest, aby w oparciu o otrzymane dyfraktogramy badanych materiałów móc precyzyjnie scharakteryzować ich strukturę krystaliczną. W zakresie pojęcia struktura zawierają się takie elementy jak: parametry sieciowe czy położenia atomów w

komórce elementarnej. Stosując metodę Rietvelda można również określić udział ilościowy faz wchodzących w skład badanego materiału.

Metoda Rietvelda wymaga rejestracji dyfraktogramów w możliwie jak najszerszym zakresie kątowym 2θ . Dane strukturalne (parametry komórki elementarnej, położenia atomów, parametry termiczne, tekstura) otrzymuje się metodą najmniejszych kwadratów, porównując kolejno punkt po punkcie dyfraktogram eksperymentalny z dyfraktogramem teoretycznym. Po kolejnych zmianach parametrów w procesie dopasowania dyfraktogramów następuje udokładnienie go z dyfraktogramem eksperymentalnym [293, 294]. Przyjmuje się wtedy, że otrzymane wartości obrazują optymalne parametry struktury materiałów.

Zastosowanie metody najmniejszych kwadratów – podstawowej funkcji dopasowywania dyfraktogramów wymaga utworzenia funkcji, która ma postać sumy ważonej kwadratów różnic między wartościami natężeń eksperymentalnych y_i i teoretycznych y_{ii} obliczonych na podstawie założonego modelu struktury. Sumowania dokonuje się dla wszystkich punktów dyfraktogramu eksperymentalnego i teoretycznego. Natężenie teoretyczne y_{ii} w i -tym punkcie dyfraktogramu oblicza się na podstawie założonego modelu struktury przez sumowanie składowych udziałów natężeń poszczególnych refleksów w sąsiedztwie położenia Bragga, z uwzględnieniem tła korzystając z zależności:

$$y_{ii} = s \sum_{hkl} L_{hkl} |F_{hkl}|^2 m_{hkl} G(\Delta\theta_{i,hkl}) PA + Y_i, \quad (10)$$

gdzie: s – czynnik skali, L_{hkl} – czynnik polaryzacyjny Lorentza, F_{hkl} – czynnik struktury, P – poprawka na obecność uprzywilejowanej orientacji krystalitów w próbce, $G(\Delta\theta) = G(2\theta_i - 2\theta_{hkl})$ – funkcja opisująca kształt linii dyfrakcyjnej o położeniu maksimum w punkcie $2\theta_{hkl}$, A – czynnik absorpcji, Y_i – natężenie tła w i -tym punkcie.

Zastosowanie metody Rietvelda do ilościowej analizy fazowej było korzystniejsze w porównaniu z tradycyjnymi metodami, które wykorzystują niewielki zbiór natężeń refleksów dyfrakcyjnych. Ilościowa analiza fazowa przy użyciu metody Rietvelda oparta jest na zależności Hilla i Howarda [295]:

$$W_p = \frac{S_p(Z \cdot M \cdot V)}{\sum_{i=1}^n S_i(Z \cdot M \cdot V)_i} \cdot 100\%, \quad (11)$$

gdzie: W_p – zawartość procentowa fazy p w mieszaninie faz (% wag.), S – czynnik skali wyznaczony przy pomocy procedury Rietvelda, Z – liczba cząsteczek w komórce elementarnej, M – masa cząsteczkowa (w jednostkach masy atomowej), V – objętość komórki elementarnej (w Å³)

7.4.3. Pomiary magnetyczne

Wartości temperatur krytycznych T_c jak i wartości krytycznych gęstości prądu J_c określano odpowiednio na podstawie pomiarów zmiennoprądowych AC podatności magnetycznej χ w funkcji temperatury T oraz na podstawie pomiaru namagnesowania M w funkcji pola magnetycznego H .

Pomiary zmiennoprądowe AC podatności χ otrzymanych drutów i prętów MgB₂ wykonano przy życiu susceptometru AC w zakresie temperaturowym od 2 do 50 K. Na podstawie otrzymanych krzywych określono wartość temperatury krytycznej T_c przejścia w stan nadprzewodzący oraz wartość temperatury przejścia T_{int} między ziarnami.

Do pomiaru pętli histerezy namagnesowania wykorzystano magnetometr SQUID. Pomiary prowadzono w zakresie pól do 5 Tesli, w temperaturze 4,1 K. Na podstawie otrzymanych danych obliczono krytyczne gęstości prądu J_c drutów i prętów MgB₂ oraz wykreślono zależność krytycznej gęstości prądu J_c w funkcji pola magnetycznego H dla zbadanych próbek.

7.4.4. Pomiary termosiły

Pomiary termosiły S otrzymanych drutów i prętów MgB₂ prowadzono w zerowym polu magnetycznym H w przedziale temperaturowym od temperatury pokojowej T , w której termosiła S osiąga wartość maksymalną do temperatury T w której termosiła S osiąga wartość zero.

Próbki do badań umieszczano między dwoma blokami z Cu, które połączono z elementami grzejnymi oraz precyzyjnie wykalibrowanymi platynowymi termometrami. Elementy grzejne utrzymywano w stałej, ale różniącej się między sobą temperaturze T , przez co pomiar termosiły S prowadzono w temperaturowym gradiencie ΔT . Błąd całego pomiaru termosiły S określony został jako 0,2 $\mu V/K$ [296, 297]. Szczegóły techniki pomiaru termosiły S omówiono w pracach [296 – 298]. W oparciu o otrzymane krzywe $S = f(T)$ określono znak termosiły S , charakter przebiegu oraz maksymalną jej wartość. oraz wyznaczono wartość.

Wyznaczono także wartość temperatury krytycznej T_c jak również wartość zależności $\frac{dS}{dT}$.

7.4.5. Pomiary gęstości

Wartości gęstości ρ otrzymanych drutów i prętów MgB_2 wyznaczano na podstawie pomiaru ich masy z wykorzystaniem piknometru wypełnionego alkoholem etylowym. Pomiar masy drutów i prętów MgB_2 prowadzono w temperaturze pokojowej wykorzystując wagę analityczną typu WPS210/C/2. Dokładność pomiaru masy wynosiła 0,001 g. Piknometr jest szklanym naczyniem w kształcie kolby z dokładnie dopasowanym korkiem w środku którego znajduje się otwór pozwalający na wypłynięcie nadmiaru cieczy. Piknometr gwarantuje dokładny pomiar masy dzięki stałości objętości wypełniającego go ośrodka przy zachowaniu stałej temperatury T .

Otrzymane wartości gęstości ρ zawierają się w przedziale od 2,17 do 2,50 g/cm³. Otrzymana maksymalna wartość gęstości $\rho = 2,50$ g/cm³ stanowi 0,98 wartości teoretycznej gęstości MgB_2 .

8. Technologie spiekania proszków MgB_2

8.1. Wprowadzenie

Otrzymywanie ceramiki, w tym także ceramiki nadprzewodzącej, polega na spiekaniu w wysokiej temperaturze proszku wstępnie zagęszczonego przez prasowanie. Siłą napędową procesu spiekania jest zmniejszenie energii układu, a w konsekwencji zagęszczenie materiału [299]. Do procesów pośrednich spiekania zalicza się zjawisko transportu materii, które obejmuje: dyfuzję powierzchniową, dyfuzję objętościową oraz transport przez fazę gazową poprzez odparowanie i kondensację [300, 301]. Proces spiekania stanowi bardzo ważną operację technologiczną pozwalającą na nadanie ceramice odpowiednich własności mechanicznych i funkcjonalnych. Dla materiałów ceramicznych wyróżnia się: wstępne spiekanie (otrzymanie wysoko reaktywnych półproduktów), wygrzewanie (likwidacja naprężeń, utleniania oraz dalszego wzrostu ziaren), a także spiekanie (przy $0,66 \div 0,80 T_{top.}$) w fazie stałej i spiekanie z udziałem fazy ciekłej – celem dalszego, po prasowaniu, zagęszczenia materiału [301].

Dalsze zagęszczenie materiału w wyprasce celem nadania jej wyższych własności wytrzymałościowych prowadzi się w procesie spiekania, tak aby wytworzyć ceramikę o właściwościach nadprzewodzących, tzn. jednofazową, mającą ziarna skontaktowane elektrycznie i mechanicznie. Otrzymanie ceramiki nadprzewodzącej o takich właściwościach

funkcjonalnych stanowi decydujące kryterium skuteczności prasowania i spiekania. Według [302] podczas otrzymywania nadprzewodników ceramicznych centralne znaczenie mają granice ziaren. Jest to związane z możliwością transportu prądu, w tym nadprzewodzącego, przez kontakty ziaren. Wartości krytycznych gęstości prądu J_c zależą od własności indywidualnych ziaren i ich granic – *granulometria*, oraz od sposobu ułożenia i skontaktowania ziaren – *mikrostruktura* i *steksturowanie*. Może się zdarzyć, że własności granulometryczne proszku mają związek z jego wytwarzaniem, w tym z kalcynacją prekursorów i syntezą przez spiekanie, to mikrostruktura bezpośrednio wynika z rodzaju użytego proszku oraz sposobu jego mechanicznego i termicznego zagęszczania.

Spiekanie proszków nadprzewodzących w fazie stałej nie pozwala otrzymać materiałów o dobrze zagęszczonej strukturze, a tym samym o dobrych właściwościach nadprzewodzących. W procesie spiekania proszków w fazie stałej tworząca się „siatka” połączeń ziaren nie jest wystarczająca do całkowitego transportu prądu i powoduje duże straty na granicach ziaren (tzw. weak links). Celem lepszego skontaktowania ziaren, ich uporządkowania i maksymalnego zagęszczenia dla proszków nadprzewodnikowych stosuje się liczne wersje spiekania z udziałem fazy ciekłej. W takim przypadku, jako materiału wyjściowego używa się różnych mieszanek, z odpowiednio dobranymi temperaturami spiekania. Podczas spiekania z udziałem fazy ciekłej składniki o wysokiej temperaturze topnienia reagują z niskotopliwą fazą ciekłą tworząc najpierw związki przejściowe, a następnie końcowy produkt stały. Podczas tego procesu faza ciekła po pierwsze, rozprzestrzenia się pomiędzy ziarnami stałymi tworząc dogodną drogę dla dyfuzji i, po drugie, prowadzi do wystąpienia efektu kapilarnego przyczyniając się w ten sposób do lepszego zagęszczenia materiału [303]. Istnieją także różne warianty procesu spiekania proszków nadprzewodnikowych materiałów z udziałem fazy ciekłej znane jako proces teksturowania, określany skrótem MTG (*Melt Texturing Growth*) [304 – 306]. Procesy te obejmują: ogrzanie materiału wyjściowego do temperatur wystąpienia fazy ciekłej, powolne ochłodzenie do wytworzenia krystalitów fazy nadprzewodzącej i dodatkowe wygrzewanie – dla utlenienia i likwidacji naprężeń. Podczas każdego etapu spiekania typu MTG dochodzi do szczególnych przemian fizykochemicznych, tj.: reakcji rozkładu perytektycznego z wytworzeniem fazy ciekłej, odwrócenie tej reakcji z wymuszeniem uporządkowanego wzrostu krystalitów fazy nadprzewodzącej w polu temperatur (lub innym), zarodkowanie oraz utlenienie materiału.

8.2. Otrzymywanie polikrystalicznego MgB_2 w postaci litej

Z praktycznego punktu widzenia niezwykle ważne jest otrzymanie dobrze zagęszczonego nadprzewodzącego MgB_2 charakteryzującego się przy tym wysoką temperaturą krytyczną T_c jak i wysokimi krytycznymi gęstościami prądu J_c . Od chwili odkrycia nadprzewodnictwa w MgB_2 , podjęto szereg prób jego otrzymania w postaci skonsolidowanej (litej), stosując w tym celu różne techniki spiekania.

Pierwsze próby otrzymania MgB_2 w postaci litej prowadzono wykorzystując w tym celu pierwiastki boru i magnezu [75, 307, 308]. Autorzy pracy [307] otrzymywanie skonsolidowanego MgB_2 prowadzili w dwóch etapach. W pierwszym etapie mieszaninę wiórków magnezu oraz amorficznego proszku boru o sub-mikronowym rozmiarze ziaren prasowano w tabletki, które umieszczano w folii z tantalu. Tak przygotowany materiał umieszczano w łódkowym tyglu z Al_2O_3 , który poddawano obróbce cieplnej. Proces wygrzewania prowadzono w atmosferze 95%Ar + 5%H₂ w temperaturze 600°C, 800°C i 900°C przez godzinę dla każdej temperatury. W drugim etapie, tak otrzymane próbki proszkowano, a następnie prasowano na gorąco przy temperaturze od 650 do 800°C i ciśnieniu równym 10 kbar w czasie od 1 do 5,5 godziny. Na podstawie przeprowadzonej analizy stwierdzono, że otrzymany MgB_2 charakteryzuje się krytycznymi gęstościami prądu rzędu 10^4 A/cm² (25K, 1T). Kolejną próbę otrzymania skonsolidowanego MgB_2 wykorzystując w tym celu amorficzny bor i lity magnez przeprowadzili autorzy pracy [97, 98]. Do otrzymania litego MgB_2 zastosowano molibdenowy pojemnik, w którym na dnie umieszczano tabletki proszku B, a na nich lity Mg. Tak otrzymany układ wygrzewano w piecu z grzaniem oporowym. W związku z dużą prężnością par magnezu wynoszącą 8 bar w temperaturze 1400°C, podczas wygrzewania stosowano atmosferę Ar, którego ciśnienie wynosiło ~ 27 bar w temperaturze 1400°C. Na podstawie otrzymanych próbek ujawniono, że reakcja magnezu z borem zachodzi jedynie na granicy ich styku. Dodatkowo wykazano, że nie doszło do reakcji magnezu z molibdenowym pojemnikiem. Na tej podstawie stwierdzono, że proces wygrzewania może być prowadzony powyżej temperatury 1400°C celem otrzymania fazy MgB_2 w całej objętości wsadu.

Autorzy prac [107, 108, 309] do otrzymania litego MgB_2 wykorzystali tzw. metodę „*Solid State Reaction*”. W metodzie tej do otrzymania tabletek MgB_2 wykorzystano amorficzny B i wysokiej czystości Mg [107]. Do mieszaniny boru z magnezem dodano nadwyżkę Mg celem uniknięcia jego strat podczas wygrzewania w wysokich temperaturach. W kolejnym etapie, otrzymane tabletki MgB_2 umieszczono w folii z żelaza i wygrzewano

przy temperaturze 700 – 1000°C od 1 do 14 godzin. Cały proces wygrzewania prowadzono w atmosferze czystego Ar. W celach porównawczych zastosowano szeroki zakres temperatur i czasu spiekania. Okazało się, że wraz ze wzrostem temperatury i czasu wygrzewania następuje wzrost ilości fazy MgO oraz rozrost ziaren fazy MgB_2 . Pomiarów magnetycznych ujawniły, że tak otrzymane próbki charakteryzowały się krytyczną gęstością prądu $J_c = 10^5$ A/cm² (20 K, 0 T).

Podobne badania nad otrzymywaniem litego MgB_2 prowadził Aswal i in. [309]. W pierwszym przypadku do otrzymania tabletek MgB_2 wykorzystano mieszaninę proszków boru i magnezu. W drugim przypadku tabletki MgB_2 otrzymano wykorzystując w tym celu stechiometryczną mieszaninę proszku boru i wiórek magnezu. Tak otrzymane tabletki umieszczano w tantalowej folii z nadwyżką Mg, a następnie wygrzewano w rurowym piecu. Tabletki wygrzewano w atmosferze argonu stosując temperatury od 650°C do 950°C oraz czasy spiekania do 4 godzin. Po procesie wygrzewania cały układ chłodzono w ciekłym azocie. Stwierdzono, że otrzymane próbki MgB_2 charakteryzują się wysokimi krytycznymi gęstościami prądu $J_c = 3.9 \times 10^5$ A/cm² (5.0 K, 1.0 T).

Kolejne próby otrzymywania litego MgB_2 opisano w pracy [108]. Celem badań było określenie wpływu postaci i czystości boru na wartości krytycznych gęstości prądu J_c otrzymanych próbek. Tabletki MgB_2 otrzymywano ze stechiometrycznej mieszaniny krystalicznego proszku Mg oraz krystalicznego i amorficznego B o różnej czystości, które w kolejnym etapie zawijano w tantalową folię i wygrzewano przy temperaturze $T = 900^\circ\text{C}$ w czasie 15 min. Na podstawie przeprowadzonych eksperymentów stwierdzono, iż wartości krytycznych gęstości prądu J_c MgB_2 zależą od jakości użytego materiału wyjściowego oraz od odpowiedniego doboru warunków reakcji jego otrzymywania.

Innym sposobem otrzymywania litego MgB_2 jest technika izostatycznego prasowania na gorąco (*Hot Isostatic Pressing - HIP*) [310]. Technika ta może być realizowana przy pomocy trzech cykli. Pierwszy cykl tzw. cykl „standardowy” polega na utrzymaniu niskiego ciśnienia podczas procesu wygrzewania, po którym następuje jednoczesny spadek temperatury i ciśnienia. Drugi cykl polega na izotermicznym uwalnianiu ciepła oraz cykl trzeci, znany pod nazwą DMCUP (*Dense Material Cooling Under Pressure*), polegający na otrzymaniu w układzie ciśnień rzędu 200 MPa przy maksymalnej temperaturze 1000°C w czasie 200 min., po którym następuje chłodzenie układu pod ciśnieniem. Najczęściej stosowanym cyklem techniki *HIP* jest cykl DMCUP [157, 311]. Technika ta łączy w sobie dwa procesy: proces ciśnieniowej konsolidacji materiału wyjściowego z jednoczesnym stopniowym wygrzewaniem. Taka procedura pozwala poprawić własności mechaniczne

otrzymanych próbek poprzez redukcję ich porowatości, co z kolei prowadzi do wzrostu wartości gęstości otrzymanego MgB_2 . W metodzie tej proszek MgB_2 prasowany jest izostatycznie na zimno pod ciśnieniem 5 kbar do gęstości równej 65% gęstości teoretycznej. Po procesie prasowania, otrzymany MgB_2 zawijano w folię z tantalu. W kilku przypadkach jako dodatkowe zabezpieczenie zastosowano folię z Zr. Tak przygotowany wsad wygrzewano w pyreksowej ampule w próżni rzędu 10^{-2} torr. Układ zastosowany w tej metodzie umożliwił redukcję naprężeń resztkowych związanych z gradientem temperatury oraz cieplnym niedopasowaniem pomiędzy składnikami. Stwierdzono, że tak otrzymany lity MgB_2 charakteryzuje się dobrym łączeniem ziaren oraz wyjątkowo dobrymi właściwościami [312]. Podobne badania prowadził Shields i in. [156]. W procesie otrzymywania litego MgB_2 , w pierwszym etapie otrzymał tabletki MgB_2 , które następnie wygrzewał w temperaturze 950°C przy ciśnieniu 100 MPa w czasie 1,0 godziny. Otrzymane próbki charakteryzowały się dużą gęstością oraz dobrymi własnościami nadprzewodzącymi. W ostatnim czasie podjęto również próby otrzymania litego MgB_2 techniką *HIP* z zastosowaniem wstępnego mielenia proszku MgB_2 [313]. Stwierdzono, że otrzymany MgB_2 z proszku po procesie mielenia charakteryzuje się wyższymi wartościami $\mu_0 H_{irr}$ w odniesieniu do litego MgB_2 otrzymanego z proszku bez mielenia.

Celem otrzymania dobrze skonsolidowanego MgB_2 charakteryzującego się wysokimi wartościami T_c jak i J_c podjęto również próby jego otrzymania z wykorzystaniem techniki wysokich ciśnień [104, 314]. Do otrzymania próbek wykorzystano sześcienną prasę o wyglądzie kowadła. W pierwszym etapie komercyjnie dostępny proszek MgB_2 po umieszczeniu w tyglu BN poddawano procesowi prasowania. W drugim etapie, otrzymane tabletki proszku MgB_2 poddawano procesowi wygrzewania. W pierwszym wariantcie próbki wygrzewano przez 2 godziny przy temperaturze T równej 775°C , 1000°C i 1250°C i ciśnieniu 3.5 GPa [104, 315]. W drugim wariantcie próbki wygrzewano przez godzinę przy temperaturze T równej 950°C i ciśnieniu 35 kbar [316]. W trzecim wariantcie próbki wygrzewano w czasie od 1 – 2 godzin przy temperaturze od 900°C do 1000°C i ciśnieniu rzędu 3 – 4 GPa [315]. Na podstawie przeprowadzonych eksperymentów stwierdzono, że próbki otrzymane z wykorzystaniem wysokich ciśnień są dobrze skonsolidowane i charakteryzują się dobrymi własnościami, przy czym w przypadku wygrzewania próbek w temperaturze $T = 1250^\circ\text{C}$ [104] stwierdzono pojawienie się fazy MgB_4 . Próby otrzymania litego MgB_2 z wykorzystaniem techniki wysokich ciśnień z wykorzystaniem tygla z Au podjęli autorzy pracy [314, 315]. W celach porównawczych część próbek prasowano na zimno pod ciśnieniem 3 GPa, natomiast część próbek po procesie prasowania dodatkowo

poddano procesowi wygrzewania przez 2 godziny przy temperaturze od 500°C do 950°C. Autorzy pracy [314] stwierdzili, że najkorzystniejszą temperaturą wygrzewania jest temperatura 800°C, która poprawia właściwości magnetyczne otrzymanego MgB_2 .

Próby otrzymania MgB_2 w postaci litej z zastosowaniem techniki *Self-propagating High-Temperature Synthesis (SHS)* przeprowadził Przybylski i in. [317, 318]. Technika *SHS* polega na wykorzystaniu syntezy zachodzącej w wyniku samorzutnej reakcji egzotermicznej w mieszaninie $Mg + 2B$. Mieszanina proszków materiału wyjściowego prasowana jest w tabletki, które następnie poddawane są syntezie. Synteza inicjowana jest przy temperaturze rzędu 650°C, przy czym całkowity czas reakcji trwa kilka sekund. Okazuje się, że podczas syntezy temperatura wsadu może wzrosnąć nawet do 1000°C. Po procesie syntezy otrzymany MgB_2 poddano dalszemu prasowaniu i spiekaniu. Proces spiekania MgB_2 prowadzono w atmosferze argonu przez 30 min przy temperaturze 1200°C. Wykazano, że otrzymany w ten sposób MgB_2 jest dobrze zagęszczony, przy czym zawiera pewną ilość fazy MgO . Stosując technikę *SHS* Feng i in. [132] podjęli także udane próby domieszkowania MgB_2 miedzią. W pierwszym etapie mieszaninę proszków Mg , B i Cu sprasowano w tabletki pod ciśnieniem 100 MPa. W następnym etapie otrzymane tabletki umieszczono w pojemniku z żelaza i poddano syntezie w zakresie temperatur od 250°C do 550°C w próżni $2,1 \times 10^{-3}$ Pa. Analiza otrzymanych próbek wykazała, iż dobrej jakości MgB_2 można otrzymać przy temperaturze spiekania rzędu 250 – 350°C. Stwierdzono, że w procesie domieszkowania MgB_2 miedzią powstaje dodatkowa faza $MgCu_2$. Przybylski i in. [317] potwierdzili również wcześniejsze doniesienia, że technika *SHS* może być z powodzeniem stosowana do otrzymywania litego MgB_2 na skalę przemysłową.

Udane próby domieszkowania litego MgB_2 tytanem w ilości od 2 do 10 % wag. przy temperaturze 800 – 900°C i ciśnieniach rzędu 2 GPa w czasie 1 h przeprowadzili Prikhna i in. [319]. Otrzymane w ten sposób próbki charakteryzowały się wysokimi wartościami krytycznych gęstości prądu J_c rzędu 10^6 A/cm² w temperaturze 20,0 K i polu powyżej 3,0 T. Przypuszcza się, że wysokie wartości J_c są efektem wzrostu gęstości litego MgB_2 . Liczne próby domieszkowania litego MgB_2 realizowano, stosując w tym celu metodę „*Solid State Reaction*”. Kumakura [320] i Kumar [321] stwierdzili, że domieszkowanie MgB_2 srebrem nieznacznie redukuje straty magnezu w procesie jego wygrzewania w wysokich temperaturach. Odmienne wyniki dały badania przeprowadzone przez Gu i in. [322] dla $Mg_{1-x}Pb_xB_2$. Stwierdzili oni, że domieszkowanie MgB_2 ołowiem prowadzi jedynie do pojawienia się zanieczyszczeń i defektów w tym układzie.

Z przeprowadzonej analizy metod otrzymywania spiekane MgB_2 wynika, iż możliwe jest otrzymanie dobrze skonsolidowanego i zagęszczonego litego MgB_2 charakteryzującego się wysokimi wartościami temperatur krytycznych T_c oraz wysokimi wartościami krytycznych gęstości prądu J_c . Należy jednak pamiętać, że jakość otrzymanego MgB_2 zależy od całego procesu technologicznego, w tym od wyboru czystości materiałów wyjściowych oraz od odpowiedniego doboru warunków reakcji tj.: temperatury, ciśnienia i czasu spiekania.

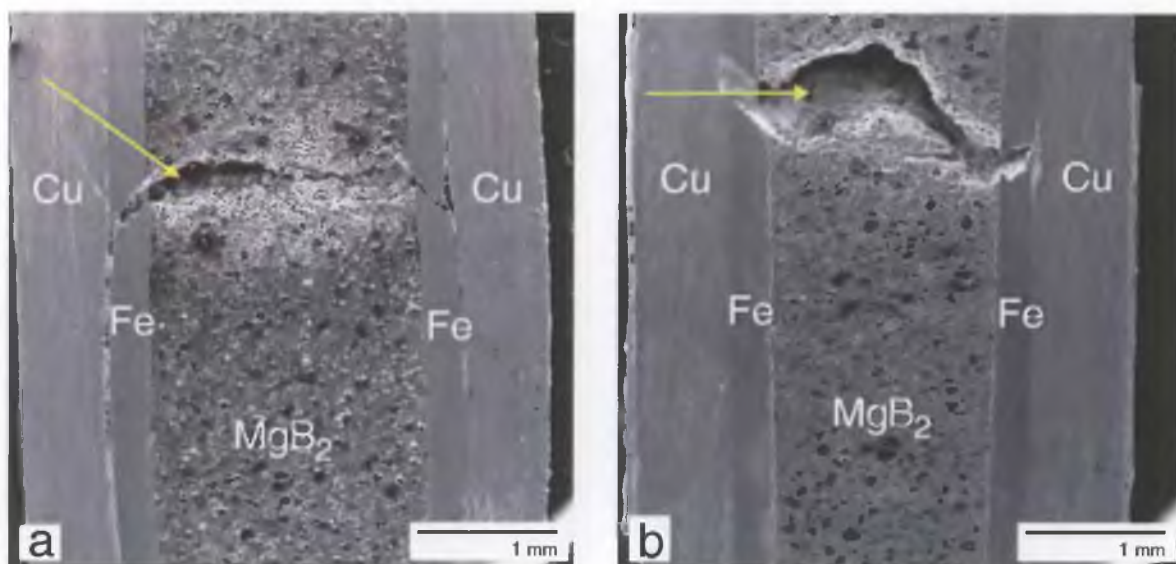
9. Wyniki badań własnych i ich dyskusja

9.1. Obserwacje metalograficzne drutów MgB_2 otrzymanych tradycyjną techniką PIT

9.1.1. Zgłady wzdłużne drutów

Obserwacje metalograficzne drutów i prętów MgB_2 z wykorzystaniem skaningowej mikroskopii elektronowej przeprowadzono dla kilku powiększeń. W celach porównawczych zestawiono ze sobą po dwa zdjęcia dla każdego powiększenia.

Przeprowadzona analiza metalograficzna przekroju wzdłużnego drutu $dCu/FeMgB_27$ spiekanego w temperaturze $750^\circ C$ ujawniła występowanie niejednorodności (pustek) wewnątrz rdzenia MgB_2 (Rys. 39a). W drucie $dCu/FeMgB_28$ spiekanym w temperaturze $850^\circ C$ ujawniono taki sam rodzaj pustek (Rys. 39b). Obserwowany brak ciągłości rdzenia MgB_2 spowodowany jest brakiem łączenia na granicy tabletka – tabletka. W obu drutach obecność pustek w rdzeniu MgB_2 spowodowała pęknięcie wewnętrznej rurki z Fe podczas procesu przeciągania rurek w druty.

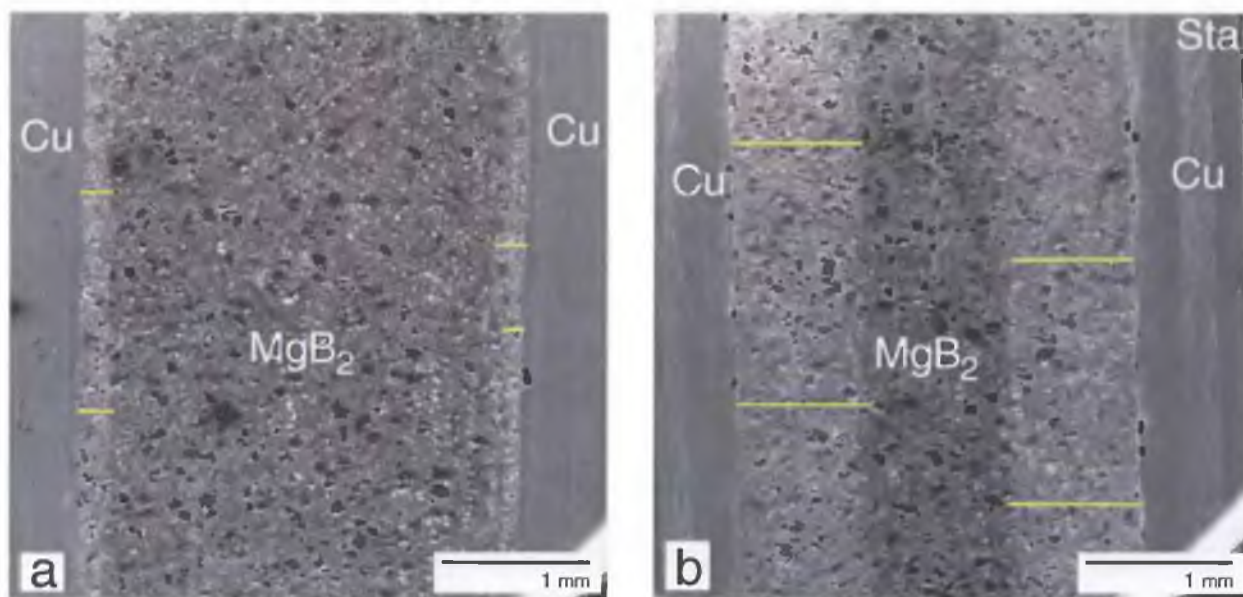

Rys. 39. Mikrostruktura przekroju wzdłużnego drutu: a) $dCu/Fe/MgB_27$ spiekanego w temperaturze $750^\circ C$, b) $dCu/Fe/MgB_27$ spiekanego w temperaturze $850^\circ C$. Strzałkami zaznaczono miejsca łączenia tabletek.

Przeprowadzone obserwacje metalograficzne wykazały istnienie wyraźnej granicy pomiędzy rdzeniem MgB_2 , a rurką z Fe zarówno dla drutu spiekanego w temperaturze $750^\circ C$ jak i dla

drutu spiekanego w temperaturze 850°C . Brak rozmycia na granicy metalowa rurka – zagęszczony wsad wskazuje na brak reakcji pomiędzy MgB_2 a materiałem rurki z Fe (Rys. 39). Wywnioskować stąd można, że użycie rurek z Fe w procesie otrzymywania drutów Fe/ MgB_2 pozwala otrzymać wolny od obcych faz rdzeń MgB_2 .

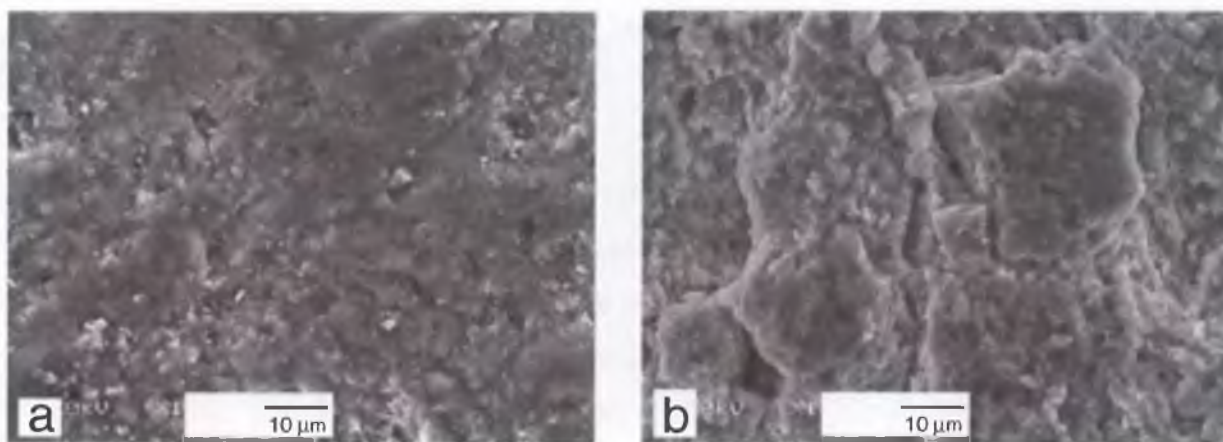
Obserwacje metalograficzne przekrojów wzdłużnych spiekanych drutów dStal/Cu/ MgB_{27} i dStal/Cu/ MgB_{28} pokazały występowanie warstwy przejściowej na granicy metalowa rurka z Cu – rdzeń MgB_2 . Ustalono, że grubość warstwy przejściowej w drucie spiekanym w temperaturze 750°C wynosi $150 \div 240 \mu\text{m}$ (Rys. 40a). W przypadku drutu dStal/Cu/ MgB_{28} spiekanego w temperaturze 850°C grubość warstwy przejściowej zawiera się w przedziale $840 \div 930 \mu\text{m}$ (Rys. 40b). Na podstawie wyznaczonych grubości warstw przejściowych obliczono szybkość zachodzącej reakcji między MgB_2 , a materiałem metalowej rurki z miedzi. Stwierdzono, że dla drutu wygrzewanego w temperaturze 750°C reakcja zachodziła ze średnią szybkością $0,06 \mu\text{m/s}$. Z kolei dla drutu spiekanego w temperaturze 850°C średnia szybkość reakcji wynosiła $0,25 \mu\text{m/s}$. Stąd wniosek, że prędkość reakcji Mg z Cu i tworzenie się warstwy przejściowej jest ponad cztery razy większa w przypadku spiekania drutów w temperaturze 850°C niż w przypadku spiekania drutów w temperaturze 750°C .

Rys. 40. Mikrostruktura przekroju wzdłużnego drutu: a) dStal/Cu/ MgB_{27} spiekanego w temperaturze 750°C , b) dStal/Cu/ MgB_{28} spiekanego w temperaturze 850°C . Liniami zaznaczono grubość warstw przejściowych między rurką Cu a MgB_2 .

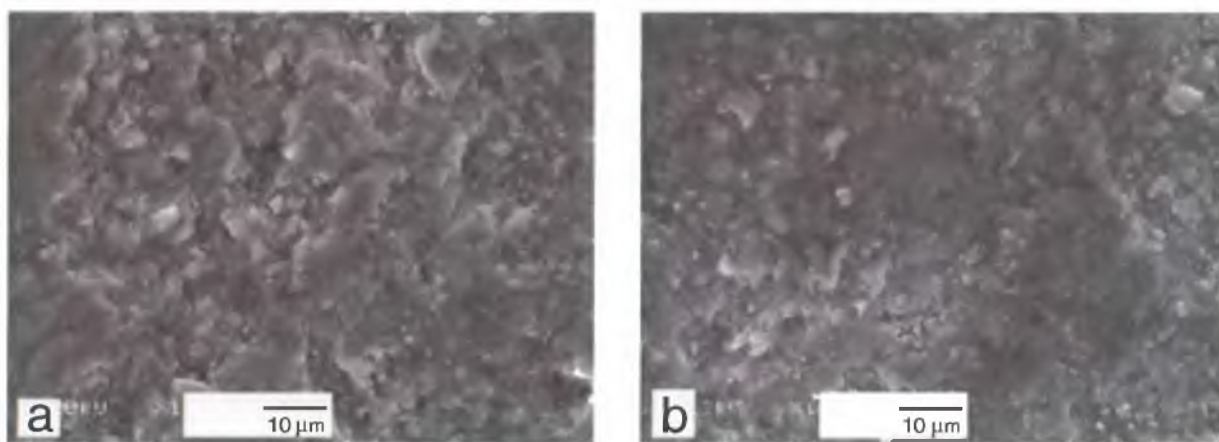
Obserwacje metalograficzne potwierdziły wcześniejsze doniesienia [151], iż w procesie spiekania drutów Cu/MgB_2 dochodzi do reakcji MgB_2 z Cu , a to z kolei prowadzi do powstania warstwy przejściowej na granicy rurka Cu – rdzeń MgB_2 . Można więc wnioskować, że korzystniejszym rozwiązaniem jest wydłużeniem czasu spiekania z równoczesnym obniżeniem temperatury spiekania.

Obserwacje metalograficzne mikrostruktury rdzenia MgB_2 spiekanego drutu $dCu/Fe/MgB_27$ pokazują, prawie jednolitą powierzchnię z dobrze zagęszczonym proszkiem (Rys. 41a). Na powierzchni rdzenia nie stwierdzono występowania niejednorodności w postaci skupisk proszku MgB_2 . Zaobserwowano jednak istnienie pewnej ilości por w rdzeniu MgB_2 . Natomiast obserwacje mikrostruktury rdzenia MgB_2 spiekanego drutu $dCu/Fe/MgB_28$ ujawniły obszary w których proszek MgB_2 połączony został w większe aglomeraty zawierające się w przedziale od $15\ \mu m$ do $30\ \mu m$ (Rys. 41b). Obserwowane skupiska skonsolidowanego MgB_2 miały owalne kształty, pomiędzy którymi występowały wolne przestrzenie.

Rys. 41. Mikrostruktura powierzchni zglądów rdzeni MgB_2 drutu:
a) $dCu/Fe/MgB_27$ spiekanego w temperaturze $750^\circ C$, b) $dCu/Fe/MgB_28$ spiekanego w temperaturze $850^\circ C$.

Obserwacje mikrostruktury rdzeni MgB_2 drutów $dStal/Cu/MgB_27$ i $dStal/Cu/MgB_28$ pokazały, że powierzchnia drutu spiekanego w temperaturze $750^\circ C$ składa się z proszku MgB_2 połączonego w nieregularne skupiska. Ponadto, połączenia utworzonych skupisk nie są idealne (Rys. 42a). Z kolei powierzchnia rdzenia MgB_2 drutu spiekanego w temperaturze $850^\circ C$ jest bardziej jednolita, a rozmieszczenie cząstek jest równomierne na całym przekroju rdzenia (Rys. 42b). W obu rdzeniach MgB_2 zaobserwowano obecność pewnej ilości por.

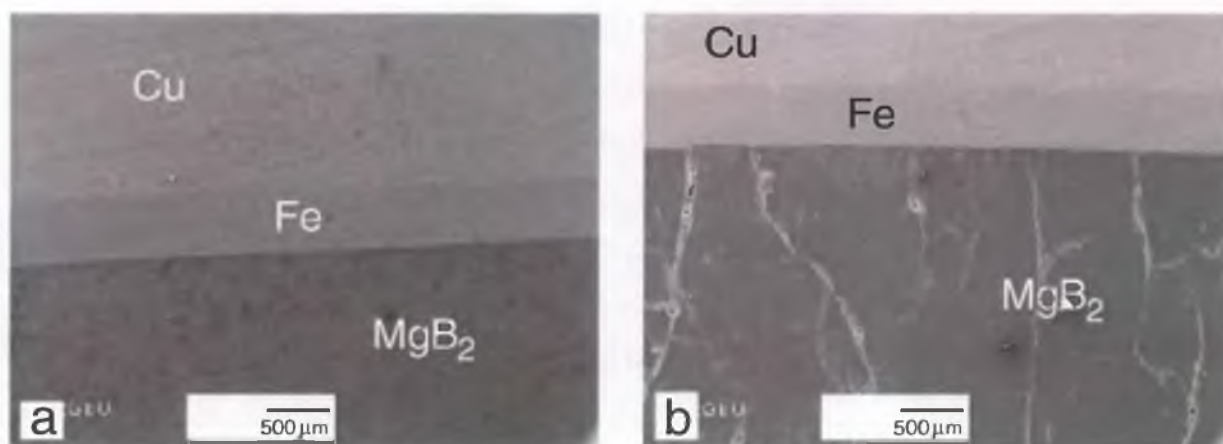
Rys. 42. Mikrostruktura powierzchni zglądów rdzeni MgB_2 drutu:
a) dStal/Cu/ MgB_2 7 spiekanego w temperaturze 750°C, b) dStal/Cu/ MgB_2 8 spiekanego w temperaturze 850°C.

9.2. Obserwacje metalograficzne prętów MgB_2 otrzymanych techniką PIT z konsolidacją proszku MgB_2 metodą wybuchową

9.2.1. Zgłady wzdłużne prętów

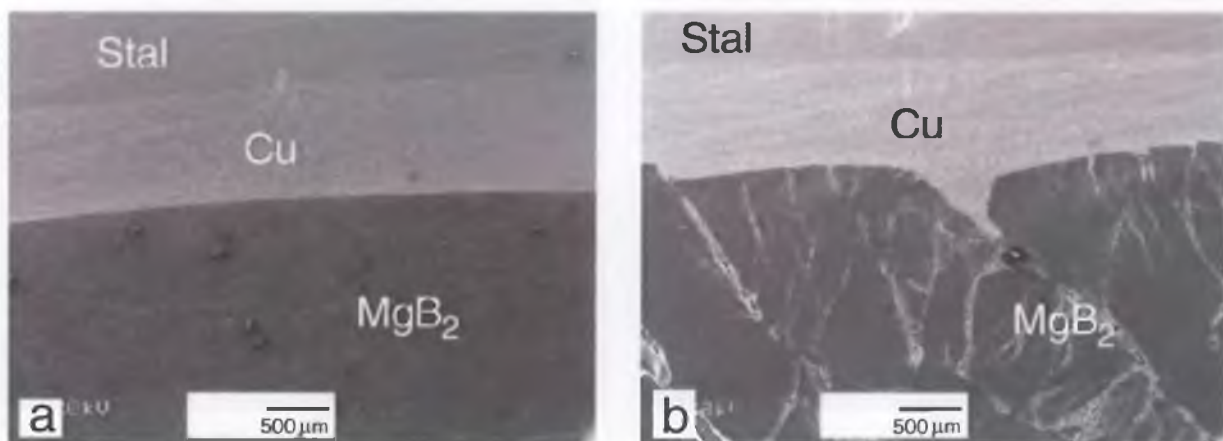
Obserwacje metalograficzne przekrojów wzdłużnych prętów 1Cu/Fe/ MgB_2 i 2Cu/Fe/ MgB_2 otrzymanych po konsolidacji metodą wybuchową pokazały istnienie wyraźnej granicy pomiędzy rurką z żelaza, a rdzeniem MgB_2 . Istnienie ostrego przejścia wskazuje na brak reakcji pomiędzy skonsolidowanym rdzeniem MgB_2 , a materiałem żelaznej rurki. Przeprowadzone obserwacje ujawniły, w przypadku pręta 1Cu/Fe/ MgB_2 , otrzymanego z materiału wyjściowego w postaci proszku MgB_2 po umocnieniu wybuchowym przy ciśnieniu 8 i 15 GPa jednolicie skonsolidowany rdzeń MgB_2 (Rys. 43a). W przypadku pręta 2Cu/Fe/ MgB_2 otrzymanego z materiału wyjściowego w postaci tabletek proszku MgB_2 po dwukrotnym umocnieniu wybuchowym przy ciśnieniu 15 GPa pokazały liczne pęknięcia i rysy w całej objętości rdzenia MgB_2 (Rys. 43b). Stąd wnioskuje się, że pęknięcia w rdzeniu MgB_2 są wynikiem braku łączenia tabletek na ich granicy, a istnienie licznych rys widocznych w objętości tabletek MgB_2 jest efektem zastosowanego materiału wybuchowego. Przypuszcza się, że siły pojawiające się w próbce w czasie jej konsolidacji metodą wybuchową prowadzą do powstania zbyt dużych ciśnień w konsolidowanym MgB_2 .

Rys. 43. Mikrostruktura przekroju wzdłużnego pręta: a) 1Cu/Fe/MgB₂, b) 2Cu/Fe/MgB₂.

Przeprowadzona analiza metalograficzna prętów 1Stal/Cu/MgB₂ i 2Stal/Cu/MgB₂ otrzymanych po konsolidacji metodą wybuchową pokazuje istnienie ostrego przejścia pomiędzy skonsolidowanym rdzeniem MgB₂, a metalową rurką Cu (Rys. 44). Oznacza to, że w procesie otrzymywania prętów MgB₂ metodą wybuchową, w wewnętrznej rurce z miedzi, nie dochodzi do reakcji materiału miedzianej rurki z rdzeniem MgB₂.

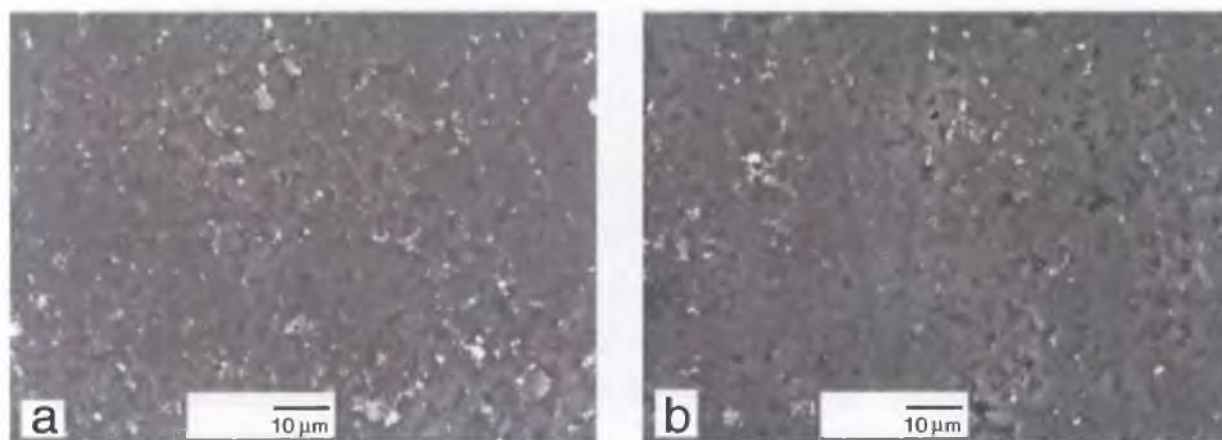

Rys. 44. Mikrostruktura przekroju wzdłużnego pręta: a) 1Stal/Cu/MgB₂, b) 2Stal/Cu/MgB₂.

Obserwacje metalograficzne pokazały, że rdzeń pręta 1Stal/Cu/MgB₂ otrzymanego z materiału wyjściowego w postaci proszku MgB₂ po umocnieniu wybuchowym przy ciśnieniu 8 i 15 GPa, jest jednorodny oraz wolny od pęknięć (Rys. 44a). W przypadku pręta 2Stal/Cu/MgB₂ otrzymanego z materiału wyjściowego w postaci tabletek proszku MgB₂ po dwukrotnym umocnieniu wybuchowym przy ciśnieniu 15 GPa stwierdzono występowanie rys

i głębokich pęknięć w objętości jego rdzenia. Ponadto w przypadku tego pręta obserwowano wnikanie materiału miedzianej rurki do wnętrza rdzenia MgB_2 [237] (Rys. 44b). Przypuszcza się, że widoczne duże pęknięcia spowodowane są brakiem łączenia tabletek MgB_2 na ich granicy. Natomiast obecność obszarów wnikania miedzi do rdzenia MgB_2 oraz istnienie wielu rys w objętości tabletek może świadczyć o tym, iż umocnienie wybuchowe przy ciśnieniu 15 GPa generuje zbyt duże ciśnienia w konsolidowanym materiale. Takie ciśnienia prowadzą do zbyt gwałtownego przemieszczania się jednej tabletki względem drugiej tabletki, a to z kolei prowadzi do ich pęknięcia oraz zniekształcenia całego pręta.

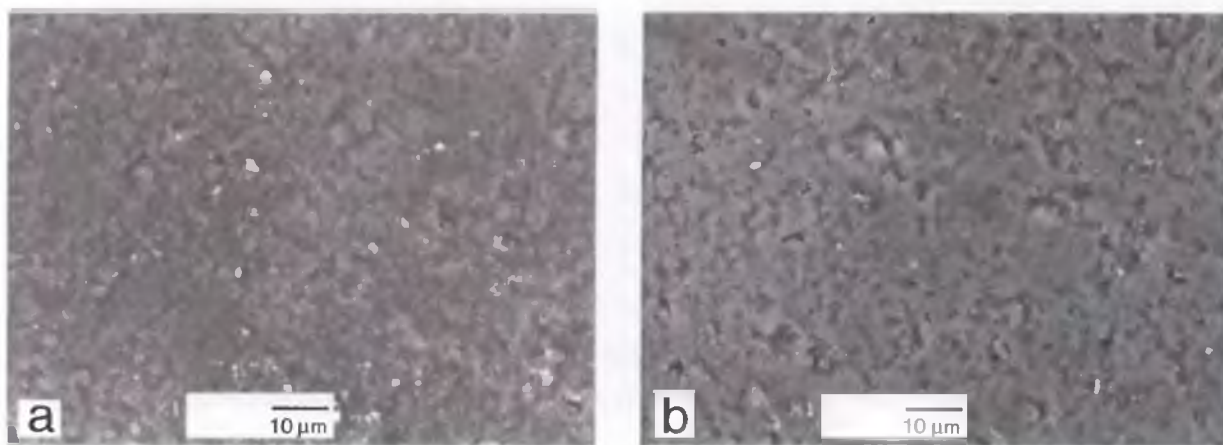
Obserwacje mikrostruktury rdzeni MgB_2 pręta 1Cu/Fe/ MgB_2 poddanego umocnieniu wybuchowemu przy ciśnieniu odpowiednio 8 i 15 GPa oraz pręta 2Cu/Fe/ MgB_2 poddanego dwukrotnym umocnieniu przy ciśnieniu 15 GPa pokazały równomiernie skonsolidowany proszek MgB_2 , bez obecności nieregularnych skupisk proszku (Rys. 45). W obu prętach stwierdzono dobre łączenia na granicy ziaren. Wnioskować stąd można, że w procesie otrzymywania prętów metodą wybuchowa nie jest konieczne stosowanie dwukrotnego umocnienia przy ciśnieniu 15 GPa. Okazuje się, że wystarczające jest stosowanie umocnienia wybuchowego przy ciśnieniu 8 i 15 GPa.

Rys. 45. Mikrostruktura powierzchni zglądów rdzeni MgB_2 pręta: a) 1Cu/Fe/ MgB_2 , b) 2Cu/Fe/ MgB_2 .

Mikrostruktura wewnętrznej części rdzenia MgB_2 pręta 1Stal/Cu/ MgB_2 obciążona wybuchowo przy ciśnieniu 8 i 15 GPa ujawniła równomiernie rozłożony, jednolicie skonsolidowany proszek MgB_2 . Podobną mikrostrukturę ujawniono w pręcie 2Stal/Cu/ MgB_2 obciążonym wybuchowo przy dwukrotnym ciśnieniu 15 GPa. W pręcie 1Stal/Cu/ MgB_2 , podobnie jak w pręcie 2Stal/Cu/ MgB_2 stwierdzono dobre łączenie na granicy ziaren

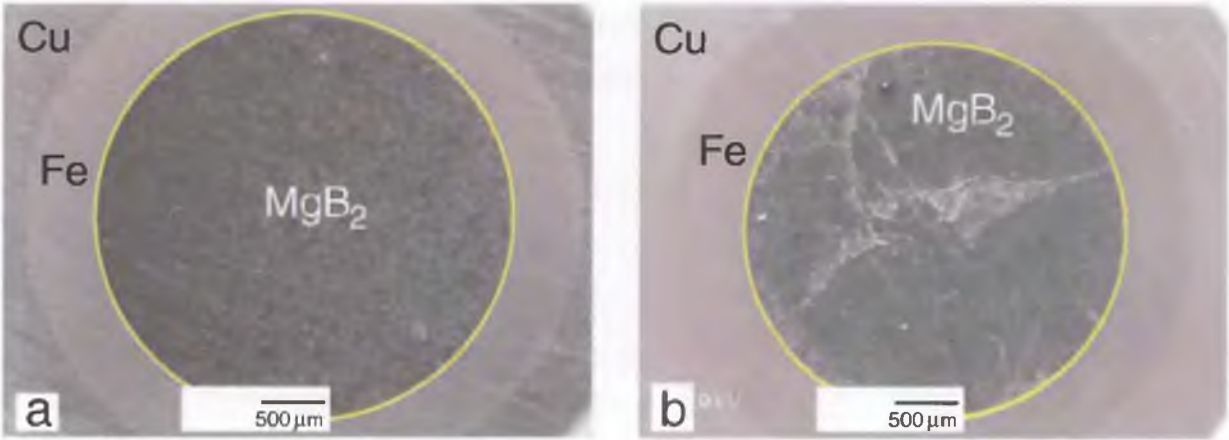
(Rys. 46). Nie stwierdzono różnicy w jakości skonsolidowanych rdzeni MgB_2 obu prętów. Stąd wnioskować można, że otrzymywanie prętów techniką wybuchową z użyciem wewnętrznej rurki z miedzi pozwala otrzymać dobrze skonsolidowany rdzeń MgB_2 . Ponadto stwierdzono, że w procesie otrzymywania prętów wystarczające jest stosowanie obciążenia wybuchowego przy ciśnieniu 8 i 15 GPa.

Rys. 46. Mikrostruktura powierzchni zglądów rdzeni MgB_2 pręta:
a) 1Stal/Cu/ MgB_2 , b) Stal/Cu/ MgB_2 .

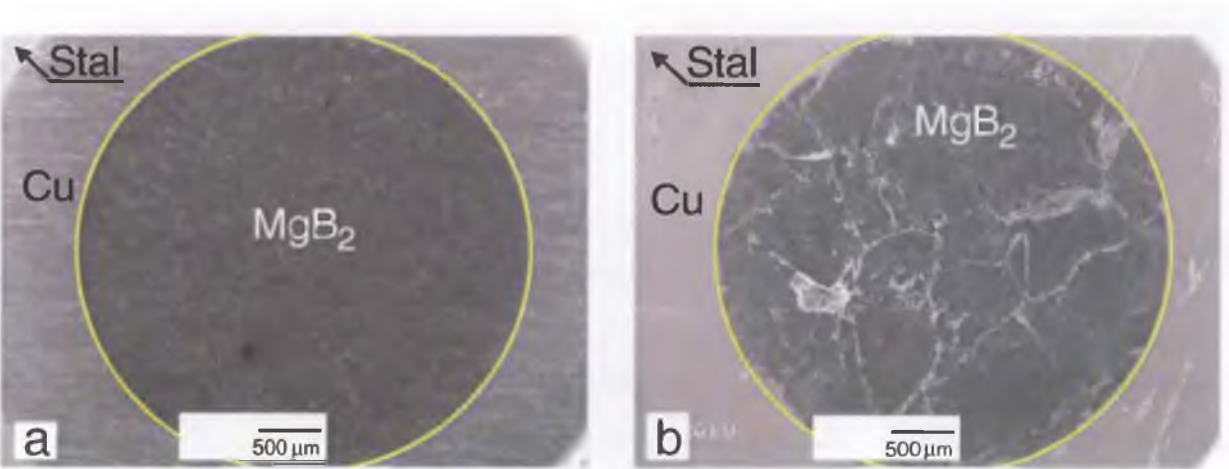
9.2.2. Zgłady poprzeczne prętów

Obserwacje metalograficzne przekrojów poprzecznych prętów 1Cu/Fe/ MgB_2 i 2Cu/Fe/ MgB_2 , przygotowanych z kompletu rurek o tych samych średnicach, po konsolidacji metodą wybuchową, pokazały różnice w średnicach ich rdzeni (Rys. 47). Stwierdzono, że średnica rdzenia pręta 1Cu/Fe/ MgB_2 , po konsolidacji metodą wybuchową, uległa zmniejszeniu z wartości 4,0 mm do wartości 3,25 mm (Rys. 47a). W przypadku rdzenia pręta 2Cu/Fe/ MgB_2 wartość średnicy zmieniła się z wartości równej 4,0 mm do wartości 2,96 mm (Rys. 47b). Uzyskane wyniki wskazują, iż dwukrotne obciążenie wybuchowe pręta MgB_2 przy ciśnieniu 15 GPa prowadzi do lepszego zagęszczenia materiału wyjściowego. Z drugiej jednak strony powoduje powstawanie pęknięć w całej objętości rdzenia MgB_2 . Powstałe pęknięcia biegną od miejsca łączenia rurki Fe z rdzeniem MgB_2 aż do jego wnętrza (Rys. 45b). Takie pęknięcia nie występowały w pręcie obciążonym wybuchowo przy ciśnieniu 8 i 15 GPa. W tym przypadku obraz przekroju poprzecznego rdzenia jest jednolicie gładki (Rys. 47a).

Rys. 47. Mikrostruktura przekroju poprzecznego pręta: a) 1Cu/Fe/ MgB_2 ,
b) 2Cu/Fe/ MgB_2 .

Przeprowadzona analiza metalograficzna przekroju poprzecznego pręta 1Stal/Cu/ MgB_2 pokazała jednolicie skonsolidowany, wolny od pęknięć rdzeń MgB_2 (Rys. 48a). Natomiast obserwacje metalograficzne przekroju poprzecznego pręta 2Stal/Cu/ MgB_2 pokazały występowanie licznych pęknięć w całej objętości rdzenia MgB_2 (Rys. 48b). Ponadto, na granicy metalowa rurka – skonsolidowany MgB_2 , ujawniono miejsca wnikania materiał rurki Cu do wnętrza rdzenia MgB_2 . Na podstawie otrzymanych przekrojów poprzecznych można stwierdzić, że średnice obu prętów, pomimo zastosowania obciążeń wybuchowych różniących się ciśnieniami, uległy takiemu samemu zmniejszeniu z wartości 4,93 mm do wartości 3,5 mm. Przypuszcza się, że brak różnicy w średnicach zewnętrznych otrzymanych prętów, związany jest obecnością zewnętrznej rurki ze stali.

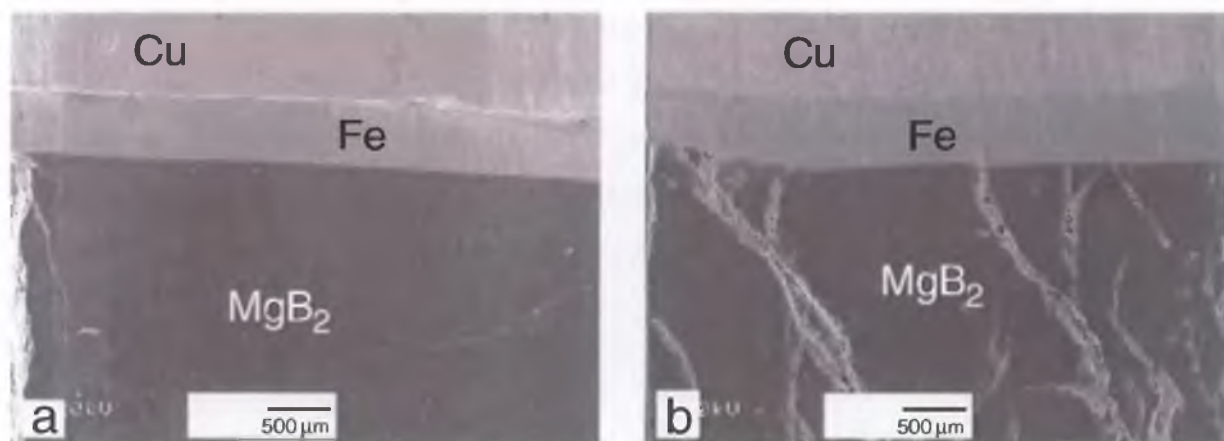
Rys. 48. Mikrostruktura przekroju poprzecznego pręta: a) 1Stal/Cu/ MgB_2 ,
b) 2Stal/Cu/ MgB_2 .

9.3. Obserwacje metalograficzne wygrzewanych prętów MgB_2 otrzymanych zmodyfikowaną techniką PIT z konsolidacją proszku MgB_2 metodą wybuchową

9.3.1. Zgłady wzdłużne wygrzewanych prętów

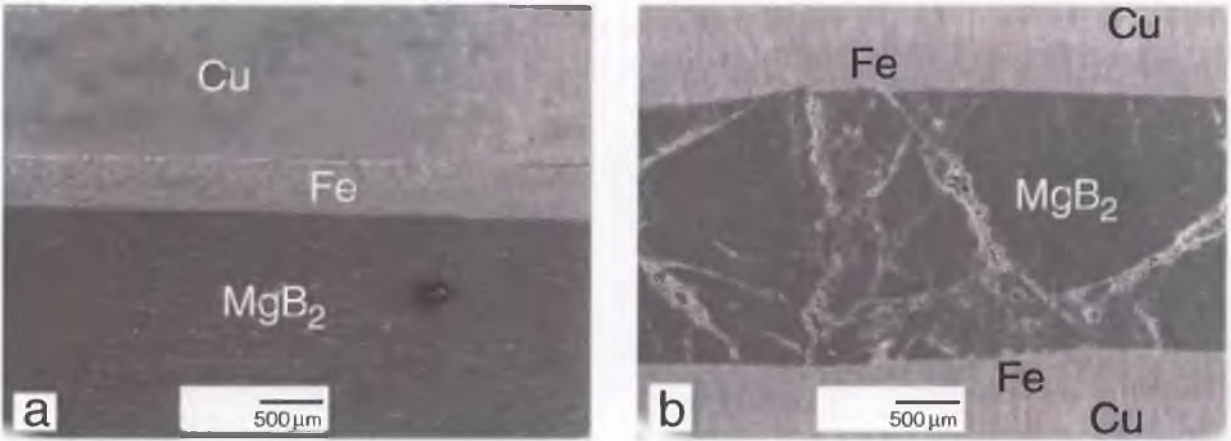
Obserwacje metalograficzne przekroju wzdłużnego wygrzewanego w temperaturze $750^{\circ}C$ pręta 1Cu/Fe/ MgB_2 7 pokazały jednolicie gładki, wolny od pęknięć rdzeń MgB_2 z ostrym przejściem na granicy metalowa rurka Fe – rdzeń MgB_2 (Rys. 49a). W przypadku wygrzewanego pręta 1Cu/Fe/ MgB_2 7 również stwierdzono istnienie wyraźnej granicy pomiędzy rdzeniem MgB_2 , a rurką z Fe, przy czym powierzchnia tego rdzenia ujawniła obecność licznych pęknięć (Rys. 49b). Wnioskować stąd można, że w procesie wygrzewania w temperaturze $750^{\circ}C$ prętów, otrzymanych w wewnętrznych rurkach z Fe, nie zachodzi reakcja pomiędzy rdzeniem MgB_2 a materiałem rurki. Na uwagę zasługuje również fakt, że w rdzeniu wygrzewanego pręta 2Stal/Cu/ MgB_2 7 stwierdzono zanik pewnej ilości rys ujawnionych w rdzeniu pręta 2Stal/Cu/ MgB_2 otrzymanego po konsolidacji metodą wybuchową.

Rys. 49. Mikrostruktura przekroju wzdłużnego wygrzewanego w temperaturze $750^{\circ}C$ pręta: a) 1Cu/Fe/ MgB_2 7, b) 2Cu/Fe/ MgB_2 7.

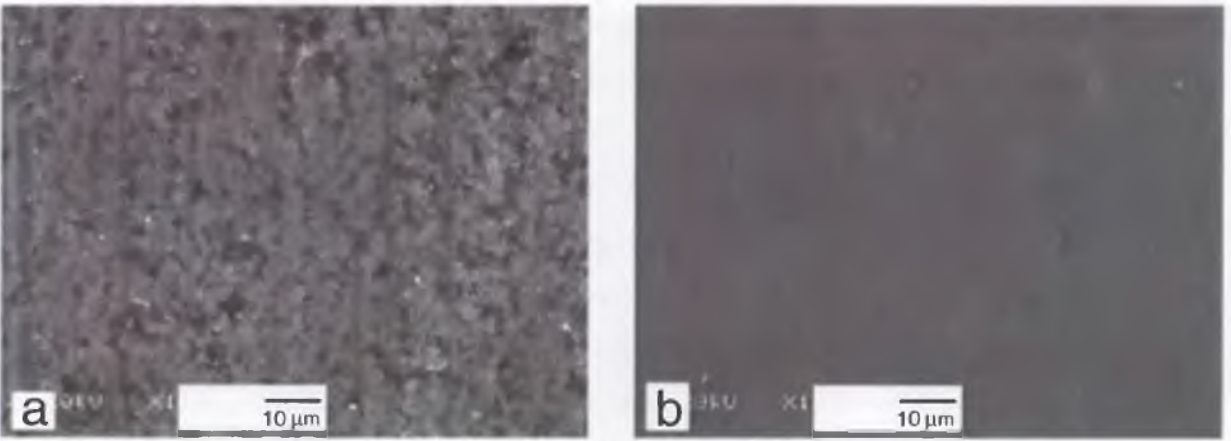
Analiza metalograficzna przekroju wzdłużnego wygrzewanego w temperaturze $850^{\circ}C$ pręta 2Cu/Fe/ MgB_2 8 ujawniła występowanie rys i pęknięć wewnątrz rdzenia MgB_2 (Rys. 50b). Natomiast w pręcie 1Cu/Fe/ MgB_2 8 ujawniono gładki rdzeń MgB_2 (Rys. 50a). Przeprowadzone obserwacje metalograficzne wykazały istnienie wyraźnej granicy pomiędzy rdzeniem MgB_2 , a rurką z Fe zarówno w pręcie obciążonym wybuchowo przy ciśnieniu

8 i 15 GPa jak i przecie dwukrotnie obciążonym wybuchowo przy ciśnieniu 15 GPa. Stąd wnioskować można, że w procesie wygrzewania w temperaturze 850°C prętów nie dochodzi do reakcji materiału żelaznej rurki z MgB_2 .

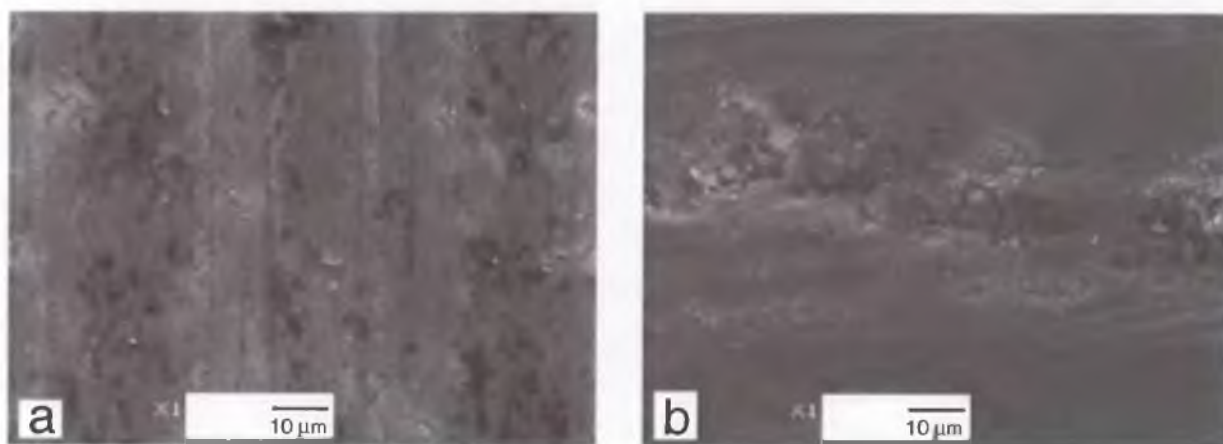
Rys. 50. Mikrostruktura przekroju wzdłużnego wygrzewanego w temperaturze 850°C pręta: a) 1Cu/Fe/ MgB_{28} , b) 2Cu/Fe/ MgB_{28} .

W przypadku prętów 1Cu/Fe/ MgB_{27} i 2Cu/Fe/ MgB_{27} widać dobrze skonsolidowane rdzenie MgB_2 o jednolitej gładkiej powierzchni (Rys. 51). Stwierdzono jednak, że rdzeń pręta 2Cu/Fe/ MgB_{27} charakteryzuje się lepszym zagęszczeniem proszku MgB_2 . Stąd można wnioskować, że stosowanie wygrzewania w temperaturze 750°C po dwukrotnym umocnieniu wybuchowym przy ciśnieniu 15 GPa pozwala otrzymać mocne połączenia granic ziaren, a tym samym daje możliwość otrzymania dobrze zagęszczonego rdzenia MgB_2 .

Rys. 51. Mikrostruktura powierzchni zglądów rdzeni MgB_2 pręta: a) 1Cu/Fe/ MgB_{27} , b) 2Cu/Fe/ MgB_{27} wygrzewanych w temperaturze 750°C.

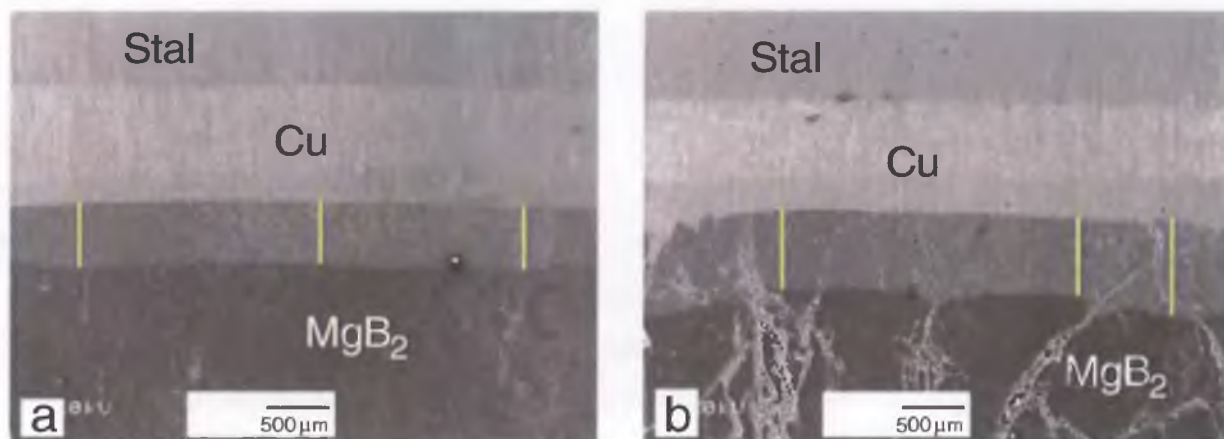
Analiza mikrostruktury rdzeni MgB_2 wygrzewanych prętów 1Cu/Fe/ $MgB_{2.8}$ i 2Cu/Fe/ $MgB_{2.8}$ pokazała dobrze zagęszczony MgB_2 . W obu prętach stwierdzono mocne połączenia ziaren bez obecności skupisk proszku MgB_2 (Rys. 52a). Jedynie w przecie 2Cu/Fe/ $MgB_{2.8}$ ujawniono pewien rodzaj niejednorodności rdzenia. Wnioskuje się, że ujawniona niejednorodność powstała na etapie prasowania proszku MgB_2 w tabletki.

Rys. 52. Mikrostruktura powierzchni zgładów rdzeni MgB_2 pręta:
a) 1Cu/Fe/ $MgB_{2.8}$, b) 2Cu/Fe/ $MgB_{2.8}$ wygrzewanego w temperaturze 850°C.

Obserwacje metalograficzne przekrojów wzdłużnych prętów 1Stal/Cu/ $MgB_{2.7}$ i 2Stal/Cu/ $MgB_{2.7}$ wygrzewanych w temperaturze 750°C pokazały występowanie warstwy przejściowej pomiędzy metalową rurką z Cu, a rdzeniem MgB_2 . Stwierdzono, że grubość warstwy przejściowej w wygrzewanym przecie 1Stal/Cu/ $MgB_{2.7}$ wynosi 500 µm (Rys. 53a). W przypadku wygrzewanego pręta 2Stal/Cu/ $MgB_{2.7}$ grubość warstwy przejściowej wynosiła 680 µm (Rys. 53b). W oparciu o wyznaczone wartości grubości warstw przejściowych określono szybkość zachodzącej reakcji między materiałem metalowej rurki z miedzi, a rdzeniem MgB_2 . Stwierdzono, że w przecie 1Stal/Cu/ $MgB_{2.7}$ reakcja zachodziła ze średnią szybkością 0,14 µm/s. Z kolei w przecie 2Stal/Cu/ $MgB_{2.7}$ średnia szybkość reakcji wynosiła 0,19 µm/s. Przeprowadzone obliczenia pozwalają stwierdzić, że prędkość zachodzenia reakcji pomiędzy Mg i Cu i tworzenia się warstwy przejściowej dla obu prętów jest prawie taka sama. Na podstawie przeprowadzonych obserwacji można wnioskować, że niekorzystne jest wygrzewanie w temperaturze 750°C prętów otrzymanych w wewnętrznej rurce z Cu. Należy oczekiwać, że obniżenie temperatury wygrzewania znacznie poniżej 750°C ograniczy do minimum zajście reakcji pomiędzy miedzianą rurką a rdzeniem MgB_2 . Ponadto stwierdzono, że po procesie wygrzewania pręta 2Stal/Cu/ $MgB_{2.7}$, jego rdzeń nadal charakteryzuje się

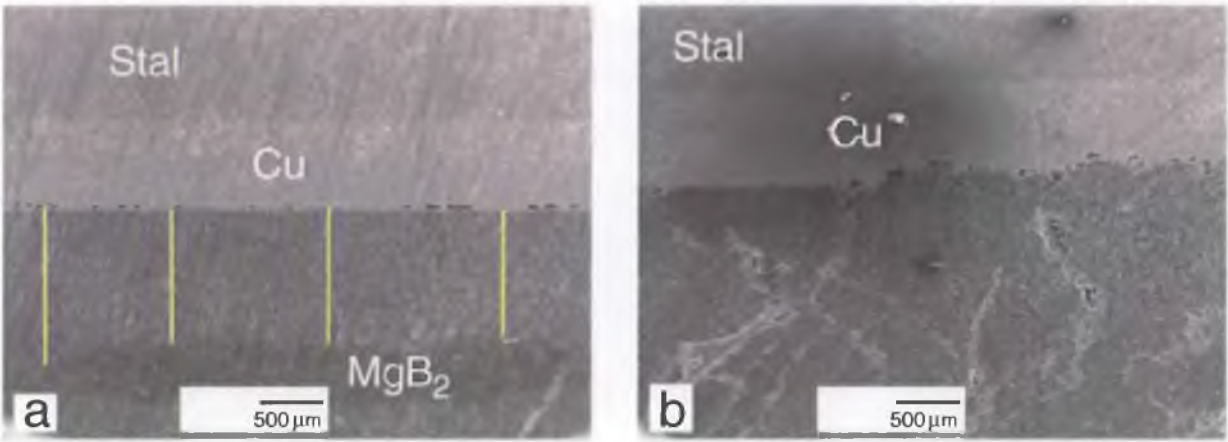
licznymi pęknięciami, przy czym zaobserwowano zanik pewnej ilości rys ujawnionych w przecie otrzymanym bez wygrzewania (Rys. 44). Jednolicie gładką powierzchnią charakteryzował się rdzeń MgB_2 pręta 1Stal/Cu/ MgB_2 7.

Rys. 53. Mikrostruktura przekroju wzdłużnego wygrzewanego w temperaturze $750^{\circ}C$ pręta: a) 1Stal/Cu/ MgB_2 7, b) 2Stal/Cu/ MgB_2 7. Liniami zaznaczono grubość warstw przejściowych między rurką Cu a MgB_2 .

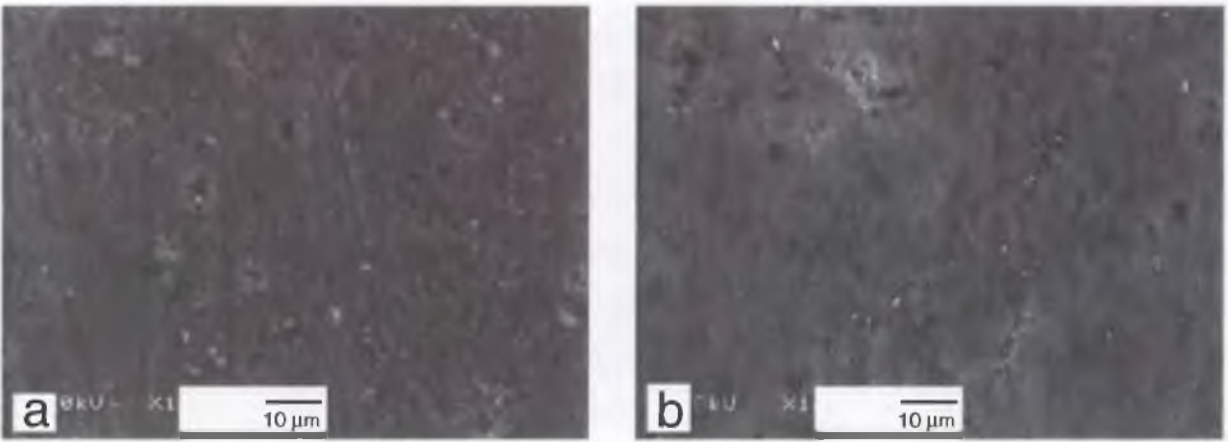
Obserwacje metalograficzne przekroju wzdłużnego pręta 1Stal/Cu/ MgB_2 8 wygrzewanego w temperaturze $850^{\circ}C$ pokazały występowanie warstwy przejściowej między rurką Cu a rdzeniem MgB_2 . Wyraźnie widać, że po godzinnym wygrzewaniu, następuje prawie całkowity zanik fazy MgB_2 . Stwierdzono, że faza MgB_2 istnieje jedynie w wewnętrznej części rdzenia. Ustalono, że szerokość warstwy przejściowej w tym przecie wynosi $1464\text{ }\mu m$ (Rys. 54a). Na tej podstawie ustalono, że średnia szybkość zachodzenia reakcji między MgB_2 , a materiałem metalowej rurki z miedzi jest bardzo duża i wynosiła $0,41\text{ }\mu m/s$. W przypadku rdzenia pręta 2Stal/Cu/ MgB_2 8, badania metalograficzne, ujawniły całkowity zanik fazy MgB_2 . Stąd wniosek, że nie należy wygrzewać w temperaturze $850^{\circ}C$ prętów otrzymanych z wykorzystaniem wewnętrznej rurki z miedzi. Szczególnie zaś niekorzystne jest wygrzewanie pręta otrzymanego po dwukrotnym umocnieniu wybuchowym przy ciśnieniu 15 GPa. Przypuszcza się jednak, że możliwe jest otrzymanie wolnych od warstw przejściowych rdzeni MgB_2 prętów skracając czas wygrzewania oraz obniżając temperaturę wygrzewania. Na uwagę zasługuje jednak fakt, że po procesie wygrzewania pręta 2Stal/Cu/ MgB_2 8 obserwowane w jego rdzeniu pęknięcia i rysy uległy częściowemu rozmyciu (Rys. 54b). Rdzeń MgB_2 pręta 1Stal/Cu/ MgB_2 8 ujawnił jednorodną i wolną od pęknięć powierzchnię.

Rys. 54. Mikrostruktura przekroju wzdłużnego wygrzewanego w temperaturze 850°C pręta: a) 1Stal/Cu/MgB₂8, b) 2Stal/Cu/MgB₂8. Liniami zaznaczono grubość warstw przejściowych między rurką Cu a MgB₂.

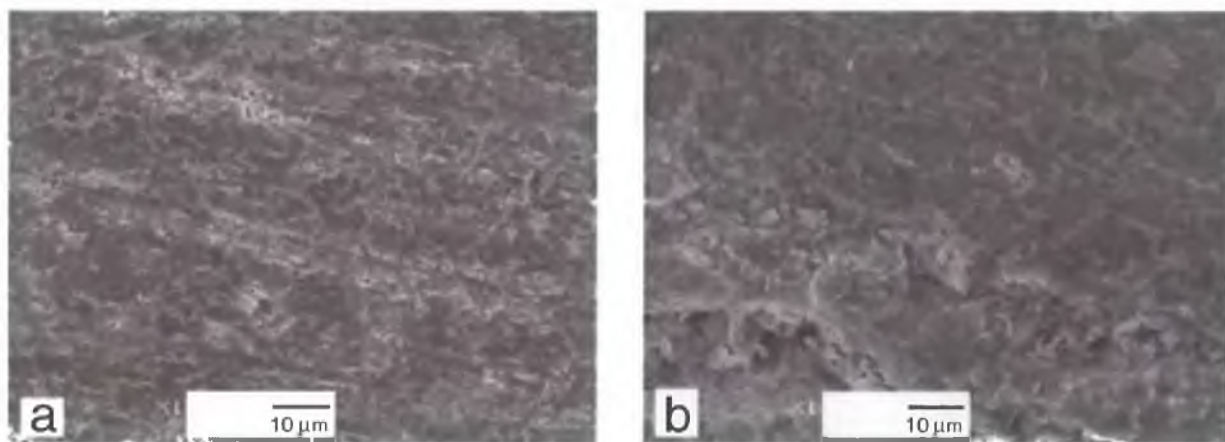
Obserwacje mikrostruktury rdzeni MgB_2 wygrzewanych prętów 1Stal/Cu/MgB₂7 i 2Stal/Cu/MgB₂7 pokazały dobrze skonsolidowane, jednolite rdzenie MgB_2 z mocnymi połączeniami na granicy ziaren [104] (Rys. 55). Na uwagę zasługuje fakt, iż nie stwierdzono różnicy w jakości rdzeni MgB_2 obu prętów. Wnioskować stąd można, że celem otrzymania jednolitego, dobrze skonsolidowanego rdzenia MgB_2 wystarczające jest zastosowanie wygrzewania w 750°C pręta umocnionego wybuchowo przy ciśnieniu 8 i 15 GPa.

Rys. 55. Mikrostruktura powierzchni zglądów rdzeni MgB_2 pręta: a) 1Stal/Cu/MgB₂7, b) 2Stal/Cu/MgB₂7 wygrzewanych w temperaturze 750°C.

W wyniku przeprowadzonych obserwacji metalograficznych mikrostruktury rdzeni MgB_2 prętów 1Stal/Cu/MgB₂8 i 2Stal/Cu/MgB₂8 stwierdzono, że wygrzewanie w temperaturze 850°C prowadzi do otrzymania gładkich, dobrze skonsolidowanych rdzeni

MgB_2 . Ponadto stwierdzono mocne łączenie ziaren na ich granicy (Rys. 56). Jedynie w rdzeniu pręta 2Stal/Cu/ MgB_{28} stwierdzono istnienie niejednorodności w rozkładzie spieczonego proszku MgB_2 (Rys. 56b). Przypuszcza się, że jest to obszar ubogi w proszek MgB_2 . Na uwagę zasługuje fakt, że na podstawie przeprowadzonych obserwacji nie stwierdzono różnicy w jakości otrzymanych rdzeni MgB_2 obu prętów.

Rys. 56. Mikrostruktura powierzchni zglądów rdzeni MgB_2 pręta:
a) 1Stal/Cu/ MgB_{28} , b) 2Stal/Cu/ MgB_{28} wygrzewanych w temperaturze 850°C.

9.4. Dyskusja i wnioski dotyczące obserwacji metalograficznych drutów i prętów MgB_2

Obserwacje metalograficzne otrzymanych drutów MgB_2 spiekanych w temperaturze 750°C oraz 850°C pozwalają stwierdzić, że rdzenie ich są wolne od zniekształceń, w odróżnieniu od rdzeni MgB_2 taśm Fe/ MgB_2 i drutów Cu/ MgB_2 otrzymanych przez Jina [147] i Lianga [241]. Należy jednak zauważyć, że w drutach dCu/Fe/ MgB_{27} i dCu/Fe/ MgB_{28} otrzymanych w wewnętrznej rurce z Fe stwierdzono brak ciągłości rdzeni MgB_2 . Pustek takich nie obserwowano w drutach dStal/Cu/ MgB_{27} i dStal/Cu/ MgB_{28} otrzymanych w wewnętrznej rurce z Cu. Przypuszcza się jednak, że również i w tym przypadku mogą istnieć obszary braku ciągłości rdzenia MgB_2 . Na uwagę zasługuje jednak fakt, że w drutach dStal/Cu/ MgB_{27} i dStal/Cu/ MgB_{28} stwierdzono obecność warstwy przejściowej na granicy rurka Cu – rdzeń MgB_2 . W przypadku drutu dStal/Cu/ MgB_{27} grubość warstwy przejściowej zawiera się w przedziale 150 ÷ 240 μm, przy czym w przypadku drutu dStal/Cu/ MgB_{28} grubość tej warstwy wynosi 840 ÷ 930 μm. Istnienie warstwy przejściowej obserwowali również autorzy pracy [153]. Na podstawie przeprowadzonych obserwacji stwierdzili, że

spiekanie drutów Cu/MgB_2 w temperaturze $800^\circ C$ prowadzi do pojawienia się warstwy przejściowej o szerokości $40\ \mu m$. Podobne rezultaty otrzymali Martínez i in. [151]. W ich przypadku grubość warstwy przejściowej zawierała się w przedziale $30 \div 60\ \mu m$. Na podstawie przeprowadzonych eksperymentów stwierdzono, iż grubość warstwy przejściowej zależy od użytych proporcji $Mg:B$ w procedurze przygotowywania materiału wyjściowego oraz od wyboru warunków obróbki cieplnej. Należy jednak zauważyć, że warstwa przejściowa istnieje również w spiekanych drutach Ag/MgB_2 [153]. W tym przypadku grubość warstwy przejściowej zależała od czasu spiekania drutów. Soltanian i in. [153] stwierdzili, że grubość warstwy ulega zmianie z $25\ \mu m$ do $90\ \mu m$ gdy czas spiekania wzrośnie z 4,5 do 77 minut. W przypadku spiekanych drutów otrzymanych w wewnętrznej rurce z Fe nie obserwowano warstwy przejściowej między materiałem rurki a MgB_2 , a więc na tej podstawie można stwierdzić, że w drutach $dCu/Fe/MgB_{2.7}$ i $dCu/Fe/MgB_{2.8}$ nie doszło do reakcji MgB_2 z Fe. Podobne rezultaty uzyskali autorzy pracy [152], którzy prowadzili badania nad otrzymywaniem drutów Fe/MgB_2 spiekanych w temperaturze do $900^\circ C$.

W wyniku obserwacji mikrostruktury rdzeni MgB_2 spiekanych drutów $dCu/Fe/MgB_{2.7}$ oraz $dStal/Cu/MgB_{2.8}$ stwierdzono, iż rozmieszczenie zagęszczonego proszku MgB_2 w rdzeniu jest relatywnie regularne, a sam proszek MgB_2 jest dość dobrze zagęszczony [272]. W przypadku rdzeni MgB_2 spiekanych drutów $dCu/Fe/MgB_{2.8}$ i $dStal/Cu/MgB_{2.7}$ obserwowano skupiska zagęszczonego proszku MgB_2 . Największe skupiska nieregularnie zagęszczonego proszku MgB_2 o rozmiarze $30\ \mu m$ stwierdzono w drucie $dCu/Fe/MgB_{2.8}$. Podobny charakter rdzeni zaobserwowali autorzy pracy [147, 229, 234]. Na uwagę zasługuje fakt, że wszystkie rdzenie MgB_2 otrzymanych drutów ujawniły istnienie pewnej ilości por ze słabym łączeniem na granicy ziaren. Wnioskować stąd można, że w procesie przeciągania rurek w druty, a następnie ich spiekania nie otrzymano dobrze zagęszczonych rdzeni MgB_2 .

Obserwacje metalograficzne skonsolidowanych wybuchowo prętów pokazały istnienie wyraźnej granicy pomiędzy rdzeniem MgB_2 , a metalową rurką. Uzyskane wyniki wskazują, iż w procesie konsolidacji proszku MgB_2 metodą wybuchową nie doszło do reakcji między MgB_2 , a materiałem rurki z żelaza oraz miedzi. Na uwagę zasługuje jednak fakt, że pręty $2Cu/Fe/MgB_2$ i $2Stal/Cu/MgB_2$ otrzymane z wykorzystaniem materiału wyjściowego w postaci tabletek proszku MgB_2 po dwukrotnym umocnieniu wybuchowym przy ciśnieniu $15\ GPa$ ujawniły liczne pęknięcia na granicy tabletka – tabletka oraz rysy w całej objętości rdzenia. Dodatkowo należy zauważyć, iż w rdzeniu pręta $2Stal/Cu/MgB_2$ doszło do przemieszczenia jednej tabletki względem drugiej. Takie przemieszczenie się tabletek MgB_2 podczas procesu konsolidacji metodą wybuchową spowodowało pęknięcia metalowej rurki z

Cu i wnikanie miedzi do wnętrza rdzenia MgB_2 . Xu i in. [150] wykazali, że w procesie *in-situ* otrzymywania drutów MgB_2 również może dojść do pęknięć rdzeni MgB_2 i pojawienia się pustek w ich wnętrzu. Sytuacji takiej nie obserwuje się w prętach 1Cu/Fe/ MgB_2 oraz 1Stal/Cu/ MgB_2 otrzymanych z materiału wyjściowego w postaci proszku MgB_2 po umocnieniu wybuchowym przy ciśnieniu 8 i 15 GPa. Analiza mikrostruktury rdzeni MgB_2 wszystkich prętów ujawniła jednolicie gładki, dobrze zagęszczony rdzeń MgB_2 z dobrym łąčeniem ziaren na ich granicy [242]. Uzyskane w obecnej pracy wyniki pokazują, że aby otrzymać jednolite, dobrze skonsolidowane rdzenie MgB_2 w procesie otrzymywania prętów nie jest konieczne wstępne zagęszczanie proszku MgB_2 w tabletki oraz stosowanie dwukrotnego umocnienia wybuchowego przy ciśnieniu 15 GPa.

W wyniku obserwacji metalograficznych wygrzewanych prętów otrzymanych w wewnętrznej rurce z Fe stwierdzono istnienie ostrego przejścia na granicy metalowa rurka Fe – rdzeń MgB_2 . Stąd można wnioskować, że w procesie wygrzewania takich prętów nie dochodzi do reakcji Fe z MgB_2 . Brak ostrego przejścia na granicy metalowa rurka – rdzeń MgB_2 ujawniono jedynie w wygrzewanych prętach otrzymanych w wewnętrznej rurce z Cu. W tym przypadku obserwowano pojawienie się warstwy przejściowej na granicy rurka Cu – rdzeń MgB_2 . Należy zauważyć, że w przypadku wygrzewanych prętów otrzymanych z materiału wyjściowego w postaci tabletek MgB_2 po dwukrotnym umocnieniu wybuchowym przy ciśnieniu 15 GPa nadal obserwuje się pęknięcia rdzeni na granicy tabletki – tabletki, choć stwierdzono zanik pewnej ilości rys. Ponadto stwierdzono, że wzrost temperatury wygrzewania o 100°C tj.: z temperatury 750°C do temperatury 850°C prowadzi do wzrostu grubości warstwy przejściowej z wartości $500\text{ }\mu\text{m}$ dla pręta 1Stal/Cu/ MgB_2 7 do wartości $1464\text{ }\mu\text{m}$ dla pręta 1Stal/Cu/ MgB_2 8. W przypadku pręta 2Stal/Cu/ MgB_2 7 charakteryzującego się warstwą przejściową równą $680\text{ }\mu\text{m}$ proces wygrzewania w temperaturze 850°C spowodował, że w pręcie 2Stal/Cu/ MgB_2 8 pojawiła się jedynie warstwa przejściowa, tzn. cały rdzeń MgB_2 przereagował z miedzią. Obserwacje mikrostruktury wygrzewanych prętów ujawniły dobrze zagęszczone rdzenie MgB_2 . Ponadto stwierdzono, że w procesie wygrzewania prętów poprawie uległy łączenia na granicy ziaren.

Na podstawie przeprowadzonych obserwacji zglądów przekrojów wzdłużnych i poprzecznych można stwierdzić, że jakość otrzymanych drutów i prętów MgB_2 zależy od całego procesu technologicznego. Otrzymywanie dobrze skonsolidowanych, gęstych, wolnych od pęknięć rdzeni MgB_2 rozpoczyna się w momencie wyboru postaci materiału wyjściowego. Okazuje się, że wstępne zagęszczanie proszku MgB_2 do postaci tabletek i ponowne użycie ich jako materiału wsadowego, w procesie otrzymywania drutów i prętów,

prowadzi do pojawienia się wielu pustek i pęknięć na granicy tabletka – tabletka (Rys. 39). Brak dobrych połączeń na granicy dwóch tabletek prowadzi do zaburzenia ciągłości rdzeni MgB_2 . Stwierdzono, że w rdzeniach prętów MgB_2 widoczne są spękania oraz w przypadku pręta 2Stal/Cu/ MgB_2 obserwuje się miejsca wnikania miedzi do wnętrza rdzenia. Natomiast w przypadku drutów dCu/Fe/ MgB_2 7 oraz dCu/Fe/ MgB_2 8, brak ciągłości rdzeni na granicy tabletka – tabletka skutkowało pojawieniem się pustek oraz pęknięć metalowych rurek podczas procesu przeciągania ich w druty.

W procesie otrzymywania spiekanych drutów i wygrzewanych prętów MgB_2 duże znaczenie miał także wybór materiału metalowych rurek, wewnątrz których umieszczano materiał wyjściowy. We wszystkich przypadkach, w których do otrzymania drutów i prętów MgB_2 zastosowano wewnętrzną rurkę z miedzi, w procesie obróbki cieplnej obserwowano dwa charakterystyczne obszary. Pierwszy, jaśniejszy obszar utworzony na granicy rurki Cu – rdzeń MgB_2 , który powstawał w wyniku reakcji MgB_2 z materiałem metalowej rurki Cu oraz drugi ciemniejszy obszar znajdujący się w środkowej części rdzenia MgB_2 wskazujący na czystą fazę MgB_2 . W przypadku spiekanych drutów i wygrzewanych prętów MgB_2 otrzymanych w wewnętrznej rurce z Fe, nie stwierdzono występowania warstwy przejściowej na granicy metalowa rurka Fe – rdzeń MgB_2 . Stąd wnioskować można, że MgB_2 nie reagowało z żelazem.

Na uwagę zasługuje fakt, iż w przypadku prętów otrzymanych w procesie konsolidacji proszku MgB_2 metodą wybuchową zarówno w przypadku użycia wewnętrznej rurki z Fe jak i w przypadku użycia wewnętrznej rurki z Cu nie stwierdzono reakcji materiału wyjściowego z materiałem metalowych rurek. Na podstawie przeprowadzonych obserwacji można przyjąć, że konsolidacja proszku MgB_2 metodą wybuchową jest szczególnie korzystna do produkcji skonsolidowanego MgB_2 . Pozwala ona otrzymać skonsolidowany MgB_2 bez efektów na granicy metalowa rurka Cu – skonsolidowany rdzeń MgB_2 .

Analiza mikrostruktury rdzeni MgB_2 otrzymanych drutów pokazała, że najbardziej jednolitą powierzchnię obserwuje się w drutach dCu/Fe/ MgB_2 7 i dStal/Cu/ MgB_2 8. Podobny charakter rdzeni MgB_2 otrzymali autorzy [272], którzy prowadzili badania nad produkcją taśm Ni/ MgB_2 . W przypadku drutów dCu/Fe/ MgB_2 7 i dStal/Cu/ MgB_2 8 obserwuje się aglomeraty zagęszczonego proszku MgB_2 . Niejednorodności w rozkładzie spieczonego proszku MgB_2 obserwowali również Balamurugan i in. [229]. W tym przypadku autorzy spiekali druty Fe/ MgB_2 przy temperaturze $T = 1050^\circ\text{C}$ w czasie od 0,3 do 1,2 ks.

Obserwacje mikrostruktury rdzeni MgB_2 otrzymanych wybuchowo prętów pokazały równomiernie skonsolidowany, dobrze zagęszczony proszek MgB_2 . Jednocześnie

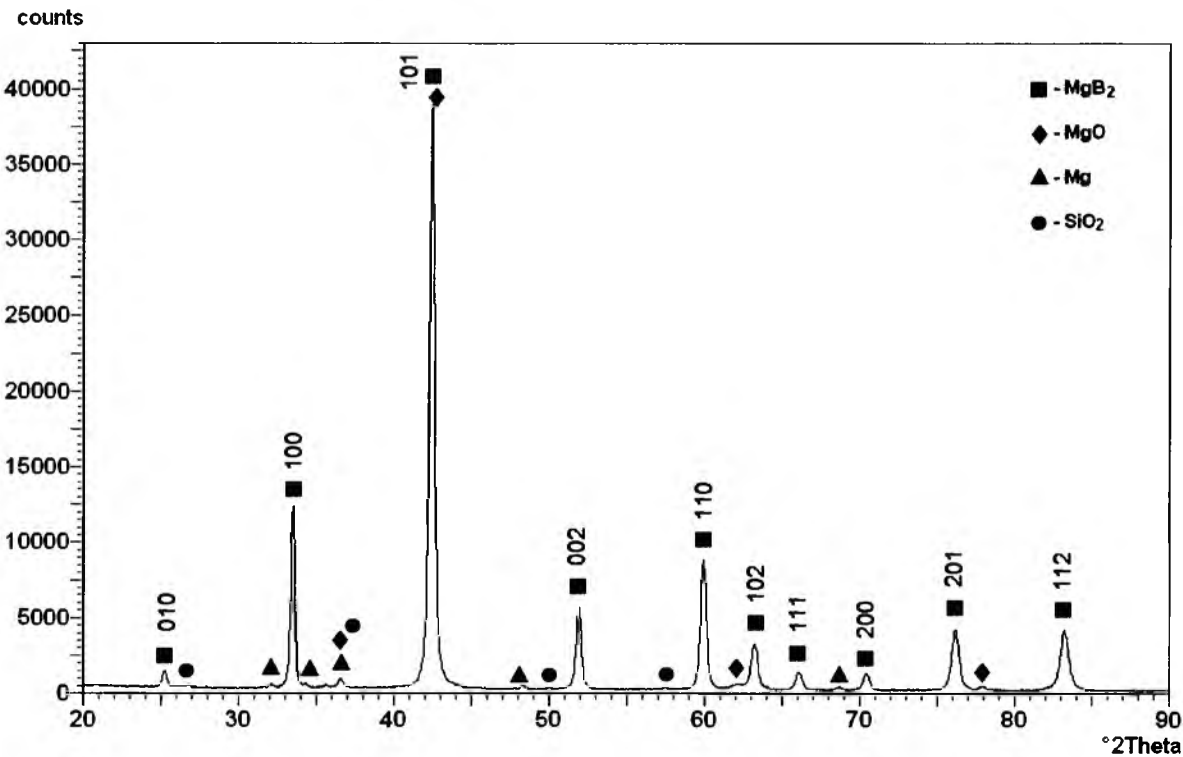
stwierdzono, że w procesie wygrzewania prętów poprawie uległy łączenia na granicy ziaren. Przeprowadzona analiza mikrostruktury rdzeni MgB_2 otrzymanych prętów pokazała, że nie jest konieczne wstępne zagęszczanie proszku MgB_2 w tabletki oraz stosowanie podwójnego umocnienia wybuchowego przy ciśnieniu 15 GPa celem otrzymania dobrze skonsolidowanych rdzeni MgB_2 . Eksperymenty pokazały, że wystarczające jest użycie proszku MgB_2 jako materiału wyjściowego oraz umocnienia go wybuchowo przy ciśnieniu 8 i 15 GPa.

Na podstawie przeprowadzonych obserwacji metalograficznych można powiedzieć, że zmodyfikowana technika *PIT* z konsolidacją proszku MgB_2 metodą wybuchową pozwoliła otrzymać pręty charakteryzujące się jednolitymi, dobrze zagęszczonymi rdzeniami MgB_2 . W takich prętach nie obserwowano skupisk zagęszczonego proszku MgB_2 . Na szczególną uwagę zasługuje również fakt, że w tak otrzymanych prętach zarówno w wewnętrznej rurce z Fe jak i w wewnętrznej rurce z Cu nie obserwuje się warstwy przejściowej na granicy metalowa rurka – rdzeń MgB_2 . Ma to bardzo duże znaczenie praktyczne, gdyż w przypadku spiekanych drutów dStal/Cu/ MgB_2 7 i dStal/Cu/ MgB_2 8 otrzymanych tradycyjną techniką *PIT* zawsze występuje taka warstwa.

9.5. Rentgenowska analiza składu fazowego drutów i prętów MgB_2

9.5.1. Skład fazowy materiału wyjściowego

Rys. 57 przedstawia dyfraktogram materiału wyjściowego użytego do otrzymywania drutów i prętów MgB_2 . Z przeprowadzonej analizy fazowej wynika, że proszek MgB_2 firmy Alfa Aesar oprócz fazy zasadniczej jaką jest MgB_2 zawierał fazę MgO , Mg oraz SiO_2 (odpowiednie kody kart: ICDD PDF 38-1369, ICDD PDF 04-0-829, ICDD PDF 04-0770, ICDD PDF 46-1045).

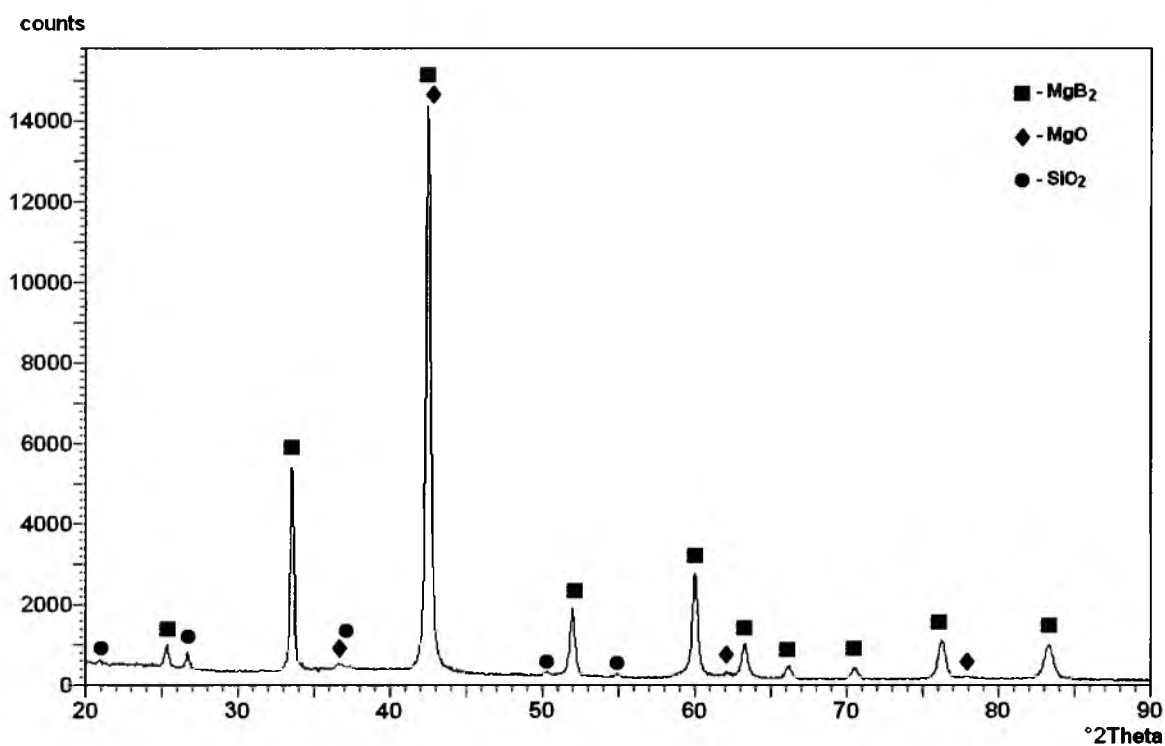

Rys. 57. Fazy występujące w materiale wyjściowym użytym do otrzymywania drutów i prętów MgB_2 .

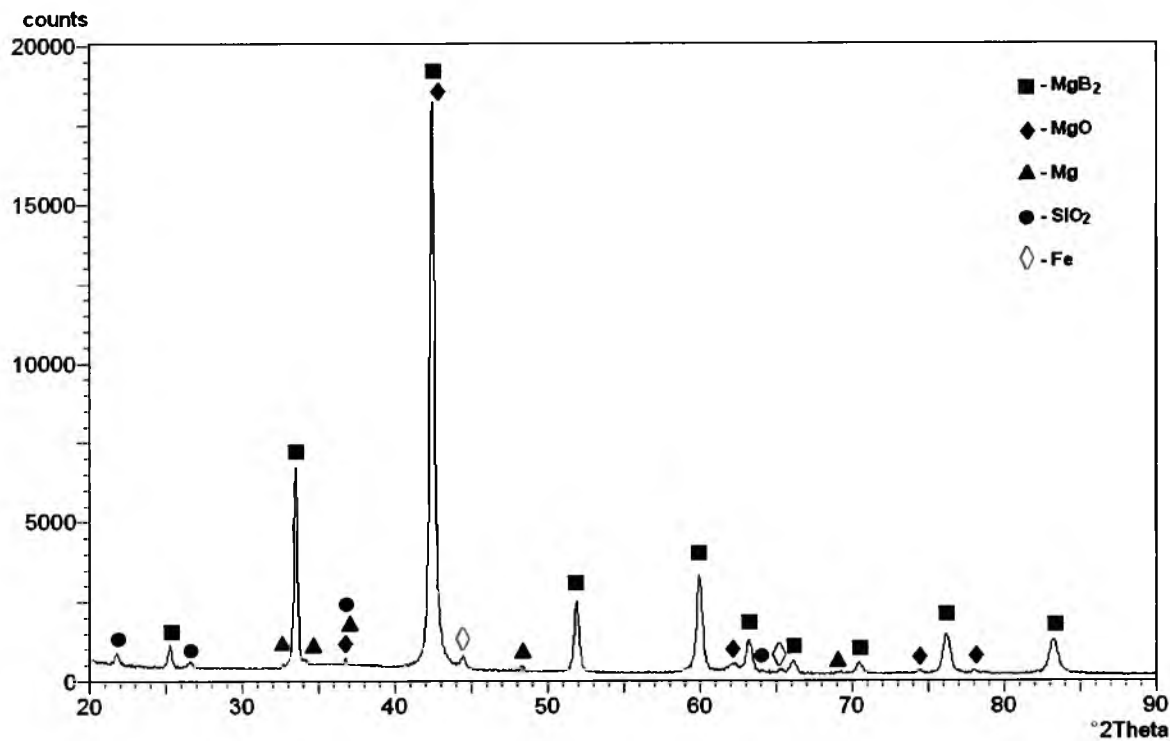
9.5.2. Analiza fazowa drutów MgB_2 otrzymanych tradycyjną techniką PIT

Na Rys. 58 – 61 przedstawiono dyfraktogramy spiekanych drutów MgB_2 . Przeprowadzona analiza składu fazowego otrzymanych drutów ujawniła w nich obecność fazy podstawowej MgB_2 oraz fazy MgO . Ponadto w drutach $dCu/Fe/MgB_{2.7}$, $dStal/Cu/MgB_{2.7}$ i $dCu/Fe/MgB_{2.8}$ stwierdzono występowanie fazy SiO_2 . Faza Mg ujawniona została jedynie w

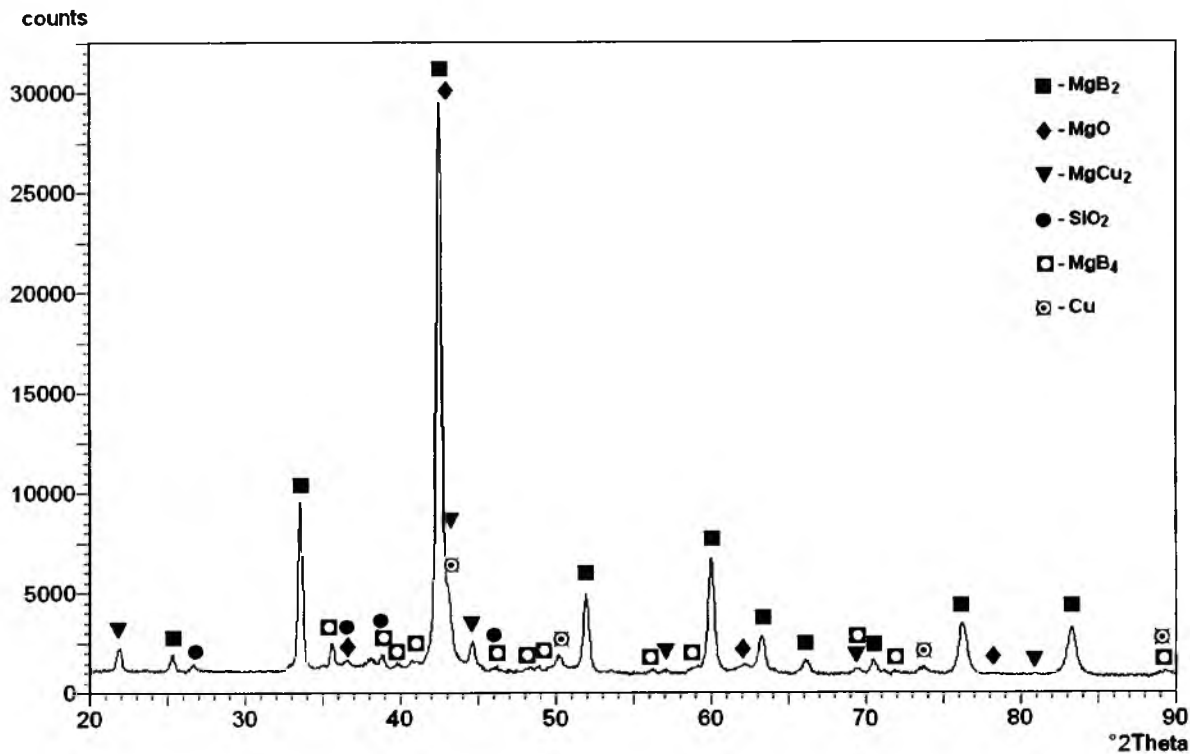
drucie $dCu/Fe/MgB_{2.8}$. Zanik fazy Mg w pozostałych drutach może świadczyć o reakcji Mg z MgB_2 bądź tlenem w procesie ich spiekania. Jak można było oczekiwać, na podstawie obserwacji metalograficznych (Rys. 40), w drutach $dStal/Cu/MgB_{2.7}$ i $dStal/Cu/MgB_{2.8}$ pojawiły się dodatkowe fazy. Zidentyfikowane fazy to: $MgCu_2$ (ICDD PDF 77-1178) oraz Cu (ICDD PDF 04-0836). W ten sposób potwierdzono wcześniejsze obserwacje metalograficzne, iż w procesie spiekania drutów otrzymywanych z wykorzystaniem wewnętrznej rurki z miedzi doszło do reakcji MgB_2 z materiałem miedzianej rurki. Natomiast obecność fazy Cu jest wynikiem dyfuzji Cu do rdzenia MgB_2 . Ponadto w drutach tych ujawniono występowanie fazy MgB_4 (ICDD PDF 65-1310). Przypuszcza się, że obecność tej fazy związana jest z rozpadem fazy MgB_2 [104]. Dodatkową fazę αFe (ICDD PDF 06-0696) ujawniono również w drucie $dCu/Fe/MgB_{2.8}$.

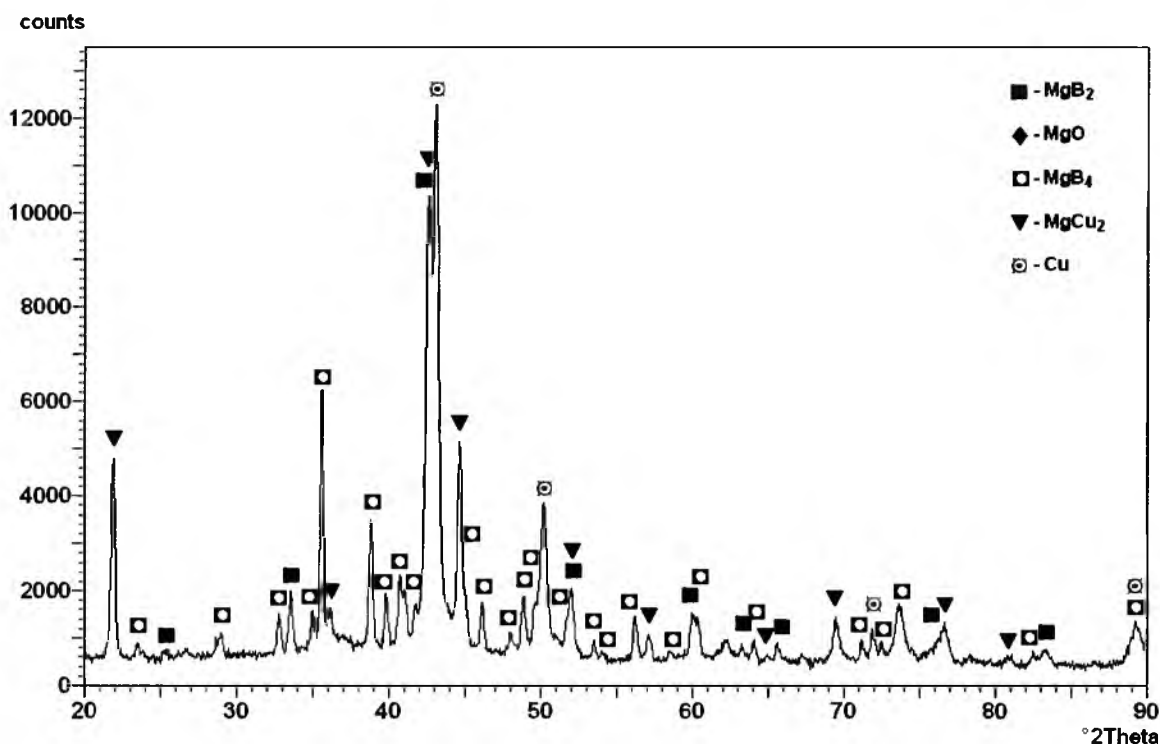
Rys. 58. Dyfraktogram drutu $dCu/Fe/MgB_{2.7}$ wygrzewanego w temperaturze $750^{\circ}C$.

Rys. 59. Dyfraktogram drutu dCu/Fe/ MgB_2 8 wygrzewanego w temperaturze $850^\circ C$.

Rys. 60. Dyfraktogram drutu dStal/Cu/ MgB_2 7 wygrzewanego w temperaturze $750^\circ C$.

Rys. 61. Dyfraktogram drutu dStal/Cu/MgB₂8 wygrzewanego w temperaturze 850°C.

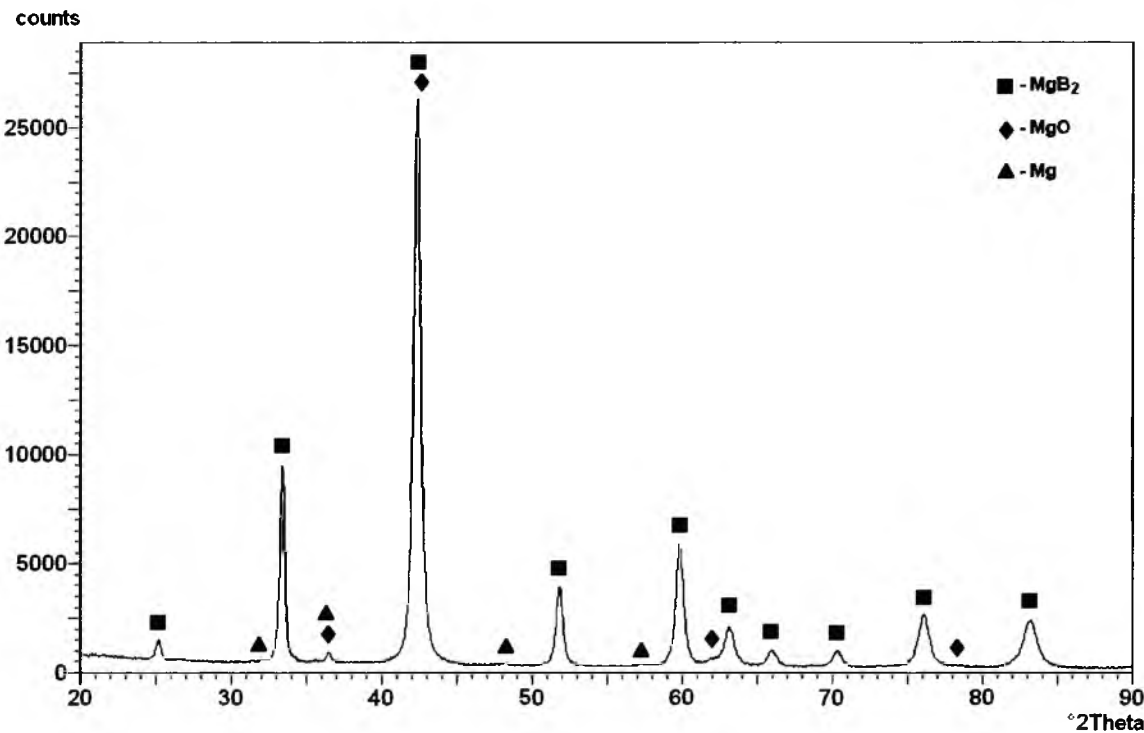
W tabeli 8 zestawiono uzyskane wyniki ilościowej analizy faz występujących w materiale wyjściowym oraz spiekanych drutach MgB_2 . Z tabeli 8 wynika, że w procesie spiekania drutów obserwuje się spadek ilościowy fazy MgB_2 oraz Mg w porównaniu z materiałem wyjściowym, przy czym dla drutów dCu/Fe/ MgB_2 7, dStal/Cu/ MgB_2 7 i dStal/Cu/ MgB_2 8 stwierdzono całkowity zanik fazy Mg . W przypadku drutów dCu/Fe/ MgB_2 7 i dCu/Fe/ MgB_2 8 spadkowi ilości fazy MgB_2 oraz Mg towarzyszył wzrost ilościowy fazy MgO . Z kolei w przypadku drutów dStal/Cu/ MgB_2 7 i dStal/Cu/ MgB_2 8 stwierdzono, że wraz ze spadkiem ilościowym fazy MgB_2 i Mg następuje wzrost ilościowy fazy MgO (drut dStal/Cu/ MgB_2 8) oraz pojawiają się dodatkowe fazy tj.: MgB_4 oraz $MgCu_2$. Analiza rentgenowska potwierdziła wcześniejsze obliczenia szybkości zachodzenia reakcji Cu z Mg i MgB_2 , iż największy wzrost ilościowy fazy $MgCu_2$ zaobserwowano w drucie dStal/Cu/ MgB_2 8 spiekany w temperaturze 850°C. Ilość fazy $MgCu_2$ zmieniła się z 2,1(1) % wag., dla drutu dStal/Cu/ MgB_2 7 do 9,9(1) % wag. dla drutu dStal/Cu/ MgB_2 8. Podobnie, wraz ze wzrostem temperatury wygrzewania następował wzrost ilościowy fazy Cu . Ilość tej fazy rosła z 1,9(1) % wag., dla drutu dStal/Cu/ MgB_2 7 spiekane w temperaturze 750°C do 16,7(4) % wag. dla drutu dStal/Cu/ MgB_2 8 spiekane w temperaturze 850°C.

Tabela 8. Ilościowy udział faz wchodzących w skład materiału wyjściowego oraz drutów MgB_2

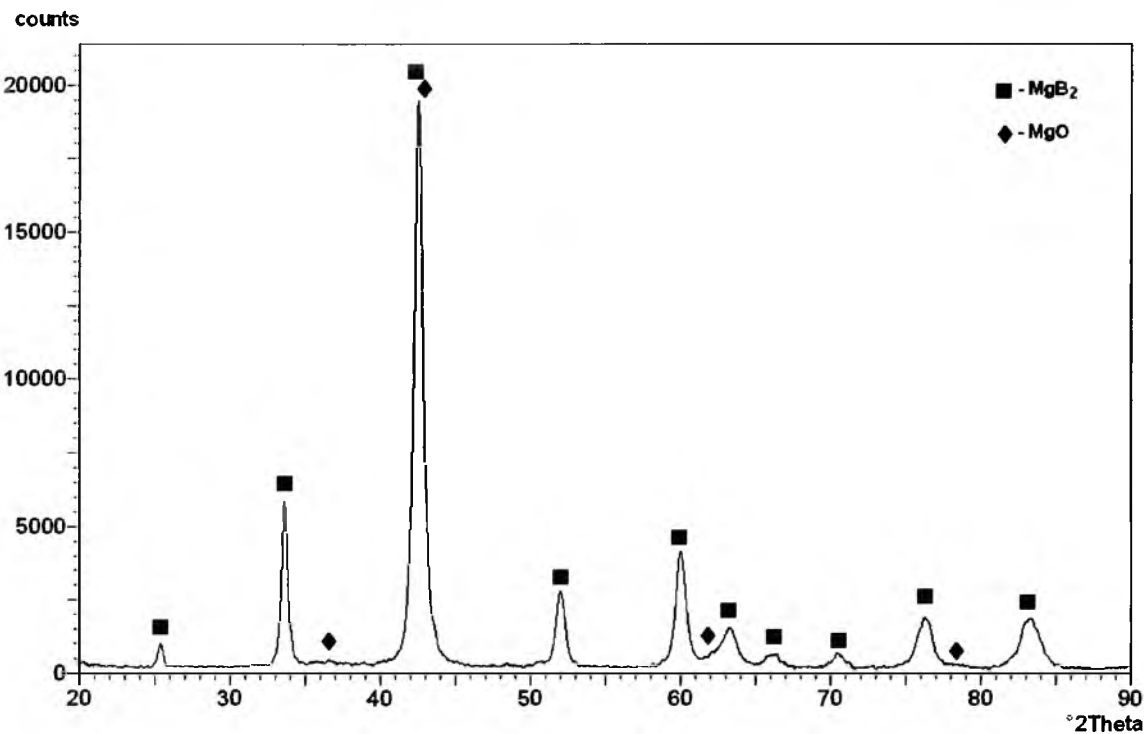
DRUTY	MgB_2 [% wag.]	MgB_4 [% wag.]	MgO [% wag.]	Mg [% wag.]	SiO_2 [% wag.]	Fe [% wag.]	$MgCu_2$ [% wag.]	Cu [% wag.]
Materiał wyjściowy (proszek MgB_2)	95,6(5)	—	3,6(3)	0,5(1)	0,3(1)	—	—	—
drut dCu/Fe/ MgB_2 7 wyrzewan w temperaturze 750°C	93,9(6)	—	5,1(3)	—	1,0(1)	—	—	—
drut dCu/Fe/ MgB_2 8 wyrzewan w temperaturze 850°C	94,2(5)	—	4,3(3)	0,2(1)	0,4(1)	0,9(1)	—	—
drut dStal/Cu/ MgB_2 7 wyrzewan w temperaturze 750°C	87,2(4)	5,3(2)	2,8(1)	—	0,7(1)	—	2,1(1)	1,9(1)
drut dStal/Cu/ MgB_2 8 wyrzewan w temperaturze 850°C	16,2(4)	51,7(8)	5,6(4)	—	—	—	9,9(1)	16,7(4)

9.5.3. Analiza fazowa prętów MgB_2 otrzymanych techniką PIT z konsolidacją proszku MgB_2 metodą wybuchową

Na Rys. 62 – 65 przedstawiono dyfraktogramy prętów MgB_2 otrzymanych po konsolidacji metodą wybuchową. Analiza składu fazowego pozwala stwierdzić, że otrzymane pręty MgB_2 wolne są od dodatkowych faz, a zidentyfikowanymi fazami są jedynie te ujawnione w materiale wyjściowym (Rys. 57). We wszystkich prętach występowały fazy MgB_2 oraz MgO , ponadto w pręcie 1Cu/Fe/ MgB_2 stwierdzono obecność fazy Mg, a w pręcie 1Stal/Cu/Fe/ MgB_2 obecność faz Mg i SiO_2 . Analiza składu fazowego potwierdziła obserwacje metalograficzne (Rys. 43, 44), iż w procesie wybuchowej konsolidacji proszku MgB_2 nie dochodzi do reakcji między proszkiem MgB_2 , a materiałem rurek wewnętrznych wykonanych z żelaza i miedzi.

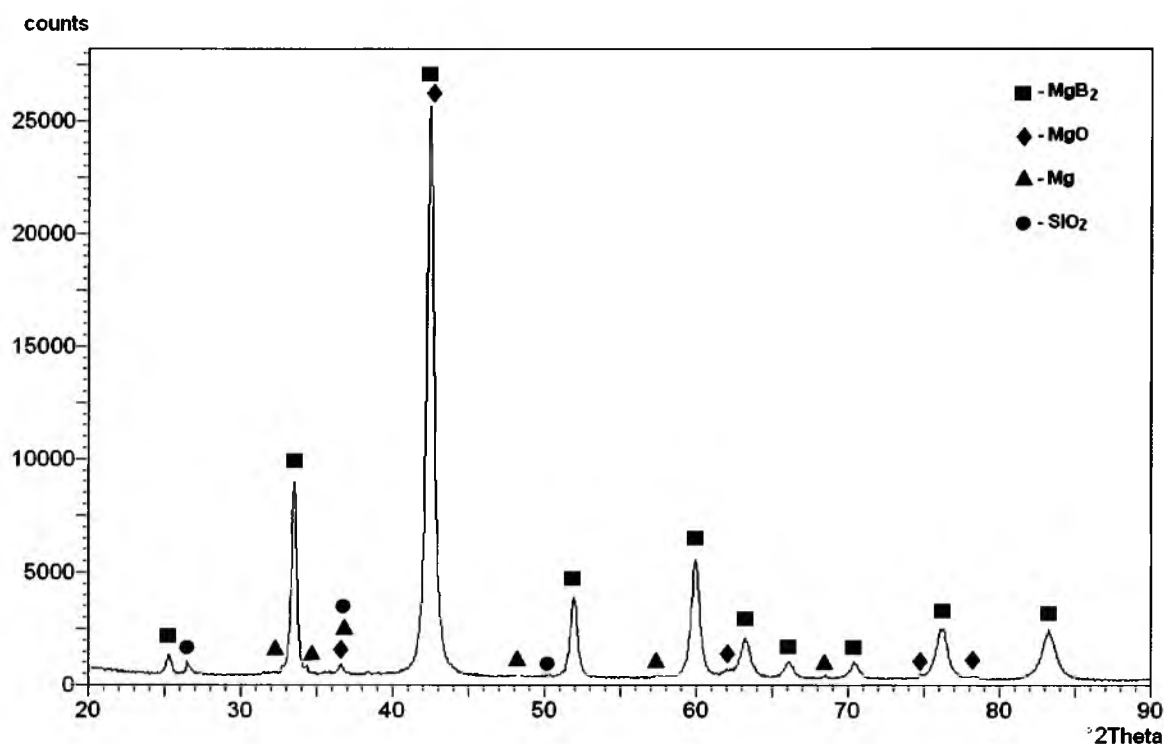

Rys. 62. Dyfraktogram pręta 1Cu/Fe/ MgB_2 po konsolidacji metodą wybuchową.

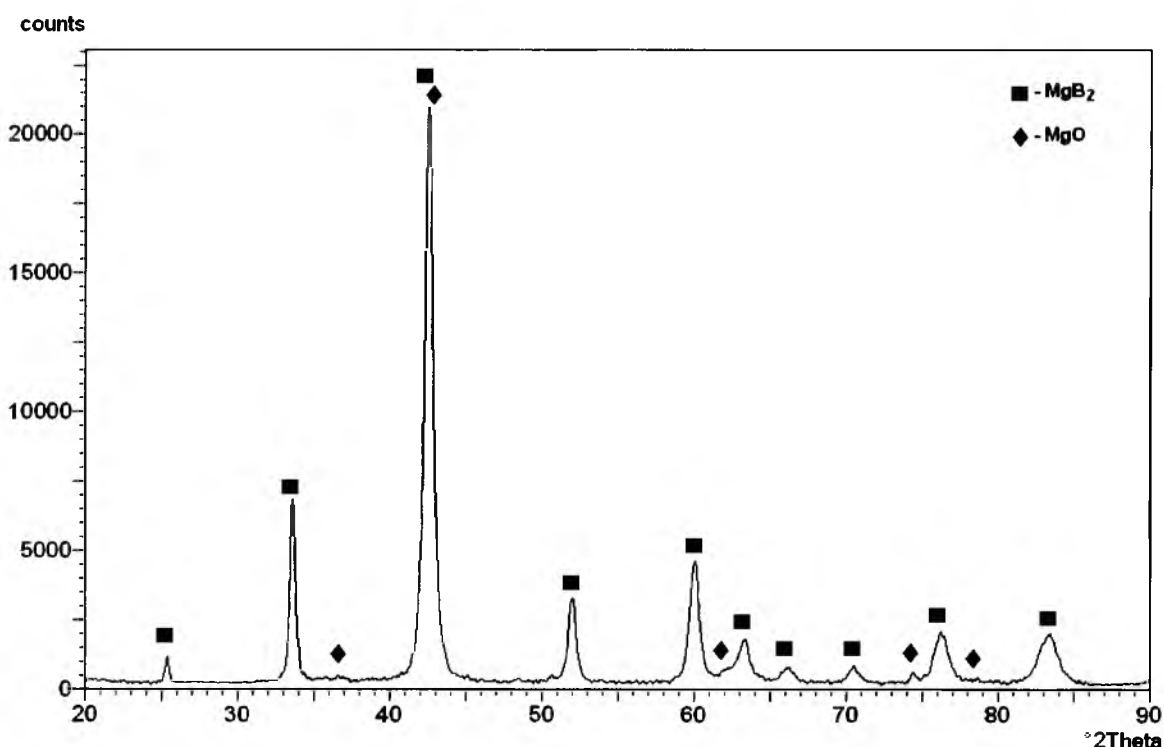

Rys. 63. Dyfraktogram pręta 2Cu/Fe/ MgB_2 po konsolidacji metodą wybuchową.

Rys. 64. Dyfraktogram pręta 1Stal/Cu/MgB₂ po konsolidacji metodą wybuchową.

Rys. 65. Dyfraktogram pręta 2Stal/Cu/MgB₂ po konsolidacji metodą wybuchową.

W tabeli 9 zestawiono otrzymane wyniki ilościowej analizy faz ujawnionych w materiale wyjściowym oraz skonsolidowanych prętach MgB₂. Przeprowadzona analiza pokazała, iż konsolidacja proszku MgB₂ metodą wybuchową nie prowadzi do spadku ilości

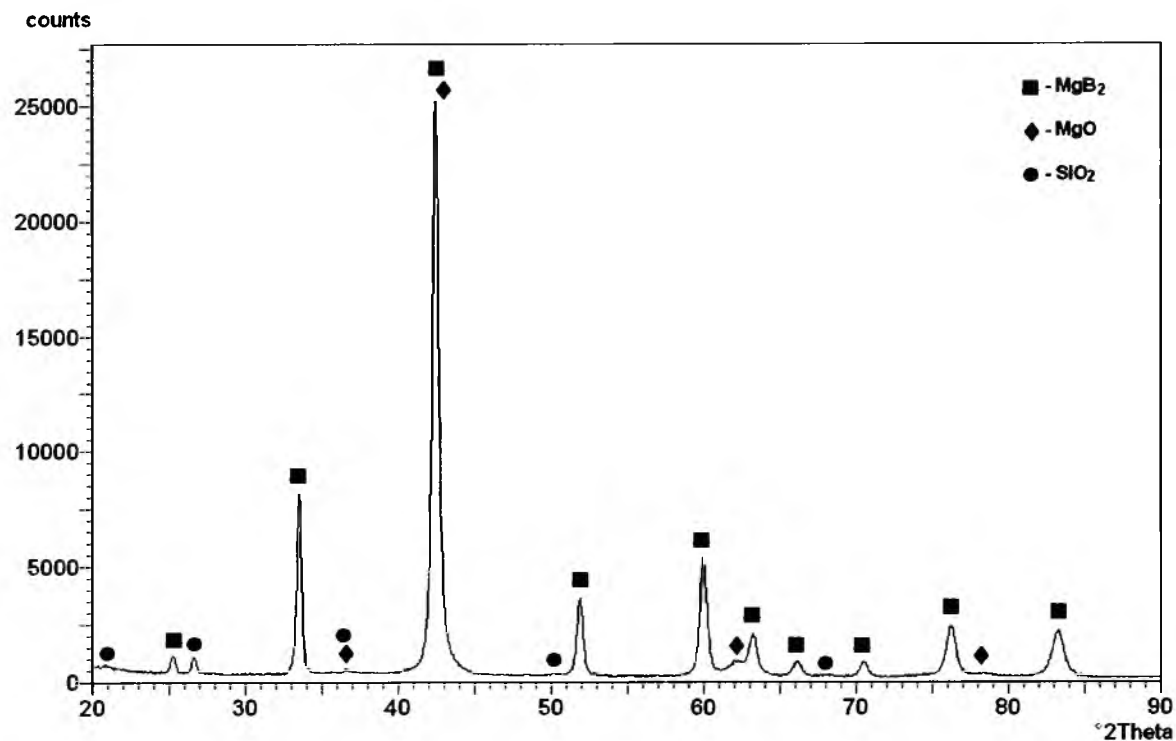
fazy podstawowej MgB₂. Stwierdzono natomiast nieznaczny wzrost ilościowy fazy MgB₂ w porównaniu do ilości tej fazy w materiale wyjściowym. Oprócz wzrostu ilościowego fazy MgB₂, w prętach 1Cu/Fe/MgB₂, 2Cu/Fe/MgB₂ oraz 2Stal/Cu/MgB₂ stwierdzono również wzrost ilościowy fazy MgO. Jednocześnie stwierdzono, że wzrostowi ilościowemu fazy MgB₂ oraz MgO towarzyszy odpowiednio spadek oraz zanik fazy Mg. Na tej podstawie można wnioskować, że ilościowy wzrost faz MgB₂ oraz MgO związany jest ze spadkiem bądź zanikiem fazy Mg.

Tabela 9. Ilościowy udział faz wchodzących w skład materiału wyjściowego i prętów MgB₂

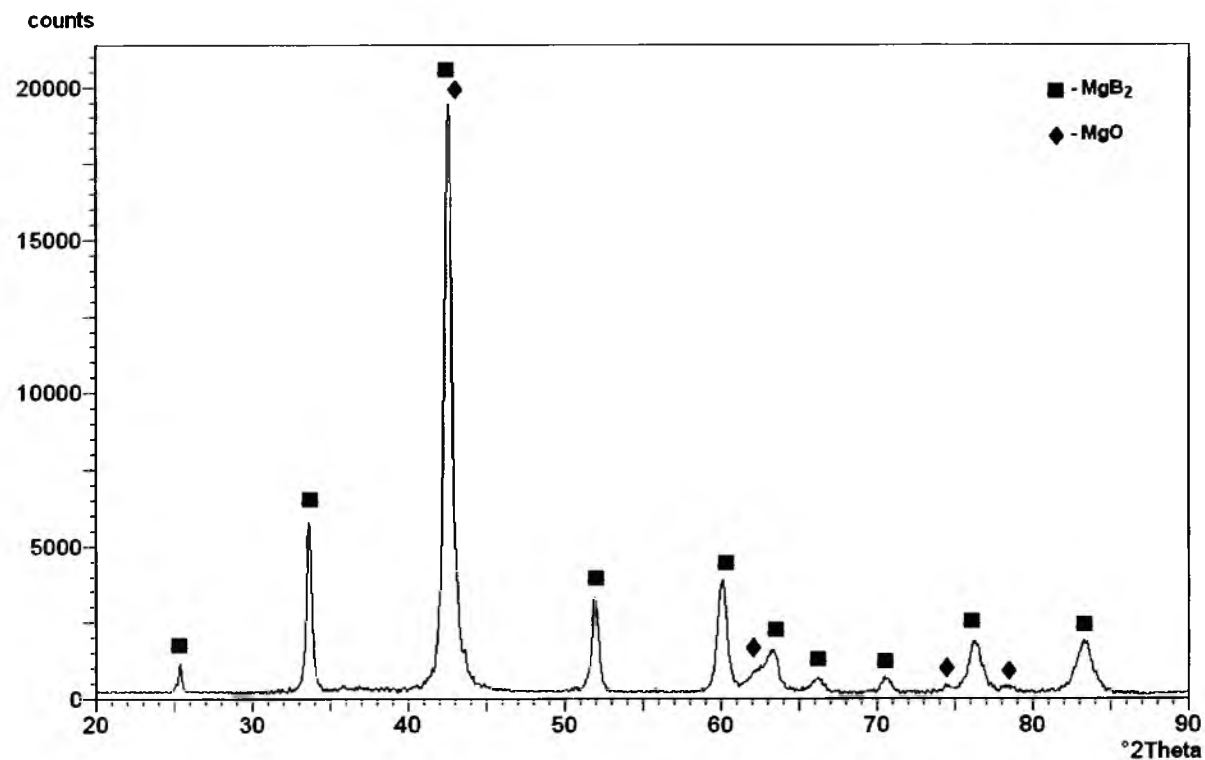
PRĘTY	MgB ₂ [% wag.]	MgO [% wag.]	Mg [% wag.]	SiO ₂ [% wag.]
Materiał wyjściowy (proszek MgB ₂)	95,6(5)	3,6(3)	0,5(1)	0,3(1)
Pręt 1Cu/Fe/MgB ₂	95,8(5)	3,8(2)	0,4(1)	—
Pręt 2Cu/Fe/MgB ₂	96,1(6)	3,9(2)	—	—
Pręt 1Stal/Cu/MgB ₂	96,1(6)	3,2(2)	0,3(1)	0,4(1)
Pręt 2Stal/Cu/MgB ₂	96,1(5)	3,9(2)	—	—

9.5.4. Analiza fazowa wygrzewanych prętów MgB₂ otrzymanych techniką PIT z konsolidacją proszku MgB₂ metodą wybuchową

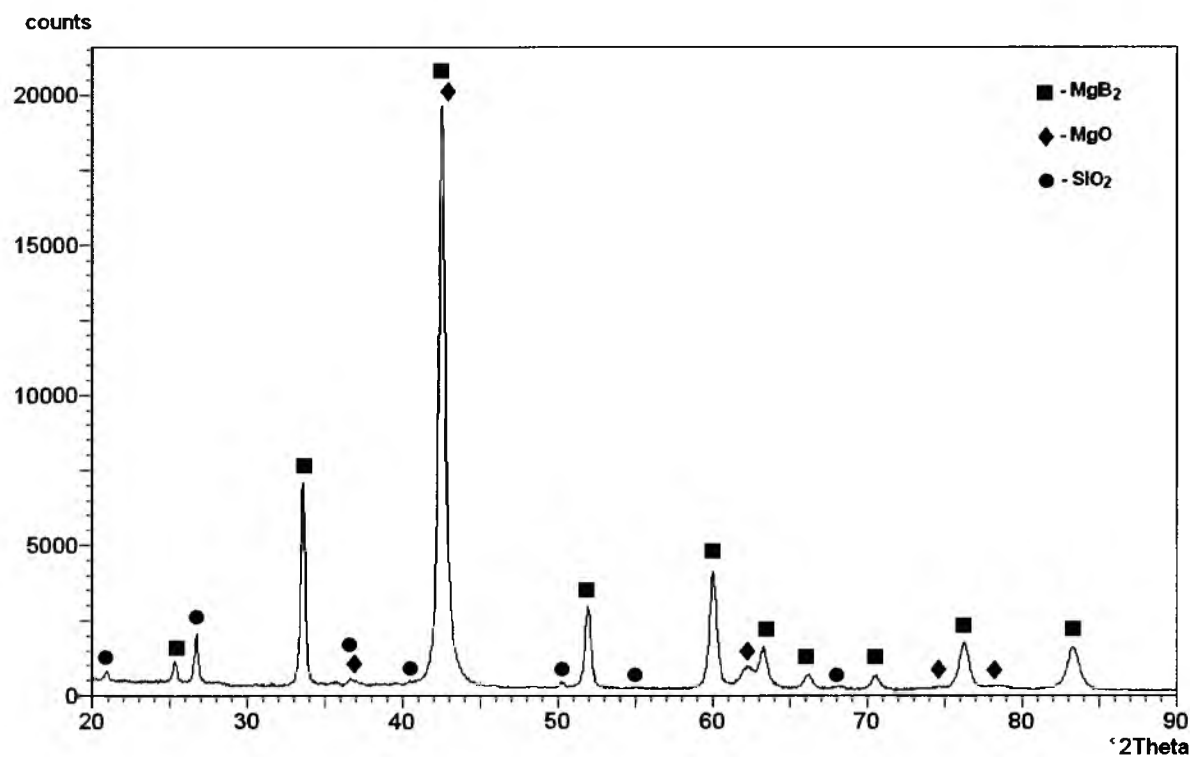
Na Rys. 66 – 69 przedstawiono dyfraktogramy wygrzewanych prętów MgB₂ otrzymanych z wykorzystaniem wewnętrznej rurki z żelaza. Przeprowadzona analiza fazowa tych prętów ujawniła w nich obecność faz MgB₂ i MgO oraz całkowity zanik fazy Mg. Zanik fazy Mg świadczyć może o reakcji Mg z MgB₂ oraz MgO bądź może świadczyć o jego odparowaniu z układu. Ponadto w prętach 2Cu/Fe/MgB₂7 i 2Cu/Fe/MgB₂8 stwierdzono zanik fazy SiO₂. Jak można było oczekiwać, na podstawie obserwacji metalograficznych (Rys. 49, 50) w prętach MgB₂ nie ujawniono dodatkowych faz. Wnioskować stąd można, iż w procesie ich wygrzewanie nie dochodzi do reakcji MgB₂ z materiałem żelaznej rurki.

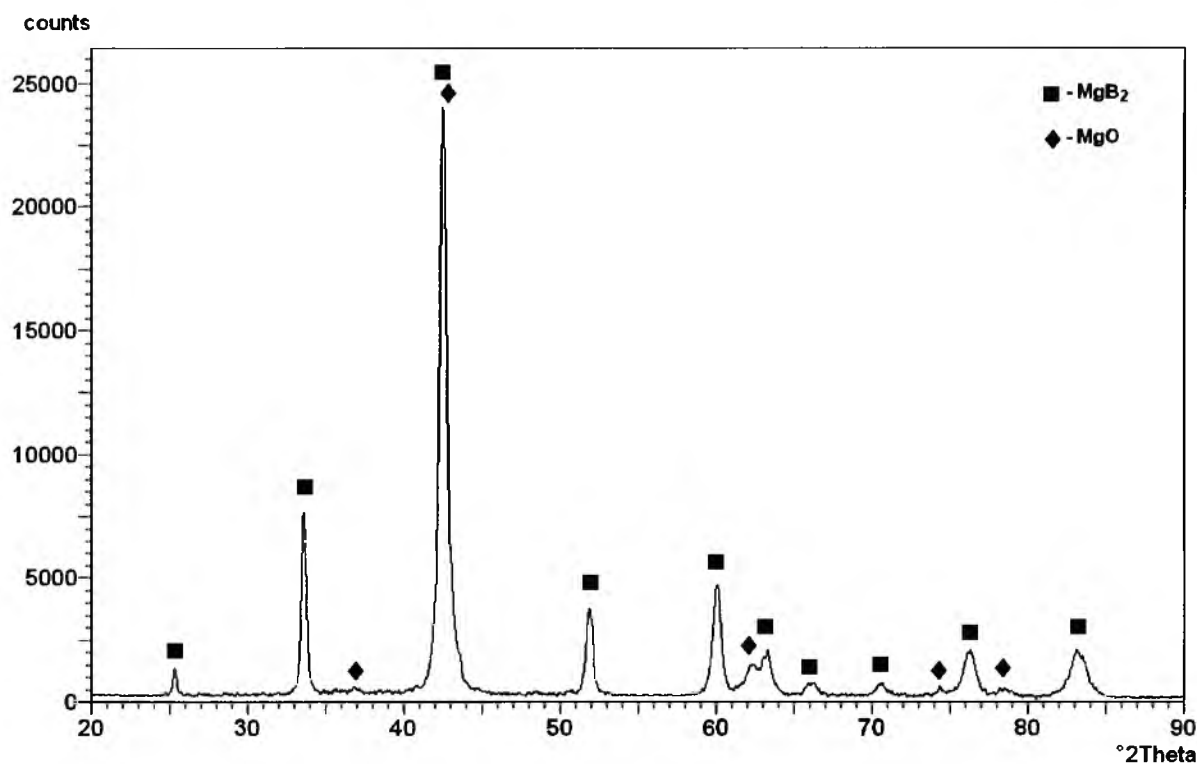
Rys. 66. Dyfraktogram pręta 1Cu/Fe/MgB₂7 po konsolidacji metodą wybuchową i wygrzewaniu w temperaturze 750°C.

Rys. 67. Dyfraktogram pręta 2Cu/Fe/MgB₂7 po konsolidacji metodą wybuchową i wygrzewaniu w temperaturze 750°C.

Rys. 68. Dyfraktogram pręta 1Cu/Fe/MgB_{2.8} po konsolidacji metodą wybuchową i wygrzewaniu w temperaturze 850°C.

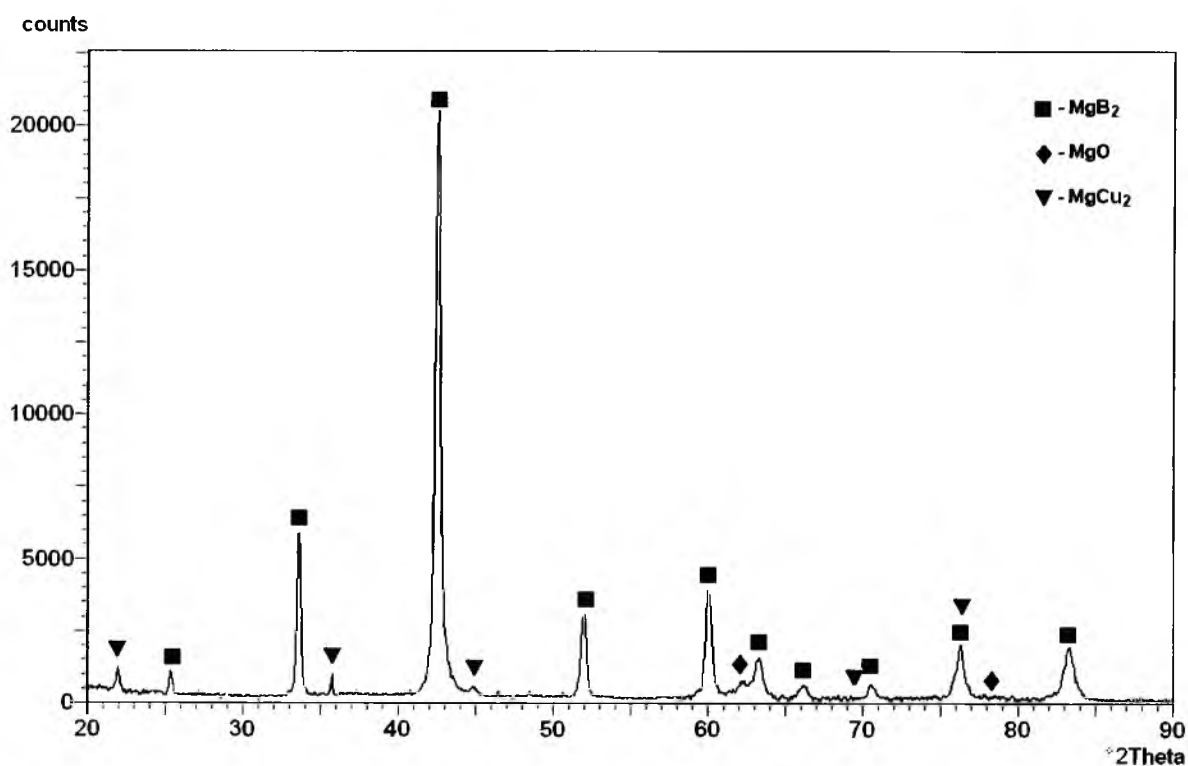
Rys. 69. Dyfraktogram pręta 2Cu/Fe/MgB_{2.8} po konsolidacji metodą wybuchową i wygrzewaniu w temperaturze 850°C.

W tabeli 10 podano wyniki ilościowej analizy faz przeprowadzonej dla materiału wyjściowego oraz wygrzewanych prętów MgB_2 otrzymanych z wykorzystaniem wewnętrznej rurki z żelaza. W wyniku przeprowadzonej analizy prętów MgB_2 stwierdzono spadek ilości fazy MgB_2 oraz zanik fazy Mg z jednoczesnym wzrostem ilości fazy MgO , w porównaniu do ilości tych faz w materiale wyjściowym. Jednocześnie stwierdzono, że wzrost temperatury wygrzewania z temperatury $750^{\circ}C$ do temperatury $850^{\circ}C$ prowadzi do otrzymania prętów MgB_2 o zmniejszonej ilości fazy MgB_2 i większej ilości fazy MgO . Dla wygrzewanych prętów otrzymanych po umocnieniu wybuchowym przy ciśnieniu 8 i 15 GPa, ilość fazy MgB_2 zmieniła się z 94,6(6) % wag. dla pręta 1Cu/Fe/ MgB_2 7 do 90,9(9) % wag. dla pręta 1Cu/Fe/ MgB_2 8. Z kolei wzrost ilościowy fazy MgO nastąpił z 5,1(5) % wag. dla pręta 1Cu/Fe/ MgB_2 7 do 7,5(3) % wag. dla pręta 1Cu/Fe/ MgB_2 8. Natomiast dla wygrzewanych prętów otrzymanych po podwójnym umocnieniu wybuchowym przy ciśnieniu 15 GPa, ilość fazy MgB_2 zmieniła się z 94,7(6) % wag. dla pręta 2Cu/Fe/ MgB_2 7 do 91,3(5) % wag. dla pręta 2Cu/Fe/ MgB_2 8. W przypadku fazy MgO jej ilość wzrastała z 5,3(2) % wag. dla pręta 2Cu/Fe/ MgB_2 7 do 8,7(2) % wag. dla pręta 2Cu/Fe/ MgB_2 8. Na tej podstawie można wnioskować, że korzystniejszym rozwiązaniem, w procesie otrzymywania wygrzewanych prętów MgB_2 , jest zastosowanie temperatur wygrzewania niższych od $850^{\circ}C$. Na uwagę zasługuje również fakt, iż w procesie wygrzewania pręta 1Cu/Fe/ MgB_2 8 zaobserwowano wzrost ilościowy fazy SiO_2 .

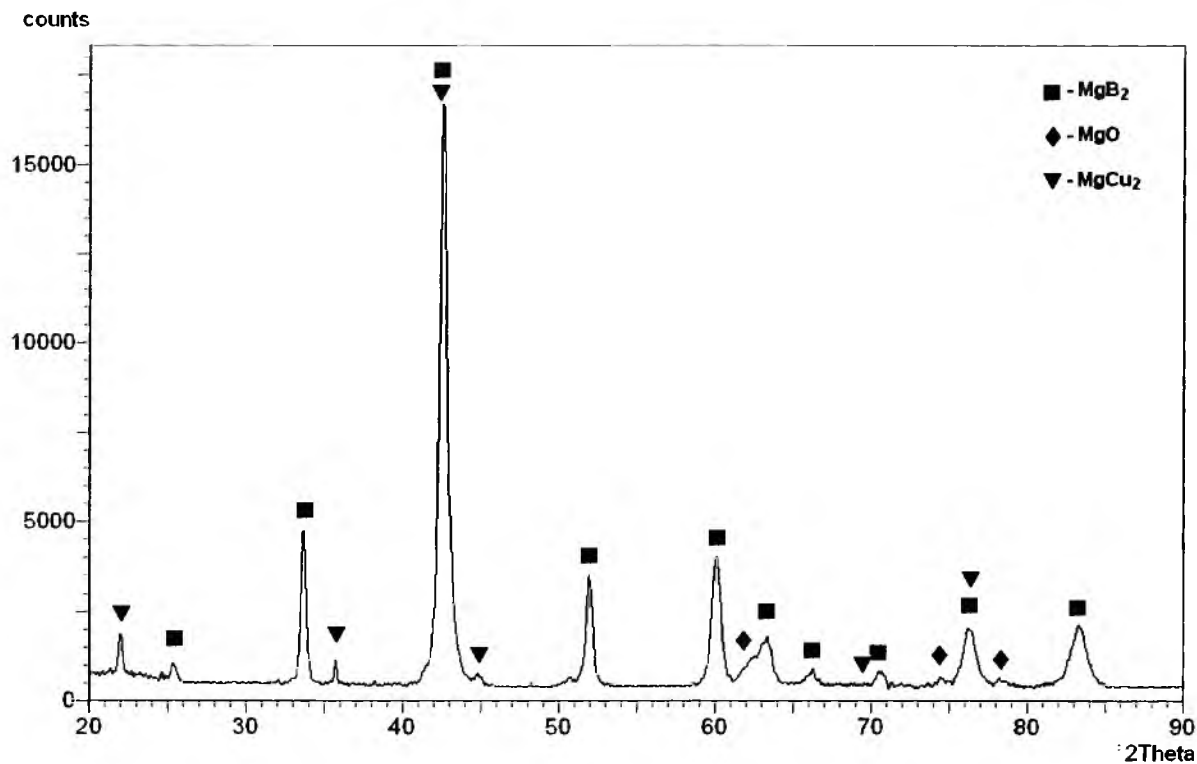
Tabela 10. Ilościowy udział faz wchodzących w skład materiału wyjściowego i wygrzewanych prętów MgB_2

PRÓBKA	MgB_2 [% wag.]	MgO [% wag.]	Mg [% wag.]	SiO_2 [% wag.]
Materiał wyjściowy (proszek MgB_2)	95,6(5)	3,6(3)	0,5(1)	0,3(1)
Pręt 1Cu/Fe/ MgB_2 7 wygrzewany w temperaturze $750^{\circ}C$	94,6(6)	5,1(5)	—	0,3(1)
Pręt 2Cu/Fe/ MgB_2 7 wygrzewany w temperaturze $750^{\circ}C$	94,7(6)	5,3(2)	—	—
Pręt 1Cu/Fe/ MgB_2 8 wygrzewany w temperaturze $850^{\circ}C$	90,9(9)	7,5(3)	—	1,6(2)
Pręt 2Cu/Fe/ MgB_2 8 wygrzewany w temperaturze $850^{\circ}C$	91,3(5)	8,7(2)	—	—

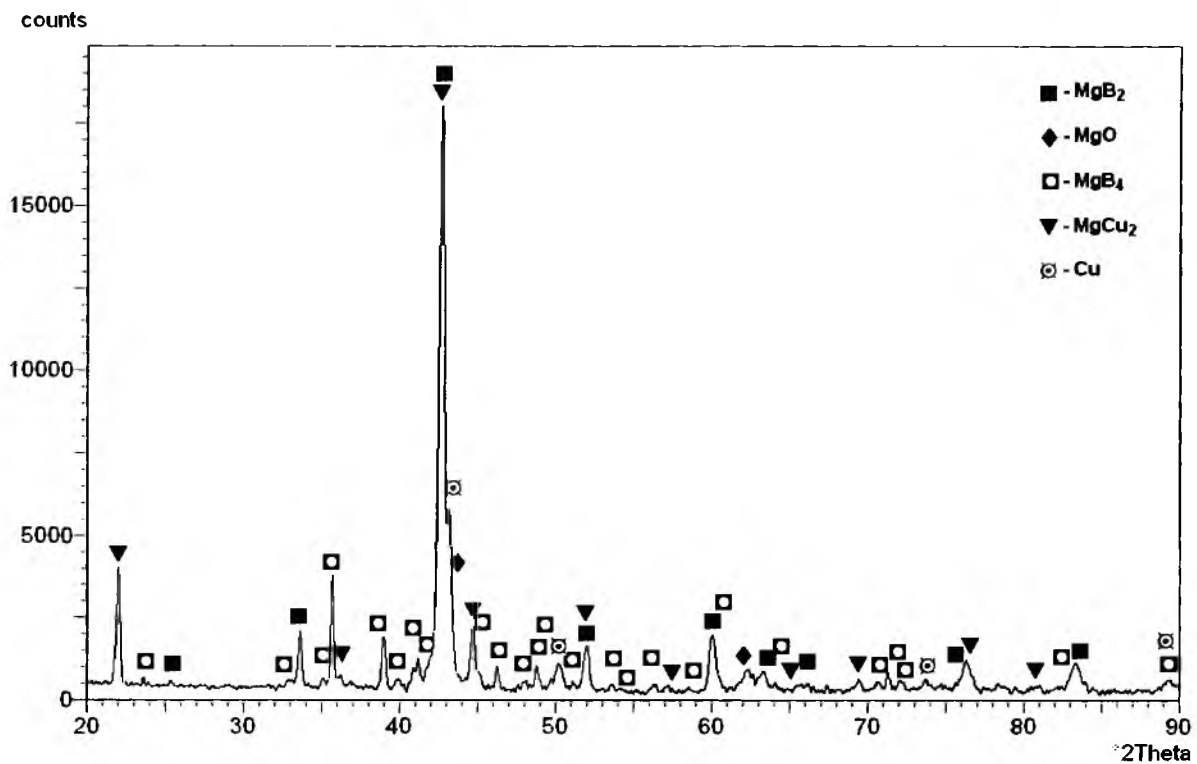
Na Rys. 70 – 73 przedstawiono dyfraktogramy wygrzewanych prętów MgB_2 otrzymanych z wykorzystaniem wewnętrznej rurki z miedzi. Przeprowadzona analiza fazowa tych prętów pokazała obecność w nich fazy podstawowej MgB_2 oraz dodatkowej fazy MgCu_2 . Ponadto w prętach 1Sta/Cu/ MgB_{27} , 2Sta/Cu/ MgB_{27} oraz 1Sta/Cu/ MgB_{28} ujawniono istnienie fazy MgO , a w prętach 1Sta/Cu/ MgB_{28} i 2Sta/Cu/ MgB_{28} stwierdzono obecność dodatkowych faz, tj.: MgB_4 oraz Cu. Analiza rentgenowska potwierdziła wcześniejsze obserwacje metalograficzne, iż wygrzewanie prętów otrzymanych w wewnętrznej rurce z miedzi prowadzi do dyfuzji miedzi do rdzenia MgB_2 oraz jej reakcji z MgB_2 lub Mg. Na uwagę zasługuje fakt, iż fazy MgB_4 i Cu obecne były jedynie w prętach MgB_2 wygrzewanych w temperaturze 850°C (Rys. 72, 73). Stąd można stwierdzić, że obniżenie temperatury wygrzewania pozwoli otrzymać rdzenie MgB_2 wolne od obcych faz. Ciekawym wydaje się być fakt, że wszystkie otrzymane pręty wykazywały zanik faz Mg oraz SiO_2 . Należy przyjąć, że zanik fazy Mg związany jest z pojawieniem się fazy MgCu_2 . Natomiast obecność fazy MgB_4 może świadczyć o rozpadzie fazy MgB_2 , co było wcześniej pokazane w pracy [104].

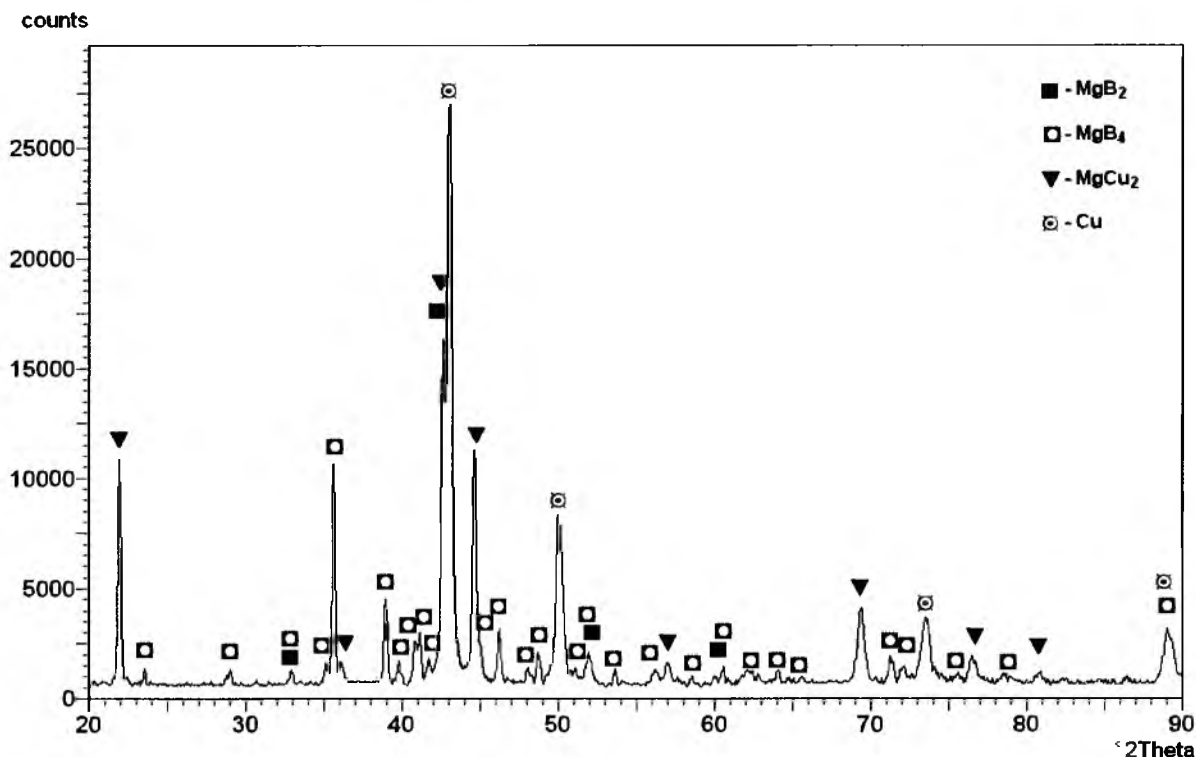
Rys. 70. Dyfraktogram pręta 1Sta/Cu/ MgB_{27} po konsolidacji metodą wybuchową i wygrzewaniu w temperaturze 750°C .

Rys. 71. Dyfraktogram pręta 2Stal/Cu/MgB₂7 po konsolidacji metodą wybuchową i wygrzewaniu w temperaturze 750°C.

Rys. 72. Dyfraktogram pręta 1Stal/Cu/MgB₂8 po konsolidacji metodą wybuchową i wygrzewaniu w temperaturze 850°C.

Rys. 73. Dyfraktogram pręta 2Stal/Cu/MgB₂₈ po konsolidacji metodą wybuchową i wygrzewaniu w temperaturze 850°C.

W tabeli 11 zestawiono wyniki ilościowej analizy faz materiału wyjściowego oraz wygrzewanych prętów MgB_2 otrzymanych z wykorzystaniem wewnętrznej rurki z miedzi. Przeprowadzona analiza pokazuje, iż w procesie wygrzewania tych prętów, następuje spadek ilościowy fazy MgB_2 oraz zanik fazy Mg . Jak można było oczekiwać największy spadek ilościowy fazy MgB_2 zaobserwowano w prętach wygrzewanych przy temperaturze 850°C. Stwierdzono, że ilość fazy MgB_2 zmniejszyła się z 93,8(4) % wag. dla pręta 1Stal/Cu/MgB₂₇ do 46,6(1) % wag. dla pręta 1Sta/Cu/MgB₂₈ oraz z 90,4(9) % wag. dla pręta 2Stal/Cu/MgB₂₇ do 1,4(1) % wag. dla pręta 2Sta/Cu/MgB₂₈. Ponadto, w przypadku prętów 1Sta/Cu/MgB₂₈ oraz 2Sta/Cu/MgB₂₈ stwierdzono, że spadkowi ilościowemu fazy MgB_2 oraz zanikowi fazy Mg towarzyszy pojawienie się fazy MgB_4 . Okazuje się, że największy wzrost ilościowy tej fazy nastąpił w wygrzewanym pręcie 2Stal/Cu/MgB₂₈. Przypuszcza się, że wzrost ilościowy fazy MgB_4 związany jest z rozpadem fazy MgB_2 [104]. Przeprowadzona ilościowa analiza faz potwierdziła wcześniejsze obliczenia szybkości dyfuzji Cu do MgB_2 (Rys. 53, 54). Na podstawie otrzymanych danych widać, że wzrost ilości fazy $MgCu_2$ w prętach MgB_2 następuje wraz ze wzrostem temperatury wygrzewania. Wzrost temperatury wygrzewania spowodował również, iż w prętach wygrzewanych w temperaturze 850°C pojawiła się faza Cu. Należy przyjąć, że obecność fazy Cu związana jest z dyfuzją Cu z miedzianej rurki do

rdzenia MgB_2 . Na szczególną uwagę zasługuje fakt, że szczególnie szybki zanik fazy podstawowej MgB_2 oraz szybki wzrost ilościowy faz dodatkowych obserwuje się w wygrzewanym przy temperaturze $850^{\circ}C$ pręcie otrzymanym po podwójnym umocnieniu wybuchowym przy ciśnieniu 15 GPa. Na tej podstawie można wnioskować, że dla tego typu prętów nie należy stosować wygrzewania powyżej temperatury $750^{\circ}C$.

Tabela 11. Ilościowy udział faz wchodzących w skład materiału wyjściowego i wygrzewanych prętów MgB_2 .

PRÓBKĄ	MgB_2 [% wag.]	MgB_4 [% wag.]	MgO [% wag.]	Mg [% wag.]	SiO_2 [% wag.]	$MgCu_2$ [% wag.]	Cu [% wag.]
Materiał wyjściowy (proszek MgB_2)	95,6(5)	—	3,6(3)	0,5(1)	0,3(1)	—	—
Pręt 1Stal/Cu/ MgB_2 7 wygrzewany w temperaturze $750^{\circ}C$	93,8(4)	—	5,1(5)	—	—	3,7(3)	—
Pręt 2Stal/Cu/ MgB_2 7 wygrzewany w temperaturze $750^{\circ}C$	90,4(9)	—	8,1(4)	—	—	1,5(2)	—
Pręt 1Stal/Cu/ MgB_2 8 wygrzewany w temperaturze $850^{\circ}C$	46,6(1)	32,3(5)	6,0(3)	—	—	9,3(3)	5,8(2)
Pręt 2Stal/Cu/ MgB_2 8 wygrzewany w temperaturze $850^{\circ}C$	1,4(1)	55,2(3)	—	—	—	19,1(2)	24,3(3)

W oparciu o dyfraktogramy rentgenowskie uzyskane dla materiału wyjściowego oraz otrzymanych drutów i prętów MgB_2 , stosując metodę Rietvelda, wyznaczono wartości parametrów sieciowych występujących faz. Wyznaczone wartości parametrów sieciowych faz występujących w materiale wyjściowym oraz otrzymanych drutach i prętach MgB_2 wraz z odpowiadającymi im wartościami ICDD przedstawiono w tabelach 12 – 15. Na podstawie otrzymanych danych stwierdzono, że parametry sieciowe wszystkich faz ujawnionych w materiale wyjściowym mają nieznacznie mniejsze wartości parametrów sieciowych w odniesieniu do wartości wzorcowych. Większą wartość parametru sieciowego a_0 ujawniono jedynie dla fazy Mg i MgO.

Analiza wyznaczonych wartości parametrów sieciowych fazy MgB_2 (Tabela 12) w spiekanych drutach pokazuje, iż wzrost temperatury spiekania drutów z temperatury $750^{\circ}C$ do temperatury $850^{\circ}C$ prowadzi do wzrostu wartości parametrów sieciowych a_0 i c_0 tej fazy. Jedynie w spiekanym drucie dStal/Cu/ MgB_2 8 w temperaturze $850^{\circ}C$ wartość parametru a_0

fazy MgB₂ uległa zmniejszeniu osiągając wartość mniejszą od wartości wyznaczonej dla tej fazy w materiale wyjściowym. Przypuszcza się, że jest to związane z obecnością dużej ilości dodatkowych faz jak: MgB₄, MgCu₂ oraz Cu w tym drucie (Tabela 8). Ponadto, zmniejszenie wartości parametru sieciowego a_0 fazy MgB₂ może być również spowodowane jej podstawieniowym domieszkowaniem. Na uwagę zasługuje również fakt, iż w drucie tym zaobserwowano wzrost wartości parametru sieciowego a_0 dla faz MgB₄ i Cu.

Tabela 12. Wartości parametrów sieciowych faz zidentyfikowanych w drutach MgB_2

Faza	MgB ₂		MgB ₄		MgO		Mg		SiO ₂		Fe		MgCu ₂		Cu	
Grupa przestrzenna	P 6/mmm		P nma		F m $\bar{3}$ m		P 6 ₃ /mmc		P 3 ₂ 1		I m $\bar{3}$ m		F d $\bar{3}$ m		F m $\bar{3}$ m	
	Parametr sieciowy [nm]															
	a ₀	c ₀	a ₀	b ₀	c ₀	a ₀	c ₀	a ₀	c ₀	a ₀	c ₀	a ₀	c ₀	a ₀	c ₀	a ₀
Dane katalogowe (ICDD)	0.30864	0.35215	0.5464	0.4426	0.7472	0.42200	0.52104	0.32095	0.52104	0.49134	0.54052	0.28664	0.54052	0.7034	0.3615	
Materiał wyjściowy (proszek MgB ₂)	0.30848(4)	0.35203(5)	—	—	—	0.42271(6)	0.52062(7)	0.32143(4)	0.52062(7)	0.49083(8)	0.54046(9)	—	0.54046(9)	—	—	
Drut dCu/Fe/MgB _{2.7} wygrzewany w temperaturze 750°C	0.30851(4)	0.35213(5)	—	—	—	0.42202(6)	—	—	—	0.49108(7)	0.54122(8)	—	0.54122(8)	—	—	
Drut dCu/Fe/MgB _{2.8} wygrzewany w temperaturze 850°C	0.30861(4)	0.35217(5)	—	—	—	0.42203(6)	0.52051(8)	0.32155(4)	0.52051(8)	0.49141(7)	0.54051(8)	0.28662(3)	0.54051(8)	—	—	
Drut dStal/Cu/MgB _{2.7} wygrzewany w temperaturze 750°C	0.30851(4)	0.35219(5)	0.54609(8)	0.43999(7)	0.7460(1)	0.42197(6)	—	—	—	0.49137(7)	0.54252(8)	—	0.54252(8)	0.7035(1)	0.36234(5)	
Drut dStal/Cu/MgB _{2.8} wygrzewany w temperaturze 850°C	0.30843(4)	0.35232(5)	0.54625(8)	0.43983(7)	0.7459(1)	0.42201(6)	—	—	—	—	—	—	—	0.7031(1)	0.36275(5)	

Porównując wartości parametrów sieciowych a_0 i c_0 (Tabela 13) fazy MgB₂ materiału wyjściowego z parametrami sieciowymi fazy MgB₂ prętów 1Cu/Fe/MgB₂ i 2Cu/Fe/MgB₂ otrzymanych po konsolidacji metodą wybuchową stwierdzono, że pręty charakteryzują się mniejszymi wartościami parametrów sieciowych a_0 i c_0 w stosunku do wartości tych parametrów otrzymanych dla materiału wyjściowego. Ponadto ujawniono, że wartości parametrów a_0 i c_0 fazy MgB₂ pręta 2Cu/Fe/MgB₂ są mniejsze w porównaniu z wartościami tych parametrów otrzymanymi dla pręta 1Cu/Fe/MgB₂. W przypadku prętów 1Stal/Cu/MgB₂ i 2Stal/Cu/MgB₂ stwierdzono, że oba pręty mają jednakowe wartości parametru sieciowego c_0 . Jednocześnie stwierdzono, że parametry sieciowe tych prętów mają wartości odpowiednio większe i prawie równe w odniesieniu do parametrów a_0 i c_0 fazy MgB₂ materiału wyjściowego.

Na podstawie przeprowadzonej analizy stwierdzono, że wartości parametrów sieciowych a_0 i c_0 fazy MgB₂ prętów otrzymanych po dwukrotnym umocnieniu wybuchowym przy ciśnieniu 15 GPa nie różnią się znacząco od wartości tych samych parametrów sieciowych fazy MgB₂ prętów otrzymanych po umocnieniu wybuchowym przy ciśnieniu 8 i 15 GPa.

Tabela 13. Wartości parametrów sieciowych faz zidentyfikowanych w otrzymanych prętach MgB₂

Faza	MgB ₂		MgO	Mg		SiO ₂
Grupa przestrzenna	P 6/mmm		F m $\bar{3}$ m	P 6 ₃ /mmc		P 3 ₂ 1
	Parametr sieciowy [nm]					
	a ₀	c ₀	a ₀	a ₀	c ₀	c ₀
Dane katalogowe (ICDD)	0,30864	0,35215	0,42200	0,32095	0,52104	0,54052
Materiał wyjściowy (proszek MgB ₂)	0,30848(4)	0,35203(5)	0,42271(6)	0,32143(4)	0,52062(7)	0,54046(9)
Pręt 1Cu/Fe/MgB ₂	0,30815(4)	0,35149(5)	0,42211(6)	0,32128(5)	0,52141(8)	—
Pręt 2Cu/Fe/MgB ₂	0,30809(4)	0,35141(5)	0,42216(6)	—	—	—
Pręt 1Stal/Cu/MgB ₂	0,30859(4)	0,35204(5)	0,42212(6)	0,32148(4)	0,52173(7)	0,54021(9)
Pręt 2Stal/Cu/MgB ₂	0,3086(4)	0,35204(5)	0,42212(6)	—	—	—

W tabeli 14 zestawiono wartości parametrów sieciowych faz zidentyfikowanych w wygrzewanych prętach MgB_2 otrzymanych w wewnętrznej rurce z żelaza. Analiza wyznaczonych wartości parametrów sieciowych fazy MgB_2 pozwala stwierdzić, że w pręcie 1Cu/Fe/ MgB_2 8 po procesie wygrzewania w temperaturze 850°C obserwuje się wzrost wartości parametrów sieciowych a_0 i c_0 w porównaniu z odpowiednimi parametrami otrzymanymi dla pręta 1Cu/Fe/ MgB_2 7 wygrzewanego w temperaturze 750°C. Podobne rezultaty uzyskano w pręcie 2Cu/Fe/ MgB_2 8. Po procesie jego wygrzewania w temperaturze 850°C stwierdzono wzrost wartości parametrów sieciowych a_0 i c_0 fazy MgB_2 w porównaniu do wartości tych parametrów w pręcie 2Cu/Fe/ MgB_2 7 wygrzewanym w temperaturze 750°C. Na uwagę zasługuje fakt, iż pręty 2Cu/Fe/ MgB_2 7 i 2Cu/Fe/ MgB_2 8 dwukrotnie obciążone wybuchowo przy ciśnieniu 15 GPa ujawniają mniejsze wartości parametrów sieciowych a_0 i c_0 w porównaniu z prętami 1Cu/Fe/ MgB_2 7 i 1Cu/Fe/ MgB_2 8 obciążonymi wybuchowo przy ciśnieniu 8 i 15 GPa. W tych przypadkach należy przyjąć, że zmiany wartości parametrów sieciowych a_0 i c_0 związane są z procesem domieszkowania podstawieniowego fazy podstawowej jaką jest MgB_2 .

Na tej podstawie można stwierdzić, że dwukrotne użycie materiału wybuchowego W2 pozwala otrzymać lepiej zagęszczony MgB_2 , w porównaniu z MgB_2 otrzymanym po zastosowaniu materiału wybuchowego W1, a następnie materiału wybuchowego W2.

Tabela 14. Wartości parametrów sieciowych faz zidentyfikowanych w wygrzewanych prętach MgB₂

Faza	MgB ₂		MgO	Mg		SiO ₂
Grupa przestrzenna	P 6/mmm		F m $\bar{3}$ m	P 6 ₃ /mmc		P 3,21
	Parametr sieciowy [nm]					
	a ₀	c ₀	a ₀	a ₀	c ₀	c ₀
Dane katalogowe (ICDD)	0,30864	0,35215	0,42200	0,32095	0,52104	0,54052
Materiał wyjściowy (proszek MgB ₂)	0,30848(4)	0,35203(5)	0,42271(6)	0,32143(4)	0,52062(7)	0,54046(9)
Pręt 1Cu/Fe/MgB ₂ 7 wygrzewany w temperaturze 750°C	0,30837(4)	0,35218(5)	0,42209(6)	—	—	0,54066(8)
Pręt 2Cu/Fe/MgB ₂ 7 wygrzewany w temperaturze 750°C	0,30835(4)	0,35188(5)	0,42214(6)	—	—	—
Pręt 1Cu/Fe/MgB ₂ 8 wygrzewany w temperaturze 850°C	0,30842(4)	0,35221(5)	0,42201(6)	—	—	0,54051(8)
Pręt 2Cu/Fe/MgB ₂ 8 wygrzewany w temperaturze 850°C	0,30841(4)	0,35203(5)	0,42208(6)	—	—	—

Tabela 15 zawiera wyznaczone wartości parametrów sieciowych faz zidentyfikowanych w wygrzewanych prętach otrzymanych w wewnętrznej rurce z miedzi. Z danych zawartych w tabeli 15 wynika, że w prętach tych nastąpił wzrost wartości parametrów sieciowych a_0 i c_0 fazy MgB_2 w porównaniu z materiałem wyjściowym. Jedynie w pręcie 2Stal/Cu/ MgB_{28} stwierdzono mniejszą wartość parametru sieciowego c_0 . Mniejsza wartość parametru sieciowego c_0 fazy MgB_2 pręta 2Stal/Cu/ MgB_{28} może być spowodowana obecnością dużej ilości fazy MgB_4 oraz obecnością faz $MgCu_2$ i Cu (Tabela 11). Podobnie jak wcześniej stwierdzono, tutaj również podczas wygrzewania prętów następuje domieszkowanie miedzią fazy MgB_2 .

Tabela 15. Wartości parametrów sieciowych faz zidentyfikowanych w wygrzewanych prętach MgB₂

Faza	MgB ₂			MgB ₄			MgO			Mg			SiO ₂			MgCu ₂			Cu		
Grupa przestrzenna	P 6/mmm			P nma			F m $\bar{3}$ m			P 6 ₃ /mmc			P 3 ₁ 21			F d $\bar{3}$ m			F m $\bar{3}$ m		
	Parametr sieciowy [nm]																				
	a ₀	c ₀	a ₀	b ₀	c ₀	a ₀	a ₀	a ₀	a ₀	c ₀	a ₀	a ₀	c ₀	a ₀	c ₀	a ₀	a ₀	a ₀	a ₀	a ₀	
Dane katalogowe (ICDD)	0.30864	0.35215		0.5464	0.4426	0.7472	0.42200	0.32095	0.52104	0.49134	0.54052	0.7034	0.3615								
Materiał wyjściowy (proszek MgB ₂)	0.30848(4)	0.35203(5)	—	—	—	—	0.42271(6)	0.32143(4)	0.52062(7)	0.49083(8)	0.54046(9)	—	—								
Pręt 1Stal/Cu/MgB ₂ 7 wygrzewany w temperaturze 750°C	0.30853(4)	0.35245(5)	—	—	—	—	0.42211(6)	—	—	—	—	0.7033(1)	—								
Pręt 2Stal/Cu/MgB ₂ 7 wygrzewany w temperaturze 750°C	0.30865(4)	0.35291(5)	—	—	—	—	0.42219(6)	—	—	—	—	0.7041(1)	—								
Pręt 1Stal/Cu/MgB ₂ 8 wygrzewany w temperaturze 850°C	0.30854(4)	0.35257(5)	0.54524(9)	0.43976(6)	0.7476(1)	0.42210(6)	—	—	—	—	—	0.7039(1)	0.36274(5)								
Pręt 2Stal/Cu/MgB ₂ 8 wygrzewany w temperaturze 850°C	0.30885(4)	0.35198(5)	0.54531(8)	0.43982(6)	0.7486(1)	—	—	—	—	—	—	0.7046(1)	0.36276(5)								

9.6. Wnioski dotyczące badań rentgenowskich drutów i prętów MgB_2

W wyniku przeprowadzonej analizy fazowej spiekanych drutów MgB_2 otrzymanych tradycyjną techniką *PIT* oraz wygrzewanych prętów otrzymanych w procesie konsolidacji proszku MgB_2 metodą wybuchową stwierdzono, że jedynie rdzenie drutów i prętów otrzymanych w wewnętrznej rurce z Fe wolne są od dodatkowych faz, a zidentyfikowanymi fazami są jedynie te ujawnione w materiale wyjściowym. Jedynie w drucie $dCu/Fe/MgB_{2,8}$, wygrzewanym przy temperaturze $750^\circ C$, ujawniono obecność fazy α -Fe. Podobne rezultaty uzyskali Kondo i in. [267], którzy obserwowali obecność fazy Fe_2B w rdzeniach taśm Fe/MgB_2 . Przeprowadzona ilościowa analiza faz pokazała, że w procesie obróbki cieplnej drutów i prętów następuje niewielki spadek ilości fazy MgB_2 oraz zanik fazy Mg (za wyjątkiem drutem $dCu/Fe/MgB_{2,8}$) kosztem wzrostu ilości fazy MgO. Największy wzrost ilościowy fazy MgO stwierdzono w wygrzewanym pręcie otrzymanym po podwójnym umocnieniu wybuchowym przy ciśnieniu 15 GPa. Ilość fazy MgO zmieniła się z 3,6(3) % wag. dla materiału wyjściowego do 8,7(2) % wag. dla pręta $2Cu/Fe/MgB_{2,8}$. Zaobserwowane zjawisko wzrostu ilościowego fazy MgO wraz ze wzrostem temperatury spiekania bądź wygrzewania potwierdzili również autorzy prac [122, 251]. W swoim eksperymencie, Lezza i in. [251] pokazali, że ilość fazy MgO może ulec zmianie z 3,8(1) % wag. do 12,3(2) % wag. dla taśm Fe/MgB_2 bez i po obróbce cieplnej w temperaturze $920^\circ C$.

W przypadku spiekanych drutów i wygrzewanych prętów otrzymanych w wewnętrznej rurce z Cu, przeprowadzona analiza fazowa, oprócz faz zidentyfikowanych w materiale wyjściowym ujawniła obecność dodatkowych faz: MgB_4 , $MgCu_2$ oraz Cu. Obecność takich faz wcześniej potwierdziło wielu autorów [120, 226, 251, 256, 267]. Na uwagę zasługuje tutaj fakt, iż zaobserwowane fazy MgB_4 oraz Cu pojawiały się w próbkach MgB_2 dopiero po obróbce cieplnej przy temperaturze $850^\circ C$. Jedynie drut $dStal/Cu/MgB_{2,7}$ pokazał obecność fazy MgB_4 również po spiekaniu w temperaturze $750^\circ C$. Podobną zależność zaobserwowali autorzy pracy [251], którzy stwierdzili, że faza MgB_4 w ilości 3,5(6) % wag. pojawia się dopiero przy temperaturze wygrzewania równej $920^\circ C$. Ilościowa analiza faz spiekanych drutów i wygrzewanych prętów otrzymanych w wewnętrznej rurce z Cu pokazała, iż wzrost temperatury spiekania i wygrzewania o $100^\circ C$ tj.: z temperatury $750^\circ C$ do temperatury $850^\circ C$ prowadzi do gwałtownego wzrostu ilościowego faz MgB_4 , $MgCu_2$ oraz Cu oraz do znacznego spadku ilościowego fazy MgB_2 . Przypuszcza się, że obserwowany spadek ilościowy fazy MgB_2 związany jest z pojawieniem się fazy MgB_4 [251]. Natomiast obserwowany wzrost ilościowy faz $MgCu_2$ oraz Cu jest zgodny z wcześniejszymi

obliczeniami szybkości dyfuzji Cu do rdzenia MgB_2 . Na uwagę zasługuje również fakt, że w drutach i prętach w których ujawniono istnienie fazy $MgCu_2$ nastąpił całkowity zanik fazy Mg.

Szczegółową analizę fazową wygrzewanych drutów Cu/ MgB_2 przeprowadzili Okura i in. [120]. Na podstawie ich pracy można wnioskować, że fazy $MgCu_2$ oraz Cu pojawiają się wraz ze wzrostem temperatury i czasu wygrzewania. Okazuje się, że wygrzewanie drutów Cu/ MgB_2 przy temperaturze $400^\circ C$ w czasie 2h pozwala otrzymać wolne od dodatkowych faz rdzenie MgB_2 . Jednakże nawet 3 minutowe wygrzewanie tych drutów przy temperaturze $800^\circ C$ prowadzi do pojawienia się fazy $MgCu_2$, a wydłużenie czasu wygrzewania do godziny powoduje pojawienie się nawet fazy Cu w rdzeniu MgB_2 .

Stąd wniosek, że aby otrzymać nadprzewodzący MgB_2 wolny od dodatkowych faz oraz bez ubytku fazy podstawowej MgB_2 należy wykorzystać zmodyfikowaną technikę *PIT* z konsolidacją proszku MgB_2 metodą wybuchową. Zastosowanie konsolidacji proszku MgB_2 metodą wybuchową pozwala otrzymać wolne od dodatkowych faz rdzenie MgB_2 , niezależnie od materiału metalowej rurki. Jak pokazała przeprowadzona rentgenowska analiza fazowa we wszystkich rdzeniach prętów MgB_2 zauważono nieznaczny wzrost ilościowy fazy MgB_2 w odniesieniu do materiału wyjściowego. Wyznaczona ilość fazy MgB_2 w tych prętach wynosiła ponad 95,8 % wag. Otrzymana ilość fazy MgB_2 jest większa od tej otrzymanej dla taśm Fe/ MgB_2 [251]. W tym przypadku ilość fazy MgB_2 w wewnętrznej części rdzenia wynosiła 88,8(5) % wag.

Przeprowadzona analiza rentgenowska potwierdziła wcześniejsze informacje [122], iż korzystniejsze jest otrzymywanie spiekanych drutów i wygrzewanych prętów w wewnętrznej rurce z Fe. Stosowanie wewnętrznej rurki z Cu prowadzi do reakcji MgB_2 z materiałem rurki, a w konsekwencji do pojawienia się obcych faz typu $MgCu_2$ i Cu, kosztem spadku ilości fazy podstawowej MgB_2 . Wzrost ilościowy obcych faz w rdzeniach MgB_2 związany jest ze wzrostem temperatury przy której prowadzona jest obróbka cieplna. Dlatego, na podstawie przeprowadzonej analizy wnioskuje się, że w procesie obróbki cieplnej korzystniejszym rozwiązaniem jest obniżenie temperatury z jednoczesnym wydłużeniem czasu spiekania i wygrzewania. Stosowanie temperatury wygrzewania i spiekania rzędu $850^\circ C$ niekorzystne jest również w związku z obserwowanym rozpadem fazy MgB_2 na fazę MgB_4 [104]. Natomiast godnym uwagi jest fakt, iż w procesie otrzymywania prętów z konsolidacją proszku MgB_2 metodą wybuchową, bez obróbki cieplnej, w szybki sposób można otrzymać rdzenie MgB_2 wolne od obcych faz wykorzystując wewnętrzne rurki z żelaza jak i z miedzi.

Na podstawie otrzymanych wartości parametrów sieciowych prętów nadprzewodzącego MgB₂ można stwierdzić, że najmniejsze wartości parametrów sieciowych a_0 i c_0 MgB₂ otrzymano dla prętów 1Cu/Fe/MgB₂ oraz 2Cu/Fe/MgB₂ (Tabela 13), przy czym wykazano, że wartości tych parametrów sieciowych uległy wzrostowi wraz ze wzrostem temperatury wygrzewania (Tabela 14). Analogiczną sytuację ujawniono w spiekanych drutach MgB₂. Ujawniono, że wzrost temperatury spiekania drutów prowadzi do wzrostu wartości parametrów sieciowych a_0 i c_0 fazy MgB₂. Jedynie w przypadku drutu dStal/Cu/MgB₂8 zaobserwowano spadek wartości parametru sieciowego a_0 , z wartości równej 0,30851(4) nm dla druta dStal/Cu/MgB₂7 do wartości równej 0,30843(4) nm dla druta dStal/Cu/MgB₂8.

Odminną sytuację obserwujemy w wygrzewanych prętach otrzymanych z wykorzystaniem wewnętrznej rurki z miedzi. Po procesie wygrzewania przy temperaturze 750°C pręty 1Stal/Cu/MgB₂7 i 2Stal/Cu/MgB₂7 ujawniły spadek wartości parametru sieciowego a_0 MgB₂ w odniesieniu do wartości tego parametru otrzymanego dla tych samych prętów bez wygrzewania. Dalsze wygrzewanie prętów przy temperaturze 850°C spowodowało ponowny wzrost wartości parametru sieciowego a_0 .

Inną sytuację obserwujemy w przypadku parametru sieciowego c_0 tych prętów. Najmniejszą wartość tego parametru ujawniły pręty 1Stal/Cu/MgB₂ oraz 2Stal/Cu/MgB₂8. Jednak wraz ze wzrostem temperatury wygrzewania następuje jednostajny wzrost wartości parametru sieciowego c_0 . Jedynie dla pręta 2Stal/Cu/MgB₂8, w procesie obróbki cieplnej przy temperaturze 850°C doszło do spadku wartości parametru sieciowego c_0 w odniesieniu do tego samego pręta wygrzewanego w temperaturze 750°C z wartości 0,35291(5) nm do wartości 0,35198(5) nm. Na tej podstawie można przyjąć, że w procesie otrzymywania prętów MgB₂ faza podstawowa, czyli MgB₂, została zanieczyszczona.

9.7. Wyniki badań magnetycznych drutów i prętów MgB_2

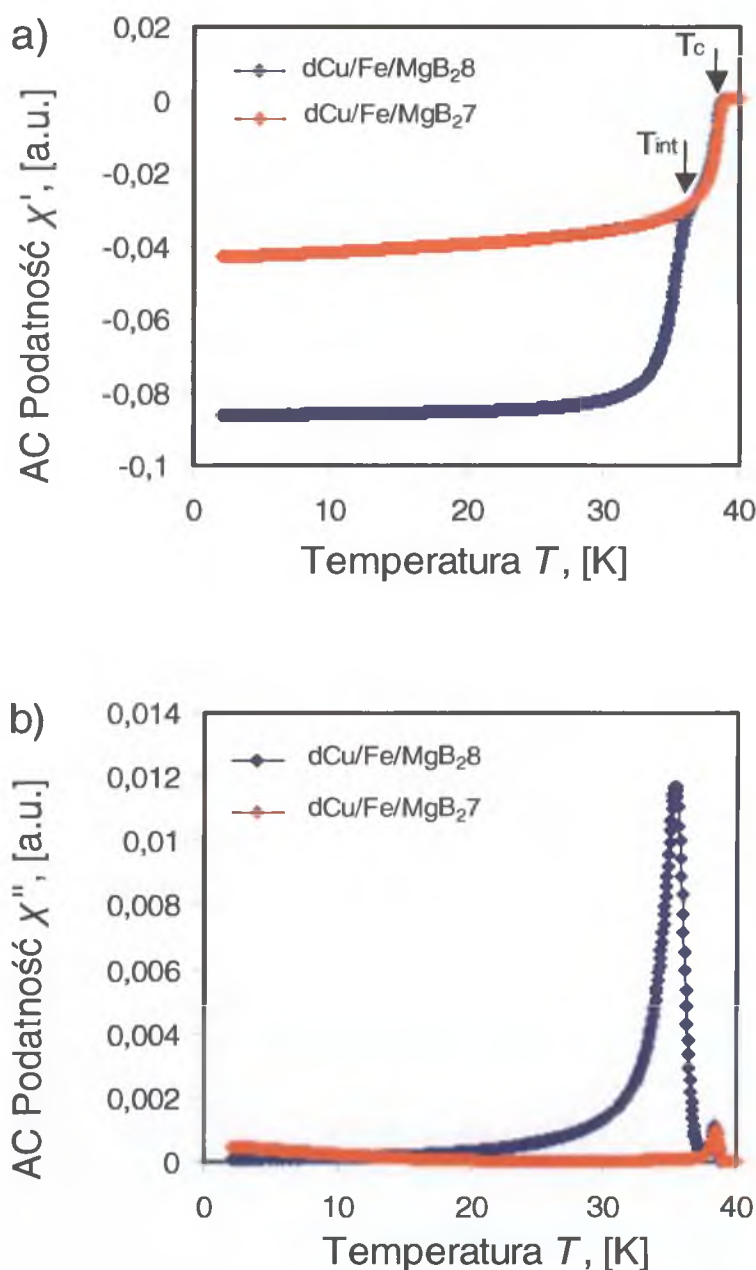
9.7.1. Analiza temperatur krytycznych T_c otrzymanych drutów i prętów MgB_2

Temperatura krytyczna T_c przejścia materiału w stan nadprzewodzący może zostać określona na podstawie stałoprądowego DC pomiaru oporu R (bądź na podstawie zmian oporności właściwej ρ) w funkcji temperatury T [1] albo, poprzez pomiar techniką stałoprądową DC podatności magnetycznej χ bądź, tak jak w naszym przypadku, poprzez pomiar techniką zmiennoprądową AC podatności magnetycznej χ w funkcji temperatury T [118].

Idea stałoprądowej DC metody pomiaru oporu R (bądź ρ) związana jest z określeniem temperatury T_c na podstawie pomiaru zmian wartości oporu R próbki w szerokim zakresie temperatur T tj.: od 300 K do temperatury jej przejścia w stan nadprzewodzący, a następnie na normalizacji otrzymanych danych. Wówczas przyjmuje się, że wartości temperatury T_c odpowiada $0,5R_N$, a szerokość przejścia do stanu nadprzewodzącego $\Delta T_c = T_{0,9R_N} - T_{0,1R_N}$.

W naszym przypadku, określenie temperatury krytycznej T_c polegało na pomiarze AC podatności χ w polu magnetycznym H zgodnym oraz przeciwnie skierowanym do pola panującego wewnątrz próbki. Pomiar taki pozwala otrzymać dwie krzywe, jedną określaną jako część rzeczywistą podatności χ' , drugą określaną jako część urojoną podatności χ'' . Na podstawie tak otrzymanych krzywych możliwe jest określenie wartości temperatury krytycznej T_c przejścia do stanu nadprzewodzącego na ziarnach, a także określenie wartości temperatury przejścia między ziarnami T_{int} . Należy jednak pamiętać, że wyznaczona wartość temperatury przejścia na ziarnach jest temperaturą krytyczną T_c przejścia do stanu nadprzewodzącego. Określenie wartości obu temperatur polega na znalezieniu w całym zakresie danych pomiarowych punktów przegięcia, tj. punktów w których następuje spadek wartości podatności χ , w przypadku części rzeczywistej AC podatności χ' , bądź skok wartości podatności χ , w przypadku części urojonej AC podatności χ'' . Pierwszy punkt przegięcia na wykresie określa początek przejście materiału ze stanu normalnego do stanu nadprzewodzącego i zdefiniowany jest jako temperatura krytyczna T_c . Znalezienie drugiego takiego punktu przegięcia, informuje o tym, że w badanym materiale mamy do czynienia z dodatkowym efektem, efektem między ziarnami [118]. W ten sposób można określić temperaturę przejścia T_{int} na granicy ziaren.

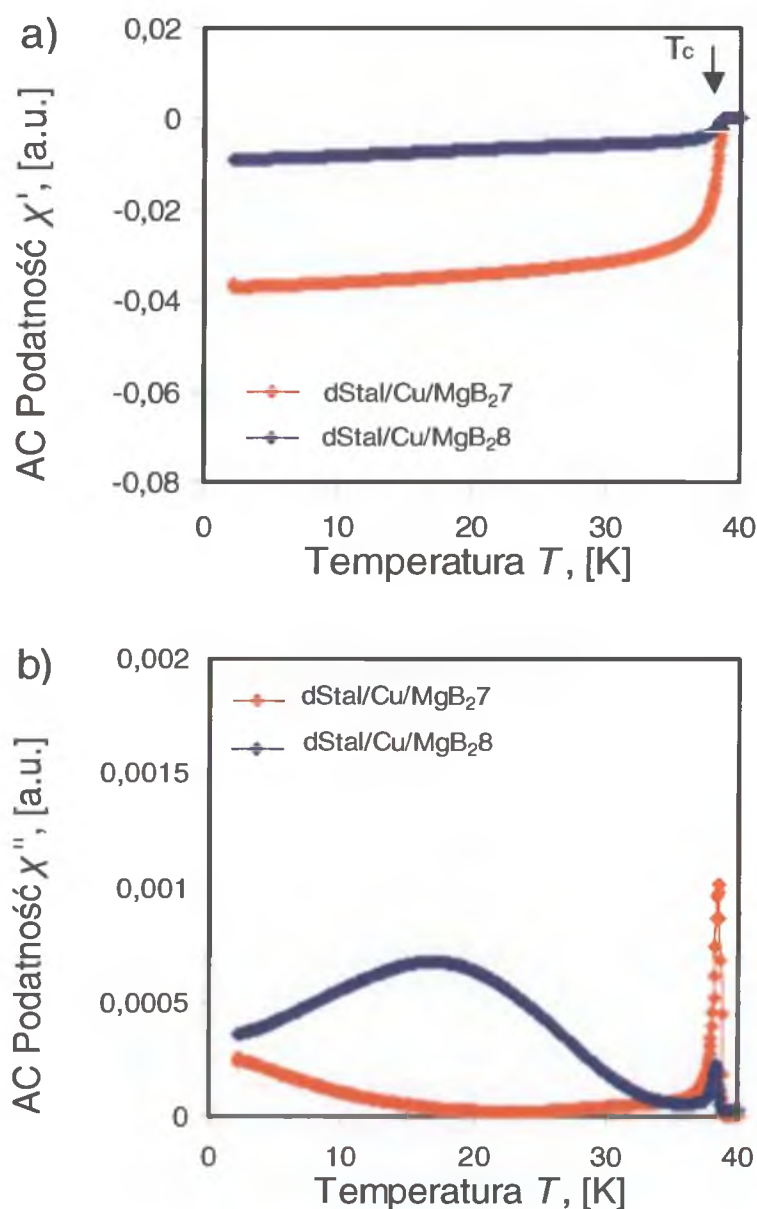
Na Rys. 74 przedstawiono krzywe AC podatności magnetycznej χ w funkcji temperatury T otrzymane dla spiekanych drutów dCu/Fe/MgB_27 oraz dCu/Fe/MgB_28 . Rys. 74a i b pokazują krzywe zmiany AC podatności χ odpowiednio dla części rzeczywistej podatności χ' oraz dla części urojonej podatności χ'' .

Rys. 74. Wykresy zależności zmiennoprądowej AC podatności magnetycznej χ od temperatury T dla drutu dCu/Fe/MgB_27 oraz dCu/Fe/MgB_28 ; gdzie: a) części rzeczywiste AC podatności χ' , b) części urojone AC podatności χ'' .

Na podstawie otrzymanych krzywych $\chi'(T)$ i $\chi''(T)$ widać, że drut dCu/Fe/MgB₂7 spiekany w temperaturze 750°C przechodzi w stan nadprzewodzący w temperaturze $T_c = 39,0$ K. W przypadku drutu dCu/Fe/MgB₂8 spiekanego w temperaturze 850°C przejście to następuje w temperaturze $T_c = 38,8$ K. Ponadto, w drucie tym stwierdzono temperaturę przejścia na granicy ziaren T_{int} (Rys. 74b). Wartość temperatury T_{int} wynosi 37,3 K. Przypuszcza się, że za pojawienie się temperatury przejścia T_{int} odpowiada słabe łączenie proszku MgB₂ na granicy ziaren. Na uwagę zasługuje jednak fakt, że wartości temperatur krytycznych T_c przejścia w stan nadprzewodnictwa, dla obu drutów są zbliżone. Na tej podstawie można wnioskować, że do otrzymania drutów MgB₂ charakteryzujących się wysokimi wartościami temperatur krytycznych T_c wystarczające jest zastosowanie spiekania w temperaturze rzędu 750°C. Ponadto można wnioskować, że słabe łączenia ziaren na ich granicy nie mają znaczącego wpływu na wartości otrzymywanych temperatur krytycznych T_c w tego typu próbkach.

Rys. 75 przedstawia temperaturowe zależności AC podatności magnetycznej χ spiekanych drutów dStal/Cu/MgB₂7 i dStal/Cu/MgB₂8. Z krzywych $\chi(T)$ widać, że temperatura krytyczna T_c dla drutu dStal/Cu/MgB₂7 i dStal/Cu/MgB₂8 wynosi odpowiednio 38,9 K oraz 38,7 K. Oba druty pokazują ostre przejście do stanu nadprzewodzącego przy zbliżonych wartościach temperatur krytycznych T_c (Rys. 75b). Wnioskować, stąd można, że nie jest konieczne stosowanie procedury spiekania przy temperaturze 850°C w celu otrzymania nadprzewodzących drutów MgB₂ charakteryzujących się wysokimi wartościami T_c . Okazuje się, że wysokie wartości temperatur krytycznych T_c można otrzymać już przy temperaturze spiekania rzędu 750°C.

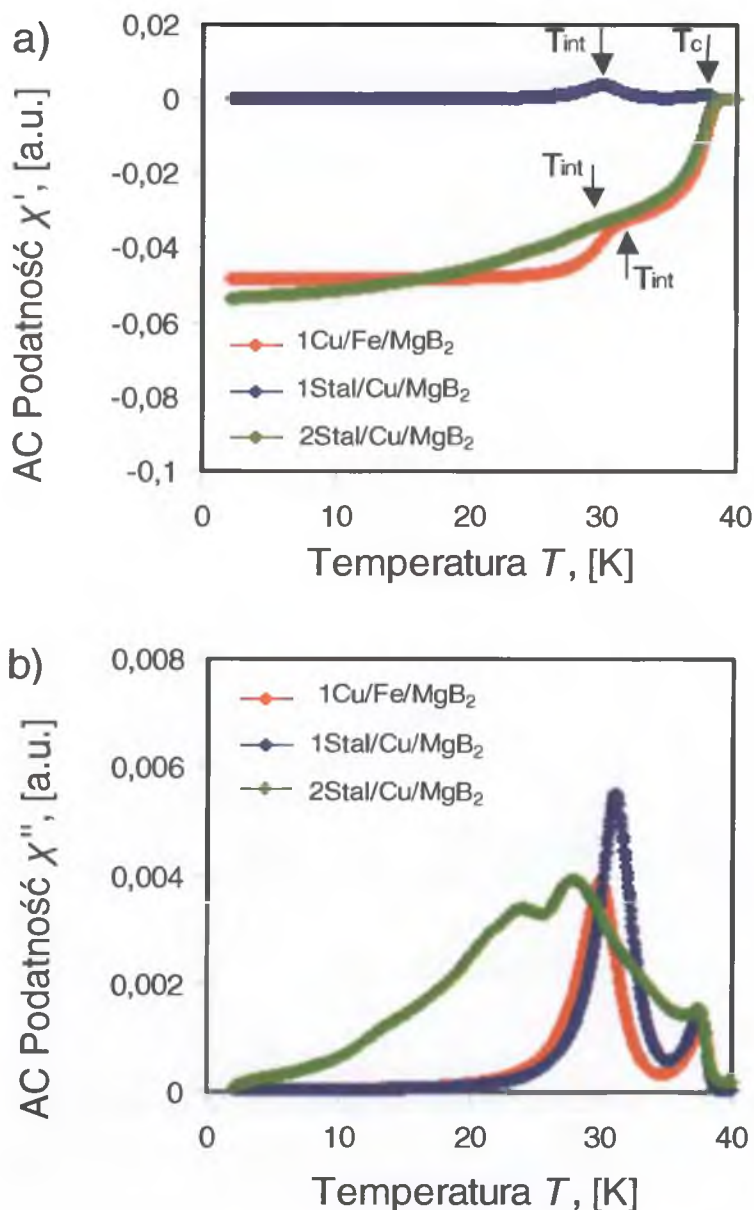

Rys. 75. Wykresy zależności zmiennoprądowej AC podatności magnetycznej χ od temperatury T dla drutów dStal/Cu//MgB₂7 oraz dStal/Cu//MgB₂8; gdzie: a) części rzeczywiste AC podatności χ' , b) części urojone AC podatności χ'' .

Na Rys. 76 przedstawiono dalsze krzywe AC zmian podatności magnetycznej χ w funkcji temperatury T dla prętów 1Cu/Fe/MgB₂, 1Stal/Cu/MgB₂ oraz 2Stal/Cu/MgB₂ otrzymanych w procesie konsolidacji metodą wybuchową. Na podstawie otrzymanych krzywych można zauważyć, że wszystkie pręty charakteryzują się temperaturą przejścia T_c na ziarnach oraz temperaturą przejścia T_{int} między ziarnami (Rys. 76a, b). Jak oczekiwano, na podstawie obserwacji mikrostruktury rdzeni MgB₂ (Rys. 45a, 46a, b) oraz w oparciu o wyniki

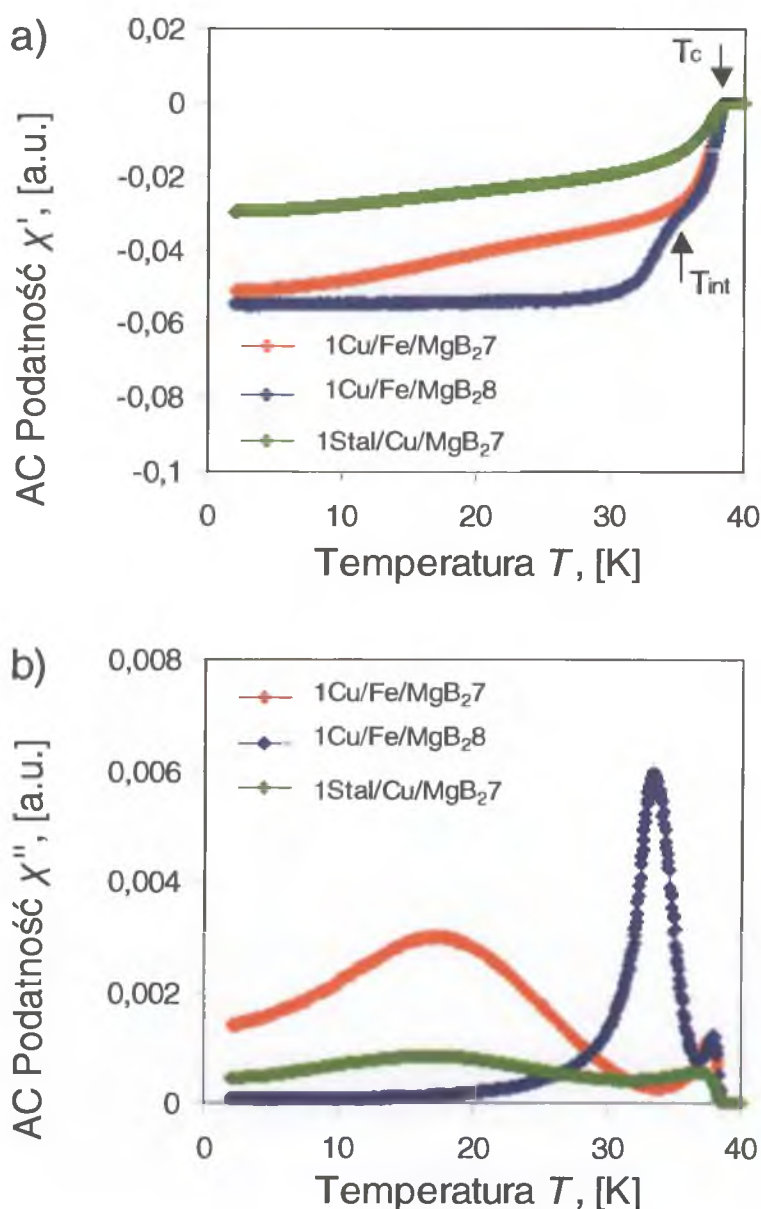

ilościowej analizy faz (Tabela 9) pręty $1Cu/Fe/MgB_2$, $1Stal/Cu/MgB_2$ oraz $2Stal/Cu/MgB_2$ przechodzą w stan nadprzewodzący przy prawie jednakowych wartościach temperatur krytycznych T_c równych odpowiednio 38,9 i 38,8 K (Tabela 16). Takie charakterystyki związane są z brakiem obcych faz w rdzeniach MgB_2 prętów otrzymanych w wewnętrznych rurkach z Fe jak i Cu. Na uwagę zasługuje fakt, iż pręt $2Stal/Cu/MgB_2$, w którym występowały liczne rysy i pęknięcia, również charakteryzuje się wysoką wartością temperatury T_c .

Rys. 76. Wykresy zależności zmiennoprądowej AC podatności magnetycznej χ od temperatury T dla prętów $1Cu/Fe/MgB_2$, $1Stal/Cu/MgB_2$ oraz $2Stal/Cu/MgB_2$; gdzie: a) części rzeczywiste AC podatności χ' , b) części urojone AC podatności χ'' .

Na Rys. 77 przedstawiono krzywe AC temperaturowych zmian podatności magnetycznej χ wygrzewanych prętów 1Cu/Fe/MgB₂7, 1Cu/Fe/MgB₂8 i 1Stal/Cu/MgB₂7.

Rys. 77. Wykresy zależności AC podatności magnetycznej χ od temperatury T dla prętów 1Cu/Fe/MgB₂7 i 1Cu/Fe/MgB₂8 oraz 1Stal/Cu/MgB₂7; gdzie: a) części rzeczywiste AC podatności χ' , b) części urojone AC podatności χ'' .

Na podstawie otrzymanych krzywych $\chi'(T)$ i $\chi''(T)$ stwierdzono, że wygrzewane pręty charakteryzują się zbliżonymi wartościami temperatur krytycznych T_c . W przypadku prętów otrzymanych w wewnętrznej rurce z Fe wartość temperatury krytycznej T_c wynosi 38,7 K.

Natomiast pręt 1Stal/Cu/MgB₂7 otrzymany w wewnętrznej rurce z Cu przechodzi w stan nadprzewodzący w temperaturze $T_c = 38,6$ K. Na podkreślenie zasługuje fakt, że pomimo obecności fazy MgCu₂ w rdzeniu tego pręta, pręt ten nie ujawnia znaczącego spadku wartości temperatury T_c . Wnioskować stąd można, że obecność dodatkowych faz w rdzeniach MgB₂ w znaczący sposób nie obniża wartości temperatury T_c . Ponadto, na podstawie otrzymanych wartości temperatur T_c można przypuszczać, że do otrzymania prętów MgB₂ charakteryzujących się wysokimi wartościami temperatur krytycznych T_c wystarczające jest zastosowanie spiekania w temperaturze rzędu 750°C.

Przeprowadzone pomiary AC podatności magnetycznej χ pokazały, iż w przypadku zastosowania tradycyjnej techniki PIT, otrzymane druty MgB₂ charakteryzują się wyłącznie temperaturami przejścia T_c na ziarnach równymi 38,7 – 39,0 K (Tabela 16). Jedynie drut dCu/Fe/MgB₂8 charakteryzuje się temperaturą przejścia na granicy ziaren równą $T_{int} = 37,3$ K. W przypadku prętów otrzymanych zmodyfikowaną techniką PIT z konsolidacją proszku MgB₂ metodą wybuchową stwierdzono obecność temperatury przejścia T_c oraz temperatury przejścia T_{int} . Obecność temperatury T_{int} w tych prętach świadczy o słabym łączeniu ziaren na ich granicy [118]. Okazuje się, że pojawiające się efekty na granicy ziaren można wyeliminować poprzez wygrzewanie prętów. Pomiary AC podatności magnetycznej χ pokazały, iż wygrzewanie prętów prowadzi do zmiany wartości bądź zaniku temperatury T_{int} (Tabela 16). Zmiana wartości tej temperatury lub jej zanik, w przypadku wygrzewanych prętów 1Cu/Fe/MgB₂8 i 1Stal/Cu/MgB₂7 może świadczyć o poprawie gęstości rdzeni, a tym samym o ulepszeniu połączeń na granicy ziaren [118, 119, 231].

Reasumując można powiedzieć, że zarówno druty jak i pręty charakteryzują się wysokimi wartościami temperatur krytycznych T_c . Ponadto, na podstawie przeprowadzonej analizy fazowej, która ujawniła liczne dodatkowe fazy w rdzeniach spiekanych drutów i wygrzewanych prętów MgB₂ (Tabela 8, 11), wnioskuje się, że w naszym przypadku fazy te nie ujawniają wyraźnego wpływu na wartości otrzymanych temperatur krytycznych T_c .

9.7.2. Analiza krytycznych gęstości prądu otrzymanych drutów i prętów MgB₂

Pomiary namagnesowania M w funkcji pola magnetycznego H są jednym ze sposobów wyznaczenia wartości krytycznych gęstości prądu J_c nadprzewodzącego MgB₂. Ze względu na fakt, iż wartość krytycznej gęstości prądu J_c zależy od dwóch parametrów, tj.: od temperatury T i natężenia pola magnetycznego H pomiary namagnesowania M prowadzi się wybierając jeden z wymienionych parametrów jako stały. Zwykle pomiar namagnesowania M prowadzi się przy stałej temperaturze $T = 4,2$ K.

Celem określenia krytycznych gęstości prądu J_c na podstawie krzywych namagnesowania $M = f(H)$ w obecnej pracy posłużono się modelem zaproponowanym przez Beana [323 – 325]. W moim przypadku, do wyznaczenia krytycznych gęstości prądu J_c posłużyłam się zależnością:

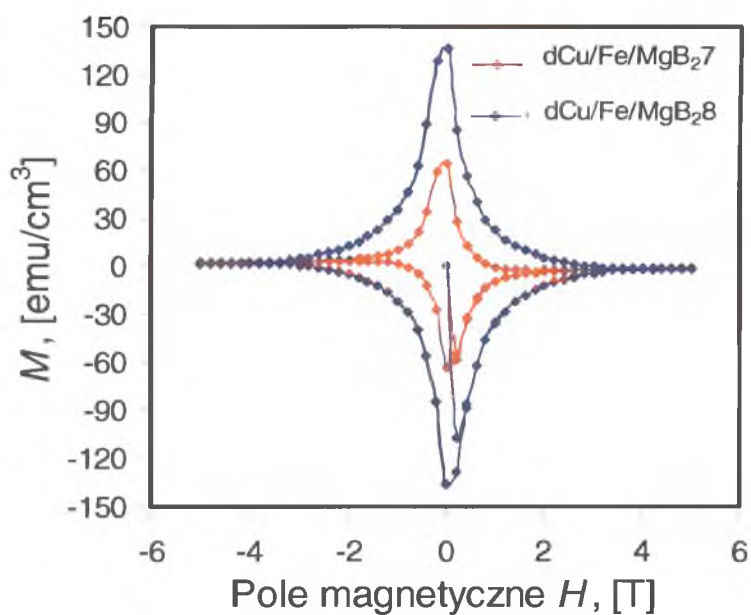
$$J_c = \frac{30 \times \Delta M}{d}, \quad (12)$$

gdzie: J_c – krytyczna gęstość prądu (A/cm²), ΔM – różnica pomiędzy górnym i dolnym rozgałęzieniem krzywej namagnesowania M w funkcji pola magnetycznego H (emu/cm³), d – średnia wielkość ziaren dla materiału wyjściowego (cm).

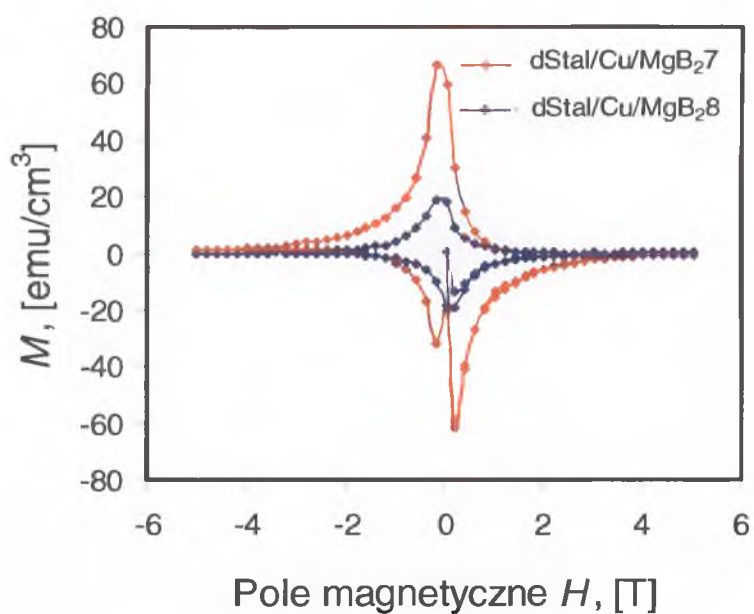
Krzywe zmiany namagnesowania M w funkcji natężenia pola magnetycznego H dla wybranych próbek przedstawiono na Rys. 78 – 81. Na podstawie otrzymanych histerez namagnesowania stwierdzono, że wartości opisujące histerezy są różne dla poszczególnych drutów i prętów. Analiza otrzymanych krzywych pokazuje, iż histereza namagnesowania M drutu dCu/Fe/MgB₂8 spiekanego w temperaturze 850°C jest większa w porównaniu z histerezą namagnesowania M drutu dCu/Fe/MgB₂7 spiekanego w temperaturze 750°C (Rys. 78). Przypuszcza się, że w procesie otrzymywania drutów wzrost temperatury ich spiekania o 100°C prowadzi do poprawy połączeń ziaren proszku MgB₂ na ich granicach, a tym samym pozwala otrzymać histerezę o wyższych wartościach namagnesowania M . Podobne rezultaty uzyskali autorzy pracy [104]. Pokazali oni, że lity MgB₂ spieczony przy temperaturze 1000°C charakteryzuje się ponad 15 razy większą histerezą namagnesowania M w porównaniu z litym MgB₂ spieczonym przy temperaturze 775°C.

Odmienne wyniki dała analiza spiekanych drutów MgB₂ otrzymanych w wewnętrznej rurce z Cu. W tym przypadku, dla drutu dStal/Cu/MgB₂8 spiekanego przy temperaturze 850°C uzyskano histerezę o niższych wartościach namagnesowania M w porównaniu z tym samym drutem spiekany przy temperaturze 750°C (Rys. 79). Wnioskować stąd można, iż

spadek wartości namagnesowania M związany jest z pojawieniem się faz typu MgCu_2 oraz MgB_4 w rdzeniu MgB_2 tego drutu.

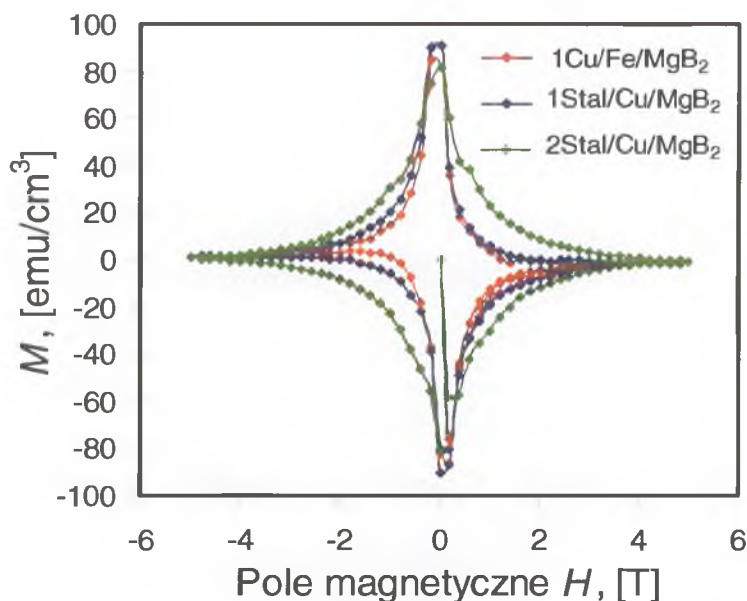
Rys. 78. Wykresy zależności namagnesowania M w funkcji pola magnetycznego H dla drutu dCu/Fe/MgB_{27} i drutu dCu/Fe/MgB_{28} .

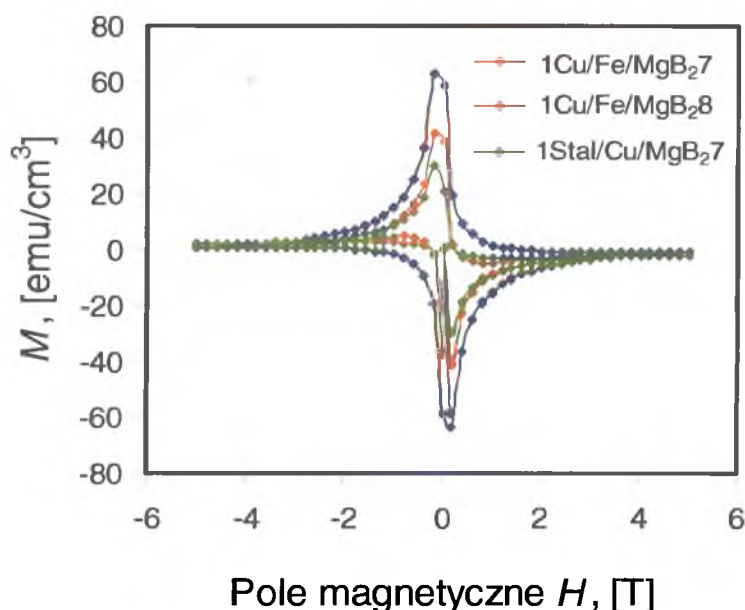
Rys. 79. Wykresy zależności namagnesowania M w funkcji pola magnetycznego H dla drutu dStal/Cu/MgB_{27} i drutu dStal/Cu/MgB_{28} .

Obserwacje krzywych namagnesowania M w funkcji pola magnetycznego H otrzymanych dla prętów MgB_2 po konsolidacji metodą wybuchową pokazują prawie jednakowe szerokości krzywych namagnesowania M (Rys. 80). Na tej podstawie można wnioskować, że zarówno rdzenie prętów MgB_2 otrzymanych po umocnieniu wybuchowym przy ciśnieniu 8 i 15 GPa jak i po podwójnym umocnieniu przy ciśnieniu 15 GPa charakteryzują się dobrymi połączeniami ziaren na ich granicy.

W przypadku wygrzewanych prętów, podobnie jak w przypadku prętów bez wygrzewania, szerokości otrzymanych krzywych namagnesowania M są prawie jednakowe. Jedynie histereza otrzymana dla pręta 1Cu/Fe/MgB_2 wykazuje nieznacznie wyższe wartości namagnesowania M , co może wskazywać na poprawę połączenia ziaren na ich granicach (Rys. 81). Na uwagę zasługuje również fakt, że jedynie dla spiekane drutu $d\text{Cu/Fe/MgB}_2$ maksymalna wartość namagnesowania M jest wyższa od maksymalnych wartości namagnesowania M otrzymanych dla prętów MgB_2 .

Rys. 80. Wykresy zależności namagnesowania M w funkcji pola magnetycznego H dla pręta 1Cu/Fe/MgB_2 , 1Stal/Cu/MgB_2 oraz 2Stal/Cu/MgB_2 .

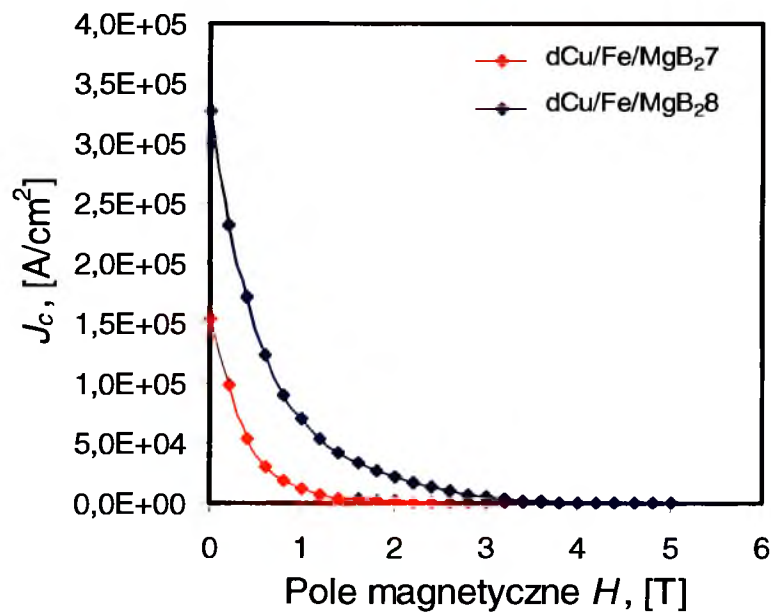

Rys. 81. Wykresy zależności namagnesowania M w funkcji pola magnetycznego H dla pręta 1Cu/Fe/MgB₂7, 1Cu/Fe/MgB₂8 oraz 1Stal/Cu/MgB₂7.

Reasumując można powiedzieć, że dobre łączenia na granicach ziaren pojawiające się po obróbce cieplnej drutów i prętów w zasadniczy sposób wpływają na wielkość otrzymanych krzywych namagnesowania M . Należy jednak pamiętać, że pojawienie się obcych faz w rdzeniach MgB₂ po procesie ich spiekania bądź wygrzewania prowadzi do gwałtownego spadku wielkości krzywych namagnesowania M .

Na podstawie otrzymanych krzywych namagnesowania $M = f(H)$ oraz korzystając z zależności (12) wyznaczono krytyczne gęstości prądu J_c dla wybranych drutów i prętów MgB₂. Na Rys. 82 – 85 przedstawiono krzywe zmiany krytycznej gęstości prądu J_c w funkcji pola magnetycznego H . Na podstawie otrzymanych krzywych $J_c(H)$ stwierdzono, że wartość krytycznej gęstości prądu J_c dla drutu dCu/Fe/MgB₂8 spiekanego w temperaturze 850°C wynosi $J_c = 3,26 \times 10^5 \text{ A/cm}^2$ (4,1 K, 0 T) i jest wyższa od wartości J_c dla tego samego drutu wygrzewanego w temperaturze 750°C (Rys. 82). Okazuje się, że podwyższenie temperatury spiekania drutów o 100°C pozwala na ponad dwukrotne zwiększenie wartości krytycznej gęstości prądu J_c . Stąd można wnioskować, aby otrzymać druty MgB₂ charakteryzujące się wysokimi wartościami J_c , szczególną uwagę należy zwrócić na odpowiedni dobór temperatury ich spiekania. Na uwagę zasługuje również fakt, iż ze wzrostem natężenia pola magnetycznego H do wartości równej 5,0 T, wartości krytycznych gęstości prądu J_c dla obu drutów spadały do zera [258].

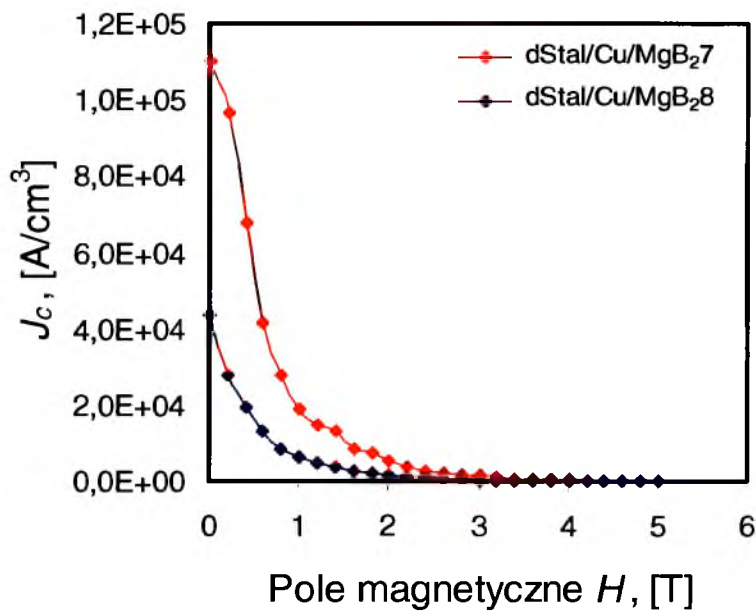

Rys. 82. Wykresy zależności krytycznej gęstości prądu J_c w funkcji natężenia pola magnetycznego H dla drutu $dCu/Fe/MgB_27$ i drutu $dCu/Fe/MgB_28$.

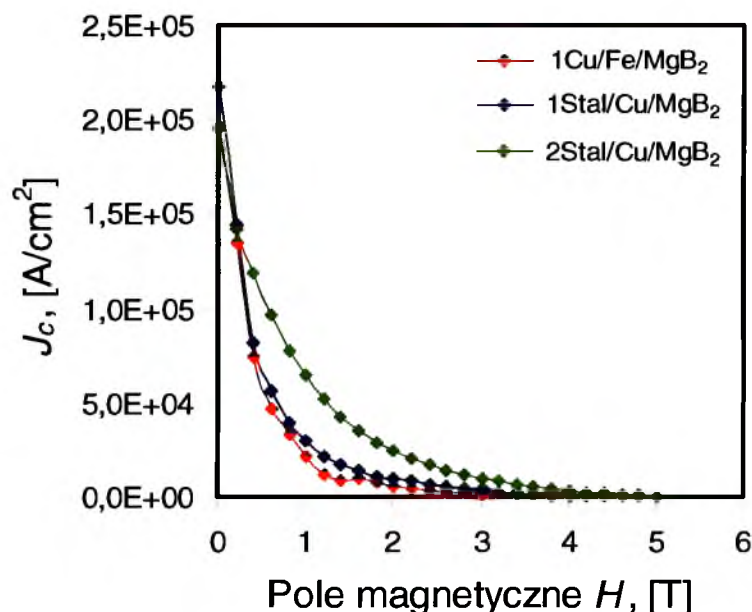
Wyznaczone wartości krytycznych gęstości prądu J_c spiekanych drutów otrzymanych w wewnętrznej rurce z Cu pokazały, iż druty $dStal/Cu/MgB_27$ i $dStal/Cu/MgB_28$ charakteryzują się krytycznymi gęstościami prądu J_c równymi odpowiednio $9,64 \times 10^5$ oraz $4,36 \times 10^5 \text{ A/cm}^2$ (4,1K, 0T) (Rys. 83). Jak można było oczekiwać, na podstawie ilościowej analizy faz (Tabela 8), obserwowany spadek wartości J_c w drucie $dStal/Cu/MgB_28$ związany jest ze wzrostem ilości obcych faz tj.: MgB_4 , $MgCu_2$ i Cu w rdzeniu tego druta, w porównaniu do rdzenia druta $dStal/Cu/MgB_27$. Dla obu drutów stwierdzono jednostajny spadek wartości krytycznych gęstości prądu J_c wraz ze wzrostem wartości natężenia pola magnetycznego H .

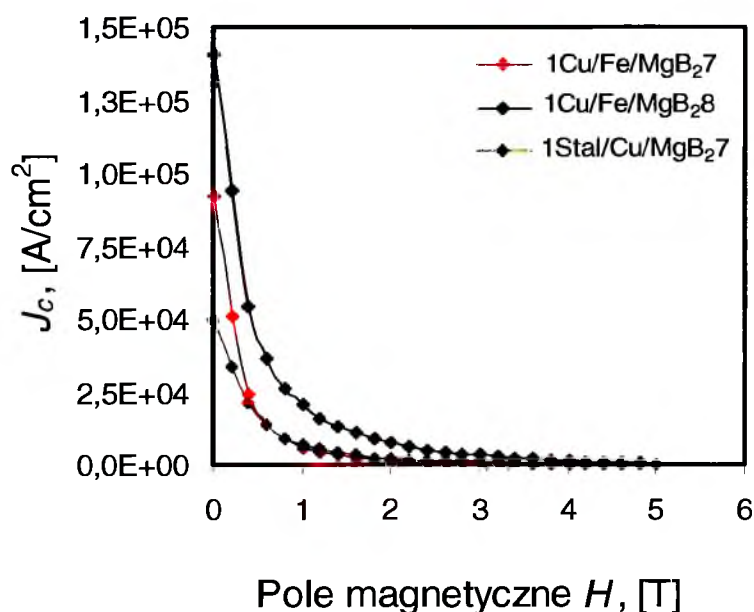
Rys. 83. Wykresy zależności krytycznej gęstości prądu J_c w funkcji natężenia pola magnetycznego H dla drutu dStal/Cu/MgB₂7 oraz dStal/Cu/MgB₂8.

Analiza przebiegu krzywych krytycznych gęstości prądu J_c skonsolidowanych prętów 1Cu/Fe/MgB₂, 1Stal/Cu/MgB₂ i 2Stal/Cu/MgB₂ wskazuje na bardzo zbliżony ich charakter (Rys. 84). Jak pokazała analiza metalograficzna tych prętów można przypuszczać, że ma to związek z faktem, że wszystkie pręty posiadały jednolicie skonsolidowany rdzeń MgB₂ oraz dobre łączenia ziaren na ich granicy (Rys. 45a, 46a, b). Ponadto, analiza składu fazowego nie pokazała obecności żadnych obcych faz w rdzeniach tych prętów (Rys. 62, 64, 65), a przeprowadzona ilościowa analiza faz ujawniła istnienie dużej ilości fazy podstawowej MgB₂ (Tabela 9). Najwyższą wartość krytycznej gęstości prądu $J_c = 2,17 \times 10^5 \text{ A/cm}^2$ (4,1K, 0T) ujawniono w pręcie 1Stal/Cu/MgB₂. Pozostałe dwa pręty charakteryzowały się prawie taką samą wartością $J_c \sim 1,96 \times 10^5 \text{ A/cm}^2$ (4,1K, 0T).

Rys. 84. Wykresy zależności krytycznej gęstości prądu J_c w funkcji natężenia pola magnetycznego H dla pręta 1Cu/Fe/MgB₂, 1Stal/Cu/MgB₂ oraz 2Stal/Cu/MgB₂.

Wyznaczone wartości krytycznych gęstości prądu J_c wygrzewanych prętów pokazały, iż pręt 1Cu/Fe/MgB₂8 wygrzewany w temperaturze 850°C charakteryzuje się najwyższą wartością krytycznej gęstości prądu J_c równą $1,4 \times 10^5$ A/cm² (4,1K, 0T). W przypadku prętów 1Cu/Fe/MgB₂7 i 1Stal/Cu/MgB₂7 wygrzewanych w temperaturze 750°C otrzymano niższe wartości J_c . Wnioskować stąd można, że w procesie otrzymywania wygrzewanych prętów wzrost temperatury ich wygrzewania o 100°C prowadzi do wzrostu wartości J_c . Jak można zauważyć, najniższą wartość krytycznej gęstości prądu $J_c = 4,91 \times 10^4$ A/cm² (4,1K, 0T) wyznaczono dla pręta 1Stal/Cu/MgB₂7 otrzymanego z wykorzystaniem wewnętrznej rurki z Cu. Na podstawie analizy składu fazowego, można wnioskować, że niska wartość J_c związana jest z pojawieniem się obcej fazy MgCu₂ w rdzeniu tego pręta (Rys. 70). Na uwagę zasługuje również fakt, iż podobnie jak dla pozostałych taśm i drutów MgB₂ (Rys. 82 – 84), wartość krytycznej gęstości prądu J_c wszystkich wygrzewanych prętów jednostajnie maleje wraz ze wzrostem natężenia pola magnetycznego H osiągając wartość zero dla pola $H = 5,0$ T [258] (Rys. 85).

Rys. 85. Wykresy zależności krytycznej gęstości prądu J_c w funkcji natężenia pola magnetycznego H dla pręta 1Cu/Fe/MgB₂₇, 1Cu/Fe/MgB₂₈ oraz 1Stal/Cu/MgB₂₇.

Przeprowadzona analiza wykazała, iż wartość krytycznej gęstości prądu J_c wyznaczona dla drutów otrzymanych tradycyjną techniką PIT oraz prętów otrzymanych zmodyfikowaną techniką PIT z konsolidacją proszku MgB_2 metodą wybuchową w dużym stopniu zależy od jakości rdzeni MgB_2 . Okazuje się, że jedynie wolne od dodatkowych faz, dobrze zagęszczone rdzenie MgB_2 mogą charakteryzować się wysokimi wartościami J_c [227, 262].

Badania krytycznych gęstości prądu J_c przeprowadzone dla spiekanych drutów otrzymanych w wewnętrznej rurce z Fe wykazały, że wzrost temperatury z 750°C do temperatury 850°C prowadzi do wzrostu wartości krytycznych gęstości prądu J_c . W przypadku drutu dCu/Fe/MgB₂₇ wzrost temperatury spiekania o 100°C sprawił, że w drucie dCu/Fe/MgB₂₈ otrzymano ponad dwa razy wyższe wartości krytycznych gęstości prądu $J_c = 3,26 \times 10^{-5} \text{ A/cm}^2$ (4,1K, 0T). Podobną zależność obserwowano w przypadku wygrzewanych prętów otrzymanych w wewnętrznej rurce z Fe. Na tej podstawie wnioskuje się, że obróbka cieplna w temperaturze 850°C pozwala otrzymać mocne łączenia na granicy ziaren, a tym samym lepiej zagęszczone rdzenie MgB_2 .

W przypadku analizy krytycznych gęstości prądu J_c spiekanych drutów dStal/Cu/MgB₂₇ i dStal/Cu/MgB₂₈ otrzymanych w wewnętrznej rurce z Cu ujawniono, że wzrost temperatury spiekania, w tym przypadku, prowadzi do spadku wartości J_c . Na tej podstawie stwierdzono, że ujawnione w tych drutach dodatkowe fazy tj.: MgB_4 , $MgCu_2$ oraz

Cu prowadzą do obniżenia wartości krytycznych gęstości prądu J_c . Niższe wartości J_c ujawniono również w przypadku wygrzewanego pręta 1Stal/Cu/MgB₂7.

Odmienne wyniki dały badania przeprowadzone dla prętów otrzymanych w procesie konsolidacji proszku MgB₂ metodą wybuchową. W tym przypadku stwierdzono, że zarówno pręty otrzymane w wewnętrznej rurce z żelaza jak i pręty otrzymane w wewnętrznej rurce z miedzi charakteryzują się wysokimi wartościami krytycznej gęstości prądu J_c . W tym przypadku należy zaznaczyć, że wartości J_c otrzymane dla wszystkich prętów są zbliżone i równe $\sim 2,0 \times 10^{-5} \text{ A/cm}^2$ (4,1K, 0T). Otrzymane rezultaty potwierdziły wcześniejsze doniesienia, iż w procesie konsolidacji proszku MgB₂ metodą wybuchową otrzymuje się dobrze skonsolidowane oraz wolne od dodatkowych faz rdzenie MgB₂. Na szczególną uwagę zasługuje jednak fakt, iż proces wygrzewania prętów nie pozwolił otrzymać wyższych wartości J_c . Dlatego reasumując można powiedzieć, że jedynie stosując technikę PIT z konsolidacją proszku MgB₂ metodą wybuchową można w szybki sposób (bez dodatkowych etapów obróbki mechanicznej i cieplnej) otrzymać MgB₂ charakteryzujący się wysokimi wartościami J_c . Otrzymane wartości krytycznych gęstości prądu J_c przedstawiono w Tabeli 16.

Tabela 16. Zestawienie wartości temperatur T_c oraz T_{int} oraz krytycznych gęstości prądu J_c wyznaczonych dla otrzymanych drutów i prętów MgB₂

Nazwa próbki	T_c [K]	T_{int} [K]	J_c [A/cm ²] (4.1 K, 0 T)	J_c [A/cm ²] (4.1 K, 1.0 T)
dCu/Fe/MgB ₂ 7	39	–	$1,54 \times 10^5$	$1,12 \times 10^4$
dCu/Fe/MgB ₂ 8	38,8	37,3	$3,26 \times 10^5$	$6,92 \times 10^4$
dStal/Cu/MgB ₂ 7	38,9	–	$1,10 \times 10^5$	$1,89 \times 10^4$
dStal/Cu/MgB ₂ 8	38,7	–	$4,36 \times 10^4$	$6,08 \times 10^3$
1Cu/Fe/MgB ₂	38,9	34,4	$1,96 \times 10^5$	$2,13 \times 10^4$
1Stal/Cu/MgB ₂	38,8	35	$2,17 \times 10^5$	$2,95 \times 10^4$
2Stal/Cu/MgB ₂	38,8	trudna do określenia	$1,95 \times 10^5$	$6,48 \times 10^4$
1Cu/Fe/MgB ₂ 7	38,7	–	$9,16 \times 10^4$	$6,92 \times 10^3$
1Cu/Fe/MgB ₂ 8	38,7	36,7	$1,4 \times 10^5$	$2,06 \times 10^4$
1Stal/Cu/MgB ₂ 7	38,6	–	$4,91 \times 10^4$	$6,92 \times 10^3$

9.8. Wyniki pomiaru termosiły drutów i prętów MgB_2

Krzywe zmiany termosiły S w funkcji temperatury T niosą ważne informacje na temat badanych próbek. Okazuje się, że istnieje ścisły związek pomiędzy typem przewodnictwa, a charakterem zależności $S(T)$. Mając to na uwadze można oczekiwać, że w pewnych obszarach temperaturowych krzywa termosiły S ujawni charakterystyczny przebieg związany z typem przewodnictwa. Jak pokazano w pracy [169] MgB_2 wykazuje dziurowy typ przewodnictwa. Wiąże się to z faktem przejścia części elektronów z pasma σ do pasma π . Dziurowy typ przewodnictwa MgB_2 można zmienić na typ przewodnictwa mieszanego, w procesie jego domieszkowania podstawieniowego zarówno w pozycje Mg jak i B. Przeprowadzone eksperymenty pokazały [164, 166, 167, 297, 326, 327], że rodzaj domieszkowania MgB_2 ma istotny wpływ zarówno na wartość jak i znak termosiły S .

Na Rys. 86 – 89 przedstawiono otrzymane krzywe zmiany termosiły S w funkcji temperatury T materiału wyjściowego w postaci proszku MgB_2 oraz spiekanego drutu $dCu/Fe/MgB_2$ i skonsolidowanych prętów $1Cu/Fe/MgB_2$ i $2Stal/Cu/MgB_2$. Na podstawie otrzymanych krzywych $S(T)$ (Rys. 86a – 89a) oraz danych literaturowych [167] stwierdzono, że wraz ze wzrostem temperatury T przebieg krzywych termosiły S ulega zmianie. Stwierdzono, że w przebiegu krzywych termosiły $S(T)$ można wyróżnić trzy charakterystyczne obszary. Obszar pierwszy to obszar wokół temperatury przejścia T_c w stan nadprzewodzący. Drugi obszar to obszar liniowej zależności $S(T)$. Natomiast obszar trzeci to obszar parabolicznego przebiegu termosiły S , aż do jej nasycenia w temperaturze ~ 300 K.

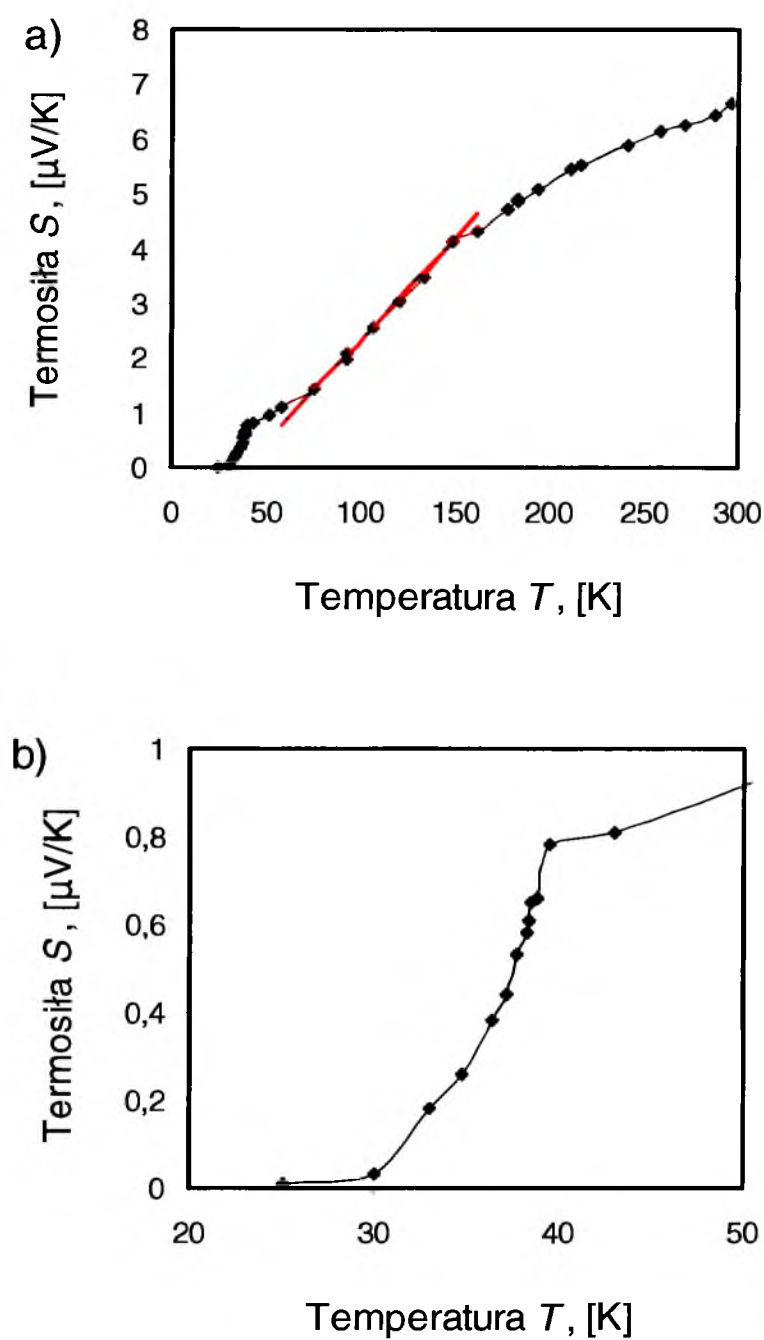
W związku z dziurowym typem przewodnictwa w MgB_2 , wszystkie zbadane próbki wykazywały dodatni znak termosiły S (Rys. 86 – 89). Analiza otrzymanych krzywych pokazała, że w temperaturze krytycznej T_c przejścia w stan nadprzewodzący (Rys. 86b – 89b) następuje skok wartości termosiły S , po którym zaczyna się liniowy wzrost jej wartości, aż do temperatury $T_0 \sim 150$ K [167, 326]. Otrzymane wartości termosiły S w temperaturze T_c mieszczą się w przedziale od $0,22 - 0,78 \mu V/K$, przy czym najmniejszą wartość termosiły S otrzymano dla pręta $2Stal/Cu/MgB_2$. Wyższe wartości termosiły $S \sim 1,4 \mu V/K$ w T_c uzyskali Ahn i in. [167], którzy prowadzili badania nad otrzymywaniem litego MgB_2 za pomocą metody ciśnieniowego spiekania przy temperaturze $850^\circ C$. Liniowy przebieg termosiły S dopasowano równaniem prostej (czerwona linia), a następnie na tej podstawie wyznaczono wartość jej nachylenia $\frac{dS}{dT}$. Stwierdzono, że otrzymane wartości $\frac{dS}{dT}$ mieszczą się w przedziale $3,05 - 3,74 \times 10^{-2} \mu V / K^2$.

Porównując otrzymane wartości $\frac{dS}{dT}$ z danymi literaturowymi można stwierdzić, że jedynie Kim i in. [103] uzyskali niższą jej wartość równą $1,35 \times 10^{-2} \mu V / K^2$. Uzyskana wartość potwierdza fakt, że im mniejsza wartość nachylenia $\frac{dS}{dT}$ tym wyższa wartość temperatury krytycznej T_c dla MgB₂. W tym przypadku otrzymana wartość T_c wynosiła 40,4 K [M].

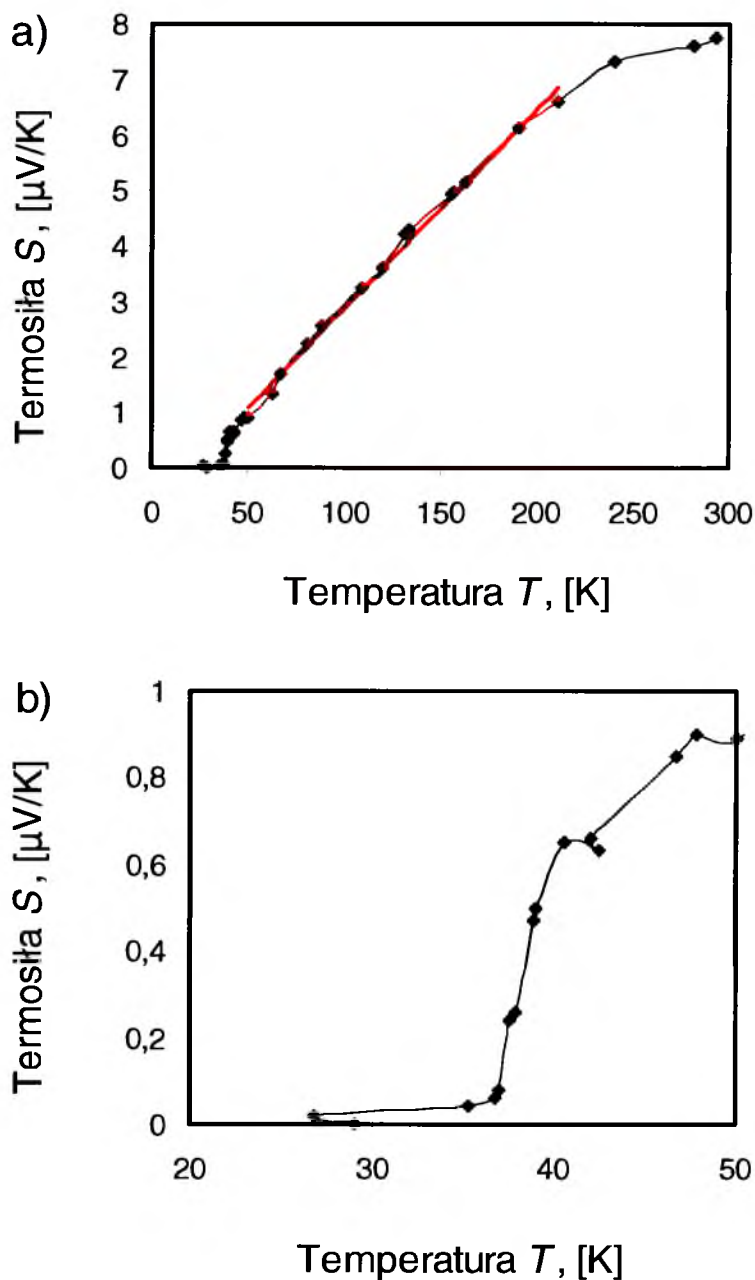
Powyżej liniowego przebiegu termosiły S następuje jej zakrzywienie, po którym stwierdzono jedynie słaby wzrost jej wartości, aż do momentu nasycenia w wyższych temperaturach (~ 300 K). Najwyższą wartość termosiły S^{295K} w temperaturze 295 K równą $7,74 \mu V/K$ otrzymano dla drutu dCu/Fe/MgB₂7. W przypadku materiału wyjściowego i prętów 1Cu/Fe/MgB₂ i 2Stal/Cu/MgB₂ otrzymano niższe wartości S^{295K} równe odpowiednio: 6,65, 6,88 oraz 5,39 $\mu V/K$. Podobne rezultaty uzyskali autorzy prac [326, 168, 328, 327], którzy prowadzili badania nad otrzymywaniem MgB₂ w postaci polikrystalicznej.

Odmienne wartości termosiły S otrzymano dla monokryształów [297, 298, 329]. Wyznaczone przez nich wartości termosiły S_{ab} w kierunku równoległym do płaszczyzny określonej przez wektory jednostkowe sieci krystalicznej a i b zawierają się w przedziale 11,3 – 12,3 $\mu V/K$. Natomiast wartości termosiły S_c w kierunku prostopadłym do płaszczyzny wyznaczonej przez wektory a i b zawierają się w przedziale 3,7 – 4,3 $\mu V/K$ [297, 298, 329]. Okazuje się, że wartości termosiły S otrzymane przez innych autorów [326, 327] dla MgB₂ w postaci litych próbek polikrystalicznych oraz wartości termosiły S otrzymane w obecnej pracy dla drutów i prętów MgB₂, mieszczą się pomiędzy wartościami termosiły S_{ab} i S_c otrzymanymi dla monokryształów. Liniowy charakter termosiły S w niskich temperaturach oraz odchylenie krzywych termosiły S od liniowego przebiegu są zgodne z wcześniejszymi danymi literaturowymi [328, 330]. Odmienne wyniki dały badania przeprowadzone przez Yakincia [166], Aksana [327] i Liu i in. [328]. Autorzy ci wykazali, że liniowy charakter $S(T)$ pojawia się również w przedziale temperaturowym od 180 – 320 K. Jednak w tym przypadku wartość nachylenia prostej $\frac{dS}{dT}$ wynosiła $\sim 8,3 \times 10^{-3} \mu V / K^2$ [327, 328].

Ciekawy charakter przebiegu $S(T)$ zaobserwowali Schneider i in [339]. Analiza tych krzywych pokazuje, że powyżej temperatury 400 K znak termosiły S w funkcji temperatury T zmienia się z dodatniego na ujemny. Oznacza to, że w zakresie temperaturowym 400 – 800 K MgB₂ przestaje być nadprzewodnikiem dziurowym. Maksymalną wartość termosiły $S = 7 \mu V/K$ autorzy ci otrzymali dla temperatury 400 K.

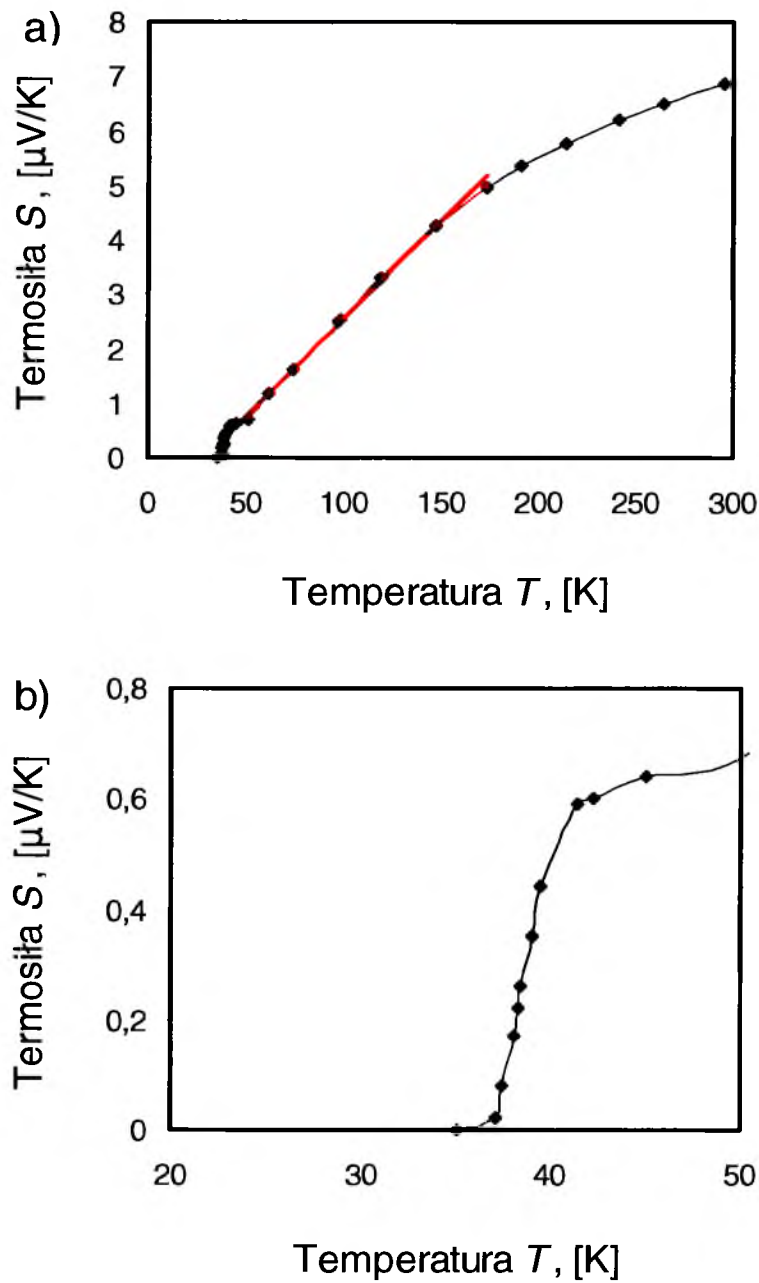

Rys. 86. Temperaturowe krzywe zmiany wartości termosiły S materiału wyjściowego w postaci proszku MgB_2 ; gdzie: a) krzywa termosiły S wraz z liniowym dopasowaniem w obszarze jej liniowego przebiegu, b) gwałtowny spadek wartości termosiły S do zera przy $T < T_c$.

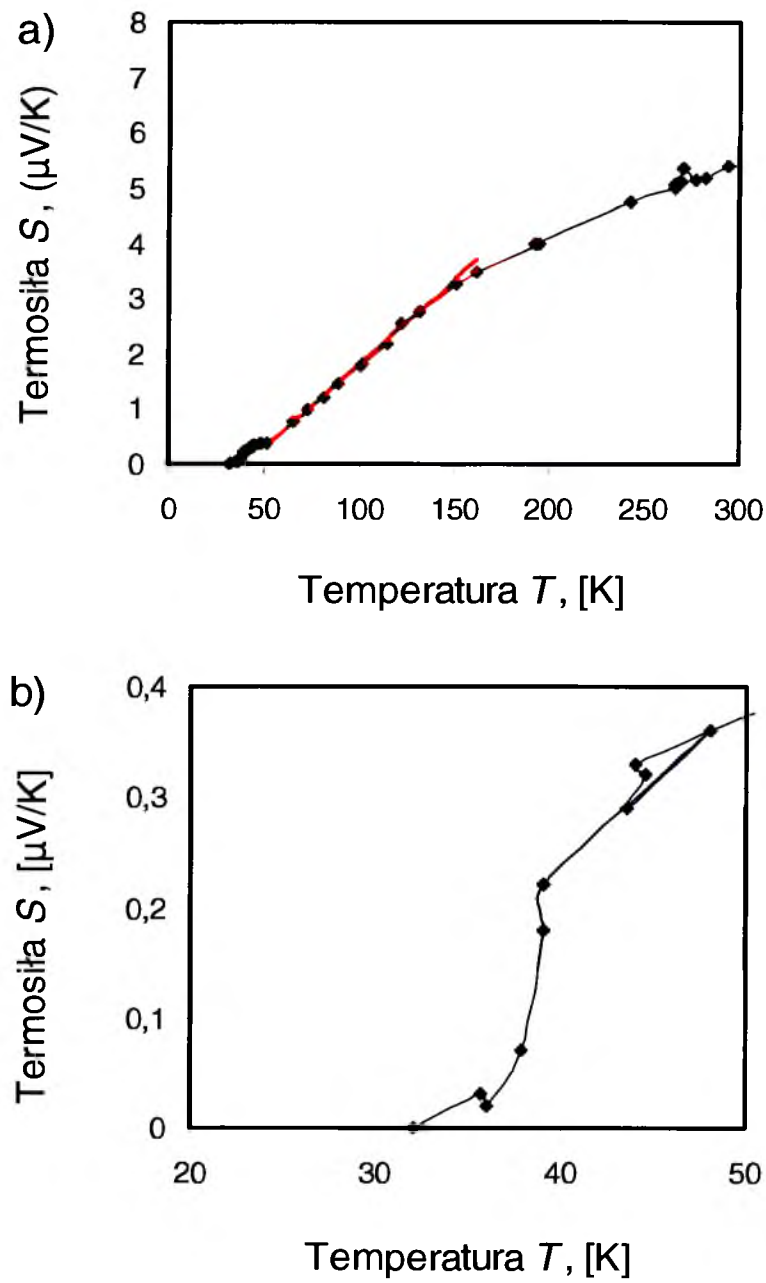

Rys. 87. Temperaturowe krzywe zmiany wartości termosiły S dCu/Fe/MgB₂; gdzie: a) krzywa termosiły S wraz z liniowym dopasowaniem w obszarze jej liniowego przebiegu, b) gwałtowny spadek wartości termosiły S do zera przy $T < T_c$.

Rys. 88. Temperaturowe krzywe zmiany wartości termosiły S $1Cu/Fe/MgB_2$; gdzie: a) krzywa termosiły S wraz z liniowym dopasowaniem w obszarze jej liniowego przebiegu, b) gwałtowny spadek wartości termosiły S do zera przy $T < T_c$.

Rys. 89. Temperaturowe krzywe zmiany wartości termosiły S 2Stal/Cu/ MgB_2 ; gdzie: a) krzywa termosiły S wraz z liniowym dopasowaniem w obszarze jej liniowego przebiegu, b) gwałtowny spadek wartości termosiły S do zera przy $T < T_c$.

10. Podsumowanie

Przeprowadzone badania dotyczyły technologii otrzymywania nadprzewodzących drutów MgB_2 tradycyjną techniką *PIT* oraz technologii otrzymywania nadprzewodzących prętów MgB_2 zmodyfikowaną techniką *PIT* z konsolidacją proszku MgB_2 metodą wybuchową.

Stosując technikę *PIT* z wykorzystaniem procesu *ex-situ* otrzymano nadprzewodzące druty MgB_2 . Produkcja drutów MgB_2 techniką *PIT* jest procesem wieloetapowym, a jakość otrzymanych drutów zależy od całego procesu technologicznego. Otrzymanie drutów o jednolicie zagęszczonych rdzeniach MgB_2 zależy od postaci użytego materiału wyjściowego. Okazuje się, że w procedurze otrzymywania drutów, stosowanie tabletek MgB_2 jako materiału wsadowego prowadzi do pojawienia się wolnych przestrzeni na granicy tabletka – tabletka, co z kolei prowadzi do nieciągłości rdzenia MgB_2 (Rys. 39). Kolejny problem w procedurze otrzymywaniu drutów MgB_2 pojawia się na etapie ich spiekania. W celu otrzymania nadprzewodzącego MgB_2 wolnego od dodatkowych faz, konieczne jest dokonanie wyboru odpowiedniego materiału metalowych rurek wewnątrz których umieszczany jest materiał wyjściowy. Ważny jest także odpowiedni dobór temperatury spiekania. Stosowanie zbyt wysokich temperatur w których prowadzi się obróbkę cieplną drutów MgB_2 może prowadzić do zaniku fazy podstawowej oraz wzrostu ilości faz dodatkowych typu MgB_4 i $MgCu_2$. W związku z tym, że technika *PIT* jest procesem wieloetapowym oraz z powodu charakterystyk wytrzymałościowych rurek jak i ich chemicznej reaktywności ze wsadem podjęto próby otrzymania nadprzewodzącego MgB_2 zmodyfikowaną techniką *PIT*.

Stosując zmodyfikowaną technikę *PIT* z konsolidacją proszku MgB_2 metodą wybuchową możliwe było otrzymanie nadprzewodzących prętów MgB_2 . Technika ta pozwala na otrzymanie w jednym procesie technologicznym, zagęszczonego i skonsolidowanego MgB_2 , co pozwala ograniczyć proces obróbki mechanicznej do minimum przy jednoczesnej eliminacji etapu wysokotemperaturowego spiekania. Takie postępowanie w znaczny sposób umożliwia obniżyć koszty jak i skrócić czas otrzymywania nadprzewodzącego MgB_2 . Aby zapewnić mechaniczne wzmocnienie całego układu, a tym samym zabezpieczyć materiał przed wydostaniem się na zewnątrz zastosowano podwójne układy współosiowych rurek. Użycie podwójnych układów rurek typu Cu/Fe i Stal/Cu jest wystarczające do zapewnienia mechanicznej stabilności układu w procesie konsolidacji proszku MgB_2 metodą wybuchową. Okazuje się jednak, że jakość otrzymanych rdzeni prętów MgB_2 uzależniona jest od zastosowanego materiału wyjściowego oraz użytego materiału wybuchowego. W celu

uzyskania prętów o jednolicie skonsolidowanych rdzeniach MgB_2 metodą wybuchową, nie należy stosować wstępnie zagęszczonego materiału wyjściowego w tabletki. Pokazano, że zastosowanie umocnienia wybuchowego przy ciśnieniu 8 i 15 GPa dla proszku MgB_2 jako materiału wsadowego, w procedurze otrzymywania prętów metodą wybuchową, jest wystarczające do otrzymania rdzeni MgB_2 charakteryzujących się gęstościami od 2,38 – 2,40 g/cm³.

Przeprowadzone obserwacje metalograficzne mikrostruktury rdzeni MgB_2 spiekanych drutów dCu/Fe/ MgB_{28} i dStal/Cu/ MgB_{27} pokazały obszary, w których proszek MgB_2 połączony został w większe skupiska i aglomeraty skonsolidowanego MgB_2 (Rys. 41b, 42a). Skupisk takich nie obserwowano w spiekanych drutach dCu/Fe/ MgB_{27} i dStal/Cu/ MgB_{28} . W tym przypadku stwierdzono istnienie jednolicie zagęszczonych rdzeni MgB_2 . Natomiast w procedurze otrzymywania prętów zmodyfikowaną techniką *PIT* z konsolidacją proszku MgB_2 metodą wybuchową otrzymanie jednolicie skonsolidowanych rdzeni MgB_2 możliwe jest wówczas gdy jako materiału wyjściowego użyje się proszku MgB_2 . Jeśli jednak w procedurze otrzymywania prętów MgB_2 jako materiału wyjściowego użyje się tabletek MgB_2 wówczas po konsolidacji metodą wybuchową w rdzeniach obserwuje się rysy oraz liczne pęknięcia ciągnące się od granicy metalowa rurka – skonsolidowany rdzeń aż do wnętrza rdzenia (Rys. 47b, 48b). Na podstawie obserwacji metalograficznych można stwierdzić, że mikrostruktura rdzeni MgB_2 prętów otrzymanych z materiału wyjściowego w postaci proszku oraz tabletek MgB_2 po umocnieniu wybuchowym przy ciśnieniu 8 i 15 GPa oraz po podwójnym umocnieniu wybuchowym przy ciśnieniu 15 GPa charakteryzuje się mocnymi połączeniami ziaren (Rys. 45, 46). Stanowi to podstawę do wniosku, że w procesie otrzymywania prętów MgB_2 z wykorzystaniem konsolidacji proszku MgB_2 metodą wybuchową wystarczające jest użycie W1, a następnie materiału wybuchowego W2. Na uwagę zasługuje fakt, że po konsolidacji metodą wybuchową w prętach nie występowała warstwa przejściowa na granicy rurka Fe – rdzeń MgB_2 , a także rurka Cu – rdzeń MgB_2 , co wskazuje, na brak reakcji chemicznej MgB_2 z materiałem miedzianej rurki. Jest to sytuacja przeciwna do tej obserwowanej w spiekanych drutach. W tym przypadku wykazano, że w procesie spiekania drutów zarówno w temperaturze 750°C jak i 850°C dochodziło do reakcji MgB_2 z Cu, co z kolei prowadzi do powstawania warstwy przejściowej na granicy rurka Cu – rdzeń MgB_2 . Stwierdzono, że dla drutu dStal/Cu/ MgB_{27} spiekanego w temperaturze 750°C grubość warstwy przejściowej zawiera się w przedziale 150 ÷ 240 μm (Rys. 40a). Z kolei dla drutu dStal/Cu/ MgB_{28} spiekanego w temperaturze 850°C grubość warstwy przejściowej wynosi 840 ÷ 930 μm (Rys. 40b). Istnienie warstwy przejściowej na granicy Cu – rdzeń

MgB_2 obserwuje się jedynie w wygrzewanych prętach otrzymanych w wewnętrznej rurce z Cu. Warstwy przejściowej nie obserwuje się w spiekanych drutach oraz wygrzewanych prętach otrzymanych w wewnętrznej rurce z Fe.

Z przeprowadzonych badań rentgenowskich wynika, że wolne od obcych faz były rdzenie MgB_2 spiekanych drutów dCu/Fe/ MgB_{27} i dCu/Fe/ MgB_{28} , przy czym rdzenie spiekanych drutów dStal/Cu/ MgB_{27} i dStal/Cu/ MgB_{28} posiadały dodatkowe fazy typu MgB_4 , $MgCu_2$ oraz Cu. Ilościowa rentgenowska analiza fazowa pokazała, że ze wzrostem temperatury spiekania drutów następuje spadek ilości fazy podstawowej MgB_2 kosztem wzrostu ilości faz MgB_4 i $MgCu_2$. Wzrost temperatury spiekania prowadzi także do wzrostu ilości fazy Cu, w wyniku jej dyfuzji z miedzianej rurki do wnętrza rdzenia MgB_2 (Tabela 8). Natomiast wszystkie pręty MgB_2 otrzymane metodą konsolidacji wybuchowej nie posiadały w swojej objętości dodatkowych faz. Istniejącymi fazami były jedynie te ujawnione w materiale wyjściowym. Dodatkowo stwierdzono prawie stałą ilość fazy MgB_2 (Tabela 9). Obce fazy pojawiły się jedynie w wygrzewanych prętach MgB_2 otrzymanych w wewnętrznych rurkach z Cu (Tabela 11). Na podstawie przeprowadzonej analizy stwierdzono, podobnie jak w przypadku spiekanych drutów, że wzrost temperatury wygrzewania prowadzi do wzrostu ilościowego dodatkowych faz. W wygrzewanych prętach MgB_2 otrzymanych z wykorzystaniem wewnętrznych rurek z Fe nie ujawniono obcych faz (Tabela 10).

Badania niskotemperaturowe pokazały, że druty spiekane przy temperaturze 750°C charakteryzują się temperaturą T_c przejścia w stan nadprzewodnictwa $\sim 39,0$ K. Niższe wartości temperatury krytycznej $T_c \sim 38,8$ K mają druty spiekane w temperaturze 850°C . Ponadto stwierdzono, że druty dStal/Cu/ MgB_{27} i dStal/Cu/ MgB_{28} otrzymane w wewnętrznej rurce z Cu charakteryzują się niższymi wartościami krytycznych gęstości prądu $J_c \sim 10^4$ A/cm² (4,1K, 0T) w porównaniu z drutami dCu/Fe/ MgB_{27} i dCu/Fe/ MgB_{28} otrzymanymi w wewnętrznej rurce z Fe. Z kolei te same badania przeprowadzone dla prętów pokazały, że wszystkie pręty otrzymane po konsolidacji metodą wybuchową charakteryzują się zbliżonymi wartościami temperatur krytycznych $T_c \sim 38,8$ K oraz zbliżonymi wartościami krytycznych gęstości prądu $J_c \sim 2 \times 10^5$ A/cm² (4,1K, 0T). Niższe wartości posiadały jedynie wygrzewane pręty MgB_2 (Tabela 16).

Na podstawie pomiarów termosiły S w funkcji temperatury T stwierdzono, że wszystkie zbadane próbki wykazały dodatni znak termosiły S . Potwierdzono w ten sposób, że MgB_2 jest nadprzewodnikiem o dziurowym typie przewodnictwa. Najwyższe wartości termosiły S , w temperaturze pokojowej, równe 7,74 i 6,88 $\mu\text{V/K}$ otrzymano odpowiednio dla drutu dCu/Fe/ MgB_2 i pręta lCu/Fe/ MgB_2 .

11. Wnioski

Na podstawie przeprowadzonych badań można stwierdzić, że przyjęta w pracy teza została udowodniona. Stwierdzono, że stosując zmodyfikowaną technikę *PIT* z konsolidacją proszku MgB₂ metodą wybuchową można w jednym procesie technologicznym otrzymać dobrze skonsolidowane pręty MgB₂ charakteryzujące się wysokimi wartościami temperatur krytycznych T_c przejścia w stan nadprzewodzący oraz wysokimi wartościami krytycznych gęstości prądu J_c . Wykazano również, że tradycyjna technika *PIT* otrzymywania drutów jest procesem złożonym, a jakość w ten sposób otrzymanych drutów silnie zależy od poszczególnych etapów całego procesu ich wytwarzania.

Z przeprowadzonych badań wynikają następujące wnioski:

- W przypadku zastosowania tradycyjnej techniki *PIT* z wykorzystaniem procesu *ex-situ* można otrzymać nadprzewodzące druty MgB₂.
- Zmodyfikowana technika *PIT* z konsolidacją proszku MgB₂ metodą wybuchową pozwala otrzymać nadprzewodzące pręty MgB₂ w jednym procesie technologicznym.
- Wykorzystanie MgB₂ w postaci proszku jako materiału wyjściowego w procedurze otrzymywania prętów zmodyfikowaną techniką *PIT* z konsolidacją proszku MgB₂ metodą wybuchową pozwala otrzymać jednolicie skonsolidowane rdzenie MgB₂. Natomiast zastosowanie MgB₂ w postaci tabletek jako materiału wsadowego w procedurze otrzymywania drutów i prętów prowadzi do braku ciągłości w rdzeniach drutów MgB₂ oraz do powstawania licznych rys i pęknięć w rdzeniach prętów MgB₂.
- Wykazano, że w procesie spiekania drutów dochodzi do reakcji MgB₂ z materiałem miedzianej rurki i powstania warstwy przejściowej na granicy rdzeń MgB₂ – rurka Cu. Warstwy przejściowej nie obserwuje się jedynie w spiekanych drutach dCu/Fe/MgB₂7 i dCu/Fe/MgB₂8 otrzymanych w wewnętrznej rurce z Fe. W przypadku prętów warstwy przejściowej nie ujawniono zarówno na granicy rurka Fe – rdzeń MgB₂, jak również rurka Cu – rdzeń MgB₂, co wskazuje, na brak reakcji chemicznej między MgB₂ a materiałami metalowych rurek. Istnienie warstwy przejściowej ujawniono jedynie w wygrzewanych prętach otrzymanych w wewnętrznej rurce z Cu.

- Stwierdzono, że rdzenie MgB₂ spiekanych drutów dCu/Fe/MgB₂7 i dCu/Fe/MgB₂8 wolne są od obcych faz. Dodatkowe fazy tj.: MgB₄, MgCu₂ oraz Cu pojawiły się w rdzeniach spiekanych drutów dStal/Cu/MgB₂7 i dStal/Cu/MgB₂8. W przypadku prętów otrzymanych po konsolidacji metodą wybuchową otrzymano wolne od obcych faz rdzenie MgB₂. Istniejącymi fazami są jedynie te, które zostały ujawnione w materiale wyjściowym.
- Wykazano, że druty spiekane w temperaturze 750°C charakteryzują się temperaturą T_c przejścia w stan nadprzewodnictwa $\sim 39,0$ K, natomiast druty spiekane w temperaturze 850°C przechodzą w stan nadprzewodzący przy niższych wartościach temperatury krytycznej $T_c \leq 38,8$ K. Stwierdzono, że wszystkie pręty otrzymane po konsolidacji metodą wybuchową charakteryzują się zbliżonymi wartościami temperatur krytycznych $T_c \sim 38,8$ K. Niższe wartości $T_c \sim 38,7$ K otrzymano dla wygrzewanych prętów.
- Stwierdzono, że druty dStal/Cu/MgB₂7 i dStal/Cu/MgB₂8 charakteryzują się wartościami krytycznych gęstości prądu $J_c \sim 10^4$ A/cm² (4,1K, 0T), z kolei druty dCu/Fe/MgB₂7 i dCu/Fe/MgB₂8 ujawniają krytyczne gęstości prądu $J_c \sim 10^5$ A/cm² (4,1K, 0T). Jednocześnie pokazano, że wszystkie pręty otrzymane w procesie konsolidacji metodą wybuchową charakteryzują się zbliżonymi wartościami krytycznych gęstości prądu $J_c \sim 2 \times 10^5$ A/cm² (4,1K, 0T).
- Na podstawie temperaturowych pomiarów zmian termosiły S pokazano złożony charakter jej przebiegu. Przy temperaturze $T \leq T_c$ wartość termosiły S spada do zera, natomiast dla przedziału temperaturowego $T_c \leq T \leq 150$ K termosiła S zmienia się liniowo. Powyżej temperatury $T_0 \sim 150$ K termosiła S zmienia się parabolicznie w funkcji temperatury T . W przeprowadzonych pomiarach uzyskano wysokie wartości termosiły $S^{295} = 7,74$ i $6,88$ μ V/K dla drutu dCu/Fe/MgB₂7 oraz pręta lCu/Fe/MgB₂.

III. Literatura

- [1] J. Nagamatsu, N. Nakagawa, T. Muranaka, Y. Zenitani, J. Akimitsu, *Nature* (London), **410** (2001) 63.
- [2] N.N. Kolesnikov, M.P. Kulakov, *Physica C*, **363** (2001) 166.
- [3] W.N. Kang, E-M. Choi, H-J. Kim, H-J. Kim, S-I. Lee, *Physica C*, **385** (2003) 24.
- [4] T. Holúbek, S.I. Schlachter, W. Goldacker, *Supercond. Sci. Technol.*, **22** (2009) 055011.
- [5] I. Hůšek, P. Kováč, T. Melišek, L. Kopera, *Cryogenics*, **49** (2009) 366.
- [6] K. Tanaka, M. Okada, H. Kumakura, H. Kitaguchi, K. Togano, *Physica C*, **382** (2002) 203.
- [7] G. Grasso, A. Malagoli, M. Modica, A. Tumino, C. Ferdeghini, A.S. Siri, C. Vignola, L. Martini, V. Previtali, G. Volpini, *Supercond. Sci. Technol.*, **16** (2003) 271.
- [8] S. Soltanian, J. Horvat, X.L. Wang, M. Tomsic, S.X. Dou, cond-mat/0205406.
- [9] H.K. Onnes, *Leiden Comm.*, **122**, **124** (1911) 1226.
- [10] E. Maxwell, *Phys. Rev.*, **78** (1950) 477.
- [11] C.A. Reynolds, B. Serin, W.H. Wright, L.B. Nesbitt, *Phys. Rev.*, **78** (1950) 487.
- [12] W.L. McMillan, *Phys. Rev.*, **167** (1968) 331.
- [13] J.P. Carbotte, *Phys. Rev.*, **78** (1950) 487.
- [14] W. Meissener, R. Ochsenfeld, *Naturwissenschaften*, **21** (1933) 787.
- [15] F. London, H. London, *Proc. Roy. Soc.*, **A149** (1935) 71.
- [16] A.A. Abrikosov, *Zh. Eksp. i Teor. Fiz.*, **32** (1957) 1442, (*Sov. Phys.- JETP* **5** (1957) 1174).
- [17] V.L. Ginzburg, L.D. Landau, *Zh. Eksp. i Teor. Fiz.*, **20** (1950) 1064.
- [18] L.P. Gor'kov, *Sov. Phys. JETP*, **36** (1959) 1364.
- [19] J. Bardeen, L.N. Cooper, J.R. Schrieffer, *Phys. Rev.*, **108** (1957) 1175.
- [20] H. Frölich, *Phys. Rev.*, **79** (1950) 845.
- [21] R. Klein, L.B. Leder, *Rev. Mod. Phys.*, **62** (1990) 1027.
- [22] B.T. Matthias, T.H. Geballe, R.H. Willens, E. Corenzwit, G.W. Hull, Jr., *Phys. Rev.*, **139** (1965) A1501.
- [23] J.D. Jorgensen, D.G. Hinks, G.P. Felcher, *Phys. Rev.*, **B 35** (1987) 5365.
- [24] A.F. Hebard, M.J. Rosseinsky, R.C. Haddon, D.W. Murphy, S.H. Glarum, T.T.M. Palstra, A.P. Ramirez, A.R. Kortan, *Nature*, **350** (1991) 600.

- [25] <http://superconductors.org>
- [26] M.J. Rosseinsky, A.P. Ramirez, S.H. Glarum, D.W. Murphy, R.C. Haddon, A.F. Hebard, *Phys. Rev. Lett.*, **66** (1991) 2830.
- [27] J.G. Bednorz, K.A. Müller, *Z. Physik B*, **64** (1986) 189.
- [28] M.K. Wu, J.R. Ashburn, C.J. Torng, P.H. Hor, R.L. Meng, L. Gao, Z.J. Huang, Y.Q. Wang, C.W. Chu, *Phys. Rev. Lett.*, **58** (1987) 908.
- [29] H. Maeda, Y. Tanaka, M. Fukutomi, T. Asano, *Jpn. J. Appl. Phys.*, **27** (1988) L209.
- [30] Z.Z. Sheng, A.M. Hermann, *Nature*, **332** (1988) 138.
- [31] S.S. Saxena, P. Agarwal, K. Ahilan, F.M. Grosche, R.K.W. Haselwimmer, M.J. Steiner, E. Pugh, I.R. Walker, S.R. Julian, P. Monthoux, G.G. Lonzarich, A. Huxley, I. Sheikin, D. Braithwaite, J. Flouquet, *Nature*, **406** (2000) 587.
- [32] J. Yang, Z-C. Li, W. Lu, W. Yi, X-L. Shen, Z-A. Ren, G-C. Che, X-L. Dong, L-L. Sun, F. Zhou, Z-X. Zhao, *Supercond. Sci. Technol.*, **21** (2008) 082001.
- [33] S. Nakatsuji, V. Dobrosavljević, D. Tanasković, M. Minakata, H. Fukazawa, Y. Maeno, *Phys. Rev. Lett.*, **93** (2004) 146401.
- [34] J.L. Sarrao, L.A. Morales, J.D. Thompson, B.L. Scott, G.R. Stewart, F. Wastin, J. Rebizant, P. Boulet, E. Colineau, G.H. Lander, *Nature*, **420** (2002) 297.
- [35] K. Shimizu, H. Ishikawa, D. Takao, T. Yagi, K. Amaya, *Nature*, **419** (2002) 597.
- [36] M.B. Maple, cond-mat/9802202.
- [37] F. Steglich, J. Aarts, C.D. Bredl, W. Lieke, D. Meschede, W. Franz, H. Schäfer, *Phys. Rev. Lett.*, **43** (1979) 1892.
- [38] H.R. Ott, H. Rudigier, Z. Fisk, and J.L. Smith, *Phys. Rev. Lett.*, **50** (1983) 1595.
- [39] G.R. Steward, Z. Fisk, J.O. Willis, J.L. Smith, *Phys. Rev. Lett.*, **52** (1984) 679.
- [40] D.N. Basov, T. Timusk, *Rev. Mod. Phys.*, **77** (2005) 721.
- [41] P.W. Anderson, P.A Lee, M. Randeria, T.M Rice, N. Trivedi, F.C Zhang, *J. Phys. Condens. Matter.*, **16** (2004) R755.
- [42] V.J. Emery, S.A. Kivelson, *Nature*, **374** (1995) 434.
- [43] V.J. Emery, S.A. Kivelson, O. Zachar, *Phys. Rev. B*, **56** (1997) 6120.
- [44] A. Paramekanti, M. Randeria, N. Trivedi, *Phys. Rev. B*, **70** (2004) 054504.
- [45] P.W. Anderson, cond-mat/0510053.
- [46] J.M. Tranquada, H. Woo, T.G. Perring, H. Goka, G.D. Gu, G. Xu, M. Fujita, K. Yamada, *Nature*, **429** (2004) 534.
- [47] E. Dagotto, *Science*, **309** (2005) 257.

- [48] S. Robaszkiewicz, R. Micnas, J. Ranninger, *Phys. Rev. B*, **36** (1987) 180.
- [49] R. Micnas, J. Ranninger, S. Robaszkiewicz, *Rev. Mod. Phys.*, **62** (1990) 113.
- [50] J. Ranninger, J.-M. Robin, M. Eschrig, *Phys. Rev. Lett.*, **74** (1995) 4027.
- [51] T. Domański, J. Ranninger, *Phys. Rev. B*, **63** (2001) 134505.
- [52] T. Domański, J. Ranninger, *Phys. Rev. B*, **70** (2004) 184503.
- [53] T.K. Kopeć, T.A. Zaleski, *Phys. Rev. Lett.*, **87** (2001) 097002.
- [54] T.A. Zaleski, T.K. Kopeć, *Phys. Rev. B*, **66** (2002) 212504.
- [55] C.M. Varma, *Phys. Rev. B*, **61** (2000) R3804.
- [56] L. Balents, L. Bartosch, A. Burkov, S. Sachdev, K. Sengupta, *Phys. Rev. B*, **71** (2005) 144508.
- [57] L. Balents, L. Bartosch, A. Burkov, S. Sachdev, K. Sengupta, *Phys. Rev. B*, **71** (2005) 144509.
- [58] K. McElroy, D-H. Lee, J.E. Hoffman, K.M. Lang, J. Lee, E.W. Hudson, H. Eisaki, S. Uchida, J.C. Davis, *Phys. Rev. Lett.*, **94** (2005) 197005.
- [59] T.L. Phipson, *R. Soc. London*, **13** (1864) 217.
- [60] A. Geuther, *Z. Med. Naturw.*, **2** (1865) 209.
- [61] F. Jones, R.L. Taylor, *J. Chem. Soc.*, **39** (1881) 213.
- [62] H. Moissan, *Ann. Chem. Phys.*, **6** (1895) 296.
- [63] M.W. Traves, R.C. Ray *Proc. R. Soc. London A*, **87** (1912) 163.
- [64] A. Stock, *The hydrides of Boron and Silicon*, Cornell University Press, Ithaca, NY (1933).
- [65] V. Russell, R. Hirst, F.A. Kanda, A.J. King, *Acta Cryst.*, **6** (1953) 870.
- [66] M.E. Jones, R.E. Marsh, *J. Am. Chem. Soc.*, **76**, (1953) 1434.
- [67] A.A. Nayeb-Hashemi, J.B. Clark, *Phase Diagrams of Binary Magnesium Alloys*, (ASM International, Materials Park, OH, 1988).
- [68] Z-K. Liu, D.G. Schlom, Q. Li. X.X. Xi, *Appl. Phys. Lett.*, **78** (2001) 3678.
- [69] P. Villars, L.D. Calvert, *Pearson's Handbook of Crystallographic Data for Intermetallic Phases*, 2nd Edition (ASM International, Materials Park, OH, 1991), Vol. I, 656.
- [70] R. Osborn, E.A. Goremychkin, A.I. Kolesnikov, D.G. Hinks, cond-mat/0103064.
- [71] H. Schmidt, J.F. Zasadzinski, K.E. Gray, D.G. Hinks *Phys. Rev. B*, **63** (2001) 220504.
- [72] J.M. An, W.E. Pickett, *Phys. Rev. Lett.*, **86** (2001) 4366.

- [73] J. Kortus, I.I. Mazin, K.D. Belashchenko, V.P. Antropov, L.L. Boyer, *Phys. Rev. Lett.*, **86** (2001) 4656.
- [74] Y. Kong, O.V. Dolgov, O. Jepsen, O.K. Andersen, cond-mat/0102499.
- [75] S.L. Bud'ko, G. Lapertot, C. Petrovic, C.E. Cunningham, N. Anderson, P.C. Canfield, *Phys. Rev. Lett.*, **86** (2001) 1877.
- [76] D.G. Hinks, H. Claus, J.D. Jorgensen, *Nature*, **411** (2001) 457.
- [77] D.D. Lawrie, J.P. Franck, *Physica C*, **245** (1995) 159.
- [78] H.J. Choi, D. Roundy, H. Sun, M.L. Cohen, S.G. Louie, *Phys. Rev. B*, **66** (2002) 020513.
- [79] G. Karapetrov, M. Iavarone, W.K. Kwok, G.W. Crabtree, D.G. Hinks, *Phys. Rev. Lett.*, **86** (2001) 4374.
- [80] A. Sharoni, O. Millo, G. Leitus, S. Reich, *J. Phys. Condens. Matter*, **13** (2001) L503.
- [81] Sharoni, I. Felner, O. Millo, *Phys. Rev. B*, **63** (2001) 220508R.
- [82] P. Seneor, C.T. Chen, N.C. Yeh, R.P. Vasquez, L.D. Bell, C.U. Jung, M.S. Park, H.J. Kim, W.N. Kang, S.I. Lee, cond-mat/0104285.
- [83] F. Giubileo, D. Roditchev, W. Sacks, R. Lamy, J. Klein, *Phys. Rev. Lett.*, **87** (2001) 177008.
- [84] A. Plecenik, Š. Beňačka, P. Kúš, cond-mat/0104038.
- [85] F. Laube, G. Goll, J. Hagel, H. Löhneysen, D. Ernst, T. Wolf, cond-mat/0106407.
- [86] R.S. Gonnelli, A. Calzolari, D. Daghero, G.A. Ummarino, V.A. Stepanov, P. Fino, G. Giunchi, S. Ceresara, G. Ripamonti, cond-mat/0107239.
- [87] P. Szabó, P. Samuely, J. Kacmarcik, Th. Klein, J. Marcus, D. Fruchart, S. Miraglia, C. Marcenat, A.G.M. Jansen *Phys. Rev. Lett.*, **87** (2001) 137005.
- [88] X.K. Chen, M.J. Konstantinovic, J.C. Irwin, D.D. Lawrie, J.P. Franck *Phys. Rev. Lett.*, **87** (2001) 157002.
- [89] J.W. Quilty, S. Lee, A. Yamamoto, S. Tajima, *Phys. Rev. Lett.*, **88** (2002) 087001.
- [90] T. Takahashi, T. Sato, S. Souma, T. Muranaka, J. Akimitsu, *Phys. Rev. Lett.*, **86** (2001) 4915.
- [91] S. Tsuda, T. Yokoya, T. Kiss, Y. Takano, K. Togano, H. Kito, H. Ihara, S. Shin, *Phys. Rev. Lett.*, **87** (2001) 177006.
- [92] R.K. Kremer, B.J. Gibson, K. Ahn, cond-mat/0102432.
- [93] Ch. Wälti, E. Felder, C. Dengen, G. Wigger, R. Monnier, B. Delley, H.R. Ott, cond-mat/0102522.

- [94] F. Bouquet, Y. Wang, R.A. Fisher, D.G. Hinks, J.D. Jorgensen, A. Junod, N.E Phillips cond-mat/0107196.
- [95] F. Bouquet, Y. Wang, I. Sheikin, T. Plackowski, A. Junod, *Phys. Rev. Lett.*, **89** (2002) 257001.
- [96] F. Bouquet, R.A. Fisher, N.E. Phillips, D.G. Hinks, J.D. Jorgensen *Phys. Rev. Lett.*, **87** (2001) 047001.
- [97] Gorshunov, C.A. Kuntscher, P. Haas, M. Dressel, F.P. Mena, A.B. Kuz'menko, D. van Marel, T. Muranaka, J. Akimitsu, cond-mat/0103164.
- [98] J.H. Jung, K.W. Kim, H.J. Lee, M.W. Kim, T.W. Noh, W.N. Kang, H.J. Kim, E.M. Choi, C.U. Jung, S-I. Lee, cond-mat/0105180.
- [99] S. Tsuda, T. Yokoya, Y. Takano, H. Kito, A. Matusushita, F. Yin, J. Itoh, H. Harima, S. Shin, *Phys. Rev. Lett.* **91** (2003) 127001.
- [100] H.J. Choi, D. Roundy, H. Sun, M.L. Cohen, S.G. Louie, *Nature*, **418** (2002) 758.
- [101] A.Y. Liu, I.I. Mazin, J. Kortus, *Phys. Rev. Lett.*, **87** (2001) 087005.
- [102] K.D. Belashchenko, V.P. Antropov, S.N. Rashkeev, *Phys. Rev. B*, **64** (2001) 132506.
- [103] D.C. Kim, J.S. Kim, B.H. Kim, Y.W. Park, C.U. Jung, S.I. Lee, *Physica C*, **387** (2003) 313.
- [104] Y. Takano, H. Takeya, H. Fujii, H. Kumakura, K. Togano, H. Kito, H. Ihara, *Appl. Phys. Lett.*, **78** (2001) 2914.
- [105] A. Handstein, D. Hinz, G. Fuchs, K.H. Muller, K. Nenkov, O. Gutfleisch, V.N. Narozhnyi, L. Schultz, cond-mat/0103408.
- [106] V.G. Tissen, M.V. Nefedova, N.N. Kolesnikov, M.P. Kulakov, *Physica C*, **363** (2001) 194.
- [107] S.X. Dou, X.L. Wang, J. Horvat, D. Milliken, A.H. Li, K. Konstantinov, E.W. Collings, M.D. Sumption, H.K. Liu, *Physica C*, **361** (2001) 79.
- [108] S.K. Chen, K.A. Yates, M.G. Blamire, J.L. MacManus-Driscoll, cond-mat/0507652.
- [109] S.H. Zhou, A.V. Pan, J. Horvat, M.J. Qim, H.K. Liu, *Supercond. Sci. Technol.* **17** (2004) S528.
- [110] Rodrigues Jr., B.J. Senkowicz, J.M. Hanson, D.C. Larbalestier, E.E. Hellstrom, AIP Conf. Proc. March 3, 2008 Vol. 986, 359.
- [111] W. Du, D. Xu, H. Zhang, X. Wang, G. Zhang, X. Hou, H. Liu, Y. Wang, *J. Crystal Growth*, **268** (2004) 123.

- [112] Souptel, G. Behr, W. Löser, W. Kopylov, M. Zinkevich, *J. Alloys Comp.*, **349** 193 (2003).
- [113] Y.C. Cho, S.E. Park, S. Jeong, C. Cho, B.J. Kim, Y.C. Kim, H.S. Youn, *Appl. Phys. Lett.*, **80** (2002) 3569.
- [114] J. Karpiński, M. Angst, J. Jun, S.M. Kazakow, R. Puzniak, A. Wisniewski, J. Roos, H. Keller, A. Perucchi, L. Degiorgi, M. Eskildsen, P. Bordet, L. Vinnikov, A. Mironov, *Supercond. Sci. Technol.*, **16** (2003) 221.
- [115] S. Lee, A. Yamamoto, H. Mori, Y. Eltsev, T. Masui, S. Tajima, *Physica C*, **378-381** (2002) 33.
- [116] S. Lee, *Physica C*, **385** (2003) 31.
- [117] C.H. Jiang, H. Kumakura, *Physica C*, **451** (2007) 71.
- [118] V. Beilin, E. Dul'kin, E. Yashchin, E. Galstyan, I. Lapides, M. Tsindlekht, I. Felner, M. Roth, A. Verdyan, *Physica C*, **405** (2004) 70.
- [119] S.I. Schlachter, W. Goldacker, J. Reiner, S. Zimmer, B. Liu, B. Obst, *IEEE Transactions of Appl. Supercond.*, **13** (2003) 3203.
- [120] S. Okur, M. Kalkanci, M. Yavas, M. Egilmez, L. Ozyuzer, *Journal of Optoelectronics and Advanced Materials*, **7** (2005) 411.
- [121] K. Yamamoto, K. Osamura, S. Balamurugan, T. Nakamura, T. Hoshino, I. Muta, *Supercond. Sci. Technol.*, **16** (2003) 1052.
- [122] S. Zhou, A.V. Pan, M.J. Qin, H.K. Liu, S.X. Dou, *Physica C*, **387**, (2003) 321
- [123] X.L. Wang, Q.W. Yao, J. Horvat, M.J. Qin, S.X. Dou, *Supercond. Sci. Technol.*, **17** (2004) L21.
- [124] Y. Feng, G. Yan, Y. Zhao, C.F. Liu, B.Q. Fu, L. Zhou, L.Z. Cao, K.Q. Ruan, X.G. Li, L. Shi, Y.H. Zhang, *Physica C*, **386** (2003) 598.
- [125] S.R. Shinde, S.B. Ogale, R.L. Greene, T. Venkatesan, P.C. Canfield, S. Bud'ko, G. Lapertot, C. Petrovic, *Appl. Phys. Lett.*, **79** (2001) 227.
- [126] S.F. Wang, S.Y. Dai, Y.L. Zhou, Z.H. Chen, D.F. Cui, J.D. Yu, M. He, H.B. Lu, G.Z. Yang, cond-mat/0104555.
- [127] X.H. Zeng, A. Sukiasyan, X.X. Xi, Y.F. Hu, E. Wertz, Q. Li, W. Tian, H.P. Sun, X.Q. Pan, J. Lettieri, D.G. Schlom, C.O. Brubaker, Z.-K. Liu, Q. Li, *Appl. Phys. Lett.*, **79** (2001) 1840.
- [128] Z. Ivanov, A. Malisa, L-G. Johansson, P. V. Komissinski, *Physica C*, **372-376** (2002) 1274.
- [129] K. Ueda, M. Naito, *Appl. Phys. Lett.*, **79** (2001) 2046.

- [130] A.J.M. van Erven, T.H. Kim, M. Muenzenberg, J.S. Moodera, *Appl. Phys. Lett.*, **81** (2002) 4982.
- [131] N. Hur, P.A. Sharma, S. Guha, Marta Z. Cieplak, D.J. Werder, Y. Horibe, C.H. Chen, S-W. Cheong, *Appl. Phys. Lett.*, **79** (2001) 4180.
- [132] W.J. Feng, T.D. Xia, T.Z. Liu, W.J. Zhao, Z.Q. Wei, *Physica C*, **425** (2005) 144.
- [133] S. Agrestini, A. Bianconi, S. De Negri, M. Giovannini, A. Saccone, cond-mat/9117203.
- [134] J.S. Slusky, N. Rogado, K.A. Regan, M.A. Hayward, P. Khalifah, T. He, K. Inumaru, S.M. Loureiro, M.K. Haas, H.W. Zandbergen, R.J. Cava, *Nature*, **410** (2001) 343.
- [135] T. Takenobu, T. Ito, D.H. Chi, K. Prassides, Y. Iwasa, *Phys. Rev. B*, **64** (2001) 134513.
- [136] S-Y. Zhang, J. Zhang, T-Y. Zhao, C-B. Rong, B-G. Shen, Z-H. Cheng, cond-mat/0103203.
- [137] J. Karpiński, S.M. Kazakow, J. Jun, N.D. Zhigadlo, M. Angst, R. Puzniak, A. Wisniewski *Physica C*, **408-410** (2004) 81.
- [138] S.M. Kazakov, J. Karpinski, J. Jun, P. Geiser, N.D. Zhigadlo, R. Puzniak, A.V. Mironov, *Physica C*, **408-410** (2004) 123.
- [139] S. Lee, T. Masui, A. Yamamoto, H. Uchiyama, S. Tajima, *Physica C*, **397** (2003) 7.
- [140] N. Suemitsu, T. Masui, S. Lee, S. Tajima *Physica C*, **445-448** (2004) 39.
- [141] S. Xu, Y. Moritomo, K. Kato, A. Nakamura, *J. Phys. Soc. Jpn.*, **70** (2001) 1889.
- [142] M-S. Park, C.U. Jung, J.Y. Kim, K-H. Kim, B.W. Kang, S-I. Lee, *J. Low Temp. Phys.*, **131** (2003) 1165.
- [143] M. Avdeev, i in. *Physica C*, **385** (2003) 42.
- [144] R. Nast, S.I. Schlachter, S. Zimmer, H. Reiner, W. Goldacker, *Physica C*, **372-376** (2002) 1241.
- [145] K.J. Song, N.J. Lee, H.M. Jang, H.S. Ha, D.W. Ha, S.S. Oh, M.H. Sohn, Y.K. Kwon, K.S. Ryu, cond-mat/0106124.
- [146] P.C. Canfield, D.K. Finnemore, S.L. Bud'ko, J.E. Ostenson, G. Lapertot, *Phys. Rev. Lett.*, **86** (2001) 2423.
- [147] S. Jin, H. Mavoori, C. Bower, R.B. van Dover, *Nature*, **411** (2001) 563.
- [148] G. Yan, B.Q. Fu, Y. Feng, C.F. Liu, P. Ji, X.Z. Wu, L. Zhou, L.Z. Cao, K.Q. Ruan, X.G. Li, *Physica C*, **386** (2003) 607.

- [149] B.Q. Fu, Y. Feng, G. Yan, C.F. Liu, L. Zhou, L.Z. Cao, K.Q. Ruan, X.G. Li, *Physica C*, **392-396** (2003) 1035.
- [150] H.L. Xu, Y. Feng, Z. Xu, C.S. Li, G. Yan, E. Mossang, A. Sulpice, *Physica C*, **419** (2005) 94.
- [151] Martínez, L.A. Angurel, R. Navarro, *Supercond. Sci. Technol.*, **15** (2002) 1043.
- [152] X.L. Wang, S. Soltanian, J. Horvat, M.J. Qin, H.K. Liu, S.X. Dou, *Physica C*, **361** (2001) 149.
- [153] S. Soltanian, X.L. Wang, J. Horvat, A.H. Li, H.K. Liu, S.X. Dou, *Physica C*, **382** (2002) 187.
- [154] Y. Feng, G. Yan, Y. Zhao, P.X. Zhang, E. Mossang, A. Sulpice, L. Zhou, *Physica C*, **426-431** (2005) 1216.
- [155] H.L. Xu, Y. Feng, Z. Xu, G. Yan, C.S. Li, E. Mossang, A. Sulpice, *Physica C*, **443** (2006) 5.
- [156] T.C. Shields, K. Kawano, D. Holdom, J.S. Abell, *Supercond. Sci. Technol.*, **15** (2002) 202.
- [157] N.A. Frederick, Shi Li, M.B. Maple, V.F. Nesterenko, S.S. Indrakanti, *Physica C*, **363** (2001) 1.
- [158] P. Toulemonde, N. Musolino, R. Flükiger, *Supercond. Sci. Technol.*, **16** (2003) 231.
- [159] T.A. Prikhna, W. Gawalek, Ya.M. Savchuk, V.E. Moshchil, N.V. Sergienko, T. Habisreuther, M. Wendt, R. Hergt, Ch. Schmidt, J. Dellith, V.S. Melnikov, A. Assmann, D. Litzkendorf, P.A. Nagorny, *Physica C*, **402** (2004) 223.
- [160] C.B. Eom, M.K. Lee, J.H. Choi, L. Belenky, X. Song, L.D. Cooley, M.T. Naus, S. Patnaik, J. Jiang, M.O. Rikel, A.A. Polyanskii, A. Gurevich, X.Y. Cai, S.D. Bu, S.E. Babcock, E.E. Hellstrom, D.C. Larbalestier, N. Rogado, K.A. Regan, M.A. Hayward, T. He, J.S. Slusky, K. Inumaru, M. Haas, R.J. Cava, *Nature* (London), **411** (2001) 558.
- [161] S.H. Moon, J.H. Yun, H.N. Lee, J.I. Kye, H.G. Kim, W. Chung, B. Oh, *Appl. Phys. Lett.*, **79** (2001) 2429.
- [162] M. Haruta, T. Fujiyoshi, T. Sueyoshi, K. Miyahara, T. Doi, H. Kitaguchi, *Physica C*, **426-431** (2005) 174.
- [163] V.P.S. Awana, A. Vajpayee, M. Mudgel, H. Kishan, *Supercond. Sci. Technol.*, **22** (2009) 034015.

- [164] M. Mudgel, V.P.S. Awana, R. Lal, H. Kishan, L.S. Sharth Chandra, V. Ganesan, A.V. Narlikar, G.L. Bhalla, *J. Phys.: Condens. Matter*, **20** (2008) 095205.
- [165] M. Mudgel, V.P.S. Awana, H. Kishan, I. Felner, Dr.G.A. Alvarez, G.L. Bhalla, *J. Appl. Phys.*, **105** (2009) L127.
- [166] M.E. Yakinci, Y. Balci, M.A. Aksan, *Physica C*, **408-410** (2004) 684.
- [167] J.S. Ahn, E.S. Choi, W. Kang, D.J. Singh, M. Han, E.J. Choi, *Phys. Rev. B*, **65** (2002) 214534
- [168] V.P.S. Awana, A. Vajpayee, V. Ganesan, A.M. Awasthi, G.L. Bhalla, H. Kishan, *Eur. Phys. J. B*, **62** (2008) 281.
- [169] A. Talpatra, S.K. Bandyopadhyay, P. Sen, P. Barat, S. Mukherjee, M. Mukherjee, *Physica C*, **419** (2005) 141.
- [170] B. Lorenz, R.L. Meng, C.W. Chu, , *Phys. Rev. B*, **64** (2001) 012507.
- [171] B. Gahtori, R. Lal, S.K. Agarwal, Y.K. Kuo, K.M. Sivakumar, J.K. Hsu, J.Y. Lin, A. Rao, S.K. Chen, J.L. MacManus-Driscoll, *Phys. Rev. B*, **75** (2007) 184513.
- [172] M.H. Jung, M. Jaime, A.H. Lacerda, G.S. Boebinger, W.N. Kang, H.J. Kim, E.M. Choi, S.I. Lee, *Chem. Phys. Lett.*, **343** (2001) 447.
- [173] M. Xu, H. Kitazawa, Y. Takano, J. Ye, K. Nishida, H. Abe, A. Matsushita, N. Tsujii, G. Kido, *Appl. Phys. Lett.*, **79** (2001) 2779.
- [174] Fuchs, K.H. Muller, A. Handstein, K. Nenkov, V.N. Narozhnyi, D. Eckert, M. Wolf, L. Schultz, *Solid State Comm.*, **118** (2001) 497.
- [175] S.L. Bud'ko, C. Petrovic, G. Lapertot, C.E. Cunningham, P.C. Canfield, M-H. Jung, A.H. Lacerda, *Phys. Rev. B*, **63** (2001) 220503.
- [176] O. F. de Lima, R. A. Ribeiro, M. A. Avil, C. A. Cardoso, A. A. Coelho, *Phys. Rev. Lett.*, **86** (2001) 5974.
- [177] O. F. de Lima, C. A. Cardoso, *Brazilian Journal of Physics*, **33** (2003) 709.
- [178] Y. Eltsev, S. Lee, K. Nakao, N. Chikumoto, S. Tajima, N. Koshizuka, M. Murakami, *Phys. Rev. B.*, **65** 140501 (2002).
- [179] L. Lyard, P. Samuely, P. Szabo, T. Klein, C. Marcenat, L. Paulius, K.H.P. Kim, C.U. Jung, H-S. Lee, B. Kang, S. Choi, S-I. Lee, J. Marcus, S. Blanchard, A.G.M. Jansen, U. Welp, G. Karapetrov, W.K. Kwok, *Phys. Rev. B.*, **66** (2002) 180502.
- [180] M. Angst, R. Puzniak, A. Wisniewski, J. Jun, S. M. Kazakow, J. Karpiński, J. Roos, H. Keller, *Phys. Rev. Lett.*, **88** (2002) 167004.

- [181] S. Lee, H. Mori, T. Masui, Y. Eltsev, A. Yamamoto, S. Tajima, *J. Phys. Soc. Jpn.*, **70** (2001) 2255.
- [182] C. Ferdeghini, V. Ferrando, G. Grassano, W. Ramandan, E. Bellingeri, V. Braccini, D. Marré, M. Putti, P. Manfrinetti, A. Palenzona, F. Borgatti, R. Felici, C. Aruta, *Physica C*, **378-381** (2002) 56.
- [183] Z.-J. Liu, S.H. Zhou, X.X. Xi, Z.-K. Liu, *Physica C*, **397** (2003) 87.
- [184] Simon, A. Jánosy, T. Fehér, F. Murányi, S. Garaj, L. Forró, C. Petrovic, S.L. Bud'ko, G. Lapertot, V. G. Kogan, P. C. Canfield, *Phys. Rev. Lett.*, **87** (2001) 047002.
- [185] S. Patnaik, L.D. Cooley, A. Gurevich, A.A. Polyanskii, J. Jiang, X.Y. Cai, A.A. Squitieri, M.T. Naus, M.K. Lee, J.H. Choi, L. Belenky, S.D. Bu, J. Letteri, X. Song, D.G. Schlom, S.E. Babcock, C.B. Eom, E. E. Hellstrom, D.C. Larbalestier, *Supercond. Sci. Technol.*, **14** (2001) 315.
- [186] C. Ferdeghini, V. Ferrando, G. Grassano, W. Ramandan, E. Bellingeri, V. Braccini, D. Marré, P. Manfrinetti, A. Palenzona, F. Borgatti, R. Felici, T.-L. Lee, *Supercond. Sci. Technol.*, **14** (2001) 952.
- [187] S. Sen, A. Singh, D.K. Aswal, S.K. Gupta, J.V. Yakhmi, V.C. Sanhi, E.-M. Choi, H.-J. Kim, K.H.P. Kim, H.-S. Lee, W.N. Kang, S.-I. Lee, *Phys. Rev. B.*, **65** (2001) 214521.
- [188] O.F. de Lima, C.A. Cardoso, *Physica C*, **386** (2003) 575.
- [189] A.K. Pradhan, Z.X. Shi, M. Tokunaga, T. Tamegai, Y. Takano, K. Togano, *Phys. Rev. B.*, **64** (2001) 212509.
- [190] J. Karpiński, S.M. Kazakow, S. Lee, H. Mori, T. Masui, J. Jun, M. Angst, R. Puzniak, A. Wisniewski, P. Bordet, *Physica C*, **385** (2003) 42.
- [191] Kijoon H.P. Kim, J.-H. Choi, C.U. Jung, P. Chowdhury, H.-S. Lee, M.-S. Park, H.-J. Kim, J.Y. Kim, Z. Du, E.-M. Choi, M.-S. Kim, W.N. Kang, S.-I. Lee, G.Y. Sung, J.Y. Lee, *Phys. Rev. B.*, **65** (2002) 100510.
- [192] Y. Machida, S. Sasaki, H. Fujii, M. Furuyama, I. Kakeya, K. Kadowaki, *Phys. Rev. B.*, **67** (2003) 094507.
- [193] X.X. Xi, A.V. Pogrebnyakov, X.H. Zeng, J.M. Redwing, S.Y. Xu, Q. Li, Z.-K. Liu, J. Lettieri, V. Vaithyanathan, D.G. Schlom, H.M. Christen, H.Y. Zhai, A. Goyal, *Supercond. Sci. Technol.* **17** (2004) 196.
- [194] K. Ueda, M. Naito, *Preprint cond-mat/0203181*.
- [195] F. Li, T. Guo, K. Zhang, Ch. Chen, Q.-R. Feng, *Physica C*, **452** (2007) 6.

- [196] X.X.Xi, A.V. Pogrebnyakov, S.Y. Xu, K. Chen, Y. Cui, E. C. Maertz, C.G. Zhuang, Qi Li, D.R. Lamborn, J.M. Redwing, Z.K. Liu, A. Soukiassian, D.G. Schlom, X.J. Weng, E.C. Dickey, Y.B. Chen, W. Tian, X. Q. Pan, S.A. Cybart, R.C. Dynes, *Physica C*, **456** (2007) 22.
- [197] X.H. Fu, D.S. Wang, Z.P. Zhang, J. Yang, *Physica C*, **377** (2002) 407.
- [198] X.H. Zeng, A.V. Pogrebnyakov, A. Kotcharov, J.E. Jones, X.X. Xi, E.M. Lysczek, J.M. Redwing, S.Y. Xu, Q. Li, J. Lettieri, D.G. Schlom, W. Tian, X.Q. Pan, Z.K. Liu, *Nat. Mater.*, **1** (2002) 35.
- [199] A. Brinkman, D. Mijatovic, G. Rijnders, V. Leca, H.J.H. Smilde, I. Oomen, A.A. Golubov, F. Roesthuis, S. Harkema, H. Hilgenkamp, D.H.A. Blank, H. Rogalla, *Physica C*, **353** (2001) 1.
- [200] H.Y. Zhai, H.M. Christen, L. Zhang, M. Paranthaman, C. Cantoni, B.C. Sales, P.H. Fleming, D.K. Christen, D.H. Lowndes, *J. Mater. Res.*, **16** (2001) 2759.
- [201] M. Paranthaman, C. Cantoni, H.Y. Zhai, H.M. Christen, T. Aytug, S. Sathiyamurthy, E.D. Specht, J. R. Thompson, D.H. Lowndes, H.R. Kerchner, D.K. Christen, *Appl. Phys. Lett.*, **78** (2001) 3669.
- [202] A. Plecenik, L. Satrapinsky, P. Kuś, S. Gazić, S. Benčák, I. Vařva, I. Kostić, *Physica C*, **363** (2001) 224.
- [203] Dave H.A. Blank, H. Hilgenkamp, A. Brinkman, D. Mijatovic, G. Rijnders, H. Rogalla, *Appl. Phys. Lett.*, **79** (2001) 394.
- [204] M. Zhu, Y. B. Zhang, X. L. Sun, W. J. Xiong, S. P. Zhou, *Physica C*, **452** (2007) 11.
- [205] W. Jo, J-U. Huh, T. Ohnishi, A.F. Marshall, M.R. Beasley, R.H. Hammond, *Appl. Phys. Lett.*, **80** (2002) 3563.
- [206] A. Malisa, M. Valkeapää, L-G. Johansson, Z. Ivanov, *Physica C*, **405** (2003) 84.
- [207] Y. Zhao, M. Ionescu, M. Ionescu, A.V. Pan, S.X. Dou, E.W. Collings, cond-mat/0310755.
- [208] Christen, H. Zhai, C. Cantoni, M. Paranthaman, B. Sales, C. Rouleau, D. Norton, D. Christen, D. Lowndes, *Physica C*, **353** (2001) 157.
- [209] D. Mijatovic, A. Brinkman, G. Rijnders, H. Hilgenkamp, H. Rogalla, D.H.A. Blank, *Physica C*, **372-376** (2002) 1258.
- [210] A. Saito, A. Kawakami, H. Shimakage, Z. Wang, *Jpn. J. Appl. Phys.*, **41** (2002) L127.

- [211] R. Schneider, J. Geerk, G. Linker, F. Ratzel, A.G. Zaitsev, B. Obst, *Physica C*, **423** (2005) 89.
- [212] H. Shimakage, A. Saito, A. Kawakami, Z. Wang, *Physica C*, **392-396** (2003) 1291.
- [213] H. Shimakage, A. Saito, A. Kawakami, Z. Wang, *Physica C*, **408-410** (2004) 891.
- [214] H. Ohkubo, M. Akinaga, *Physica C*, **408-410** (2004) 898.
- [215] Y. Harada, M. Uduka, Y. Nakanishi, N. Yoshimoto, M. Yoshizawa, *Physica C*, **412-414** (2004) 1383.
- [216] Y. Harada, T. Takahashi, H. Iriuda, M. Kuroha, Y. Nakanishi, M. Yoshizawa, *Physica C*, **426-431** (2005) 1453.
- [217] Y. Harada, T. Takahashi, M. Kuroha, H. Iriuda, Y. Nakanishi, F. Izumida, H. Endo, M. Yoshizawa, *Physica C*, **445-448** (2006) 884.
- [218] T. Takahashi, Y. Harada, H. Iriuda, M. Kuroha, T. Oba, M. Seki, Y. Nakanishi, J. Echigoya, M. Yoshizawa, *Physica C*, **445-448** (2006) 887.
- [219] H. Iriuda, Y. Harada, S. Goto, T. Shimizu, T. Takahashi, M. Kuroha, T. Oba, M. Seki, Y. Nakanishi, M. Yoshizawa, *Physica C*, **445-448** (2006) 891.
- [220] Y. Harada, M. Udsuka, Y. Nakanishi, M. Yoshizawa, cond-mat/0404252.
- [221] A. Berenov, Z. Lockman, X. Qi, J.L. MacManus-Driscoll, Y. Bugoslavsky, L.F. Cohen, M-H. Jo, N.A. Stelmashenko, V.N. Tsaneva, M. Kambara, N.H. Babu, D.A. Cardwell, M.G. Blamire, *Appl. Phys. Lett.*, **79** (2001) 4001.
- [222] Nagatomo, T. Doi, Z. Mori, H. Kitaguchi, Y. Kobayashi, Y. Hakuraku, K. Saitoh, M. Okada, *Physica C*, **426-431** (2005) 1459
- [223] Ch. Chen, X. Wang, Y. Lu, Z. Jia, J-P Guo, X-N. Wang, M. Zhu, X. Xu, J. Xu, Q-R. Feng, *Physica C*, **416** (2004) 90.
- [224] A.H. Li, X.L. Wang, M. Ionescu, S. Soltonian, J. Horvat, T. Silver, H.K. Liu, S.X. Dou, *Physica C*, **361** (2001) 73.
- [225] A.V. Pogrebnyakov, J.M. Redwing, J.E. Jones, X.X. Xi, S.Y. Xu, Q. Li, V. Vaithyanathan, D.G. Schlom, *Appl. Phys. Lett.*, **82** (2003) 4319.
- [226] B.A. Glowacki, M. Majoros, M.E. Vickers, B. Zeimetz, *Physica C*, **372-376** (2002) 1254.
- [227] Y. Feng, G. Yan, Y. Zhao, C.F. Liu, X.H. Liu, P.X. Zhang, L. Zhou, A. Sulpice, E. Mossang, B. Hebral, *J. Phys.: Condens. Matter.*, **16** (2004) 1803.
- [228] A.V. Pan, S. Zhou, H. Liu, S.X. Dou, *Supercond. Sci. Technol.*, **16** (2003) 639.

- [229] S. Balamurugan, T. Nakamura, K. Osamura, I. Muta, T. Hoshino, *Physica C*, **412-414** (2004) 1184.
- [230] M.J. Holcomb, *Physica C*, **423** (2005) 103.
- [231] B. A. Glowacki, M. Majors, M. Vickers, J E. Evetts, Y. Shi, I. McDougall, *Supercond. Sci. Technol.*, **14** (2001) 193.
- [232] S.I. Schlachter, A. Frank, B. Ringsdorf, H. Orschulko, B. Obst, B. Liu, W. Goldacker, *Physica C*, **445-448** (2006) 777.
- [233] S. Shimura, T. Machi, M. Murakami, N. Koshizuka, K. Mochizuki, I. Ishikawa, N. Shibata, *Physica C*, **412-414**, (2004) 1179
- [234] H. Kumakura, A. Matsumoto, H. Fujii, K. Togano, *Appl. Phys. Lett.* **79** (2001) 2435.
- [235] P. Kováč, I. Hušek, T. Melišek, J.C. Grivel, W. Pachla, V. Štrbik, R. Diduszko, J. Homeyer, N. H. Andersen, *Supercond. Sci. Technol.*, **17** (2004) L41.
- [236] W. Pachla, P. Kováč, I. Hušek, T. Melišek, M. Müller, V. Štrbik, A. Mazur, A. Presz, *Supercond. Sci. Technol.*, **18** (2005) 552.
- [237] M. Bhatia, M.D. Sumption, M. Tomsic, E.W. Collings, *Physica C*, **407** (2004) 153.
- [238] W. Goldacker, S.I. Schlachter, S. Zimmer, H. Reiner, *Supercond. Sci. Technol.*, **14** (2001) 787.
- [239] A.V. Pan, S. Zhou, H. Liu, S.X. Dou, *Supercond. Sci. Technol.*, **16**, 639 (2003).
- [240] S. Zhou, A.V. Pan, H. Liu, S.X. Dou, *Physica C*, **382**, (2002) 349.
- [241] G. Liang, H. Fang, D. Katz, Z. Tang, K. Salama, *Physica C*, **442**, (2006) 113.
- [242] H.L. Suo, C. Beneduce, X.D. Su, R. Flükiger, *Supercond. Sci. Technol.*, **15**, 1058 (2002).
- [243] H.L. Suo, P. Lezza, D. Uglietti, C. Beneduce, V. Abächerli, R. Flükiger, *Appl. Supercond.*, **13** 3265 (2002).
- [244] A. Kiliç, S. Okur, N. Güçlü, U. Kölemen, O. Uzun, L. Özyüzer, A. Gencer, *Physica C*, **415** (2004) 51.
- [245] Y. Iijima, A. Kikuchi, Y. Yoshida, T. Takeuchi, N. Banno, K. Inoue, *Physica C*, **407** (2004) 44.
- [246] H. Fang, P.T. Putman, S. Padmanabhan, Y.X. Zhou, K. Salama, *Supercond. Sci. Technol.*, **17** (2004) 717.
- [247] P. Kováč, I. Hušek, Ch. Grovenor, Ch. Salter, *Supercond. Sci. Technol.*, **16**, (2003) 292.

- [248] H. Fujii, K. Togano, H. Kumakura, *Supercond. Sci. Technol.*, **15**, (2002) 1571.
- [249] C.E. Cunningham, C. Petrovic, G. Lapertot, S.L. Bud'ko, F. Laabs, W. Straszheim, D.K. Finnemore, P.C. Canfield, *Physica C*, **123** (2001) 5.
- [250] S. Soltanian, X.L. Wang, I. Kusevic, E. Babic, A.H. Li, H.K. Liu, E.W. Collings, S.X. Dou, *Physica C*, **361** (2001) 84.
- [251] P. Lezza, R. Gladyshevskii, H.L. Suo, R. Flükiger, *Supercond. Sci. Technol.*, **18** (2005) 753.
- [252] T. Nakane, H. Kitaguchi, H. Fujii, H. Kumakura, *Physica C*, **445-448** (2006) 784.
- [253] C.H. Jiang, H. Hatakeyama, H. Kumakura, *Physica C*, **423** (2005) 45.
- [254] A. Malagoli, V. Braccini, N. Scati, S. Roncallo, A.S. Siri, G. Grasso, *Physica C*, **372-376** (2002) 1245.
- [255] G. Grasso, A. Malagoli, D. Marré, E. Bellingeri, V. Braccini, S. Roncallo, N. Scati, A.S. Siri, *Physica C*, **378-381** (2002) 899.
- [256] G. Grasso, A. Malagoli, C. Ferdeghini, S. Roncallo, V. Braccini, A.S. Siri, *Appl. Phys. Lett.* **79** (2001) 230.
- [257] Tachikawa, Y. Yamada, M. Enomoto, M. Aodai, H. Kumakura, *Physica C*, **392-396** (2003) 1030.
- [258] V. Beilin, I. Felner, E. Yashchin, E. Dul'kin, M. Roth, I. Lapidés, A. Verdyan, *Physica C*, **377** (2002) 15.
- [259] M.D. Sumption, X. Peng, E. Lee, M. Tomsic, E.W. Collings, cond-mat/0102441.
- [260] N. Harada, O. Miura, H. Takemasa, Y. Hino, D. Ito, *Physica C*, **445-448** (2006) 788.
- [261] H. Kitaguchi, K. Kumakura, K. Togano, *Physica C*, **363** (2001) 198.
- [262] H. Kumakura, A. Matsumoto, H. Fujii, H. Kitaguchi, K. Togano, *Physica C*, **382** (2002) 93.
- [263] Fu, X. Xu, Z. Jiao, H. Kumakura, K. Togano, L. Ding, F. Wang, J. Chen, *Physica C*, **402** (2004) 234.
- [264] Fu, J. Chen, Z. Jiao, H. Kumakura, K. Togano, L. Dng, Y. Zhang, Z. Chen, H. Han, J. Chen, *Physica C*, **406** (2004) 53.
- [265] B.Q. Fu, Y. Feng, Y. Zhao, A.K. Pradhan, C.H. Cheng, P. Ji, X.H. Liu, G. Yan, L. Zhou, *Physica C*, **386** (2003) 659.
- [266] Y. Qi, Z. Gao, L. Wang, D. Wang, X. Zhang, Y. Ma, *New J. Phys.*, **10** (2008) 123003.

- [267] T. Kondo, P. Badica, Y. Nakamori, S. Orimo, K. Togano, G. Nishijima, K. Watanabe, *Physica C*, **426-431** (2005) 1231.
- [268] K.Q. Ruan, H.L. Li, Y. Yu, C.Y. Wang, L.Z. Cao, C.F. Liu, S.J. Du, G. Yan, Y. Feng, X. Wu, J.R. Wang, X.H. Liu, P.X. Zhang, X.Z. Wu, L. Zhou, *Physica C*, **386** (2003) 578.
- [269] C.H. Jiang, T. Nakane, H. Kumakura, *Physica C*, **436** (2006) 118.
- [270] H. Kitaguchi, A. Matsumoto, H. Hatakeyama, K. Kumakura, *Supercond. Sci. Technol.*, **17** (2004) S486.
- [271] T. Nakane, H. Fujii, A. Matsumoto, H. Kitaguchi, H. Kumakura, *Physica C*, **426-431** (2005) 1238.
- [272] K. Katagiri, A. Iwamoto, Y. Shoji, K. Tachikawa, Y. Yamada, K. Watanabe, T. Mito, *Physica C*, **397** (2003) 95.
- [273] K. Tachikawa, Y. Yamada, O. Suzuki, M. Enomoto, M. Aodai, *Physica C*, **382** (2002) 108.
- [274] M.D. Sumption, M. Bhatia, F. Buta, S. Bohnenstiehl, M. Tomsic, M. Rindfleisch, J. Yue, S. Kawabata, E.W. Collings, *Supercond. Sci. Technol.*, **18** (2005) 961.
- [275] A. Stenvall, A. Korpela, R. Mikkonen, P. Kováč, *Supercond. Sci. Technol.*, **19** (2006) 32.
- [276] K. Tanaka, H. Kitaguchi, H. Kumakura, H. Yamada, M. Hirakawa, M. Okada, AIP Conf. Vol. **824** (2006) 662 (Advances In Cryogenic Engineering; DOI:10.1063/1.2192408).
- [277] R. Musenich, M. Greco, M. Razeti, G. Tavilla, *Supercond. Sci. Technol.*, **20** (2007) 235.
- [278] P. Kováč, I. Hušek, T. Melišek, *Supercond. Sci. Technol.*, **21** (2008) 125003.
- [279] G. Giunchi, S. Ceresara, G. Ripamonti, A.Di Zenobio, S. Rossi, S. Chiarelli, M. Spadoni, R. Wesche, P.L. Bruzzzone, *Supercond. Sci. Technol.*, **16** (2003) 285.
- [280] C. Fischer, W. Häsler, C. Roding, O. Perner, G. Behr, M. Schubert, K. Nenkov, J. Eckert, B. Holzapfel, L. Schultz, *Physica C*, **406** (2004) 121.
- [281] C.H. Jiang, T. Nakane, H. Hatakeyama, H. Kumakura, *Physica C*, **422**, (2005) 127.
- [282] Orlińska, J.M. Paszula, F. Grosman, Z. Wokulski, XXXIV Szkoła Inżynierii Materiałowej – *SIM 2006*, s. 327 - Materiały szkoły.

- [283] Z. Wokulski, N. Orlńska, J. M. Paszula, G. Dercz, XXXIII Szkoła Inżynierii Materiałowej – *SIM 2005*, s. 281 - Materiały szkoły.
- [284] N. Orlńska, J.M. Paszula, Z. Wokulski, G. Dercz, *Solid State Phenomena*, **130** (2007) 229.
- [285] N. Orlńska, A. Zaleski, J.M. Paszula, Z. Wokulski, *Cyst. Res. Technol.* **42** (2007) 1266.
- [286] N. Orlńska, A. Zaleski, Z. Wokulski, G. Dercz, XXXVI Szkoła Inżynierii Materiałowej – *SIM 2008*, s. 91 - Materiały szkoły.
- [287] E. Szewczak, J.M. Paszula, A.V. Leonov, H. Matyja, *Mater. Sci. Engineering A*, **226-228**, (1997) 115.
- [288] J. Bystrzycki, “Niekonwencjonalne metody kształtowania struktury i właściwości stopów na osnowie fazy midzymetalicznej”, Wydanie 1, Warszawa 2004
- [289] R.Trębiński, E.Włodarczyk, *Modelling of shock waves propagation in cylindrical fixtures*, Proceedings of the 4th International Symposium on High Dynamic Pressures, France, Tours, 5-10 June 1995, 97.
- [290] N. Orlńska, A. Zaleski, Z. Wokulski, G. Dercz, *Arch. Metall. Mater.* **53** (2008) 927.
- [291] N. Orlńska, A. Zaleski, C. Sułkowski, Z. Wokulski, G. Dercz, *Solid State Phenomena – w druku*.
- [292] N. Orlńska, A. Zaleski, C. Sułkowski, Z. Wokulski, XXXV Szkoła Inżynierii Materiałowej – *SIM 2007*, s. 258 - Materiały szkoły.R.A. Young, P. Desai, *Archiwum nauki o materiałach*, **10** (1989).
- [294] R.A. Young, The Rietveld method, Oxford University Press, 1993.
- [295] R.J. Hill, C.J. Howard, *J. Appl. Cryst.*, **20** (1987) 467.
- [296] C. Sułkowski, T. Klimczuk, R.J. Cava, K. Rogacki, *Phys. Rev. B*, **76** (2007) 060501 (R).
- [297] K. Oganisian, K. Rogacki, C. Sułkowski, N.D. Zhigadlo, S. Katrych, J. Karpinski, *Acta Physica Polonica A*, **114** (2008) 191.
- [298] T. Plackowski, C. Sułkowski, J. Karpinski, J. Jun, S.M. Kazakov, *Phys. Rev. B*, **69** (2004) 104528.
- [299] P.J. van der Put, The Inorganic Chemistry Of Materials, Plenum Press, 2000, 177.
- [300] G.J. Brinker, G.W. Scherer, Sol-Gel Science, Academic Press, 1990, 720.
- [301] J.R. Reed, Principles of ceramics Processing, John Wiley, 1998, 583.

- [302] J.E. Evetts, Transport Properties of low-Angle grain Boundaries and Granular Coated Conductors, 6th EUCAS, 14-18 September 2003, Sorrento. Proc.
- [303] R.M. German, *Liquis phase sintering*, Plenum Press, New Your 1985.
- [304] M. Murakami, *Supercond. Sci. Technol.*, **5** (1995) 185.
- [305] G. Desgardin, I. Manot, B. Raveau, *Supercond. Sci. Technol.*, **12** (1999) R115.
- [306] McGinn, Bulk processing and characterization of $YBa_2Cu_3O_{7-x}$, in *High-Temperature superconducting Materials Science and Engineering*, D. Shi, Ed., Pergamont 1995, 345.
- [307] D.C. Larbalestier, L.D. Cooley, M.O. Rikel, A.A. Polyanskii, J.Y. Jiang, S. Patnaik, X.Y. Cai, D.M. Feldmann, A. Gurevich, A.A. Squitieri, M.T. Naus, C. B. Eom, E.E. Hellstrom, R.J. Cava, K.A. Regan, N. Rogado, M.A. Hayward, T. He, J.S. Slusky, P. Khalifah, K. Inumaru, and M. Haas, *Nature*, **410** (2001) 186.
- [308] D.K. Finnemore, J.E. Ostenson, S.L. Bud'ko, G. Lapertot, P.C. Canfield, *Phys. Rev. Lett.*, **86** (2001) 2420.
- [309] D.K. Aswal, S. Sen, A. Singh, T.V. Chandrasekhar Rao, J.C. Vyas, L.C. Gupta, S.K. Gupta, V.C. Sahni, *Physica C*, **363** (2001) 149.
- [310] V.F. Nesterenko, Y. Gu, *Appl. Phys. Lett.* **82** (2003) 4104.
- [311] S.S. Indrakanti, V.F. Nesterenko, M.B. Maple, N.A. Frederick, W.M. Yuhasz, Shi Li, *Philosophical Magazine Letters*, **81** (2001) 849.
- [312] V.F. Nesterenko, in *Processing and Fabrication of Advanced Materials XI, Proceedings of 11th International Symposium on Processing and Fabrication of Advanced Materials*, edited by T.S. Srivatsan and R. A. Varin, ASM International, ASM International, Materials Park, OH, 2003, 29.
- [313] D. Rodrigues Jr., B.J. Senkowicz, J.M. Hanson, D.C. Larbalestier, E.E. Hellstrom, *AIP Conf. Proc.* March 3, 2008 Vol. 986, 359.
- [314] C.U. Jung, M-S. Park, W.N. Kang, M-S. Kim, Kijoon H.P. Kim, S.Y. Lee, S-I. Lee, *Appl. Phys. Lett.*, **78** (2001) 4157.
- [315] C.U. Jung, M-S. Park, W.N. Kang, M-S. Kim, S.Y. Lee, S-I. Lee, *Physica C*, **353** (2001) 162.
- [316] M. Dhallè, P. Toulemonde, C. Beneduce, N. Musolino, M. Decroux, R. Flükiger, *Physica C*, **363** (2001) 155.
- [317] K. Przybylski, L. Stobierski, J. Chmist, A. Kołodziejczyk, *Physica C*, **387** (2003) 148.

- [318] K. Przybylski, J. Chmista, R. Zalecki, A. Kołodziejczyk, *Physica C*, **408-410** (2004) 117.
- [319] T.A. Prikhna, W. Gawalek, A.B. Surzhenko, N.V. Sergienko, V.E. Moshchil, T. Habisreuther, V.S. Melnikov, S.N. Dub, P.A. Nagorny, M. Wendt, Ya.M. Savchuk, , D. Litzkendorf, J. Dellith, S. Kracunovska, Ch. Schmidt, cond-mat/0109216
- [320] H. Kumakura, Y. Takano, H. Fujii, K. Togano, H. Kito, H. Ihara, *Physica C*, **363** (2001) 179.
- [321] D. Kumar, S.J. Pennycook, J. Narayan, H. Wang, A. Tiwari, *Supercond. Sci. Technol.*, **16** (2003) 455.
- [322] D.W. Gu, Y.M. Cai, J.K.F. Yau, Y.G. Cui, T. Wu, G.Q. Yuan, L.J. Shen, X. Jin, *Physica C*, **386** (2003) 643.
- [323] C.P. Bean, *Phys. Rev. Lett.*, **8** (1962) 250.
- [324] C.P. Bean, Conference Discussion, Magnetization of High-Field Superconductors.
- [325] C.P. Bean, *Rev. Mod. Phys.*, **36** (1964) 31.
- [326] B. Lorenz, R.L. Meng, Y.Y. Xue, C.W. Chu, *Phys. Rev. B*, **64** (2001) 052513.
- [327] M.A. Aksan, A. Güldeste, Y. BalciM.E. Yakıncı, *Solid State Commun.*, **137** (2006) 320.
- [328] W. Liu, J. Huang, Y. Wang, X. Wang, Q. Feng, S. Yan, *Solid State Commun.*, **118** 575 (2001).
- [329] K. Rogacki, K. Oganisian, C. Sulkowski, N. Zhigadlo, S. Katrych, J. Karpinski, *J. Phys. Chem. Solid*, **69** (2008) 3202.
- [330] T. Muranaka, J. Akimitsu, M. Sera, *Phys. Rev. B*, **64** 020505 (2001).